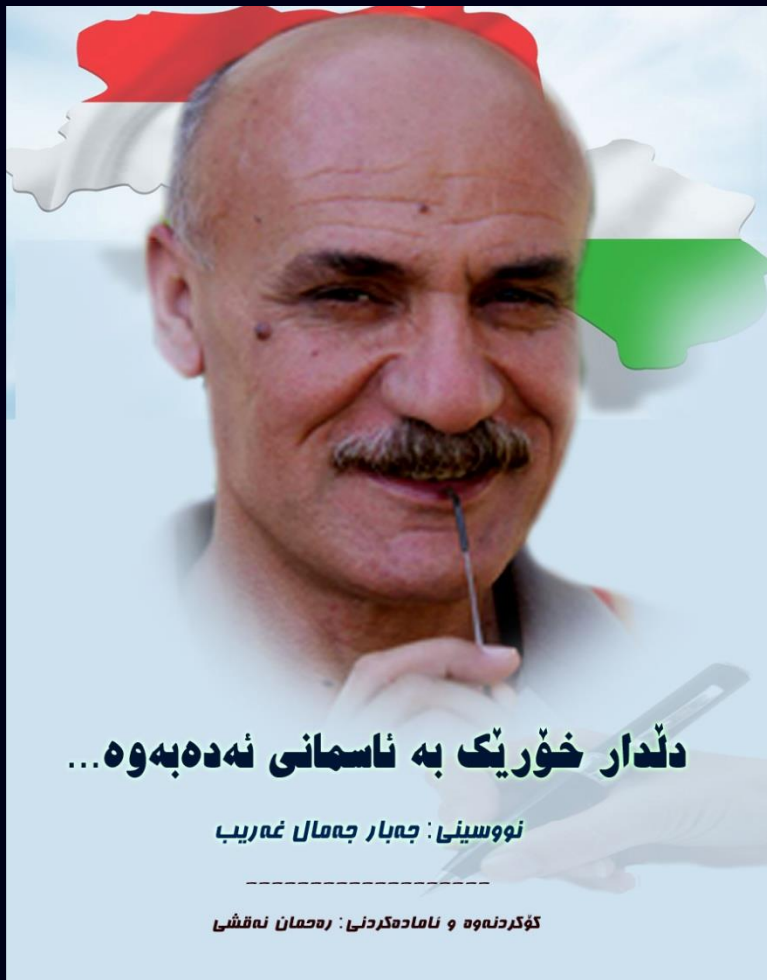

KURDISTAN

دێدار خۆرێک به ناسمانی نه ده به وه...

نووسینی: جەبار جەمال غەریب

کۆکردنهوه و ناماده کردنی: رحمان نهقشی

پیرست

- ۱- دندار یه کهم نووسره ئوتویوگرافی خوی بنووسی ۴
- ۲- دندار، خوریک به ناسمانی نه ده به وه ۱۰
- ۳- (ئهی رهقیب) رهمز و نوینه ری نامادهی پووحی دندار و تهواوی به ره مه کانیه تی ۱۶
- ۴- سهر به چ دنیا یه کدا ده کات؟ ۲۲
- ۵- ئهو لاپه رانه ی دندار هه ئیانده داته وه ته نیا به شیک نین له ژیانی خوی، به لکوو ژیانی میله تیکیشن ۲۷
- ۶- "دایکم و خوشکی له خوم گه وره تر مورشیدم بوون" ۳۲
- ۷- "دایکم و خوشکی له خوم گه وره تر مورشیدم بوون" ۲۷
- ۸- دندار تاکه شاعیری کورده پیش ته مه نی بائقبوون نه وه نده به رز ستایشی ئافره تی کردب ۴۲
- ۹- خویندن گرنه گترین دیارده بووه که سهرنجی دنداری بو لای خوی پاکیشاوه ۴۸
- ۱۰- جگه له وهی زمانه که ی زمانی گیرانه وه و چیرۆکه ۵۳
- ۱۱- به وپه ری شهرمه وه ده ئیم تا دنیا دنیا یه رانیه قه رزدار دنداره ۵۹
- ۱۲- براژنه که ی قه له می دندار به تهواوی پیچه وانه ده کاته وه ۶۵
- ۱۳- سه لیه ی دندار وه ک که سیکی خوینده وار و دوورین ۷۰
- ۱۴- نه وه ته نیا ئوتویوگرافیای ژیان دندار نییه، به لکوو میژووی ژیان نه ته وه یه که ۷۶
- ۱۵- نه وهی دندار سه ده یه ک له وه و پیش کردی ئیستا کورد جورئه تی دووباره کردنه وهی ناکات ۸۱

- ۱۶- (پروژهی ئینسانبوونی) ئەم مهخلووقه‌ی ناوی کورده بۆ دواى سه‌لماندنی کوردبوونه‌که‌ی دواخواوه ۸۶
- ۱۷- له ئوتۆبیۆگرافیه‌که‌ی دنداردا دهرده‌که‌وی کوردبوون چه‌ند خه‌میکی قورسه ۹۲
- ۱۸- یه‌کیک له بنه‌ماکانی به‌هیژیوون و مانه‌وه‌ی ده‌ته‌ته نه‌ته‌وه‌یه‌کانی تورک، فارس، عه‌ره‌ب، بچوو‌ککردنه‌وه و تسانه‌وه و کوشتنی کورد بوو ۹۸
- ۱۹- دندار زووتر نه‌و راستیه‌ی زانیوه که پیش ناوی خۆت ناوی نه‌ته‌وه‌که‌ت پیویسته ۱۰۵
- ۲۰- ئوتۆبیۆگرافیا و سه‌فه‌ره‌که‌ی شاری کۆیه ۱۱۱
- ۲۱- ئینگلیزه‌کان کوردیان له چیرۆکی‌دا کوشت که ناوی عیراق بوو ۱۱۷
- ۲۲- "شيعره جوانه‌کانی نالی له‌گه‌ڵ شيعره ناگرينه‌کانی حاجی قادر له می‌شکدا ۱۲۳
- ۲۳- له کۆمه‌نگه‌یه‌که‌دا که خۆیندن تا دوا پله‌ فه‌رامۆش کراوه، زه‌مه‌ن هۆکاریکی سه‌ره‌کیی به‌گه‌مژه‌بوونه ۱۲۸
- ۲۴- کۆمه‌نگه‌ی مۆدیرن پیش گۆرانی (که‌لوپه‌ل)ه‌کانی ژيان، په‌یوه‌ندیی به‌ گۆرینی ناخ و ناستی رۆشنییری ئینسانه‌کانه‌وه هه‌یه ۱۳۵
- ۲۵- دندار و جاهید له وتووێژیکه‌ موینه‌دا ۱۴۱
- ۲۶- "دراوسیکانی کورد، به‌ ته‌حریر و هاندانی رونه‌سای عه‌شائیر له زدی یه‌ک جامی ئیتیجادی ئی شکاندوون" ۱۴۷
- ۲۷- نه‌و حه‌وت که‌سه‌ی به‌ دنداربه‌شه‌وه یاداشتیان نووسی ۱۵۴
- ۲۸- نه‌وه‌ی دندار ده‌کوژێ نه‌خۆشی نییه، کولتوو‌ریکی د‌له‌قه‌ که ناتوانی جوانی قبوول بکات ۱۶۰
- ۲۹- نه‌ینییه‌ گه‌وره‌که‌ی مردنی دندار ۱۶۶
- ۳۰- له شیعری گۆلی سووردا، به‌وپه‌ری بوی‌رییه‌وه دانی به‌ شکانی د‌لیدا ناوه ۱۷۳
- ۳۱- خۆگیریه‌که‌ی دندار.. گ‌رییه‌کی نه‌کراوه ۱۸۰
- ۳۲- ئاشکرا‌بوونی نه‌ینییه‌ گه‌وره‌که‌ی دندار ۱۸۶

دښدار خوږيک به ناسمانی نه ده به وه...

دښدار په کهم نووسره نوتويوگرافي خوی بنووسی

جه بار جه مال غه ريب

(۱)

من (دښدار) م وهک شاعیر ناسیوه، شاعیريک که ناچارت دهکات بيخونيتته وه، بگهړييه وه سهری و سهرنجی لی بدهی. نه وهی من، نه وانی پيشتريش دښدارمان وهک شاعیری شوږشگير و نه ته وه پهرست ناسی، وهک خويه ختکه ر و نيشتمانپه روهر ناسی، شاعیريک که شانازیيه کی بی هاوتايه بو نه وهی خوی. کهم نه وه هه یه وهک نه وهی دښدار دیارييه کی نه وه نده مه زن پيشکesh به نه ته وهکی خوی بکات. نه ته وه جگه له میژووی نه وه کانی، هیچی دیکه نییه. نه وه هه یه تیده په ری و تاکه یادگارييه کی جی ناهیللی، نه وهش هه یه جیدهستی به سهر ته واوی میژووی نه ته وه که یه وه جی دهیللی. هه موو سدهی رابردوو تاقه یهک دښداري به ره هم هیئا، راسته سدهی رابردوو سده یه کی پر پووداو و کاره ساته، پر کاریکته ری گرنګ و داهینه ری ناوازشه.

نه ته وه کان له سهر شانی پالنه وانه کانیان ده گوازی نه وه بۆ سه ده یه کی دیکه، کوردیش له و پالنه وانانه کی کهم نه بووه. سه ده ی رابردوو قورسترین سه ده بوو بۆ کورد، نه گهر پالنه وانانی نه ته وه کانی دیکه بۆ گواستنه وه ی نه ته وه که یان بۆ سه ده ی نوئ نارقه یان رشتب، نه وه کارگه رانی کورد بۆ که یاندنی نه ته وه که یان به سه ده ی نوئ خوینیان رشتوو. نه وان خه ریکی په ره پیدان به زانست و موسیقا و هونه ر و بازرگانی و دروستکردنی کارگه بوون. داهینانه گه وره کانی نه وان به تاییه تی داهینانی بواری چهک و ته قه مه نی، هه مووی له سهر کورد تاقی کرایه وه.

له گه ل نه وه شدا هه ر نه و سه ده یه ش ره نگ و ره و ی نه ته وه یی به کورد به خشییه وه، میژووی شوڤشه کان، میژووی دروستکردنه وه ی زمانی کوردی، میژووی ره شنیه یی، نه زموونی خویندن و زانکو، گوڤانکاری له سیستمی ژبان، گه شه کردنی شاره کان و ناسانبوونی په یوه ندیی نینسانه کان قوناغی گه وره یان بری.

یه کی که له و کاریکته ره گرنگانه ی له میژوو و نه خشه ی نه ده بیاندنا ناوی ده دره وشیتته وه. ره نگیکی تاییه تی به شه وقی خوی به شیعر و لا په ره ی نه ته وه که ی به خشی. یونس ره نوف دنداره ٢٠ - ٢ - ١٩١٨ له کوڤه له دایک بووه له ١٢ - ١١ - ١٩٤٨ له هه ولیر کوچی دوا یی کردوو.

(منیش نه ی گول دلیکم بوو)، نه وه دیږیکی خوږیه تی، با بزانی نه و دله ی دندار چۆن بوو!

هه موو ته مه نی دندار سی سا ل و نو مانگ و بیست و دوو ره ژ بووه. ته مه نی نوو سینیشی ته نیا به سیژده سا ل ده قه بلینری. له و ته مه نه کورته دا جگه له خویندن و گواستنه وه ی ما ل له و شار بو نه و شار و قورسیی ژبان، دندار فریای زور کاری گه وره که وتوو، له وانه:

١- دندار شاعیر بووه: سه ره تا من وهک شاعیریکی نه فسانه یی ناسیومه، نه و چه ند شیعه ری له ناو خه لکدا بلاو بوون، پاییه کی به رزیان له دنیای نه ده بدا بۆ دندار دروست کردبوو. شیعی (نه ی ره قیب)، که ناسراوترین و پرچه ماسترین شیعی کوردیه، له هه ر شوینی که کوردیک هه بی نه و شیعه ری له سهر زاره، نهک له سه رده می دنداردا، به لکوو نیستا که کورد ناغای ما لی خوږیه تی، گو تن و خویندنه وه ی نازایه تی ده ویت و ره ژ به ره ژ به های نه و شیعه له زیاده بووندا یه.

نه ی ره قیب، نهک شیعه رکانی دیکه ی، به لکوو ته واوی کاره کانی و هه ندی جار خودی دنداریشی خستوو ته سییه ره وه، زور ده گمه نه یه کی که له به ره مه کانی شاعیری که نه و ده نگدانه وه گه وه ی هه بی. جگه له وانه ش شیعی نه ی ره قیب ناراسته ی

خه باتی نه ته وایه تیی ده ستنیشان کردووه و نیشتمان په روهری و گوتاری شوږشگړی به دوور و نژیکی لهو شیعره دیاری ده کړی.

شیعری (خه نده کهای بایی) که به راستی شیعریکی په چه شکین و پر هونه ری شاعر و رووحی داهینانه، وهک شیعریکی تاقانه بو نه بهد له ناو نه خشه ی شیعری کوردیدا ده مینیتته وه. یه کیکی دیکه له شیعره به رزه کانی دندار شیعری (گوئی سوور)ه، من له کاتی خویندنه وهی لهو شیعره دا هه ست ده کم به رامبه ر کیو یک له توانای داهینان و په یامبه ریکی گه وره ی ژبان وه ستاوم:

گوئی سوور، نه ی کچی نه ورؤن، نه ری کام دهس له باغی ژین

له بو یه ک ده فعه بو نکردن، به ناکامی نه توی هینا

(شیعری گوئی سوور، هه ولیر: ۱۹۴۸، دندار).

نه وه نده ی به رامبه ر لهو شیعره شاگه شکه ده بم، به رامبه ر هیج شیعریکی دیکه ناوا (تا) دام ناگری. لهو شیعره چه ند دیریکه، به لام خه یالت نه وه نده ی چامه یه ک درنژ ده کاته وه. (منیش نه ی گول دلیکم بوو) نه م شیعره جگه له فکره و ناوه روه کهای، بویرییه کی هونه ری گه وره شی تیدایه.

بابه تی نه م وتارم شیعره کانی نییه، بویه به سهر نه و بابه تدا باز ده دم.

۲- نووسین یان وتاره کانی: دندار به هو ی نه و روشییرییه هه مه لایه نه ی هه ییووه، ده سه لاتی به سهر زور بواری نه ده بدا شکاوه. لهو چه ند وتاره ی بلاوی کردوونه ته وه، توانای بیرکردنه وه و نووسینی به ناشکرا دیاره. له هه ندیکیان چووه ته ناو قوولایی بابته کان و لیکدانه وهی زور سهرنچراکشی تو مار کردووه. ده کړی هه ندیکیان وهک وتاری په خنه ی نه ده بی ته ماشا بکړن. له نووسینه نه ده بییه کانی:

- زوبانی کوردی

- نه ده ب به خواری ته ماشا نه کړیت

- نووسینی کوردی

- عومه ر خه یام

- سهرکیشی

- لامارتین

چەندان وتاری دیکە.

لە وتاری (نەدەب بە خواری تەماشای ئەکریت)، جگە لە بیروپا وردەکانی، جگە لە شاعیرانی کورد، بۆ دەوڵەتە مەندکردنی بابەتەکی ناوی (پۆشکین و تۆستۆی و مەکسیم گۆرکی و لامارتین و شکسپیر و ئەلسکەندەر تۆماس و ڤیکتۆر ھۆگۆ) ھیناوە.

۳- ئۆتۆبیۆگرافی: (ئۆتۆبیۆگرافی نووسینەوێ ژيانی کەسیکە لە لایەن خۆیەو). ئەوەندە من بزانم، دندار یەکەم شاعیری کوردە کە (autobiography) خۆی نووسیوەتەو. واتا خۆی ژيانی خۆی بە پلانیکێ تەواو زانستی نووسیوەتەو، کە بە رای من لە نووسینەوێ ئۆتۆبیۆگرافیدا تا ئیستا ھاوشیوە نییە. بە شیواز و چۆنیەتی نووسینی و بەرنامەییەو دیارە، کە شارەزاییەکی زۆری لەو بوارەدا ھەیە، ئەو وەک پارچەییەک لە داھێنان و نووسین سەیری کردووە. جگە لە لایەنە تاریکەکانی کەسایەتی خۆی، بە وردی ژيانی کۆمەڵایەتی و پەيوەندی خیزانی و ئاراستەیی بیرکردنەو و ئاستی ژيانی لە کۆمەڵگای کوردیدا ڕووناک کردووەتەو، کە دواتر زۆر بە وردی لە ھەموو لایەنەکان و دەقی ئۆتۆبیۆگرافیەکی دەدویم.

ئۆتۆبیۆگرافی چییە؟

وەک زانیاری سەرەتایی: بە کورتی (ئۆتۆبیۆگرافی نووسینەوێ ژيانی کەسیکە لە لایەن خۆیەو).
لە فەرھەنگی ئۆکسفۆرد زۆر بەسادەیی پێناسە (autobiography) دەکات:

story of a person's life written by himself ئۆتۆبیۆگرافی چیرۆکی ژيانی کەسیکە کە بۆ خۆی نووسیویەتی.
پێناسەکە بەوەندە تەواو نابێ: ئۆتۆبیۆگرافیا، کاریکی ھونەرییە دەربارە ژيانی نووسەرەکی خۆی.
کاریکی ھونەرییە، واتا ناکرێ ھەر کەس و بە ھەر شیوازیکی بێ بتوانێ ئۆتۆبیۆگرافی بنووسیتەو.
ویلیام تایلەر William Taylor یەکەم جار ئەو وشەیی لە سالی ۱۷۹۷ بەکارھیناوە، تایلەر لە ۷ی نۆفەمبەری ۱۷۶۵ لەدایک بوو و لە پینچی مارچی ۱۸۳۶ کۆچی دوايي کردووە.
رۆبەرت ساوسی ۱۷۷۴ - ۱۸۴۳ بۆ دووھم جار وشە ئۆتۆبیۆگرافی لە سالی ۱۸۰۹ بەکار ھیناوە.

پۇی پاسکال ROY Padcal یه کهم کهسه که ئۆتوبیوگرافی خوی نووسیووته وه، به و باوهری که ئۆتوبیوگرافی به سهرکردنه وه یان گیرانه وهی ژبانه له سات و کاتیکی تایبه تدا.

لیره دا ئۆتوبیوگرافی دهشی پشت به یاده وهی memoir به سستی، یان پشت به و نۆتانه به سستی که پۆژانه تۆمار کراون.

Saint Augustine of Hippo (۱۳ی نوڤیمبه ری ۳۵۴ ز - ۲۸ی ئۆگۆستی ۴۳۰) ئایینزان و فه یله سوفی کریستیان، له ده وره ری سالی چوارسه دی زایینی یه کهم کهس بووه، ئۆتوبیوگرافی خوی له شیوهی دانپیداناندا نووسیووته وه.

له گوتاری کلاسیدا، جیمس ئیم کۆکس، به شیوهیه کی گشتگیری پیناسه ی ده کات، ئۆتوبیوگرافی: گیرانه وهی ژبانی که سیکه له لایه ن خویه وه. له حاله تیکی باشترا (ئۆتوبیوگرافی نه وه له ده به خشیته نووسه ر که میژوو جاریکی دیکه دروست بکاته وه، یان دایه ییتته وه، یان گیانی به به ردا بکاته وه).

دانیال دیفۆ Daniel Defoe ۱۶۶۰-۱۷۲۱ له مۆل فلانده ردا نمونه یه کی زور سه رکه وتووه، شان به شانی چارلس دیکنز، دافید کۆپر فیلد.

هونه ری گیرانه وه سوودیکی هیجگار زور له ئۆتوبیوگرافی وهرده گری، سه دان ریگا و شیوه ی ئی تافی ده کاته وه، نمونه یه کی ناوازه له تیکه لکردنی رۆمان و ئۆتوبیوگرافی، که هونه ری رۆمان تییدا زاتره، واتا ره گه زه کانی رۆمانی زیاتر تییدا به کار هاتووه، رۆمانی هه ره به ناوبانگ و دانسته ی The Catcher in Rye، هی رۆمانووس جهی دی سالینجه ره، وهرگیری به توانا ژوان جه لال له ژیر ناوی (پاسه وانی مه زرا) کردوویه تی به کوردی، که به راستی شایانی خویندنه وهیه، هه م رۆمانه که و هه م وهرگیریانه که ی. نه وهش به ناسراوترین نمونه ی مۆدیرنی هونه ری گیرانه وهی ئۆتوبیوگرافی داده نری.

پیشتریش کاری جوانمان هیه، که ئۆتوبیوگرافی هه م فریای گیرانه وهی میژوو یان زیندووکردنه وه که وتووه، هه م یادکردنه وهی ژبانی که سیکه، له هه مان کاتیشدا هونه ریکی به رزی نه ده بییه، یان کاریکی جوانی نه ده بییه، وه ک چارلۆت برۆتتی له جه ی نایه ردا کردوویه تی.

دوو لایه نی دیکه ی ئۆتوبیوگرافی هیه، که دوا پیشکه وتنه یان به کاره ی نانه له هونه ری ئۆتوبیوگرافی نووسینه وه دا:

یه که میان: نووسینه وهی ژيانی که سیکه له لایه ن که سیکی دیکه وه. له رووخی ئوتوگرافیدا، یان تیگه یشتنی کلاسیکیانه ی ئوتویوگرافی پشت به دوو ره گه ز ده به ستی، یه که میان میژوو، رووداو، واتا بابته و ماتریالی نووسینه که ده ستیشان کراوه، که به سهرهات و رووداو هکانی رابردوو.

دووهم: نه و که سه ی دهینووسیتته وه خودی نووسره که یه، به لام گورانکاریه که لی ره دایه (نووسینه وهی ژيانی که سیکه له لایه ن که سیکی دیکه وه) نه م جوړه یان له ئوتویوگرافی هه م رینگایه بو شیانو دنی ژيانی که سیکی دیکه، هه م رینگایه کی گرنگه بو په ره پیدانی جوانکاری له نووسینه وهی ژياندا. که واته له و گورانکاریه دا سی ره گه ز ناماده یه،

یه که میان که سی خاوه ن میژوو یان رووداو،

دووهم بابته که یان میژوو ه که،

سییه م نه و که سه ی راده سپیږدنی به نووسینه وه و ریکخته ستته وهی ژيان نامه که، نه و که سه ی بابته که ده نووسیتته وه.

نه وهش تیگه یشتنیکی تازه یه بو نووسینه وهی ئوتویوگرافی، که تا راده یه که له مانای وشه که دوو ده که ویتته وه، هه ر چه ند وشه که نه وه فراوانتر بووه که ته نیا وهک وشه ی ناو فهره ننگ سه یری بکه یی، به لکوو بووه ته چه مک یان ده سته واژه. چاره سه یری نه وهش به وه کراوه که نووسره که له کاره که یدا پشت به گیلرانه وه و بیره وهی و نوتی نووسراوی خاوه ن ئوتویوگرافه که به به ستی و سوودیان لی وه رگری.

دووهم: دووهم گورانکاری له نووسینه وهی ئوتویوگرافیدا، کارکردن له روماندا به که لک وه رگرتن له ژيانی که سیکی دیکه. نه و جوړه شیان بنه ما و ریسی تاییه ت به خوی هه یه.

ناساندن و پیناسه کردنی ئوتوگرافیم به پیویست زانی، پیش نه وهی گرنگی ژيان نامه نووسییه که ی دندار به سه ر بکه مه وه. هه مو مه به ستی نه م بابته م له چه ند خالیکیدا کو ده که مه وه:

یه که م: نیشاندانی نه و هونه ره به رزه لای دندار، که نه و ته نیا نه هاتوو ژيان نامه یه کی ساده یان به سه رهاتیکي رووکه ش بگیړیتته وه، به لکوو له گیلرانه وه دا هونه ری نواندوو. لای م ده چیتته ناستی (له کوپوه بو کوپی) ماموستا هیمن، که وهک پیشه کی له دیوانی (تاریک و روون) دا بلاوی کردوو ته وه.

دووهم: خویندنه وهی جاریکی دیکه ی دندار، وردبوونه وه له هه ست و بیرکردنه وهی. ده ستدان له هه ست و ینسانییته ی دندار له نزیکه وه.

دندار خۆریک بە ناسمانی ئەدەبەوه

سییە: دیتنی سەرەتای سەدەى ڤاڤردوو ئە چاوى كەسیكى خۆیندەوارەوه.

چوارەم: بۆ ئەوەى ئەو ئۆتۆبیۆگرافىایەى دندار بێیتە وانەیهك بۆ هەموو ئەوانەى پۆژیک ئە پۆژان دەیانەوى ئۆتۆبیۆگرافىای خۆیان بنووسنەوه.

بۆ دەستكەوتنى زانیارى لەسەر دندار و شیعرەكانى و ئۆتۆبیۆگرافىیەكەى و نووسینەكانى، كە ئەو وتارە و وتارەكانى دواتریش دەیانخەمە ڤوو، پشتم بە كتیبى (دندار: شاعیری شۆڤشگێڤى كورد) بەستوو، كە عەبدولخالق عەلانەدىن كۆى كردووئەوه و ئامادەى كردوو، كتیبىكى دەولەمەند و ڤڤ بایەخە، ئەگەڵ پۆقارى ژمارە ١٠، دندار... تەمەنىكى كورت و ئەزموونىكى زیندوو.

دندار. خۆریك بە ناسمانی ئەدەبەوه..

(٢)

دەم نادەم ئینسان خۆى ئە هەموو ئەو موحیتەى كە تییدا ئەژى ڤزگار دەكا... (دندار)

كەواتە دندار لای وایە كە ئینسان دیلى دەوروبەرەكەیهتى

ئۆتۆبیۆگرافى هونەرێكە هیچی كەمتر نییه ئە هونەرەكانى دیکەى ڤەخشان نووسین، زۆر ئەو بنەما ئەدەبى و هونەرییانەى كە دەبێ ئەواندا هەبێ، دەبێ لەویشدا هەبێ، واتا ئە پێكەتەیاندا ئە زۆر خال ئەگەڵیاندا هاوبەشە:

یەكەم: زمانىكى تۆكەم و دەولەمەند و ڤرمانای دەوێت. وەك چۆن ئە نووسینى چیرۆكى كورت و ڤۆماندا پێویستن، بەلام بە ئاستى جیاواز.

دووهم: بابەت و پلۆتى و ڤووداوەكان دەبێ سەرنجراكێش و جیى بایەخى خۆینەر بێ، وەك چۆن ئە هونەرەكانى دیکەى ڤەخشان نووسیندا پێویستە.

سییەم: هەست، هەست دەبێ زۆر كەسى بێ، بە ڤادەیهك بەر ڤووحى خۆینەر بكەوێت، گەرموگۆڤ و بێ ڤچران بێ.

چوارەم: راستە زۆر كەسى (شەخسى) بێ، بەلام هەر بەو ئەندازەیهش دەبێ خۆینەر ڤاكێشیتە ناوى و وەك ئەوەى بەشێك بێ ئە ژيانى خۆى، یان ئەزموونەكان بۆ بەشێكى داهاووى ژيانى پێویستن.

پينځه م: زایناری و داتاکان دهبی زور باوه پیکرا و جیی متمانه بن، به جوړيک که بیته به لگه یه کی میژوویی له سهر سهرده مه که ی خوی.

شه م: زنجیرې رووداوه کان پیوسته به سهر یه که وه بن، گونجاو بیت و پله به پله سهر که ویت.

هه و ته م: نه گهر تیپینی و ړیکه وت له کاتی خویدا وهک بیرمه وری نووسرابی، دواتر له کاتی ئوتویوگرافی نووسیندا به پشت به ستن به وان ړیک بخړینه وه زور سهر که وتوو تر دهبی.

لیږه دا ناکړی پایه کی (پاسکال Blaise Pascal) ۱۹ - ۵ - ۱۶۳۲ - ۱۹ - ۹ - ۱۶۶۲ به سهر نه که یینه وه، که ماتماتیکزان، زانای فیزیا، داهینه، کاسولیکناس، فایله سووف بووه. پاسکال د بهاره ی نووسینه وه ی ئوتویوگرافی پای وایه، نووسه له زور نزیکه وه تیکه لی ژبانی که سانی دیکه دهبی، داوا دهکات که سهرنچ که متر بخړینه سهر (خود) ی نووسه ده که، نه وه ی پیوسته سهرنجی زیاتری نووسه ده که یه له سهر نه وانی دیکه و دهور به وری.

نه وده ی پاسکال مه به ستیه تی، نیمه ی خوینه له ړنگای سهرنجه کانی خودی نووسه ده که، له ړنگای ژبانی خویه وه، له سهر که سهر کانی دهور به وری، رووداوه کانی په یوه نډیان پیوه هیه، باشر ژبان و بیرکړنه وه و ههستی نووسه ده که دهناسین. له بهر رښایی نه و بیروپایانه ی سهر وه، نه وانه ی له بهشی یه که مده خسته روو، ئوتویوگرافیا یه که ی یونس ره ئووف دندار ده خوینه وه.

یه که م ئوتویوگرافینووسی کورد

من دندار ۱۹۱۸ - ۱۹۴۸، به یه که م ئوتویوگرافینووسی کورد دهناسینم، له بهر نه م هوپانه:

یه که م: من تا نه مړو له ړووی کاتی نووسینه وه، هیچ ئوتویوگرافیا یه کی کونترم له وه ی دندار به رچاو نه که وتوو. بو نیشاندانی میژووی نووسینی دهبی پشت به زانیاریه کانی ناو ئوتویوگرافیا یه که ی دندار خوی به ستم، دندار دهنووسن: (له سالی ۱۹۳۸ وکو نه مړو که دهستم دایه قه لوم، که به موناسه به تی عومری بیست ساله م موزه که راتم ته سچیل بکه م، چوار لاپه ردم رهش کرده وه، به لام مهوسمی کوشش و خو بو ئیمتیحان ناماده کړدن بوو، به نیوه چلی به جیم هیشت، که چی له دواچارا نه و دهفته ره ی که موزه که راتم تییدا نووسیوه و گه لی شتی به قیমে تی تییدا بوو، لی م ون بوو، نازانم که کامه دست نه و خه زینه به نرخه ی له دست دام؟).

که واته نه و ژيان نامه يه ي که دندار بو خوږی نوو سيويه تی و نه مړو له به رده ستي ئيمه دا به نه وه نييه، دندار به رده وام ده بیتی و ده نوو سی: (وا نه مجاره ش به مونسه به تی نه وه ی که له مونته های کولیه ی حقوقم و نه مه نه خیر سائمه که خوږ به قوتابی دانه نیم، پاش مانگیکی تر نه م نه قه به پیروزی که سائمه ها پیمه وه نوو ساوه، نه ویش (قوتابی) له سهرم لا نه چن، ده ستم کرد به نوو سینی موزه که راتم.)

نه و سائهی ده ستي کردووه به نوو سینی نه و ئوتویوگرافیه، دندار دوا سائی کولیزتی حقوقی بووه، واتا سائی ۱۹۴۵، چونکه نه و سائمه دا کولیه ی ته و او کردووه. واتا دندار ته مه نی بیست و هوت سال بووه که ده ستي داووته نوو سینه وه ی ئوتویوگرافیه که ی.

- مه به ستي من پیش سائی ۱۹۴۵ که سیکم نه دیوه ئوتویوگرافیه کی ناوا هونه ری نوو سیبیتته وه. ده شی بیره وه ری یان یادگاری یان میژوویان نوو سیبیتته وه، هر چنه د یه که م و دووه لای من هیچ له گرنگی بابه ته که و ناستی به رز و هوشیاری دندار که م ناکه نه وه، به لام که هه بوو هز ده که م ناگدارم که نه وه.

دیسان نه وه ی نه و چنه د ډیره ده ستم ده که وی نه وه یه:

- دندار هوت سال پیش نه و میژووه هه وی نوو سینی ئوتویوگرافیه ی خوږی داوه.

- نه و نوو سینه ی که به ژيان نامه ی خوږی ناساندوویه تی، زوری له لا گرنگ و به به ها بووه و قه دری نه م جوړه نوو سینه ی لاهووه، وهک خوږی ده لی: (نازانم که کامه ده ست نه و خه زینه به نرخه ی نه ده ستدام؟). که واته دندار نه و نوو سینه ی هوت سال پیشتری به (خه زینه) زانیوه، نه وه ش روو حیه تی بیت هوقن بیر ده خاته وه، که داهیئان و کاره کانی خوږی زور به رز نرخاندووه.

- دندار زور به وریایي مامه ته ی له گهل ته مه ندا کردووه، جاریک به مونسه به تی بیست سائییه وه و جاریک به مونسه به تی ته و او کردنی خویندنه وه، وهک خوږی ده لی: (لاچوونی ناوی قوتابی له سهری)، ده ستي داووته نوو سینی ژيان نامه ی. نه وه ی نه و هه سته ی هه یه، ته نیا مه به ستي نییه ژيان و رۆژی له دایک بوونی بنووسیتته وه، نه و ده یه وی شتی که بنووسیتته وه نه وه زیاتر که دواتر له دریژهی بابه ته که دا ده یینین.

دووهم: سه نته ری نوو سینه که ژيانی خوږه تی، واتا له خوږه وه ده ست پی ده کات، له خوږه وه دنیا ده یینی، نه وه ش به و هه سته وردانه وه دیاره که ده رباری خوږی ده ریان ده بری. هه موو خاله لاهه کانی خوږی یاد ده کاته وه و تیشکیان ده خاته سهر، که له دریژهی ئوتویوگرافیه که دا ده ستی شانیان ده که م.

سپیه م: نهو پیاوه وهک نهو دی پاسکائی خویندبیتته وه، زوړترین سهرنجه ورده کانی له سهر کهسانی دهوروبه ریه تی، له سهر هه تسوکه وت و دیارده کانی دهوروبه ریه تی، نهو ههش گرنګترین خائی نووسینی ئوتوبیوګرافیا ی کامله، به پیی پیناسه که ی پاسکال.

لیږه وههول ددهم به وردی له هه ست و بیرکړدنه وهی دندار ورد بېمه وه و نهو وندهی دهشکړی بو ئیوهی بګوازمه وه. من دمه وهی له جیاتی ئوتوبیوګرافیا، ژبان نامه به کار یینم، ته نیا یهک گرفتم هه یه نهویش نهو دیه (ژبان نامه) له خودی وشه که دا نهو هه ستته ناداتی که نووسره که ی ژبانی خو دی دهنووسیتته وه، واته نهو هه ستته ناداتی که نهو به سهره اتانه یان رووداوانه هی خودی نووسره که یه، دهشی هی که سیکی دیکه بی، دهشی که سیکی هه وئی نووسینه وهی ژبانی که سیکی دیکه ی دابی، به لام له ئوتوبیوګرافیا د لنیای که نووسره که ی ژبانی خو دی دهنووسیتته وه، یان به لای که مه وه نهو دی دهیخویننه وه حقیقه تی ژبانی که سه که خو یه تی، یان پشتی به ستوه به و زانیاریانه ی راسته وخو له که سه که وه رګیرو، وهک پیشتیر باسما ن کرد.

دهستپیکي ژبان نامه یان ئوتوبیوګرافیا که لای دندار

(دهمادم ئینسان خو ی له هه موو نهو مو حیتته ی که تییدا نهژی ږګار دهکا و لهو شتانه که له دهوربیا به دوور نه خاته وه، تا وای لی دیت غهیره ز (خوی) نه بی چیتری به میشکدا نایت.. موزه که راتی یونس په نووف - دندار).

- یه که م په گهزی نووسینه وهی ئوتوبیوګرافی خوږګارکړدنه له دهوروبه ر. دیتنی (خوی) یان خود، نهو دیه که ناومان لی نا به سه تنه رکړدنی (خود)، گرنګیبه که نهو دیه، دندار دوو په گهزی زوړ پیویستی لهو دوو راسته یه دا پیکاه:

یه که میان: خوږګارکړدنه له دهوروبه ر (ږګارکړدنه)، ئینسان دیلی کییه که ده بی خو ی لی ږګار بکات، بی گومان ئینسان دیلی دهوروبه ر که یه تی، نهو هه ستته ی دندار نووسینه که ی بردووه ته پله یه کی بالا و مودیږن. نهو دیه رووحیه تی مودیږن، که ده بی به وردی له نهو دیه بیاتی کوردیدا به داویدا بګه رینن.

دووه م: (غهیره ز خو ی نه بی چیتری به میشکدا نایه ت). کاری میشک لهو دی خوږګارکړدنه قووتوبونه وهی به ناو خودی ئینساندا.

له و کاته دا که ئینسان خوی پرگار دهکات چی دهبینی؟ دندار له موزه کهراته کهیدا ناوا دابهشی دهکات:

- به چاویکی تیژوهه سهیری پاشهروژ دهکات.
- هه وریکی نه زانین دلی ئینسان داگیر دهکات (مه به ست نه زانین دهر باره ی داهاتوو).
- تروسکاییه کی دووری نومیدی ژیان له میشکیدا نه چه سپی.
- هه روه ها ئینسان سهیری دواروژ دهکات، به چاویکی پر هه نانه وه سهیری رابردووشی دهکات.

له کوتایی له و چه ند دیږه، به رسته یه کی فکریی گرنګ په ره گرافه که داده خات، ده توانم بلیم به فکریه کی فله سه فی، که به شیوه ی پرسیار ناراسته ی خوینه ری دهکات، ده نووسی: (نایا ژیان بیجګه له زنجیره یه که ه وادیس زیاتر چیترتان به میشکدا دی که ته عریفی پی بګه ن؟.. باوه پ ناکه م).

دندار له پیناوی نووسین نه ی نووسیوه، له وه ی هانی داوه بنووسی، هه ر له و بیرکرنه وه ی خوینه تی (ژیان زنجیره یه که حوادیسه) له و ته نیا ویستویه تی له و حوادیسه که ژیانن، بنووسیته وه.

دندار و بهرنامه ی ئوتوګرافیه که ی

دندار له ته مهنی بیست و هوت سائیدا له و ژیان نامه یه ی خوی نووسیوه، له یه که م دیږ و ده سټیپکیدا بیری له دوو شت کردووه ته وه که بۆ سه رکه وتنی کاره که ی زور پیویستن:

- یه که م:** له و که ره ستانه ی پیویستی ده بن. (نوته و بیروهری رۆژانه نووسین).
- دووهم:** بنه ماکانی نووسیینه که ی، واتا له و مه رجانه ی ده بی له نووسینی ئوتوګرافیدا هه بن.

بۆ روونکردنه وه ی له وه ش ته نیا پشت به دندار ده به ستم، به و شیوه یه که ره که یمان بۆ روون دهکاته وه: (هه موو ئومیدم وایه که چ هه لقه ی زنجیره ی رابردووم لی ون نه بووی، له گه ل له وه شدا ناحیه یه کی زور مه یم له ژیان لانییه، که له ویش ته نریخی له و رۆژانه یه نازانم که ه وادیس لی هه و ماوه، چونکه له وه ختی خوی له م ته نریخانه م لای خوم ته سچیل نه کردووه.. موزه که راتی یونس ره ئووف دندار).

نډو که سانه ی ژبان نامه ی خوړان دهنوسنه وه، ده بې باش نډو بزانه که ژبان زنجیره یه که رووداوه، ونوونی هر نه تڼه یه که لیڼیک نه کاره که دروست دهکات، به لام نووسره به ناگایه که ی نیمه پیشت نه و راستییه ی بې باس کردوون. یه که م که ژبان زنجیره یه که حوادیسه، دووم نه و پیشت به شیک نه و حوادیسه ی نووسیپووه وه، به لام لی و ون بووه، سیپه م، هیوا ده خوازی هیچ زنجیره یه که لی و ون نه بوو بې، ترسی هیه ریکه وتی رووداویکی تومار نه کرد بې، نه وهش نیشانی دهکات که به شی زوری ته نریخه کانی تومار کردووه.

(نډو نه مینم که نه توانم وه کوو شه خسیکی نه جنه بی سهیر یونس په نووف دندار بکه م، زور به نه مینی موزه که راتی بنووسمه وه).

نه و پسته یه وه بناغه ی ممانه نه گه ل خویننه داده نې. نه و وهک نووپیوگرافینوس هه ناوینک دوور نه رووداوه کان دهو ستی. نه وهش باشتین ریکای خو ناماده کردنه بې نووسین. هر نه و پسته یه شه وه کاره که ی جیه جی کردووه، که ده نووسی: (موزه که راتی بنووسمه وه) پاناوی که سی سیپه می بې یونس په نووف به کار هیناوه.

(مرازشم نه مه نه مه یه که ریکه ی عاتیفه نه دم که یاری به فقه مم بکات).

نه کاتی نووسینه وه ی نووپیوگرافیدا، نه وه ی ریکه نه به ردم راستییه کان و توکمه یی بابه ته که دا سوژ و عاتیفه یه. سوژ و عاتیفه وات لی دهکات (شتیک نه فقه و ماو بخه مه ریزی شتیک فقه و ماووه... موزه که رات... دندار).

دوا بنه ما و خال که دندار نه نووسینی ژبانه که یدا پستی پې ده به ستی، ریزه ندی رووداوه کانه، چونکه نه و باش ده زانی که رووداوه کان به شیوه ی پلیکانه ی په یژنه، ناتوانی نه به رزترینه وه ده ست پې بکه ی، نه کاتی که مترین لادانیش نه نووسینه که ی خویدا دندار نه و خاله مان بیر ده خاته وه:

(هه و لی نه وه ده دم که به ته رتیب نه م موزه که راته ته سچیل بکه م، تا بتوانم عیله تی که لی شتی پې ته فسیر بکه م... موزه که رات... دندار).

نه و بنه مایانه ی دندار بې نووسینه وه ی نووپیوگرافی بې خو ی کردوونه مهرج، نه هه مان کاتدا ده بې وهک مهرجی نووسینه وه ی نووپیوگرافی به شیوه یه که گشتی وه ریکیری.

زور له کهسه دياره کانی کورد، هه وئى نووسينه وهى ئوتۆبىيۆگرافىيى خوږيان داوه، به لّام له بهر نه وهى په يـږه وهى نه وه بڼه ميانه دنداريان نه کردووه، که ئېنى گه وړه که وتوو ته ناو نووسينه کانيانه وه. به راده يه که هه ندى جار له کاتى خوڼدنه وهى به شيک نه وه ئوتۆبىيۆگرافىيانه، ئاوات به وه ده خوازي که نه وه بيره وه ريپانه يان برديا ژير گل، نه که خستبايانه سه ر کاغه ز. جگه نه وه بڼه ميانه، دندار له دريژى نووسينه کهيدا زور مه رجي دیکه ي بۆ ژيان نامه نووسه کان داناوه، که نه کاتى خوږياندا به سه ريان ده که مه وه.

تېبينى: هه موو نه وه کوته يشانه ي خستوومنه ناو که وانه وه نه موزه که راته که ي دندارم وه رگرتوون، که ماموستا عه بدولخالق عه لانه دين بلاوى کردوونه ته وه.

(نه ي په قيب) په مز و نوينه رى ناماده ي ږووه ي دندار و ته وای به ره مه کانيه تى

(۳)

له ئوتۆبىيۆگرافيدا (من) سه نته ره، له منه وه دنيا نيشان ده درى، به لّام ده بى خوڼنه ر له سه رنجى نووسه ره که بۆ دنيا، نه وه (من) ه بناسى. نه که ته نيا به ستايش کردن يان نووسين ده باره ي (من). نه وه ش کاريکى ئاسان نييه، بابه ته که ده باره ي من بيت و من سه نته ر بى، هه موويشى ده باره ي من نه بيت.

دندار ته واه نه وه کاره ي کردووه، خو ي سه نته ره، ژيان نامه ي نه وه، به لّام ئيمه ي خوڼنه ر له ريگاي هه سته وه رده کاني، سه رنجى ده باره ي ده وروبه رى، نه وه باشت ر ده ناسين. وه که سه نته رى بابه ته که ي خو ي ئاوا ده ست پيڼده کات: (من ناوم يونس په ئووف کوږى مه حمود کوږى مه لا سه عيدم له بڼه مالّه ي (خادم السجادين) له ږوژى ۲۰ شوياتى سالى ۱۹۱۸ له کوږيه له دايک بووم، دايکم ناوى (زه وه) کچى خورشيد نه فهندييه، فاميليای دايکم عه لّم زادن و له زه هاووه هاتوونه ته قه راغ زى کوږيه و ئيسکانيان کردووه، تا حاجى قادري کوږى مه شهوور له م فاميليایيه، ئيستاش نه وه تيره يه که له (کانى له له، سى گرته کان، سى کانى، ئۆمه ر گومبه ت) دائه نيشن به ده ربه نديى نه ناسرين، به زوبانيک قسه ده که ن که نزیکى (باجه لانى) يه، گه لى خزم و ناموزای له کانى له له هيه، که دینه کوږيه دايکم زور به چاوى سۆزه وه سه ريان ده کات و خو ي پييان هه لّنه کيشى... دندار).

نډو به شهي که دندار بو ناساندنی خو نووسیویه تی، دوازه دیره، یان سه د و بیست وشه یه، زیاتر له سه د وشه ی بو ناساندنی دایکی و بنه ماله که ی به کاره ی ناوه، له ره گ و ریشه ی فامیلیای دایکی کوئیو ته وه تا بردوویه تییه وه سهر حاجی قادری کوئی، له ره گی (زوبانه که یان)، تا خزم و ناموزاکانی دایکی. نه وه ش تیبینییه که مان لا به جی دهیللی یان پرسیارک:

دندار بوچی نه وه نده گرنگی به خیزانی دایکی داوه و خیزانی باوکی فهراموش کردووه؟

نایا دندار کیشه یه کی دهروونی له گهل باوکی هه بووه؟ یان هر بو خو کورپکی داکونی واتا دایکپه روهر بووه، به پشتبه ستن به و هه سته ی دواتریش دهرنووسی، نه و رایه مان لا چه سپاو تر دهکات: (دایکم ئافره تیکی دهنه رمی جار جار تووړدی، سه خي، به ته دبیره یه، بیجگه له مه ش زور موته حه میله یه و عیزه تی نه فسیکی زور نادری هه یه... موزه که راتی یونس ره نووف دندار).

تیبینی: له هر دوو وشه ی (به ته دبیره یه، موته حه میله یه) پرزمانی عهره بی ره چاو کراوه، به هیج شیوه یه که له گهل ستراکچه ی (پیکه اته) و وشه سازی کوردی ناگونجی، هیوادارم له کاتی راگواستن و نووسینه وهیدا رووی دابی نه که دهقه که ی دندار.

تا نیستا پرسیاره که م له شوننی خویدا یه، نایا دندار کورپکی دایکپه روهر بووه؟

بو وه لامی نه و پرسیاره، یان که متر به دوا داچوونی، په راوړتیکی ئاماده کاری کتیبی (دندار شاعیری شوړشگری کوردی) ماموستا عه بدولخالق عه لانه دین، که بو وشه (خادم ونه لسه جاده ین) نووسیویه تی، ده خمه روو: (دندار به درپژي باسی نه و بهرمانه ی پیغه مبه ر دهکات، که چون که وتوو ته ده ست بنه ماله که یان و به هو ی نه وه و ناسناوی (خادم السجاده) یان وهرگرتووه، به پیویست نه زاندره له دیوانه دا باس بکریت).

تیبینیم له سهر نه م پاراوړه:

۱- دندار له ئوتوبیوگرافیه که یدا به وردی باسی بهرمان (سجاد) یان دووگردی وه که ناسناو کردووه، چون بهرمانه که ی پیغه مبه ر که وتوو ته ده ست بنه ماله که یان. نه وه ش نیشانی ده دات که خیزانه که ی دندار شتیکیان هه بووه به ناوی (بهرمانی)

پینغه مېهر، نه گهر وردتر بینه وه، پاراویره کەش سهرنجی له سهر بهر ماله که و په یوه ندیی به خیزانی دنداره وه، نه ک باوکی و بڼه ماله که ی.

۲- بڼ گومان نه و نووسینه، با هر له سهر لیکدانه وهی ناوی بڼه ماله کهش بڼ، گرنگی دنداریش نشان ددهات به بڼه ماله ی بابی.

۳- که ماموستا دهنووسی (به پیویست نه زاندره له دیوانه دا باس بکړیت) بکهر دیار نییه، ئیا کڼ به پیویستی نه زانیوه؟ ماموستا خو یان راویژی به که سانیکی دیکه کردوه؟ که دیار نییه کڼ.

۴- من نازانم ئاخو دندار له کوټایی ناساندن و باسکردنی بڼه ماله ی باوکی (که لابراره) چهند پسته یه کی جوان و هه ستبروینی بڼ باوکی نووسیوه، وهک چو بڼ دایکی نووسیوه؟ ئیا له نیوان پسته کانیدا ستایش و پیا هه دانی بڼ بڼه ماله ی بابی تیدایه؟ به و پینه ش ده ئی به دوور و درېژی دیاره جوړیک له زانیاریشی خستووه ته وو.

۵- له هه موو حاله تیکدا کهس مافی نه وهی نییه (چ شاره زا و راویژگار و چ ناماده کار) به هیچ بیانویه ک دهسکاری به ره می دندار یان هیچ نووسه ریکی دیکه بکات، یان به شیکی ئی لایندن به هر به هر مه به ستیک بڼ، به تاییه تی دوی نه مانی، هر چنده من سه سامم بهرام بهر دلسوزی و کاری به رده وامی ماموستا عه بدولخالق عه لانه دین، که نه ک ته نیا شیعه کانی، هه موو به ره مه کانی دیکه ی دنداری بلاو کردووه ته وه و ده رگای دنیا یه کی دیکه ی به هره ی دنداری به سه ردا کردوینه ته وه.

له نیوان نه ی ره قیب و مارشی نه ته وه کانی دیکه دا

هر له درېژی نه م بابه ته دا (دهسکاری کردنی به ره هم یان شیعی شاعیران) دا، ناچارم چهند تیبینیه ک بنووسم، که په یوه ندیی به ئوتویو گرافیا یه که ی دنداره وه ته نیا نه وه نده هیه، که به شیکیان ئی لایردووه، دنا په یوه ندیی به شیعی نه ی ره قیبه وه هیه:

یه که م: شیعی نه ی ره قیبی دندار ناسراوترین شیعی کوردیه له هه قتا سائی رابردوودا، نه ک هر له پارچه یه ی کوردستاندا، به ئکوو له هه موو به شه کانی دیکه ی کوردستاندا ویردی سهر زمانه.

دووهم: ئەم شیعره نەک شیعرهکانی دیکه‌ی دندار، به‌لکوو خودی دنداریشی خستووته ژێر سیبه‌ری خۆیه‌وه. واتا مهرج نییه هه‌موو نه‌وانه‌ی ئەو شیعریان له‌بهره دندار بناسن، یان مهرج نییه هه‌موو نه‌وانه‌ی ئەو شیعریان لا موقه‌ده‌سه، دنداریشیان لا پیرۆز بێ، یان مهرج نییه هه‌موو نه‌وانه‌ی ئەو شیعریان لا قبووله هه‌موو فکر و بیروباوه‌ری دنداریان قبوول بێ.

له نه‌ده‌بی جیهانیشتدا ئەو دیاردیه هه‌یه، هه‌ر بۆ نموونه، تۆلستۆی به‌رۆمانی (شه‌ر و ناشتی) ده‌ناسریته‌وه، له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شدا که کاری دیکه‌ی زۆر مه‌زنی هه‌یه، رۆمانی (تاوان و سزا) له زۆر شوێن له خودی داستایوۆفسکی ناسراوتره، ته‌نانه‌ت ناوی کاریکته‌ره سه‌ره‌کییه‌که‌ی (راسکۆلینکۆف) له به‌شی زۆری رۆمانه‌کانی دیکه‌ی به‌ناویانگتیه. بۆ رۆمانی (دایک) مه‌کسیم گۆرکیش هه‌روا. بۆ (هاملیت) و (ئۆدیب پاشا)ش له‌به‌رامبه‌ر نووسه‌ره‌کانیان هه‌ر راسته. ده‌کرێ ئەوه کورت که‌ینه‌وه و بلبین (ئه‌ی ره‌قیب) رهمز و نوینه‌ری ئاماده‌ی رووحی دندار و ته‌واوی به‌ره‌مه‌کانیه‌تی.

سییه‌م: شیعری (ئه‌ی ره‌قیب) له شیعره‌وه ده‌بیته سروودی نیشتمانی و به‌وه‌ش له شیعریکی ساده‌وه ده‌بیته مارشی نه‌ته‌وه‌یی. مامه‌له له‌گه‌ڵ مارشی نه‌ته‌وه‌یییدا کاریکی سه‌رپێی نییه، به‌رپرسایه‌تییه‌کی گه‌وره‌یه. ده‌چیته ریزی به‌ها نه‌ته‌وه‌یییه بالا‌کانه‌وه.

چوارهم: جوولانه‌وه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی و شو‌ر‌ش‌گیر‌یی کورد له‌ژێر کاریگه‌ریی فکری ئەو شیعره‌دا بووه. بووه‌ته ئیلهامی به‌رگری و خه‌بات و تێکۆشان و سه‌دان که‌س له‌ژێر کاریگه‌ریی ئەو شیعره‌دا شه‌هید بوون. یان بووه‌ته به‌شیک له پیکهاته‌ی فکری نه‌ته‌وه‌یی سه‌دان و هه‌زاران خه‌باتگیر، په‌روه‌ده‌ی نه‌ته‌وه‌یی ته‌مه‌نیان له‌سه‌ر ئەوه هه‌لچنیوه، به هیج جو‌ریک ناتوانن بێر له نه‌مان یان ده‌سکاریکردنی بکه‌نه‌وه.

پینجه‌م: ئەو شیعره به‌ فه‌رمانی که‌سیک یان حزبی‌ک نه‌بووه‌ته مارش و ره‌مزی نه‌ته‌وه‌یی، به‌لکوو به‌ گه‌وره‌یی خۆی و هه‌ستی به‌رزی و ئەو رووحیه‌ته مه‌زنه‌یه که له‌نیوان وشه‌کاندا، له‌نیوان تۆن و مانا و ئاوازه‌که‌یدایه بووه‌ته مارش و ره‌مزی بوونی کورد.

شه‌شه‌م: هه‌ر هه‌وێیک بۆ گۆڕینی یان ده‌سکاریکردنی گاته‌کردنه به پیرۆزترین رهمز که نه‌ته‌وه‌یه‌ک هه‌یه. ئەوه جگه له‌وه‌ی له‌دوای کوچی شاعیره‌که ده‌سکاریکردنی به‌ره‌مه‌کانی یان شیعره‌کانی به‌ که‌م سه‌یرکردنی شاعیر و مه‌به‌ستی شیعره‌که‌یه.

هه و ته م: کاتیڅ کوردیش زانی، پپوښتی بهو شیعره نه ماوه (که نه وه ده بیته یه کیڅی دیکه له سهیروسه مه ره کانی کورد و هه شته م سهیر و سه مه ره ی دنیا)، ده بی واز لهو شیعره بینن و به حورمه ته وه نه گهر ده توانن بیگپر نه وه ناو لا په ره کانی دیوانه کی، نه ک گالته به مه تن و مه به ست و وشه کانی بکه ن.

هه شته م: دروستکردنی سروودیکي نه ته وه یی ده بی له ریځای خه لکانیکي شاره زا و لیژنه یه کی پسیپوره وه بی له بواری فکری نه ته وه یی، هونه ری شیعر و دلسوزانی، له گهل نه وه شدا نه وه جوړه شیعرانه ی به به رنامه و مه به ستی مارشی نه ته وه یی ده نوو سرن، هه ر باغه و پلاستیکین هه رگیز ژبانیان ناچیتته به ر.

نو یه م: ده سته لگرتن له (نه ی ره قیب) ده سته لگرتنه له نیشتمانیکی روو حیی فراوان و مه زن، که هیچی له نیشتمانی سه رکاغه ز و جوگرافیا که متر نییه. نه گهر ده سته لگرتن له شاریک یان دییه کی کوردستان هه تیوبوونی نه و شار و دییه، یان هه تیوبوونی پارچه یه ک بی له خاکی ولات، ده سته لگرتن له سروودی نه ی ره قیب ده سته لگرتنه له نیشتمانیکی روو حی که له ده روونی هه موو کوردیک دایه، که له خانه کانی میژوودا جیځای خو ی هه یه و بو شاییه کی گه و ره جی ده نیلی.

ده یه م: په مزه نه ته وه یی و نیشتمانییه کان سنووریکي زه مه نیی دیاریکراویان نییه، نامیریکي میکانیکی نیین به داهینانی نامیریکي دیکه ی پیشکه و تووتر کارکه نار بکری و خر مه ته کانی کو تایی پی بی. وه ک نه وه ی کو مپیته ر نامیری چاپی کلاسیکی خانه نشین کرد. تراکتور کیلانی زه ی به گا و هه و چاړ کو تایی پی هی نا. تا نه ته وه مانای مابی، تا نیسان له سه ر پی ناسی نه ته وه یی بناسری، تا زمان سنوور دیاری بکات، ده و له ته کان له سه ر بنه مای نه ته وه کان دروست بن، په مزه نه ته وه ییه کان، هی نا نیشتمانییه کان پوژ به پوژ به هایان به رزتر ده بیته وه.

یاز ده یه م: ده سته لگرتن له نه ی ره قیب بو کورد خو کوژییه. نه و شکویه کورد له گهل له ده ستدانی نه ی ره قیب له ده ستی ده دات، هه رگیز ده ستی ناکه و یتته وه. نه ی ره قیب وه ک بینین و هه ناسه و دل وایه که له ده ستدانا توانی په شیمانیش بییه وه. نه گهر گهلان گوړینی سروودی نیشتمانی یان نه ته وایه تییان هه ر وا ناسان گوړیبا یه، واتا به پیی گوړان و پیشکه و وتی ولاته که یان سرووده کانیان گوړیبا یه، ده بوو هه ر چهند سال جارنک بیانگوړن.

له گهل نه و هه موو پیشکه و وتنه گه و رانه ی به ریتانیا به خو یه وه دیتووه، نه ک سروودی نیشتمانییان نه گوړیوه، به لکوو پوژ به پوژ له بو نه و ناهه نگه کاند ا به و په ری هه ماس و چاو به فرمیسه وه ده یلینه وه، له گهل نه وه شدا که ده شی له رووی واتاوه له گهل به شیکي زوری به ریتانیه کان و ناستی بیرکردنه وه یان نه گونجی، بو نمونه سرووده نیشتمانییه کانیان ناوا ده ست پیده کات:

God save our gracious Queen
Long live our noble Qeen
God save our Qeen
Send her victorious
Happy glorious
Long to reign over us
God save the Qeen

خودايه شازنی به خشنده مان بو پياريزه

تمه منی شازنه نه جيبزاده که مان دريژ بی

ته وای سرووده که بریتیه له نزا کردن بو شازن و داوا کردن له خودا بو نه وای تمه من دريژ بکات و سایه ی نه وای له سهر لانه بات و به سهر دوژمنه کانیدا زالی کات، به سهر قیل و ته له که بازیدا سهریخت. رۆژانه ملیونان که س له بونه کاندا به چاوی پر فرمیسه که وه نه و مارشه ده خویننه وه و ده ست له سهر دلیان داده نین، نه وای یه ک تاکه شتیان مه به سته، نه ویش نه ویه که نه و وشانه نه وای نه و پراستووایانه و به شیکه له شکو و گه وریه ی نیشتمان و نه ته وه که یان. نه وای پرووخی باپیرانیان و نیشتمان که یان و نه ته وه که یان له گوته وه ی به کومه ل و سه دای دهنگی خوایان له هه وادا ده بینن.

بو نیشاندانی به رزی سروودی نه ی ره قیب، ویستم به راوردیکی بکه م له گه ل زور له سروود و مارشی ولاته پیشکه و تو وه کان، به باوهری من (نه ی ره قیب) له رووی هیژ و وشه و داهینانه وه، له رووی میژووی پر شکویه وه، له رووی نینسانیشه وه له پیش زوربه یانه. هه رچه نده من باوهرم به به راورد له نیوان نه و بابه ته هه ستیارانه دا نییه. (له بهر دريژی بابه ته که ش نمونه ی دیکه م نه هینايه وه).

نه وای ده مینیته وه، من داوای لیبوردن، یه که م جار له دندار و دووهم جار له نیوه ده که م، که به راستی له بابه ته که ی خویمان تا راده یه ک دوور که وتینه وه، نه ویش خویندنه وه و سهرنجدان بوو له ئوتویوگرافیه که ی دندار، که من زور جهز ده که م نه و لایه نه شاره و پر به هایه ی دندار پیکه وه بخویننه وه. تا نمونه یه کی سهرکه تووی ئوتویوگرافیه مان له به رده ستدا بی، تا نه وانه ی به ناوای نووسینه وه ی ژباننامه لاپه ره پر ده که نده وه، بزائن نه و کاره گرنگه ی ده یکه ن بنه ما و پرینیسپی خو ی هیه و نا کر ی پشتگو ی بخری.

سهر به چ دنيا به کدا ده کات؟

(۴)

(من له ۲۰ شوباتی سالی ۱۹۱۸ له دایک بووم، وهختی له دایکبوونم ته سادوفی نیهاییه تی گرانى و له به هارا بووه، دونیا زور برسى و پهریشان بوو، تا نیمه که به شی خواردنی خومان ده غلمان هه بووه، له و رۆژانه دا عه سکهرى عوسمانى شونى چاله کانی پخ زانیوه، هاتوون هه موو ده غله که مانیان به تالان بردووه، زاتهن له دوا رۆژانی حکومته تی عوسمانى، باوکم له گه ل قائمه قامی کویه له سهر مه سنه له ییک تیک چوو بوو، له سهر ئیشاره تی قائمه قام به ناوی مه ئموریه تی نفوس له کویه نه هیشترابوو، له رانیه بووه.. موزه که راتی دندار).

نه وه ده رگای چوونه ناو ژيانى دنداره، بنه ماکان پیمان ده ئین له (من) وه، دنیا ده بینى، له یه کهم هاتنه ناو دنیاى دنداره وه، فه زای گشتی و ژيانى خیزانه که شی هه ست پیده که یین:

یه که م: نیهاییه تی گرانی که له نه نجامی یه کهم شه ری گه و ده ی جیهان ده رکه و تیبوو، که له سالی ۱۹۱۴ ده ستی پیکردبوو، قورسترین سالی گرانی ش سالی ۱۹۱۷ بووه، به پى یاداشته کانی مه یجره سۆن، که هاتووه ته سلیمانی له به شی زوری کۆلانه کان مه یت که و توه که له برسا مردوون. دندار له ۲۰ شوباتی ۱۹۱۸ له دایک بووه، که سیبه ری برسیه تی له و ساله دا رهویوه ته وه، وهک بۆ خوی ده ئی (نیهاییه تی گرانی و له به هارا بووه).

دوو ه م: بنه مانه ی دندار که گوزهرانیان باش بووه، باوکى کاربه ده ستی میری بووه، توانیویانه گهنم له چالدا دابکه ن، هه رچه نده دوا رۆژه کانی گرانی بووه، له گه ل نه وه شدا رزگاریان نه بووه له زوئمی داگیرکه ران. عه سکهرى عوسمانی ده غله که یان به تالان بردوون.

سیبه م: له و به شه دا له به ر پیوستی گپرا نه وه، بۆ یه کهم جار ناوی باوکى دینى (باوکم له گه ل قائمه قامی کویه له سهر مه سنه له ییک تیک چوو بوو)، ناوه ئینانیک له ناستی قائمه قامدا که نه وه ش ده لاله تی خوی هه یه.

چوار ه م: له سهر (مه سنه له یه ک) که (دندار نه یگوتوه چ مه سنه له یه ک)، که زوریش بۆ نیمه ی نه وه ی نه و سه رده مه پیوسته، نه ویش بۆ زانینى چۆنیه تی کیشه ی نیوان (مه ئمووره کانی نه و کاته) ناشکرا کردنی جوړی کیشه که و زور لایه نی دیکه ی بۆ روون ده کردینه وه، که بۆ تیگه یشتن له فه زای ئیدارى و سیاسى و کۆمه لایه تی نه وکات سوودی ده بوو. له

نه جامدا وه کوو سزا، باوکی نیردراوه بو رانیه. نه وهش هر له سهرده می عوسمانه بییه کاند، پیش هاتنی ئینگلیز بووه که باوکی دندار وهک دواتر درده که ویت، لایه نگریشیان بووه.

بو روونکردنه وهی مه به سته که م، زیاتر ده بی په نا بو دیره کانی دواتری موزه که راته که به رم:

(برای هره که ورم سه عید، نه گپریته وه و نه ئی: لهو رۆژی که له دایک بووی، خه بهرمان بو هات که ده غله که مان حکومت بردی و هیچمان نه ما، باوکیشم له کویه نه بوو، مه جبوور ماین نه شیای ناوما ل بفرۆشین. پاش شەش مانگ مائی ئیمه چوونه رانیه له ویندهر (نه وعه نما) خو مان گرته وه).

تیبینی: له دایک بوونی دندار هاوکاته له گه ل به تالان بردنی ده غلی عه مبارکراویان، له هه مان کاتدا له دایک بوونی دندار هاوکاته له گه ل کۆتایی شه ر و به سه رچوونی گرانیدا، که هر لهو سا ته دایه، ئایا شیوه و کات و فه زای له دایک بوون په یوه ندیی هیه به جو ری ژیا نی ناینده وه؟ وهک له دایک بوون و تالان کردنیان، نه بوونی سی به ری باب و یئو می دی، به لام هاوکاتیشه له گه ل کۆتایی شه ر. ده کرئ لهو وشانه مان له بیر بی له کاتی خویندنه وهی باشه کانی دیکه ی ژیا نیدا.

دندار بو نیشاندانی پنگا به خوینه ره کانی، سه ره تای ئۆتۆبیو گرافیا که ی به گیرانه وهی ژیا نی خیزانه که ی ده ست پیده کات، لهو کاته دا که لهو مندا له و که متر روودا وه کان په یوه ندییان به وه وه هیه، یان راستتر، لهو ناتوانی هه چ کاریگه ریه کی له سه ر روودا وه کاند هه بی.

(له دوا جار عوسمانی شکاوه و ولاتی ئیمه به هودنه ئیجتیلال کرا، مه ئمورینی نه وهی قبوو ئی حوکی ئینگلیزی کرد، مایه وه نه وهی قبوو ئی نه کرد په راگه نده بوو).

دوو ده سه لات لهو به شه دا هیه:

یه که م: ده سه لاتی ئینگلیز، که وهک داگیرکه ر پیناسه کراوه.

دوو هه م: ده سه لاتی وه هیمی حکومتی عوسمانی، که تازه ده رکراوه.

ئوهوش خه ئه كه كه دابهش دهكات، به شیکیان دهسهلاتی داگیرکهری ئینگلیز قبوول دهکهن، دهبنه وه فهرمانبه ره له فهرمانگه کانی. به شیک دیکهیان به وه دهسهلاته تازهیه رازی نابن و چاوه ریی گه رانه وهی حکومهتی عوسمانی دهکهن (که نهویش ههر داگیرکهره)، دۆلدار ناوا ده نووسی:

(ئیمه یهک له و پهراگه ندانه بووین، باوکم به ته نیا فیراری کردبوو. باوکم وای چوو بووه عه قله وه که مادامه کی حکومهتی ئیحتیلال مه وه قیفی سهر (نیستفتایه)، ههر حکومهتی عوسمانی دیته وه ویلایهتی مووسل. موزه کهراتی دۆلدار.. سهر چاوهی پینشو لا په ره.. ۱۴).

تیبینی: نازانم ههر لا په ریه کی میژوو هه لده ده مه وه، ده ئیی باسی نه مړۆ دهکات نه گهر سه د سال له وه وینیش نوو سرابی.

له (من) وه، دنیا ببینه، نه وه مه بهستی ئوتۆییو گرافیا یه، لیره چی ده بینین:

۱- باوکم وای چوو بووه عه قله وه، له شیوهی ده برینه که وه (پای) دۆلدار هه ست پیده کهین، که باوکی وای چوو ته می شکه وه، مه رج نییه ههر ناواش چوو بیته عه قلی دۆلدار وه، به لام نه وه نیشان ده دا که خه لکانیک ئومیدیان له سهر عوسمانییه کان هه لچنیوه (وه کوو باوکی دۆلدار) له و پینا وه شدا فیراریان کردووه.

۲- خه لک ناگاداری سیاسهتی رۆژ و سیاسهتی جیهانیش بوون، نه وه تا ولات به ته وای ته سلیمی ئینگلیزه کان نه کراوه، ولایهتی مووسل به شیک نه بووه له عیراق که هیشتا به شیوهیه کی فه رمی عیراق چ وهک ولات و چ وهک سنووریکی دیاریکراو یه کلایی نه کراوه ته وه.

۳- نه و دیرانهی دۆلدار که وهک پیشت زانیمان سالی ۱۹۴۵ نوو سراون، نه و کاتهی نه و له دوا سالی زانکۆ بووه، به لام دیاره که باس له رووداوه کانی سهره تای هاتنه دنیا ی خۆی و کۆتایی شه ر و مائویرانی یه که م جهنگی جیهان دهکات، که نه ویش سالی ۱۹۱۸ یه، بابه ته که ش مه سه له ی (نیستفتایه). نیستفتا بو یه کلایی کردنه وهی ولایهتی مووسل، که به شیک ههره زۆری کوردستانی باشووری نه مړۆ ده گریته وه. واتا باوکی دۆلدار که به دنیاییه وه نه وهی سه دهی نۆزدهیه، واتا نیوهی دووه می هه زار و هه شت سه د، به روو حیه تی نیستفتا و چاوه ریکردنه وه (فیراری) کردووه، نه ووش ته نیا نه وه مان پیده ئیت، که نه و ناوچه یه له و کاته وه له بهر هه ژاری فکر و زو لم و چه و سانه وه هه رگیز نه یه توانیوه خۆی نو ی بکاته وه و له گه ل تیپه ریوونی سانه کان سه رده مه که ش بگو ری، سانه کان تیپه په رن و (سه رده م) و فه زای گشتی له قوولایی تاریکی دا

دهمیتته وه، ئینسانه کان ده بێ ههر له فیراریدا بژین. نه وهی منیش ده یلیم شتیکی تازه نییه، گۆرانی شاعیریش گوتویه تی (ههر یهک سال ده بێرین به سه د سال).

۴- به هوێ نه و دێرانه وه، خه ریکه نه و گومانه م نه لا ده روه یته وه که له سه ره تای ئۆتۆبیۆگرافیه که وه بۆم دروست بوو، که گوایه دندار کورێکی داکوئی (داکپه رست یان داکپه روه ر) بێ، چونکه له و به شه دا که هه مووی ۳۴ دێره (مه به ستم نه و به شه یه که بۆ له دایکبوونی خوێ، گۆزه رانیان و تالانکردن و چوونیان بۆ رانیه و فیراری باوکی، که رانه وه یان بۆ کوێه و چوونیان بۆ دێی بیستانه و نیشته جیوونیان له هه ولێره) له و به شه دا (شه ش) جار وشه ی (باوکه م) ی به کاره یناوه، به لام له هه یجیاندایه ستایشی نه کردووه، ته نیا وه ک پێویستی خێزانی باسی کردووه، جگه له یه ک دێر نه ویش که ده نووسی (باوکه م) خودا عافوی کا پیاوێکی زۆر خزم په ره ره بوو، زوو تووره نه بوو و زووش ناشت نه بووه. موزه که راتی دندار).

تییینی: نه و دێره جگه له وه ی که پێناسی باوکیه تی، به وه ی خزم په ره ره بووه، ساده و دلساف بووه (زوو تووره نه بوو، زوو ناشت نه بووه)، جوړیک له خۆشه وستی و پزیشی بۆ باوکی لی به دی ده که یین. جگه له وانه، ده مه وی نه وه به بییر نه و که سانه بینمه وه که بانگه شه ی بێ دینی بۆ دندار ده که ن، بۆ نه وه ی له نه هه مییه تی شیعر و نووسینه کانی که م که نه وه، که نامه وی لێره له پال ناوی دندار ناویان بینم، ته نیا نه وه نده دوو به لگه ی باوه ردارای دندار به خودا له و چه ند لا په ریه ده خه مه روو.

یه که م: ههر له یه که م دێره وه نه وه ی ناشکرا کردووه که بنه ماله ی نه وان (خادم السجادی)، به پیتی په راویزه که ی ماموستا عه بدولخالق عه لانه دین، به دوور و درێژی باسی به رماله که ی پێغه مبه ری کردووه، که نه وه ش هه م جوړیکه له شانازی به میژووی ئایینی ئیسلامه وه، هه م کولتووری ئایینی بنه ماله که یانه وه.

دوو هه م: ته نیا که سانی باوه ردار به زیندوو بوونه وه، که بنه مایه کی گرنگی ئیمانه، له دوای ناوی (مردوو) ده لێن (خوا عافوی کا) نه وه ش به و مانایه ی که دندار باوه ری به زیندوو بوونه وه هه یه و باوه ری به خوداش هه بووه، بۆیه داوا ده کات خودا باوکی عافو کات. له زۆر شوینی دیکه ی ئۆتۆبیۆگرافیا که یدا ریزی بۆ کولتوور و ئایینی ئیسلام نیشان داوه.

تییینی: دندار نه و یاداشته نه ی ته نیا سی سال پێش کوچی یه کجاره کی نووسیوه، که پێناچی یان نا کرێ له ماوه یه کی وا کورتدا گۆرانکاری هینده قوول له بییری ئایینی نه ودا رووی دا بێ، تا گومان بخریته سه ر ئیمان و باوه رداریه که ی.

شونښاسی له نۆتوبیوگرافیدا

یه کیك له بنه ما گرنګ و هاویه شه کانی نیوان پومان و نۆتوبیوگرافیا شونښاسینه وهیه. نهو هونه ری شوینه دواتر به فراوانی دیته ناو سینه ماوه، شوین وهک گوند، شاروچکه، شار و هه تا مال و فهرانګه و شوینی گشتی.

(ئینسان، کات، شوین) سی بنه ما هه ره سهره کییه کهن. که ره سته ی بنه رته ی ئیمه ش (سهره تای سهره ی رابردو ۱۹۱۸، مندالیک که دنداره، کوردستان یان شوینیش بهو شیوهیه که خوی باسی دهکات).

دندار هه ر له سهره تای له دایکبوونییه وه شوینه کانمان، وهک پیویتییه کی بنه رته یی ژیان پی دهناسینی، کوپه، رانیه، کوپه، بیستانه، ئینجا نیشته جیبوون له هه ولیر. وهک کامیرایه ک دواچار له سهر نهو ماله ی له هه ولیر تییدا ژیان، کامیراکه ی زووم دهکات. نهو هه ی کهم هه سته ی شونښاسینه وهیه لای دندار:

(مالی ئیمه هاته هه ولیر، به لام له نیهایه تی په ریشانی و رووتی. هه ر چه ند دهکهم هه ر خوم له هه ولیر دیته وه یاد، وام دیته به رچاو که له خانوویه کی هه وشه زور به رین، له ده رګای هه وشه که نه هاتییه ژووره وه، لای ده سته راستت مه ته به خه کی تاریکی دیوار ره ش و له ته نیشته راستی مه ته به خه که که لاهوی دوو هودی روخاوت نه دیت، لای ده سته چه پت هه یوانیکی بلند و که له گیگت چاو پی نه کهوت، دوو هودی دریر و به رین له و به ر و نه م به ری که له گیگه دا بوو ده رګایان له ناوه ندی هه وشه به رینه که دا کوسپه کی چوار سووچی گه وره هه بوو، که پایزان و مال له هه شان له سهری نه نووستین.. موزه که راتی دندار.. لا په ره ۱۵).

دندار وهک نه دندار یاریک نه خه شی خانووه کی کیشاوه، که ده کری له سهری دروست بکریته وه. نهو هه جګه له وهی ناستی ژیان و په یوه ندی خیزانیان نیشان ده دات، به لګه و ده لاله تیکیشه له سهر شیوازی خانووی نهو سهر ده مه. نهو هه سهره پای نهو هه ش زمان له ناستی خوی دانه به زیوه، هه رچه ند نه یو یستوه هه ی هه ست و سوژیک له وه سفکردنی خانووه که دا ده رپرئ. نهو هه بو خومان ده زانین که خانوویه ک بهو ویرانه و ناریکی و په شمورده ییه وه، ته نیا په یوه ندی و سووربوونی ئینسانه کانه بو ژیان، که ده توانی گهرمی کاته وه و ژیان پی به خشی.

تا ئیر یونس ره ئووف دندار، هه موو نهو که ره ستانه ی ناماده کردوون، که بو دریر هه دان به ژیان، یان دریر هه دان به نۆتوبیوگرافیه کی پیو یستن. مندالیکی ساوا، ولاتیکی ویران، خیزانیکی سهر گهر دان. هه موو نهو هه به سن بو خوینهر نهو هه ند نه یګه ران ب، وهک رومانیک بخوینیتته وه و چاوه ری رووداوه کان ب.

له بهشی ئایندهدا راستهوخۆ دهچینه ناو ژيانى ساوايه كه وه، كه له ناو ئه وه هه موو ويرانه يه دا دهيه وي ته نيا به گروگان جیگای خۆی بکاته وه و بیهته خۆریک به ناسمانی نه ته وه كه يه وه.

نه و لاپه رانه ی دندار هه ئاینده دا ته وه ته نيا به شیک نین له ژيانى خۆی. به لک وو ژيانى ميلله تیکيشن

(5)

{خۆم له ياده كه پاوانه م له پا بووه و كۆچكم له سه ر بووه پيش چاوه كه ی پل پله ی زيو بوو، تازه به سه ر پا نه كه وتم، نه رۆيشتم و به ر نه بوومه وه، مندا لێكى نه سه ره ی ده موچاو خرۆكاوى ده ستى نه گرتم و راستى نه كرده وه و گۆرانى بۆ نه وتم.. موزه كه راتى دندار: لاپه ره 15}.

كه ره سه ته كانى نووسى نى ئۆتۆبى و گرافى، كه يه كه ميان ياداشتى رۆژانه يه، دووه ميان نۆته و مێژوو و رێكه وتى روودا وه كانه، وه ك يارمه تى به ك بۆ تێكه نه بوونى زنجیره ی روودا وه كان. سیه ميان ياده وه ریه كى به هیه زه.

له خویندنه وه ی نه و چه ند دیره ی سه رى، جگه له وه ی زنجیره يه كى گرنكى ژيانیه تى، بۆ پشتراست كردنه وه ی رسته يه كى پيشترى كه نووسى بووى (هه رچه ند ده كه م هه ر خۆم له هه ولیر دیته وه ياد)، نه گه ر تیبی نى بکه ی ن نه وه ی پيشترى رانیه و كۆیه و بیستانه هه موو له سه ر زارى برا كه ی ده گێریته وه، به لām لیرو وه دیته سه ر ياده وه ریه ی خۆی.

ياده وه ریه ی به هیه ز مانای چیه ؟

(خۆم له ياده كه پاوانه م له پا بووه)، له پابوونى پاوانه بۆ مندا لى كۆپ له ته مه نى كى زۆر بچوو كدا يه، له كاتى گاگۆل كیه ده ست پى ده كات، نه و كاته ی مندا ل ده توانى لاقى به مه به ستى رۆيشتن بچو و لیتى، كه ده يه وي هه ستى بۆ سه رنجرا كيشانى، بۆ نه وه ی له گه ل هه نگا و نانه وه گویى له جوو له و خرینگه ی بى، نه و كاتانه پاوانه به كار دى، چه ند هه نگا و بنى نه وه ند ه زیاتر گویى له ده نگى پاوانه كانى خۆی ده بى، و اتا بۆ هاندانى مندا له بۆ به سه ر پى كه وتن، به لām له به ر نه وه ی هه ندى مندا ل له به ر خۆشه و یستى ما وه يه كى زیاتر پاوانه يان له پيدا ده هیل نه وه، ناتوانم بۆ ديارى كردنى

تهمهنی دندار زۆر پشت به و رستهیه بههستم، جگه لهوهی پاوانه که جوړیکه له بوژانهوهی گوزهرانیان، یان راستتر، پرژاونه ته سهر ئهوهی پاوانه بۆ مندا له که یان بکړن.

(تازه به سهر پا ئه که وتم)، ئه و رستهیه زیاتر بۆ دیاریکردنی تهمهنی دندار له و کاته دا باشته، مندا له تهمهنی نۆ مانگی ههر به ئه ندازهی ئه و تهمه نهی له سکی دایکدا به سهر ده بات، ده که ویتته سهر پی، ئه وه ئه و مندا له نهی تهن د روستییان باشه له کاتی له دایک بووندا. زۆریک له مندا له نیش به ههر هویه که وه بی سهر پی که وتنیان درنژتر ده بیتته وه، واتا ده کری مندا له نۆ مانگی تا سا له و نیوی بکه ویتته سهر پی، سا له و نیو درهنگه، به لام ههشن له و تهمه نه دا ده که ونه سهر پی.

مه بهستی من

واتا دندار یاده وه ریبه کی به هیزی هه بووه، به هوی یاده وه ریبه وه تهمهنی پیش دوو سا له یان دوو سالیمان بۆ ده گیریتته وه. به تایبه تی شیوهی ئه و مندا له کی هه ئیستاند ووه ته وه. ئه وی جیگای سهرنجی منه ئه وه یه، ده شی تیکه ئیبه ک هه بی، به تایبه تی که ده گاته گۆرانی گوتن، ده شی ئه و یاده وه ریبه هی چوار پینج سالا نیش بووبی.

یاده وه ری ته نیا ئه وه نیبه تهمهنی مندا لیت له بیر بی، یاده وه ری ئه وه یه ورده کاری بگیری به وه وهک (پاوانه م له پی بوو، پیلنه ی زیو، مندا لیک هه راشی ئه سمه ر)..

{بانه که مان به رین و ستاره دار بوو، ئه مه یه که م لا په ری یاده که بۆتانم به یان کرد}.

بۆ دنیا کردنه وهی خوینهر، نه ک خو ی که له روا له تدا وا درده که وی، بۆ په سندکردنی ئه و راستییانه ی پی گوتین، به لگه مان ده داتی، دندار ده نووسی: {جاریکیان ئه م وه سفه م بۆ دایکم کرد، گوتی پۆله فکرت زۆر تیره، ئه مانه ت چۆن له بیر ماوه!}.

نیره وه شیوه ی گیرانه وه که ی ده گۆریت، پر متمانه یه و وه سفه کانی وردترن و زانیاری به کانی باوه ر پیکراوترن، ئه وه ش

پيښه نانی بنه مای سییه می نوو سینی ئوتوبیوگرافیا به، مه به ستم بیره وه بیریه کی ورد، تیز، حکیمانه، که به هوی ورده کاره کانی وه ممانه ی زیاتر به ده ست دینیت و ده کری وک به لگه نامه یه کی میژوویش له سر سه رده مه که ی خوی سه یر بکریت و پستی پی به ستری.

ورده کاری به سه رده تاییه کان یان په روه رده و به خپوکردن

نه و به شه ی ئوتوبیوگرافیا به که ده کری وک به لگه یه کی میژوویش و مودیلیکی به رزی چونیته یی مندا ل به خپوکردن بخویند ریته وه. دندار وینه کان جابه جار ته ووتر و کاملتر ده کات. به شیوه یه که هر به شه و رسته یه فه زای گشتی و فه زای تاییه تمان ده خاته به رچاو، به شیوه یه که ده یکه یه نیته ناو هه ست و میشکی خویند، یان ده یگوازنیته وه بو سه رده می دوا ی خوی که کامل و پیگه یشتوون، به و شیوه یه:

یه که م: وینه ی گشتی و فه زای سیاسی، گرانی و برسیه تی، داگیرکردنی ئینگلیز، تالانی و پاورووتی عوسمانییه کان، چاوه روانی نیستفتا. که نه وه فه زایه کی هه ری می و فراوانه، سیاسیشه و جگه له گوند و شاره که ی خوی په یوه ندیی به رو به ریکی فراوانتر وه هیه.

دووه م: وینه ی خیزانه که ی خوی، هه ژاری، ده ربه ده ری، لابر دنی باوکی له سر کار و فیراری، چوونیان بو پانیه و کویه و جا بیستانه و نه و جار هاتنیان بو هه ولیر و وه سفی وردی خانووه کیان و ژیانان.

سییه م: مندا لی خوی، خوکردنه سه نته ر. کوکردنه وه ی هه موو چاوه کان له سر مندا لی خوی، ورده کاری ژانی، به پشت به ستن به یاده ویری خوی و راستکردنه وه ی زانیارییه کانی له لایه ن برا گه وره که ی و دایکییه وه.

وانه یه که له مندا لییه وه

نه وه ی دندار له و به شه دا بومان ده گیریتته وه، ته نیا یادگاری خوی نییه، به لکو و وینه یه کی گرنگه له سر په یوه ندیی کو به لایه تی و مامه له کردن له گه ل مندا لدا، له کاتی که ده پیوستییه کانی ناسوودیی مندا ل له و کاته دا زور که م بووه.

{له له ییکی ئافره تم هه بوو که ناوی (فاتی سیدی) بوو، من بانگم نه کرد (واوه ی سیدی) زورم خوش ده ویست، تا نیستاش که نه چه مائی خوشکم له هه ولیر فاتی سیدی نه بینم، حه نانی مندا لییم بو ی نه بزوی و حه ز نه که م که خومی فری ده مه وه باوه شی، له گه ل ملوانکه زرد و سووره کانی یاری بکه م، به لام هه یه ات نه من وا بچووک مامه وه که له باوه شی نه و

جیم بیتوه نه نهو ملوانکه ی زهره و سووری ماوه، چونکه زور پیر بووه، وا پای لیوی قهبره، تا کوو نیستا نه چنده وشه یه نه نووسمه وه دهنگی غه ربی واوه سیدی له گویمدا نه زربنگیته وه.. موزه کهراتی دندار. لاپه ره ۱۵ و ۱۶}.

سهرنجیک له سهر واوه ی سیدی و دایه نی نهوکات و خزمه تکاری نیستا

نه و نه ده ی من ناگدار به، بوونی دایه ن یان ژنی یارمه تیده ره له خیزانی کوردیدا په یوه ندیی به به رزی ناستی نابوو ریبه وه نه بووه، واتا لووتبه رزی ده و نه مه ند و دامایی هه ژاریک (وهک بوونی جیاوازی به کی گه وره) وهک نه وه ی خیزانیک به نیازی خزمه تکاری و چه وسانه وه ژنیان راگرتی، به لکوو به شیک بووه له کوئتووری هاوکاری و پیکه وه ژیان. هه ره نه و نه ده هه خیزانده ی نانیان هه بووه بیخون، نه وانه ی توانیویه انه قووتی پوژانه یان په یدا بکه ن، به ته نیا نانه که یان نه خواردووه و خیزانیک دیکه یان له خو یان گرتووه و کردووه ته هاویه شی ژنیان. نهو خیزاناش که (پشته ماله شیان پچ گوتوون) وهک مائی خو ی سهری کردوون و نهو کارانه ی لهو ماله دا کردووه که له دهستی هاوووه، زوربه شیان پیکه وه هه ره له هه مان خانوو ژیان و به شی زوری جاریش هه مان خواردنیشیان پیکه وه خواردووه. به شیک زوری گهرموگوری خیزان و په یوه ندیبه گهرموگوره کان له وجود و هه لویستی نهو ژنه و خیزانه دلسوزانه سهرچاوه ی گرتووه که ده شی ناو دایه ن یان هاومالیان لی بنری.

نهو هه موو ئولفه ته ی نووسینه که ی دندار دایه له ستایشی دایه نه که یدا نهو راستیی به مان بو دهرده که ویت. نهو نه ده ی ستایشی دایه نه که ی کردووه ستایشی که سه نزیکه کانی خو ی نه کردووه، وهک دواتر باشت دهرده که ویت.

نهو هه زور جیاوازه له گه ل شیوازی په یدا کردنی (کاره که ری) له نیستای کو مه لگه ی کوردیدا، که شیوازیکی نامو و نایلونیبه و وهک به شی زوری مؤدیله کانی دیکه، کو میانیا و بازرگانی هه له به سهر خیزانه کانداه پاندوویه تی، نهو شیوازه و جو ری مامه ته کردن له گه لی یه کیکه له دیارده هه ره ناشیرنه کانی (پاره دار) ی کورد نهک سهرمایه دار، نهک نه رستو کراتی کورد، چونکه نه رستو کرات راسته پاره داره، به لام جوړیک له نه ته کیتی هه یه، نهو که سانه ی ته نیا به ریکه وت له پر بوونه پاره دار ناتوانن نهو نه ته کیتیه یان هه بی. {نهو بابته که میک له باسه که ی من دووره، ته نیا نه و نه ده ده لیم نه رستو کرات بو نیشاندانی زهوق و جیاوازی خو ی، تابلویه که به پاره یه کی زور ده کړیت، هه موو پوژی له شانویه و خوو به موسیقا و کاری هونه ریبه وه ده کړیت و به شداری داهینان و به ره و پیشچوونی کو مه لگه ش دهکات، به لام کاکی پاره دار بو نیشاندانی نهو جیاوازیبه، ژماره یه کی تاییه ت بو سهراره که ی به ده یان هه زار دولا ر ده کړی}

تۆنی فاتمه سیدی، یان وهک دندار دهئی (واوهی سیدی) له نهوای دایک شیرینتره. دندار که دهنووسی (تا ئیستا که نهچمه مائی خوشکم له ههولیر فاتمی سیدی نه بینم هه نانی مندائیم بۆی نه بزوی). لهو رسته کورته دا سی شتی گرنگمان پیی دهئی:

یه که م: (تا ئیستا) واته تا کاتی نووسینی نهو ئۆتۆبیۆگرافیا به که دهکاته سائی ۱۹۴۵، وهک پیشت زانیمان دندار له دوا سائی زانکۆ نهو ئۆتۆبیۆگرافیا به نووسیوه. نهو کاته دندار ته مهنی بیست و ههوت سالی بووه.

دوو هه م: تا نهو کاته فاتمه سیدی ماوه و له مائی خوشکی دنداره، نهوهش نهو راستیه ده سه له مینی که فاتمه سیدی بووه ته به شیک له خیزانی دندار، وهک چون به شیکه له یاده وه ری نهو.

سییه م: هیشتا هه نان و خوشه ویستی بۆی نه بزوی. نهو هه نان و خوشه ویستی وهک (شتیکی) به به ها و گرنگ لهو هه موو ماوه درێژ ده له ناخی خۆیدا پاراستوه. نیشانهی نهوهی که به شتیکی ساده شی نه زانیوه، له یه که می نهو شتانه یه که باسیان دهکاته. نهوهش نهو خوشه ویستی و ئولفه ته یه که نهو ژنانه وهک ورده شه کر به په یوه ندیی خیزانه که یانه وه وه رده کرد.

بوونی نهو ژنه زۆر جار به ته مه نانه له خیزاندا یه که یه که ی نه دامه کانی ده خسته بهر نه زمونیکی پۆژانه وه له لیبوره دیی و به خشنده یی و دفرهوانی، نهوه جگه له وهی فهزای کولتووری خیزانیی فراوانتر ده رکرد و خیزانی له داخران به سه ر خۆدا پزگار ده کرد.

خه یائی نه ده بی ئۆتۆبیۆگرافی

یه کییک له بنه ما هاو به شه کانی نیوان نه ده بی په خسانی، به تایبه تی (چیرۆک و پۆمان) و ئۆتۆبیۆگرافیا، خه یانه، به ته نیشته جوان بیژی به وه. بۆ نه وهش دندار له هه ر شونیک پیویست بی ده ست بۆ خه زنه ی نه ده بی خۆی ده بات. ئاوا دیمه نیکی هه نانی فاتمه سیدیمان بۆ ده گیریته وه:

{تا کو ئیستا نه م وشه یه نه نوو سه مه وه، دهنگی غه ربیی واوه سیدم له گویندا ده زینگی ته وه، که چۆنی نهواندم و دهستی له پشته نه دام، یا سه ری نه خوراند و نه یگوت ”پسکۆ.. بنووه چ گورگ له مائی نییه دهنگی بلویری شا دیت“ هه قیقه ته ن

ئهم دهنگه بۆ من دهنگی ئهو بلویره خۆشهیه که ههر له برینه وهی جه له قهییکی عومری رۆشتوو مه. به راستی دهنگیکی دلارام و ئاسووده بوو. موزه که راتی دندار.. لا پهره ١٦. ئیدی دهنگی بلویرێ شا دیت چ ئاسوودهییکی به دندار به خشیوه، هه مان نه فسوونیش به ئیمه ده به خشی.

"دایکم و خوشکی له خۆم گه وره تر مورشیدم بوون"

(٦)

دوو برینی دیکه، جه هالهت و دوو به رهکی

برینه کانی کورد بۆ ماوهی جهوت ههفته له دنداریان دوور خسته وه، که هه مان برینه کانی دنداریشن، که بیر له مهرگی دندار و نامه ی چوار نه فسه ره شه هیده که ی کورد ده که مه وه (هه رچه ند هه چیانم هه رگیز له بیر ناچنه وه) دوو برینی قوول و هه میشه ده که روهی دیکم دینه به رچاو، یه که میان جه هالهت، جه هالهت، له به رده م ناوی کورد هه زار جار بنووسری جه هالهت هیشتا که مه، جه هالهتی نه ته وهیی، جه هالهتی کولتووری، جه هالهتی دینی، نه وه یان هه م له نامه که ی چوار نه فسه ره که داویان له کورد کردووه لێ دوور که ویتته وه، هه م مامه ئه ی نه ندامانی گه لێک له گه ل (دنداری نه خوشی ب هۆش) نیشانه یه کی زه قن، که کورد هه رگیزا وه گیز واز له جه هالهت نا هینی. (له کاتی خۆیدا، له مهرگی دنداردا وردتر باسی ده که م).

دووهم برین، که چوار نه فسه ره که به وردی باسیان کردووه و دوا شهوی ژبانی خۆیان و نامه که یان بۆ چاره سه ره کردنی ئهو برینه ته ره خان کردووه، ئهو دوور که ویتته وه یه له ته فره قه و دوو به رهکی و یه که گرتنه. له و نامه کورته دا که به خونی هه ر چواریان و چه ند سه عاتی که پێش له سیداره دانیان نووسیویانه، سێ جار داوا له کورد ده که ن یه که گرتوو بن، به لام کورد هه ر سه ره کردیه که له شوینی خۆیه وه، هه ر تاکیک له مائی خۆیه وه ته لاقیان خواردووه، که هه رگیز به قسه ی شه هیده کانیان نه که ن، له دوا ی مهرگی ئه وان به چه ند ساتی که کورد وه ک یه که م و تاکه گه لی ژیر ده سته ره وایه تی به جاشایه تی و دوو به رهکی ده دات و وه ک به شیک له تیکۆشان (له کۆلانه کانی پشته وه) ده یناسینی.

وه بیر هیتانه وهی ئۆتۆبیۆگرافیا که ی دندار

من دەبێ ئەک جارێک هەزار جار داواي لێبوردن ئە قەتەم و پووحی دندار بکەم، کە بەهۆی ئەو کێشەکانی پۆژانە سینگمان دەگرن، ئە ئۆتۆبیۆگرافیا بەکە ئەو دوور کەوتبوومەوه.

هەر بۆ زانی:ن:

- دندار یەکەم کوردە کە ئۆتۆبیۆگرافیا خۆی نووسیبووتەوه.

- ئە سالی ١٩٣٨ ئە تەمەنی بیست سالیدا هەوتی داوه ژياننامە خۆی، یان پروداوه سەرەکییەکانی ژيانی خۆی بنووسیتەوه، بەلام ئەبەر سەرقالیی بە تاقیکردنەوهکانی قوتابخانەوه وازی لێ هیناوه، دواتر دەفتەرەکەشی لێ ون بووه.

- دووبارە ئە دوا سالی زانکۆیدا واتا سالی ١٩٤٥ دەست دەکاتەوه بە نووسینەوهی ژياننامەکە، واتا ئەم ئۆتۆبیۆگرافیا بە خەریکە دەخوینینەوه.

- ئۆتۆبیۆگرافیا بەکە دندار ئە چەند سەریکەوه زۆر گرنگە، یەکەم، بۆ دۆزینەوهی هەموو وردەکاری و نەینییەکانی ژيانی دندار.

دووهم. بۆ ویناکردنی ژيانی کۆمەلایەتی ئەوکاتی کۆمەلگە کوردی.

سێیەم. ئەوه جگە ئەوهی کە وەک پارچە یەکی ئەدەبی نرخ و سەنگی خۆی هەیه، بەتایبەتی ئە پووی جوانناسی و هونەری نووسینی پەخشاند.

دندار و کۆنتووری خۆراگری

بۆ ئەوهی بچینەوه ناو کەشوههواي ژيان و هونەری نووسینی دندار ئەو تەمەنەدا، واتا تەمەنی بیست و هەوت سالی، سالی ١٩٤٥، باشتەر بەشیک ئە ئۆتۆبیۆگرافیا بەکە بخوینینەوه.

(من تەسادوخی دەوری فەقیری و دەر بەدەری فامیلیای ئیمە کاردووه، هەر ئەو فەقیریەش گەوره بووم، خیزانیکی زۆری

وهک مائی ئیمه له ههولیر به کلاودروته و مساعدهی مهلا نه فهندي بهړیوه دهچوو. لهگهڵ نه وه شدا عیزهتی نه فسی عائیلهوی و خو به کهم دانه نانمان ههه موخافهزه کردوو، قه ناعهت و رازی بوون شیعاری ژيانمان بووه. من له سهه نهه قه ناعهته په روه دهه کراوم، له جیاتی شیرینی ژيان تالای فه قیریم چه شتوو، تا فاتمه ی سیدی له لهه به ده ره چه یهک ئیهتمامی بهم ناحیه یهه داوه، ئیمړکه چه موریه یهکی (موسه قهه) ناتوانی که منداڵ وا له سهه خویتی باش و چاوتیری په روه دهه بکات، ته سه ورکه نه جار جار نه چووینه قه سری مهلا فهندي، له ویندهر چه له ویات و شه کریان بو نه هینام، نهک وهی بگرم، به لکو ته ماشاشم نه ده کردن، له بهر نه وهی نا که گویا نه مزانیبی نه مانه خوشن و من لپی مه حرووم، وهیا چه زم لی نه بووی، به لکو وام چوو بووه می شکه وه که له مائی خه لق ته ماشای شتی خه لق کردن خراپه، نه گهر بیتو وابکهه فاتمه سیدی لی عیجز دهی. موزه که راتی یونس ره ئووف - دندار - کتیبی دندار شاعیری شوږشگیری کورد - عه بدولخالق عه لادین).

* له جیاتی شیرینی ژيان تالای فه قیریم چه شتوو.

* ورده کاری لهو پارچه یهه دا، مندا لی دندارمان وهک خو ی نشان ددهات، مندا لی که دهک به ده ور بهی خو ی و رهوشتی زال دهکات. نه وهی لهو چه ند دیرده ده کری بیبینین.
۱- دندار مندا لی یهکی هه ژارانه ی بر دووه ته سهه، له لیقه وماندا هاتوونه ته ههولیر.

۲- ژيانان له سهه کلاودورین و نهو یارمه تییه بووه که مهلا فهندي بو ی نار دوون.

۳- په یدا کردنی بژیوی ژيانان پشتی به کلاودورین به ستوو، که واته ژنانه خیزانه که ی دندار رۆ لی سه ره کییان هه بووه له بهړیوه بردنی گوزهرانی ماندا.

۴- خو کوشین، بهرگه گرتن، سه رمایه ی خیزانه هه ژارکان بووه، بو نیشان دانی بی منه تی و رازی بوون بهو به شه ی به رهنجی شانی خو یان په یدای ده که نه. دندار چه ند جوان ده نووسی (له جیاتی شیرینی ژيان تالای فه قیریم چه شتوو).

۵- نهو تالاه وه ختی که نهی هیه که له وهی شه هاهمه تدا بیخو یته وه (که جار جار نه چووینه قه سری مهلا فهندي، له ویندهر چه له ویات و شه کریان بو نه هینام، نهک وهی بگرم، به لکو هه ته ماشاشم نه ده کرد)، له پشت نهو دیرانه وه چه چه سه ره تی، چه ویستی قوول بو چه له ویات و شیرینی هیه، به لام بو نیشان دانی چاوتیری دهی منداڵ لهو ته مه نه دا

باش له وه تیبگات، که کهرامه تی خیزانه که ی به چاوتیږی و خوړاگری نه وه به ستر او ته وه.

۶- دندار بؤ خو ی به وپه ږی باوه ږه خو بوونه وه دوو خائی گرنګ له جیاتی نیمه له که سایه تی خویدا ناشکرا ده کات: **یه که میان**، نه و باش زانیویه تی که نه و شکر و حه لویه ته خوشن.

دوو هم، نه و زور حه زی له خواردنیان بووه، به لام خوړاگری و رته کړنه وه ویستی ناووه به شیکي گرنګ بووه له په روه رده ی خیزان بؤ مندا له کانی، نه وه ش له به شی زور مندا لاند ا که بت و خو کوشینیکی کوشنده دروست ده کات، که زور جار له گه وره بووندا وه که نه خوشی دهر ده که ویت.

هر نه وه شه بووه ته به شیک له کولتووری (موجامه له) یان چا وړا و له سهر نان خواردن و دانیشتنه به کومه له کان، دوست و ناسیاو سهد سویند بؤ یه کتر ده خون که ده بی نه و پارچه گوشته یان پافلاویه بخون، بویه نه وانه ی به و په روه رده یه دا تیده په ږن، راسته له کاتی خویدا وه که دندار ده لی زور پیویستن و جیګای شانازیشن، به لام هر گیز باوه ږه یه کتر ناکه ن، که حه زیان له و خواردنه یان نه و شه ربه ته نییه، یه کتر سویند دده ن بؤ خواردنی. له کومه لګه ی کوردی و پوژ ه لاند ا به شیویه کی گشتی زور ناساییه به میوانه که ت بللی: (ده بی نه و ږانه مریشکه هر بخوی) نه وه به شیکه له به خشنده یی و میوانه روه ری، به لام نه گهر نه و رسته یه به ینګلیزیک بللی (you must eat) کابر ای ینګلیز سهر سام ده بی و ده شی بشترسی، که تؤ بوچی نه و ناچار ده که ی بیخوات.

به شیکي دیکه ی نه و خو کوشینه زیاتر ده چیته قوولاییه وه، وردتر له ناخی تاکه کاند ا ده تویته وه، تا پاده یه که ناشکرا کړدی (ویست یان ناره زوی) تا کی کوردی زور سخت کړدووه، قسه ی ږاشکاو ی ده گمن کړدووه. به پاده یه که نازانی میوانه که ت برسپیه یان تیره، نازانی هاوړیکه ت له بهر تؤ دیته بازار یان خوشی حه ز ده کات، هه تا زور به زه حمت ویستی مندا له کانی خوشت ده زانی که حه زیان له کام پیلاو یان په نگه، بئ گومان تا کی کوردی تا گه وره تر ده بی لایه نی شا راوه ی زیاتر ده بی، نه ویش به پشت به ستن به کولتوری خوړا هیټان و خو کوشین.

دندار به ته واوی ههستی به کار یګه ری نه و کولتووره له سهری کړدووه، هه تا نامانجه کانیشی پوون کړدووه ته وه، نه وه تا ده نووسی:

(نیستاش له سهر عهینی خووم، یه عنی نه توانم زور به سه هلی له گه ل زرو فی ژبانی خوم، خوم ریګ به خهم، هیشتا به فکرم

داناییت به تایبه تی هه زم له خواردنیک کړدې ئیستنگافم کړدې.. موزه کهراتی دندار) که دهنووسی ئیستاش واتا سالی ۱۹۴۵ که دندار تهمه نی بیست و ههوت سالی بوه، واتا زیاتر له بیست سالی به سهر چوونیان بۆ مالی مه لا فهندی و هه لوا و شه کر هیناندا تپه پریوه، که چی زور به ناسمانی نه و خووی (خوکوشین) ه نه ک له دهروونیدا نه سراو ته وه، به لکوو چه سپاوتر بوه.

مورشیده کانی دندار، یان نمونه بالاکانی ژبانی

(دایکم نافره تیکی به خپو دهکرد، دوو کوری پارچه له ی هه بوو، یه کیان ناوی خدر، نه ویتریان ناوی عه زیز بوو، نه م دوو کوره له هه وشه دا یارییان له گه ل دهکردم، نه غله ب یاریمان عیبارت بوو له تهمسیلی ناغا و نوکهر، منیان نه کرد به (ناغا) خوشیان نه بوونه (نوکه ر) خزمه تکار.. موزه کهراتی دندار).

که سهرنج له یه که م رسته ده دین (دایکم نافره تیکی به خپو دهکرد) نه ومان له بیر بی که دندار ژبان نامه ی مندایکی کوردستانی نزیکه ی سه د سالی پیشتتر، واتا چاره کی یه که می سه ده ی رابردوو ده گپرتنه وه، که به ته واوی کو مه لگه یه کی ئیرسalar بوه.

۱- له و کو مه لگه یه دا دایکی نافره تیکی به خپو کردوو، "به خپو کردوو" ده لاله ته بۆ ده سه لاتی نابووری، ده سه لاتی دایکی به سهر دارایی مایدا. نه و دایکیه تی، نه و نافره ته که و منداله کانی به خپو ده کات.

۲- ده سه لاتی نابووریش له خیزاندا ده سه لاته کانی دیکه دیاری ده کات.

۳- نه ووش ده لاله تیکی دیکه یه بۆ (داکونی) مه یل بۆ دایک له لایه ن دنداره وه. بۆ سه لماندن نه ووش تویک زیاتر له ئوتویو گرافیه که ده چه پیشتی، دواتر بۆ پیشتگیری زیاتر، که شیوازی په روره ده کردن چ کاریگه رییه کی له سهر هه بووه، دهنووسی (عه رزم کردن که خاسیه تی خو زه بت کردن و ته هه کومم له چ وه رگرتوو، ئیستاش نه مه وی زیاتر له بابته تی خو م بدویم، به لام زروفی عانیله ویی ماموستای هه ره گه وره م بووه و سولته ی دایکم و خوشکی له خو م گه وره تر مورشیدم بوون: موزه کهراتی دندار). نه و رسته یه (دایکم و خوشکی له خو م گه وره تر مورشیدم بوون)، پابه ندبوونی دندار و کاریگه ربوونی به ژنه وه به ته واوی به رجه سته ده کات، شتیکیش زیاتر، نایا باوک له و (مورشیدبوونه) له کوپی که سایه تی دندار دایه؟ ده شی دواتر شتی زیاترمان ده سته کوئی.

۴- دندار ناوی نه و نافره ته هه رگیز به خزمه تکار ناهیتن، نه وهش له سهر نه و رایه سوورترم دهکات، خیزانی کورد که خیزانیک دیکه، یان ژنیک بیکه سی له خو گرتووه، نامانجی یه که می هاوده می و هاوسوژی و هاوکاری خیزانه که یان ژنه که بووه، نه که راگرتنی خزمه تکار و کوته ت. به رای من نه وه شایانی به دوا داچوون و لیکوئینه وهیه. تا هفتاکانیش نه و دیاردهیه مابوو، که که سیک له گه خیزانیک دیکه دا ده ژیا، بی نه وهی په یوه ندیی خوینی له گه لیاندا هه بی، نه که نه و دیارده ناشیرینه نه و سهرده مه، که راگرتنی خزمه تکار بووه ته پوز و پۆست و به رزیی ناستی ویرانی کو مه لایه تی نه و خیزانانه. نه و که سه ده بووه به شیک پشه یی خیزانه که، متمانه ی پی ده کرا، خوشه ویستی هاویه ش له نیوانیاندا دروست ده بوو، وه که نه و خوشه ویستییه ی دندار بو فاته سیدی هه یه تی، نیستا خزمه تکار ته نیا بو بچو و کورده وهی ناستی نه و نیسانه یه که ناوی خزمه تکاره، به هیج شیوه یه که نابیته به شیک له خیزانه که و هه رگیز متمانه ی پی ناکری، سهره پای نه وهی زور جار نیه انه و سووکایه تیشی پی ده کری، به شیوه یه کی گشتیش که ژن یان پیای خیزانه که نه و (خزمه تکاره!!) به ته نیا بو کاریک ده با ته شوینیک نه و نابن له پیشه وهی سهاره که له گه ل خاوه ن مال دانیشت، چونکه ناستی نه وی نییه! نه گه ر نه وهش بزاین که نیستا سهرده می نازادی و دیموکراتی و مافی مروقیشه.

"دایکم و خوشکی له خۆم گه وره تر مورشیدم بوون"

(۷)

دوو برینی دیکه، جههالهت و دووبه ره کی

برینه کانی کورد بو ماوهی جهوت ههفته له دنداریان دوور خسته وه، که هه مان برینه کانی دنداریشن، که بیر له مهرگی دندار و نامه ی چوار نه فسه ره شه هیده که ی کورد ده که مه وه (هه رچهند هیچیانم هه رگیز له بیر ناچنه وه) دوو برینی قوول و هه میشه ده مکراره ی دیکه م دینه به رچاو، یه که میان جههالهت، جههالهت، له به رده م ناوی کورد هه زار جار بنووسری جههالهت هیشتا که مه، جههالهتی نه ته وهیی، جههالهتی کولتووری، جههالهتی دینی، نه وهیان هه م له نامه که ی چوار نه فسه ره که دا داویان له کورد کردووه لینی دوور که ونه وه، هه م مامه لای نه ندامانی که لیک له گه ل (دنداری نه خوشی بی هوش) نیشانه یه کی زهقن، که کورد هه رگیزاوه رگیز واز له جههالهت ناهیتن. (له کاتی خویدا، له مهرگی دنداردا وردتر باسی ده که م).

دووه برین، که چوار نه فسه رکه به وردی باسیان کردووه و دوا شهوی ژبانی خوږیان و نامه که یان بو چاره سهرکردنی نهو برینه تهرخان کردووه، نهوه دوورکه و تنه وهیه له تهرقه و دووبه رکی و یه گرتنه. لهو نامه کورته دا که به خوینی هر چواریان و چند سعاتیک پیش له سیداره دانیان نووسیویانه، سی جار داوا له کورد دهکن یه گرتوو بن، به لام کورد هر سهرکرده یه که له شوینی خوږه وه، هر تاکیک له مائی خوږه وه ته لاقیان خواردووه، که هرگیز به قسه ی شهیده کانیان نه کهن، له دوا ی مهرگی نهوان به چند ساتیک کورد وه که یه کهم و تاکه گه لی ژیر دهسته په وایه تی به جاشایه تی و دووبه رکی ده دات و وه که به شیک له تیکوشان (له کولانه کانی پشته وه) دیناسینی.

وه بیر هیانه وهی نوتوبیوگرافیا که ی دندار

من دهبی نه که جارنیک هزار جار داوا ی لیوردن له قه لثم و پووحی دندار بکه م، که به هو ی نهو کیشانه ی پوژانه سینگمان دهگرن، له نوتوبیوگرافیا که ی نهو دوور که وتبوومه وه.

هر بو زانین:

- دندار یه کهم کورده که نوتوبیوگرافیا ی خو ی نووسیوه ته وه.
- له سائی ۱۹۳۸ له تهمه نی بیست سائیدا هه وئی داوه ژبان نامه ی خو ی، یان پووداوه سهره کییه کانی ژبانی خو ی بنووسیتته وه، به لام له بهر سهرقایی به تاقیکردنه وه کانی قوتا بخانه وه وازی لی هیناوه، دواتر دهفته ره که شی لی ون بووه.
- دووباره له دوا سائی زانکویدا واتا سائی ۱۹۴۵ دهست دهکاته وه به نووسینه وهی ژبان نامه که ی، واتا لثم نوتوبیوگرافیا که ی خه ریکه دهیخو نینه وه.
- نوتوبیوگرافیا که ی دندار له چند سهریکه وه زور گرنگه، یه کهم، بو دوزینه وهی هه موو ورده کاری و نهینییه کانی ژبانی دندار.

دووه م: بو وینا کردنی ژبانی کومه لایه تی نه وکاتی کومه لگه ی کوردی.

سییه م: نهوه جگه له وهی که وه که پارچه یه کی نه دهبی نرخ و سهنگی خو ی هیه، به تاییه تی له پووی جوانناسی و هونه ری

نووسینی په خشاندا.

دندار و کولتووری خۆپاگری

بۆ ئه وهی بچینه وه ناو که شه وه وای ژبان و هونه ری نووسینی دندار له و ته مه نه دا، و اتا ته مه نه ی بیست و جه وت سالی، سالی ۱۹۴۵، باشته به شیک له ئوتویوگرافیکه ی بخوینینه وه.

(من ته سادوفی ده وری فه قیری و ده ربه ده ری فامیلیای ئیمه ی کردووه، هه ر له و فه قیره ش که وه بووم، خیزانیکی زۆری وه ک مائی ئیمه له هه ولییر به کلاودروه تی و مساعه ده ی مه لا نه فه ندی به ریوه ده چوو. له که ل نه وه شدا عیزه تی نه فسی عانیله و و خو به که م دانه نانمان هه ر موخافه زه کردووه، قه ناعه ت و پا زی بوون شیعار ژبانمان بووه. من له سه ر نه م قه ناعه ته په روه ده کراوم، له جیات شیری نی ژبان تالای فه قیریم چه شتووه، تا فاته می سیدی له له م به ده ره جه یه ک ئیه ته می به م ناحیه یه م داوه، ئیمه رکه چه موریه یه کی (موسه قه ف) ناتوانی که مندا ل و له سه ر خویکی باش و چاوتیری په روه ده بکات، ته سه ورکه ن که جار جار نه چوینه قه سری مه لا فه ندی، له وینده ره جه له ویات و شه کریان بۆ نه هینام، نه ک وه ری بگرم، به لکو ته ماشاشم نه ده کردن، له به ر نه وه ی نا که گویا نه مزانیبی نه مانه خو شن و من لی مه حرووم، وه یا جه زم لی نه بووی، به لکو وام چوو بووه می شکه وه که له مائی خه لق ته ماشای شتی خه لق کردن خراپه، نه که ره ییتو وابکه م فاته می سیدی لی عیج ده بی. موزه که راتی یونس په نووف - دندار - کتیبی دندار شاعیری شو رشیگری کورد - عه بدولخالق عه لادین).

* له جیات شیری نی ژبان تالای فه قیریم چه شتووه.

* ورده کاری له و پا رچه یه دا، مندا لی دندارمان وه ک خو ی نیشان ده دا، مندا لی که ده ر به ده وری خو ی و په وشتی زال ده کات. نه وه ی له و چه ند دی ره دا ده کری بیبین.

- ۱- دندار مندا لییه کی هه ژارانه ی بر دووه ته سه ر، له لیقه وماندا هاتوونه ته هه ولییر.
- ۲- ژبانمان له سه ر کلاودورین و نه و یار مه تییه بووه که مه لا فه ندی بۆ نار دوون.
- ۳- په یدا کردنی بژیوی ژبانمان پشتی به کلاودورین به ستووه، که واته ژنانه کی دندار رۆ لی سه ره کییان هه بووه له به ریوه بردنی گوزه رانی مالا.

۴- خۆکوشین، بهرگه گرتن، سهرمایه ی خیزانه هه ژاره کان بووه، بۆ نیشاندانی بێ منه تی و رازیبوون بهو به شه ی به رهنجی شانی خۆیان په ییدای ده کهن. دندار چه ند جوان ده نووسی (له جیاتی شیرینی ژیان تالای فه قیریم چیشته وه).

۵- نه و تالاه وه ختییک نرخ ی هه یه که له وه پهری شه هاهمه تدا بیخوینه وه (که جار جار نه چووینه قه سری مه لا فه ندی، له وینه ده ره له ویات و شه کریان بۆ نه هینام، نه ک وه ری بگرم، به لکو ههر ته ماشاشم نه ده کرد)، له پشت نه و دیپانه وه چ هه سه رته تیک، چ ویستیکی قوول بۆ هه له ویات و شیرینی هه یه، به لام بۆ نیشاندانی چاوتییری ده بی مندال له و ته مه نه دا باش له وه تیبگات، که که راهمه تی خیزانه که ی به چاوتییری و خۆراگریی نه وه وه به ستراوه ته وه.

۶- دندار بۆ خۆی به وه پهری باوه ربه خۆبوونه وه دوو خالی گرنگ له جیاتی نییه له که سایه تی خۆیدا نا شکرا ده کات:

یه که میان: نه و باش زانیویه تی که نه و شه کر و هه لویه ته خۆشن.

دووهم: نه و زۆر هه زی له خواردنیان بووه، به لام خۆراگری و په تکرده وه ی ویستی ناوه وه به شیکی گرنگ بووه له په ره رده ی خیزان بۆ مندا له کانی، نه وه ش له به شی زۆر مندا لانه دا که بت و خۆکوشینیکی کوشنده دروست ده کات، که زۆر جار له که وه ره بووندا وه ک نه خۆشی ده رده که ویت.

ههر نه وه شه بووه ته به شییک له کولتووری (موجامه له) یان چاوپاو له سه ر نانخواردن و دانیشتنه به کۆمه له کان، دوست و ناسیاو سه د سویند بۆ یه کتر ده خۆن که ده بی نه و پارچه گۆشته یان پاقلاره یه بخۆن، بۆیه نه وانیه به و په ره رده یه دا تینه په رن، راسته له کاتی خۆیدا وه ک دندار ده تی زۆر پیویستن و جیگای شانازیشن، به لام هه رگیز باوه ر به یه کتر ناکهن، که هه زیان له و خواردنه یان نه و شه ربه ته نییه، یه کتر سویند ده دن بۆ خواردنی. له کۆمه لگه ی کوردی و رۆژه لاته دا به شیویه کی گشتی زۆر ناساییه به میوانه که ت بلیی: (ده بی نه و رانه مریشکه ههر بخۆی) نه وه به شیکه له به خشنده یی و میوانه په ره ری، به لام نه گهر نه و رسته یه به ئینگلیزییک بلیی (you must eat) که برای ئینگلیز سه رسام ده بی و ده شی بشته ری، که تۆ بۆچی نه و ناچار ده که ی بیخوات.

به شیکی دیکه ی نه و خۆکوشینه زیاتر ده چیته قوولاییه وه، وردتر له ناخی تاکه کانه ده تویته وه، تا راده یه ک که نا شکرا کردنی (ویست یان ئاره زووی) تاکی کوردی زۆر سه خت کردوه، قسه ی راشکاوی ده گمه ن کردوه. به راده یه ک نازانی میوانه که ت برسییه یان تییه، نازانی هاوړیکه ت له بهر تۆ دیته بازار یان خۆشی هه ز ده کات، هه تا زۆر به زه حمه ت ویستی مندا له کانی خۆشت ده زانی که هه زیان له کام پیلایان په نگه، بۆ گومان تاکی کوردی تا که وه ره تر ده بی لایه نی شاراوه ی زیاتر ده بی، نه ویش به پشت به ستن به کولتوری خۆراهینان و خۆکوشین.

دندار به ته واوی ههستی به کاریگه ږی نه و کولتووره له سهری کردووه، هه تا نامانجه کانیشی ږوون کردووه ته وه، نه وه تا دهنووسی:

(نیستاش له سهر عینی خووم، یه عنی نه توانم زور به سه هلی له گهل زروفي ژيانی خووم، خووم ږیک بخه م، هیشتا به فکرم دانییت به تایبه تی هزم له خواردنیک کردبئ نیستنکافم کردبئ.. موزه کراتی دندار) که دهنووسی نیستاش واتا سالی ۱۹۴۵ که دندار ته مهنی بیست و ههوت سالی بووه، واتا زیاتر له بیست سالی به سهر چوونیان بو مائی مه لا فهندي و هه لوا و شه کر هیناندا تیپه ږیوه، که چی زور به ناسمانی نه و خووی (خوکوشین) ه نه ک له دهروونیدا نه سپراوه ته وه، به لک وو چه سپاو تر بووه.

مورشیده کانی دندار. یان نمونه بالاکانی ژيانی

(دایکم نافره تیکی به خیو ده کرد، دوو کوری پارچه له ی هه بوو، یه کیان ناوی خدر، نه ویتریان ناوی عه زیز بوو، نه م دوو کوره له هه وشه دا یارییان له گهل ده کردم، نه غلب یاریمان عیبارت بوو له ته مسیلی ناغا و نوکهر، میان نه کرد به (ناغا) خویشیان نه بوونه (نوکهر) خزمه نکار.. موزه کراتی دندار).

که سهرنج له یه که م رسته ده دین (دایکم نافره تیکی به خیو ده کرد) نه وه مان له بیر بئ که دندار ژیان نامه ی مندالیکي کوردستانی نزیکه ی سه د سالی پیشت، واتا چاره کی یه که می سه ده ی رابردوو ده گپرتنه وه، که به ته واوی کو مه لگه یه کی نیرسalar بووه:

۱- له و کو مه لگه یه دا دایکی نافره تیکی به خیو کردووه، ”به خیو کردووه“ ده لاله ته بو ده سه لاتی نابووری، ده سه لاتی دایکی به سهر دارایی مالیدا. نه وه دایکیتي، نه و نافره ته که و منداله کانی به خیو ده کات.

۲- ده سه لاتی نابووریش له خیزاندا ده سه لاته کانی دیکه دیاری ده کات.

۳- نه وه ش ده لاله تیکی دیکه یه بو (داکونی) مه یل بو دایک له لایه ن دنداره وه. بو سه لماندنې نه وه ش توژیک زیاتر له نو توبیوگرافیه که ده چمه پیشی، دواتر بو پشتگیری زیاتر، که شیوازی په روه ده کردن چ کاریگه ږیبه کی له سهر هه بووه، دهنووسی (هه رزم کردن که خاسیه تی خو زه بت کردن و ته هه کوم له چ وه رگرتووه، نیستاش نه مه وی زیاتر له بابته تی خووم بدویم، به لام زروفي عائيله ویی ماموستای هره که وره م بووه و سولته ی دایکم و خوشکی له خووم که وره تر مورشیدم بوون: موزه کراتی دندار). نه و رسته یه (دایکم و خوشکی له خووم که وره تر مورشیدم بوون)، پابه ندبوونی دندار و کاریگه ږیوونی

به ژنه وه به ته واوی به رجه سته ده کات، شتيگيش زياتر، نایا باوک له و (مورشيد بوونه) له کوڼي که سایه تبي دندارايه؟ ده شى دواتر شتى زياترمان ده سته وئ.

۴- دندار ناوی نه و نافرته هه رگيز به خزمه تکار ناهيئي، نه وهش له سهر نه و رايه سوورترم ده کات، خيزاني کورد که خيزانيکي دیکه، يان ژنيکي بيکه سي له خوږي گرتووه، نامانجي يه که می هاوده می و هاوسوږي و هاوکاري خيزانه که يان ژنه که بووه، نه ک راگرتني خزمه تکار و کوئته ت. به راي من نه وه شاياني به دوا داچوون و ليکوئينه وه يه. تا هفتا کانيش نه و ديارده يه مابوو، که که سيک له گهډ خيزانيکي دیکه دا ده ژيا، بي نه وه ي پيوه ندي خويني له گه ټياندا هه بي، نه ک نه و ديارده ناشيرينه ي نه و سهرده مه، که راگرتني خزمه تکار بووه ته پوز و پوست و به رزي ناستي ويرانی کو مه لايه تبي نه و خيزانانه. نه و که سه ده بووه به شيکي ريشه يي خيزانه که، متمانهي پي ده کرا، خو شه ويستي هاويه ش له نيوانياندا دروست ده بوو، وه ک نه و خو شه ويستي يه دندار بو فاته سيدی هه يه تي، نيستا خزمه تکار ته نيا بو بچو و کورده وه ناستي نه و نينسانه يه که ناوی خزمه تکاره، به هيچ شيوه يه ک نايته به شيک له خيزانه که و هه رگيز متمانهي پي ناکري، سهره راي نه وه ي زور جار ئيه انه و سووکايه تيشي پي ده کري، به شيوه يه کي گشتيش که ژن يان پياوی خيزانه که نه و (خزمه تکاره!!) به ته نيا بو کاريک ده باته شوينيک نه و نابي له پيشه وه ي سهاره که له گهډ خاوه ن مال دانيش، چونکه ناستي نه وي نييه! نه گه ر نه وهش بزاني که نيستا سهرده می نازادی و ديموکراتي و مافي مروقيشه.

دندار تاکه شاعيري کورده پيش ته مه ني بالقبوون نه وه نده به رز ستايشي نافرته ي کردبي

(۸)

من به دواي ره که قووله کاني نوتوبيوگرافيا دا ده گه ريم، بيرهيانه وه ي هه ندي له بنه ما يان ره که سهره کيبه کاني نوتوبيوگرافيا:

ياده ورييه کی به هيژ

ياداشتي به روار و ورده کاري له کاتي خويدا

به لگه نامه و کارت و پسووله و نامه

پشتر استکردنه وه ي رووداوه کان به هو ي که ساني دیکه وه (که سه نزیکه کاني ناو رووداوه کان)

يه کيکي دیکه له پيداويستي يه کاني نوتوبيوگرافيا سه ليقه و هه ستي هونه ري و ده وانيژي و چيژي په خشان نووسييه.

په وانیښی و نوتویوگرافیا

بنه ما و په گیکي هره گرنګی نوتویوگرافیا هونه ری نووسین و نیستیټیکایه (aesthetic) و اتا نرځاندنی جوانییه له هونه ردا، خستنه پووی زانیاری به زمانیکي پیگه یشتوو و هونه ریکي به رز، زمانیک پړ له نه حساس و جوو له. جوانی نووسین له و نوتویوگرافیا یه دنداردا ته و او له ناستی زمانی جه میل سانیب، له نوقلیتی (له خه و ما) و مه سه له ی ویزدانی نه حمه د مه ختار به گی جافدایه. که هه ردووکیان بناغه دانه ری هونه ری گیرانه وه و په خشان نووسینن.

بۆ نه وهش به ښکی سهره تایي، به لام پړ جوانی و راستګویی و هونه ر له موزه کهراته که ی دندارتان بۆ ده گوزمه وه:

{دایکم نافره ټیکي دیده بوو، خاوه نی عیزه تی نه فسیکی زور به رز بوو.... نه ما له بهر نه وهی که دایکم نه وساکه تازه برای نیعدم کرابوو، له پاشان له وهختیکي زور ده ست کورت و فقهیری بوو، هه رده م چاو له گریان و له پووخوشی دوور بوو. منیش له ناو موحیتیکي غم و نه ندو په روه رده ده کرام، شیوه ییکی (که ثابته) و ماتییکی ته بیعییم وهرگرت، که دایکم نه گریا زوری پی ټیک نه چووم، خیرا فاته مه سیدی، وه یه که له خوشکه کانم منیان نه برده لاییکي تره وه، نه یان غافلاند، حیکایه تی خوش خوشیان بۆ نه کرم، له لاییکي دامن و غه می دایکم، وه له لاییکي که ش حیکایه ته کانی.. نه م حیکایه تانه ی که بوم نه کران نه یان هاویشتمه ناو شه پو لی خه یالاتیکي ناسوده، تا وام لی نه هات زور جارن به ته نیا نه گه ل خوم نه دوام، به مه لی نه ترسان که نه ک شیت بم، نیستا نه گه ل خو دوام نه ماوه، هه ر چه ندی وهخت به خه یال کردنه وه رابویرم لام که مه. موزه کهراتی دندار لاپه ر ۱۸}.

چ له وه سفی داکیدا، چ له وه سفی حاله تی خویدا توانای نووسین و خوده ربړین له وپه ری جوانی دایه. سهره ری په وانیښییه که ی، کومه ټیک زانیاری له و په رگرافه دا ده خاته پوو:

یه که م: له هه موو په رگرافیکدا جوانییه کی دیکه ی دایکی ده خاته پوو (دیده، عیزه ته نه فسیکی زور به رز).

دوو هه م: برایه کی دایکی له سیداره دراوه، تا نیستا هیچ زانیارییه کی له سه ر نه و خاله ی نه داوینی، ناوی چییه؟ بوچی له سیداره دراوه؟ له کوئ له سیداره دراوه؟ نه وهی له و مردنه به ر دندار که ووتوو خه میک بووه که به روکی دایکی گرتوو و له ویشه وه بۆ دلی بچووکی نه و گوزراوده ته وه.

نوهش ږاده پدیهو ستنوونی دندار به دایکیه وه نیشان ددات. دهکړی مه نزنده بکهین چ سائیک نهو خالهی له سیداره دراوه، دندار سائی ۱۹۱۸ز له دایک بووه، نهو ئوتوبیوگرافیا بهی له سائی ۱۹۴۵ز نووسیوه، به لام یاده ویری دهوری مندائی دهگیرته وه، هی حوت هشت سائی، واتا هی سائی ۱۹۲۵ز، به پیی لیکداوه کان هدر دهی نهو سائ له سیداره درایی. نهو بابته به لیکنه رانی میژوو و دریزه بابته که جی دهیلیم.

سییه م: دندار به هوئی شاره زایی و سه لیکه به رزی خوئی، لیکه و ته هی هموو ږوداوه کانی له سهر خوئی شی کردووه ته وه، کاریگه ریه کانی به بیان کردووه، که کاریگه ریش گه یشته نهو ناسته ی بو خوت ههستی پی بکهی و نه توانی یان نه ته وئی خوتی لی ږگار که ی، که واته متووی بووی و متور بهت بووه (منیش له ناو موحیتی کی غم و نه ندو ږه روده دهکرام، شیوه پیکی (که نابته) و ماتییکی ته بیعیم وهرگرت).

چواره م: هدر نهو کاته کاریگه ریه که ی له سهری دهر که و توه، بویه دایه نه که ی و خوشکه گه ورده که ی هه و لیان داوه نارامی بکه نه وه، وهک پزیشکیکی دهر وونی مؤدیرن ئالیه تی چاره سهر که شیان داناوه.

۱- دوور خستنه وهی لهو فها خه مۆکه ی دایکی، بو نه وهی زیاتر خه م نه چیتته ناخیه وه.

۲- سهر قانکردنی به باشتیرن ئالیه ت، نه ویش حیکایه تکر دنه. حیکایه تکر دن نهک خه مکه له بیر منداله که ده باته وه، به لکو و دهکات سهر قانی پانه وان و ږوداوه کانی ناو چیرۆکه که ش بیت، گه شه به بیر کردنه وهش دهکات.

نهو مندالانه ی دهکونه حاله تیکی و خه مۆکیه وه، به دوو شیواز له که سایه تیاندا دهر ده که ویت:

یه که میان: نهوانه ی له ناوه وهی خویندا ههست به ترسیکی گه وره دهکهن له دهر و به ریان و هه میشه هه و ل دهن لیی دوور که ونه وه و لی ږگار بن، جیهانیکی تایبه تی بو خوین دروست دهکهن، کاریکته ری تازه له ناخی خویندا ده و ژنه وه. له جیاتی همو نهو کاریکته رانه ی ناخی خوین قسه دهکهن و له دهر وه داده برین. که زیاتر سهریشیان بخریته سهر وهک نهو گومانه ی له سهر دنداریان هه بووه شیت دهن، (ههر به و زمانه ی خوئی به کاری هیناوه). نمونه شیان له کومه لگه ی کوریدا زوره، که به شی زوری (دروون شیواوه کان) به هوئی که موکوریه کی فیزیکی جهسته یانه وه نییه، به لکو به هوئی نهو حاله ته سهخت و دژواره ویه کومه لگه و خیزان ږوویه ږوویان دهکاته وه.

دووه میان: نهوانه که کاریگه ریه که به نه ریئی یان نیجایی له سهریان ده که ویتته وه، راسته نهوانیش ههر حه ز دهکهن دوور بکه ونه وه له بهر نهو یاده و ریه تال یان نازار دهری له گه ل که سه نزیک و خوشه ویسته کانش هیانه، به لام به هوئی باور به خو بوونیان و تیگه یشتی دهر و به ره که لییان و هاوکاری کردنیان، به ره و بیر کردنه وه و خه یال کردنه وه و دوا جار به ره و ته نه مول دهچن. که دندار لهو به شه یانه.

دایکی دندار و دایکی کورد

(هه ردهم چاو به گریان)

دندار له زور شوین باس یان ستایشی دایکی کردووه، هه ندیکیمان له شوینی خوئی باس کردووه، هه موو وه سفه کانی دندار بو دایکی (مه عنه وین) و ده لاله تی واقعی شیان هه یه، ته نیا نه وه وه سفه نه بی (هه ردهم چاو به گریان) له قوولایی حه قیقه ته وه دئ، واقع هه له یه که م پوژی له دایک بوونه وه (مئ) یان ژن بو هه لگرتنی خه م ناماده ده کات، هه موو نه وه له سه ر ژن یان له سه ر دایک ده گوتری، لاوانه وه و په خشانه، راپورتیکی فیلبازانه ی رۆژنامه وانیه، (نازیزترین که س دایکه، پیرۆزترین که س دایکه) هه تا به (به هه شت له ژیر پیی دایکانیش دایه)، هه موویان فیلیکن له ژن و دایکیش ده کرین. کوا ژیا نی نه وه دایکه ی به هه شتی له ژیر پیی دایه؟ شوینی هه می شه ی دایک له سایه ی نه وه وه سفه هه چانه وه (ته نیا چیشته خانه) و پیاز ورد کردن و قاپ شوشتن و رۆن قرچاندنه، که سیش له کاتی خوئی نه وه کاره ی دایک به که مترین وشه نانرخینی، که س نائی (که جه نابی وه زیر دهوام نه کات هه چ له دنیا ناگۆری، به لام دایک یه ک رۆژ له ماله که ی خویدا مان بگری، هه موو شتی قپ ده بیته وه) نا، که س و نائی، دایک کاتی که ستایش ده کری که کاری به ستایشی که س نه ماوه، هه موو توانای خوئی به مال و میردیکی بیباک و ساویلکه یی مندا له کانی به خشیوه، کاتی که تو له وه تی ده که ی، ئیدی دایک پیویستی به ستایشی تو نییه، نه وه کاته پیویستی پی بوو، که به وپه ری زه حمه ت خواردنی ناماده ده کرد، یه کیکتان پیتان سویر بوو، نه ویده که تان پیی وشک بوو، سییه متان هه ر هه زی له وه خوادنه نه بوو، ئیدی سینگی دایک نه وه ند هه می نارازی بوونی له سه ر نووسرا جیگای ستایشی له سه ر نابیتته وه. له به رامبه ردا باوک که ستایشیش نا کری شوینی نه وه هوئی میوان یان دیوه خانه.

نه سلای باب ته که، نه وه ی په یوه ندی به ئوتوگرافیا یه که ی دنداره وه هه یه، (هه ردهم چاو له گریان) یان هه ردهم چاو به گریان، نه وه حه قیقه ته ی دایکه، هه م هی دایکی دندار و هه م هی دایکی کورد. دئی ژنی کورد هه می شه چاوه ری کۆستکه وتنه، نه ک سه رکه وتن.

دندار و ژن

نه وه باب ته لای من و له ناو موزه که راته که ی دنداریشدا زور دووباره ده بیته وه، دواتریش که دندار ده گاته ته مه نی خوشه ویستی و بانقبوون زیاتر لئی نزیک ده بیته وه، به لام هه ر له وه ماوه یه دا، که جاری دندار هه ر له ته مه نی هه شت نو سائی دایه، نه وه ژنانه ی جیگای خویان له یاده وه ری دا ده که نه وه رۆژ به رۆژ ژماره یان زیاد ده کات، سه ره تا فاتمه سیدی و

دایکی دندار، که له یهک ئاستدا باسیان دهکات، هه ندی جاریش به لای فاتیمه سیدیدا قورستره، خوشکه گه وره که ی ده بیته مورشیدی ژبانی، تا ده گاته دایکی خدر و عه زیز، هه تا ژنه هاوسی کانی شیان، بۆ نموونه {دراوسی به کمان هه بوو ناوی (نامینه خان) بوو، ژنیکی لاوازی زۆر به وبقار بوو، زۆرم شهرم لی نه کرد، نه ویش زۆر خوشی ده وستم}.

ئهو پرسته یه ی دندار نووسیویه تی که م نییه، به لام ئه وه ی به ها که ی چه ندان جار زیاد کردووه، ئه وه یه دندار دوا ی نزی که ی بیست سال ئه و یاده وه رییه ی خوی دهر باره ی هاوسی که یان نووسیوه، به وه ش دندار ده بیته تاکه شاعیری کورد که پیش ته مه نی با لقبوون ئه وه ند ه به رز ستایشی ئافره تی کرد ب، بۆ ئه وه ی نیازی دتر اگرتن یان سه رنجرا کیشانی که سی هه بی، ئه و په ری سروشتی خویه وه خوشی بوین. تا ئیستا هیچ ئاماره یه کی و امان دهر باره ی باوکی نه دیوه. نه ک هه ر ئه وه، هه تا له باسی مردنی برا که شیدا هه ستیکی ئاوا دوستانه و خه مخورانه ی بۆ دهر نه بریوه.

مردنی برا که ی

{برایه کی له خۆم گه وره تر هه بوو، ناوی جه واد بوو..... ئه و برایه م له سالی ۱۹۲۶ له گه ل باوکما چوو بوو بۆ کۆیه، وه له وئ له مه کته ب نه خویند به نه خوشییکی (موفاجی) وه فاتی کرد، له دوا ی ئه و حا دیسه ی وه فاته به سالتیک من چوومه مه کته به وه.. موزه که راتی دندار}.

من وردتر به دوا ی هه ستوسۆزی دنداردا ده که ریم، که ده ش له دۆزینه وه ی نه یینییه کانی ناخی یارمه تیمان بدات و ریگایه کیش بۆ خویند نه وه ی شیعه ر کانی له نیگایه کی دیکه وه.

ئه گه ر سه رنج له و دوو دیره بدین که دهر باره ی مردنی برا که وره که ی نووسیویه تی، له چ ده گه یین:

یه که م: ئه و کاته باسی برا که ی دهکات که ده یه وئ شتی کمان له سه ر جه زی خوی بۆ مه کته ب و چوونه مه کته بی خوی پی بلی.
دوو هه م: دیار نییه ئه و برایه ی چه ند له و گه وره تره، به لام مادام له کاتی خویندن و چوونه مه کته بی سه ره تاییدایه (که ئه و کاته هه ر قوناغی سه ره تایه ی له کۆیه هه بووه) نابۆ زۆر له و گه وره تر بووب. ئه و نزیکی ته مه نه، ئه و دووری برا گه وره ییه، ئه و له هه وئیر و ئه و له کۆیه، ئه و مردنه له نا کاوه نابیته هوی ئه وه ی که دندار پرسته یه کی وه ک ئه و پرسته یه ی بۆ ژنه هاوسی که یانی نووسیوو، بۆ نه ویشی بنووس، من له به ر ئه وه ی له کاتی گه راندام بۆ ئه وه ی له ئیوان وشه و پرسته کان دندار بدۆزمه وه، جارێ هیچ دهر باره ی (ساردی و کورتی) ئه و باب ته نالیم.

بابه تى چوونه مهكته بيشى لهو به شه دا ناخه مه روو، وهك له بو خوى ده لى ت (با جارى ئىستعجال له چوونى مهكته ب نه كه م باشه).

ليكدانه وه و ورده كارى يه كيكه له بنه ما گرنگه كانى ئوتوبيوگرافى، وهك له باسى چوونه مالى مه لا فه ندى باسى كرد، نهو رووداوه يان نهو مه حرووم بوونه، كه له كاتى خويدا چهند به توندى چاپوشى لى كردووه، له دهر وون و ناخيدا به هه مان توندى نه قش بووه. هيچ شاردنه وه يه كه نييه كارى گه رى توندى خوى به جى نه هيلى، كه دواتر به شيوازي ديكه دهرده كه وى.

ليردها ويناي فرويدا بو شاردنه وه وى يسته كانمان فريامان ده كه وى ت، مه به ستم وينا كردنى كه رويشكه كه ي ناو باخچه يه (كاتيك كه رويشكيك ده چيته ژير زوى باخچه يه كه وه، كه نهو كونه ده گريت كه كه رويشكه كه ي پيدا چووته ژوورى، يان پيدا چووته ناو زوى باخچه كه وه، به وه له كه رويشكه كه رزگارمان نابيت، به لكو هه ر چهند به ميني ته وه له ژيره وه، ريگايه ك بو خوى ده دوزينه وه و به شونينكي ديكه دا ديته ده رى).

نهو جوړه له خو نمايش كردنى ويستى كه بتكراو، زوريه ي جار ناسايى نابى، به لكو به شى زورى (لادانه كان) لادانى سيكسى، لادانى كومه لايه تى و كولتورى له ويوه دى، كه نهو په يوه ندى به دلدار وه نييه.

نهو يه به خشنده ي نووسين، خوكوشين، يان خو مه حرووم كردنى دلدار له نووسيندا رهنگى داووته وه، چونكه نووسينيش له شونينكا (به كورسى دانپيدانان و ميژى دكتور ديته حيساب كردن).

(با هه نديك له ته حيلى نه فسيه تى خوم بدويم باشه، چونكه هه ر خاسيه ته ي كه له خومدا نه بيى نم سه به يى ك و مونه سيريكي هه يه... موزه كهراتى دلدار)،

لهو رسته و حاله ته دا دلدار فرويدى خويه تى و بهو شيويه له به رده مى نووسيندا دان به گرفته كانى ناخى خويدا ده نى.

خويندن گرنه گرتين ديارده بووه كه سهرنجى دڤدارى بۆ لای خۆى پاكيشاوه

(٩)

دڤدار و چوونه مه كته ب

من ليڤره دا نامه وى ميژووى چوونه مه كته ب و خويندنى دڤدار بنووسمه وه، ته نيا دمه وى ئاره زوو و چوونه تى ناسينى خويندن لای دڤدار به سهر بكه موه، ته نيا دمه وى ديدى مندا ليك بۆ قوتابخانه له وه سهرده مه سه خته دا بزانه. لای دڤدار، يان راستتر لای يونسى مندا، چوونه قوتابخانه پرژه بووه، پيش نه وى بۆ بره خسى، يان كه سيك گرنگى فيربوونى خويندن و نووسينى بۆ روون بكاته وه، بۆ خۆى سهرنجى داوه تى و هيوای پى خواستوه، گرنه گرتين ديارده بووه كه سهرنجى دڤدارى بۆ لای خۆى پاكيشاوه.

يه كه م ناوه ينانى مه كته ب له بهر كه ره سه كانى خويندن بووه، يان له بهر نه و ناوبانگ و نه ته كيته بووه قوتابى لای خه لك يان له ده ره وى قوتابخانه دروستى كردوه. ديارده كان خويندنيان پى ناساندوه، فينو مينو لوترا، نه و زانسته يه كه دڤدار نه يخواستوه، زانستى ديارده ناسى، به لام له سه ليقه ي خويدا كارى پى كردوه.

{برا يه كى له خوم گه و ره تره هه بوو ناوى (جهواد) بوو، نه م برا يه م هاتو چوى مه كته بى ده كرد، ده فته ر و قه له م و كتى بى پر له وينه كانى له سندوقيكى بچووك دانابوو، له جييه كى بليدى دانابوو، زورم جهز ده كرد منيش وه كو نه و سندوقيكى بچووكم هه بى، كتى بى پر له ره سمم بى، وه كو نه و به قه له م و مه ره كه ب بنووسم و نه ييلم كه سم نيزيك بيسته وه.. موزه كه راتى دڤدار}.

زانيمان دڤدار باسى سالانى بيست ده كات، نيوى دووه مى بيسته كانى سه ده ي پابردوو، وردتر سالى ١٩٢٦، نه و ساله ي تيدا گه رانه ته وه كويه و هه ره له و يش هه لى چوونه مه كته بى بۆ هه لكه وتوه، ده شى هه ره له و ساله شدا بووى كه خالى له سيڤاره دراوه، كه پيشتر گومانم لى هه بوو. هه موو رسته يه كى ئوتويو گرافيا يه كه ده لاله تى كى له دوا وه يه.

پسته یه کهم: کامانه نه وه دهفتهر و کتیبانه ی (پرن له وینه)؟ نه وه وینه نه ی سهرنجی دنداری مندال پاده کیشن تا ههز بکات لییان نیزیک بئ. نه رشیف، نه رشیفی ویرانی کورد، هه موو شتییک به ناته واوی جئ ده هیلئ. کوا نه رشیفی کتیبه کانی نه وه سالانه؟ جۆری دهفتهر و قه له میان؟

پسته ی دووه: (له جیهه کی بلیندی دانابوو، زۆرم ههز ده کرد منیش وهک نه وه سندوقیکی بچووکم هه بئ) له خیزانی کوردیدا که رهسته ی مه کته ب له جیهه کی بلند داده نرئ، وهک نه وه ی له پسته که ی دنداردا ده رده که وئ، راسته مه به ست نه وه (جیهه) رو به ریک، یان شوینیکی به رجه سته یه له مالد، به لام ده لاله تی تاییه ت به خوی هه یه، ئیشاره ته بو شوینی خویندن له زهین و بیر کردنه وه ی خیزاندا، خویندن له بیر کردنه وه ی قوتابیدا له به رزترین جیگایه، نه وه ش ده لاله ته بو نه وه گرنگیه ی خیزان و قوتابی به خویندنیان داوه. چوونه قوتابخانه و خویندن به رزترین خانه ی میشکی دنداریان داگیر کردوه.

کاری هه ره له پیش و هه ره گرنگی قوتانی خویندنه. نهک هه ره نه وه، تاقی هه ره بلندی مال شوینی دانانی قورئان بووه، ئیستا شوینی کتیبی خویندنه لای خیزانی کورد، ئیستا مه به سته کهم رووتتره، شوینی پاراستنی قورئان و کتیبی قوتابخانه هاو به شن. نه وه رامانده کیشینه ناو نه وه جوولانه وه کۆمه لایه تییه ی قوتابخانه دروستی کرد. گرنگی قوتابخانه بابه تیکی زۆر تاییه ته، نه وه گۆرانکارییه هه مه لایه نه ی قوتابخانه دروستی کرد هیجگار که وریه، تاک و خیزان و کۆمه لگه ی گۆری. شۆرشیکی بنیاته رانه ی له بیر کردنه وه ی کورددا کرد، تا نه مرۆ هیج ده رگا و ریکخراو و حزب و کایه یه کی دیکه نه بووه نه وه نه ی قوتابخانه کاریگه ری ئیجابی له سه ر کۆمه لگه و تاکه کانی هه بووی، جگه له مه کته ب لای هیچیان ئینسان ئامانج نه بووه، به لکوو ئینسان هۆکاریک بووه بو به دیهینانی مه به ستی تاییه ت. (کاریگه ری قوتابخانه له سه ر نه وه کان بابه تیکی زۆر گرنگه، قه له م یان کیبۆرد ریگا بدات ده که رته وه سه ری).

پسته ی سیه م: (کتیبی پر له ره سم هه بئ، وهکو نه وه به قه له م و مه ره که ب بنووسم، نه ییلیم که سم نیزیک بیته وه)، دوو پسته ن و تییکه ل کراون. هه بوونی (کتیب و قه له م و مه ره که ب). نه وانه هه ره که ره سته ی خویندن نین، که ره سته ی به شارستانی بوونیش. نه وه مۆدیه ی له شارستانی که پیکهاته یه کی دیکه به که سایه تییه کان ده دات.

کتیب رو به ریک بو فیربوون و خویندنه وه.

قه له م نالیه تییک بو خو ده رپرین.

مه ره که ب به رده وای و ئاستیکی دیکه له بواری کۆمه لایه تی.

بۆنی مهركهب، چۆن به توندی خۆيان له وديو وشهكانی دندار په نا داوه. رەسم چ گرنگییهکی گه وری ههیه! هه موو نه وانه خۆناماده کردنن بۆ پرۆسه یهکی گه ورتەر، که به تاکه کرداریک ته عییری ئی کراوه، نه ویش (بنووسم) که نه ته مه نی نه وکاتی دندار زۆر گه ورتەر. له و سه ره تایه وه دندار زۆرتیرین ناماده کاریی کردوو تا بگاته مه به سته که ی خۆی که نووسینه. هه ر نووسینیش بووه تاکه ره مزی گه وری و ده لاله تی مانه وه ی دندار.

(نه ییلم که سم نیزیکی بیتته وه) وشه ی نه ییلم تۆزیک باری ته نیایی قورستر ده کات. نه وه ش په یوه ندی به سیفه تیکی دیکه ی دنداره وه هه یه، که کاتی خۆی خۆم ئی لادا، نه مویست بیوروتینم، نه ویش (ته هه کوم) وه ک دندار خۆی ناوی ده نی. چونکه (نه ییلم) یش جوړیکه له هوکمردن.

{ته هه کومیکی زاتیم له گه ئ خویندا تیکه ئ بووه، یه ک له هه سانیسی نه سلیم که چه ندی نه که م ناتوانم بی نه و ته هه کومه بژیم. موزه که راتی دندار}.

نه وه یه به رانگار بوونه وه ی (خۆ) له ئۆتۆبیۆگرافادا، دندار ده یه وئ به رننگاری نه و سیفه ته ی خۆی بیتته وه، دیاره به سیفه تیکی په سندی نه زانیوه، دانپیدانانه که لیره دایه که ناتوانی خوشی ئی رزگار بکات.

دووهم یادکردنه وه ی مه کته ب

{دراوسیییکمان هه بوو ناوی (نامینه خان) بوو... کوپیکی هه بوو ناوی (نه مین) بوو، زۆر پاکوخواوین و به نه ده ب بوو، هه موو رۆژیک نه چوو مه کته ب، هه موو رۆژیک به پیش په نه ره ی مائی ئیمه دا رانه بور، گه لیکم هه سوودی پی نه برد، چونکه نه چوو مه کته ب.. موزه که راتی دندار}.

له سه رسامیبوونی دنداردا به که سایه تی ژن، یادی نه و نامینه خانم کرده وه، کوپه که ی نامینه خانیش (نه مین) به بی نه وه ی دندار قسه ی له گه ئا کردبی، سه رنجی راکیشاوه. نه و وه سفه ی دندار بۆ نه و کوپه ی کردوو، کورد ته نیا بۆ یاره که ی ده کات، نه و سه رنجدان و سه رسامبوونه ته نیا له عه شق و دنداریدا نمونه ی هه یه (هه موو رۆژی به پیش په نه ره ی مائی ئیمه دا رانه بور) (نه وه وه سفی شاعیره بۆ که دنداره که ی، نه وه وه سفی دنداره بۆ مه عشفه که ی که خویندنه) چ وینه یه که له زهینی میرمندا ئیکی هه شت سالاندا نه و هه موو سائه ماوه ته وه؟ وینه یه ک که نه وه نده ت خوش بوی هه سوودی پی به ری، نه وه ش تاکه هه سوودییه که جوان بی.

ئهو رسته يه سه ره پای شیرینکردنی مه کته ب زیاتر، پیناسیکی دیکه ده خاته سه ر پیناسه کانی پیشوو (جوانیی رسم و قه له م و ده فته ر و کتیبه وینه داره کان) ئه ویش جوانیی که سایه تیی قوتابییه، ئه وه په یامی یه که می سیستمی خویندن بوو (گۆرانی که سایه تیی مندا ل و گه نجی کورد، له بیده ربه ست و بیکار و بی په رواوه بو خۆراگر و (پاکخوا یین و به نه ده ب). ئه وانه ئه و سیفاته تاقانانه بوون، که رهمز و ناویشانی قوتابی بوون و سه رنجی دندار و هاوته مه نه کانی پاکیشاوه.

ئه وه به ره مه می ئه و مامۆستایانه بوو، که به راستی گرنگی و به ها و شوینی قوتابخانه یان له ریکه سته وه ی کۆمه له دا ده زانی. هه موو ئه و سه رلێشیواوییه ی ئه مرۆ یه خه ی کۆمه لگه ی گرتوو، ه یج نییه جگه له له ده ستدانی ئه و به هایانه نه بی. به بی گیرانه وه ی به ها جوانه کانیش، به بی گیرانه وه ی حورمه ت بو زانست و فیربوون و کتیب و قوتابخانه ش، هه رگیز کۆمه لگه له و سه رلێشیواوییه رزگاری ناب، ئه گه ر و لات پرکه ن له فه یله سو فی هاوارکه ر. گۆرانی کۆمه لگه زۆر له وه ناسانتره که با سی ده که ن، گۆرانی کۆمه لگه و گیرانه وه ی حورمه ت بو مرۆقی کورد به چه ند هه نگاو یکی بچوو ک ده ست پیده کات، یه که م هه نگاوی ئه وه یه قوتابی و په رله ماتتار و وه زیر و راگه یاندا کاری لوت له هه وا، وه ک یه ک بزانی فاریزه له رسته دا له شوینی دروست دانین، کتیب له ته نه شتیانه وه هه بی، رۆژانه ته نیا پینج خوله ک بخویننه وه، گه وه رترین که س لایان ئه و مندا له بی که یه که م رۆژ ده چیتته قوتابخانه، هه موویان پیکه وه یادی دندار بکه نه وه، ئه و زاته گه ورا نه فیر بن بالایان ئه وه نه دی ده نگیان به رز نییه، به لکوو ئه وه نه دی زانست و مه عریفه یانه.

کۆمه لگه یه ک حورمه تی زمانه که ی نه گری، هه رگیز دندار ناسی. کۆمه لگه یه ک له نه خشه ی می شک و ما له که یدا کتیبخانه نه بی، هه رگیز ناتوانی جه لاده که ی خوی بناسی.

سییه م یادکر نه وه ی مه کته ب

{جار جار به دایکم ئه وت (ئهمیش ئه چه مه مه کته ب) ئه ی وت: (با باوکت بیتته وه ده تنیرم بو مه کته ب) هه ر چاوه ری باو کم بووم که بیتته وه، به لام بی فایده بوو}.

ئهو رسته یه جگه له سووربوونی دندار له سه ر چوونه مه کته ب (به هو ی کاریگه ری سیماکانی مه کته ب له ده ره وه وه ک با سم کرد) له دوو لیکدانه وه ی دیکه ش دنیامان ده کاته وه:

یه که م: به هیزی که سایه تیی دایکی و هه سته ردن به وه ی که ده توانی کاروباری مال و مندا له کانی بو خوی به رتوه به ری و

جگه له وهش ههستی به جوړیک له موئداریش کردووه، که دهشی به هوئی کارکردن و دووریی باوک و به پړوه بردنی کاروباره کانه وه بووه بۆ خوی (دهتتیرم بۆ مه کته ب) قسه که ئاوايه، یان تیگه یشتنه که ئاوايه (با باوکت بیتوه وه پرسی پی دهکەین، به لام من بریارم داوه دهتتیرم بۆ مه کته ب، م) که سی یه که م لیره نیشانه ی بریاردانی سهر به خویه.

دووهم: (بئ فایده) له و راستانه ی دهرباره ی باوکی نووسیویه تی له بهشی زوری حاله ته کاندای (نه رینین)، (هر چاوه پړی باوکم بووم)، له وانه ی له حیکمه تی زمان حالین، دزانن (هر) له و رسته یه دا چهند نا ئومیدانه یه. له ههرسی وشه (بئ فائیده، هر، چاوه پړی) له نه ستووری له و غهم و نا ئومیدییه دهگه یین، که له و دیو رسته کان و سینگی دنداردا په نگه خواردووه ته وه.

چوارم یادکردنه وه ی مه کته ب: (له وهش دواي چوونه وه یانه بۆ کویه):

{مه هموودی ئاموزام له مه کته ب بوو، وه بۆی نه گێرامه وه که مه کته ب چهند خوشه، چون یاری نه که ن و ته علیم ده که ن - رپازه- به راستی شه وقم چووه سهر خویندن، که مه کته ب کرایه وه دهستم کرد به گریان که لازمه بچم بۆ مه کته ب.. موزه که راتی دندار.. لایه ره ۱۹}.

له و رسته یدا ئاره زوو یان ههز له مه کته ب بوون گوپاوه بۆ (شه وقم چووه سهر) راسته نه وه ده لاله تی وشه ناسییه لای دندار، به رزکردنه وه ی ناستی داواکاریشه بۆ پله یه کی بالاتر که ناکری پشتگوئی بخری.

جگه له و هه موو سیما جوانانه ی مه کته ب له دهره وه (پاکخواوینیی قوتابی، کتیبی پر وینه، ماموستای نه فه ندی و شیک)، جگه له وانه دندار له و سهره تایه ی کردنه وه ی قوتابخانه دا بنه مایه کی زور گرنگی قوتابخانه کانمان بۆ دهرده خات، که تا نه مړۆ سیسته می په روه رده له هه موو قوتابخانه کاکاندا (مه به ست قوتابخانه میژووییه کانه) ههستی پی نه کردووه، نه ویش گرنگی وانه ی هونه ریه.

وانه هونه ریه کان سیما یه کی سهره کیی خویندن مۆدیرن.

وینه کیشان که په یوه ندیی به رده نگ و جوانییه وه هیه.

وه رزش که په یوه ندیی به په روه رده کردنی جهسته و نازاد بوونی رووحه وه هیه.

سروود و گۆرانی، خویندن له سهر ئاوازی مۆسیقا.

دندار ئەو راستییەى پێش هەشتاوسى ساڵ بۆ روون کردووینەتەوه که ئەو وانانەى رووح بەبەر قوتابخانەدا دەکەن، وینەکیشان و وەرزش و موسیقایە، که تا ئەمڕۆ که من ئەو چەند دێرە بە یادى رووحى هەمیشە نامادى دندارهوه دەنووسم، بەرپرسیانى پەرەدە، کادیرانى قوتابخانەکان، سیستمى کۆمەڵایەتى، هەرگیز ئەو راستییە نەگەشتن و رۆژ بەرۆژ ئەو وانە گرنگانەیان بە هەزار و یەک بیانوووه دواخست و کردیاننە وانە زیادهکان، یان وانە لاوهکییهکان.

بە جۆریک قوتابخانەیان ئەتک کرد که ئە هەموو رووحیكى مۆدێرن و شۆرشى فکرییان دابەرى، کردیانە کایەیهک بۆ بەرهههینانەوهى کولتوورى سواوى ناو کۆمەڵگە، بە جۆریک دکتۆریكى بواری کیمیا، یان پزیشکی هەرە پێشکەوتوو، ئەندازیاریكى درهوشاوه دەش کەسانى هەرە دواکەوتوو کۆمەڵگە بن و وینەکیشان و موسیقا بە حەرام بزانن.

تاکە چانسی دندار ئەوهیه، که زوو کۆچى دواى کرد و ئەو وێرانە فکرییه و تەسلیمبوونی مەکتەبى بە جەهالەت نەدى.

جگە ئەوهى زمانەکهى زمانى گێڕانەوه و جێرۆکه. گرنگترین تەکنیکی گێڕانەوهى بەکارهێناوه که دایەلۆکه

توندوتیژی و خۆندن

(١٠)

(دایکە دەستى گرتە و بردمى بۆ مائى عەبدولخالق قوتب، که ئێستاکە مولاخیزى ئینجیسارە لە شارى کەرکووک، ئەوساکە موعەلیم بوو لە کۆیە، وه مونسەبەتى خزمایەتییى عائیلەویمان لەبەیندا بوو، پێى وت (ئەمە یونس ئەگرى بۆ مەکتەب)، من بەتەمای ئەوهى که تۆ ئاگات لێى دەبێ ئەینێرم، ها ئەوه خۆت و یونس، ئەگەر بێ ئەمرى کرد گۆییهکانى هەلقەنە..موزەکەراتى دندار، لاپەرە..٢٠).

ئەگەر دایکى یونس بە نوینەرى کۆمەڵگە وەرگیرى، ئەوه کۆمەڵگەیه داوا لە قوتابخانە دەکات توندوتیژ بێ، نەک توندوتیژى بەشیک بێ ئە سیستمى خۆندن وەک ئەوهى پێى ناسراوه، چونکە پێشتریش نموونەى بەکارهینانى توندوتیژیان هەیه بۆ فێربوون و گۆڕایەلى، فەلاقە و حەسیرمەیدانى حوجره و شەق و زللەى وهستا.

لە سروشتى مەوقدا توندوتیژى ھۆکارىک نییه بۆ زوو یان زیاتر فێربوون، بەتکوو بەپێچەوانەوه، توندوتیژى دەبیته

هۆیهک بۆ ئه وهی قوتابی سه رقائی تیمارکردنی ئازاره جهسته ییه کانی بۆ، نهک زیاتر فیر بۆ، ئه وه جگه ئه وه شکانه قووته ی لیدان له دهروونی قوتابیدا دروستی دهکات.

سه ره پای هه موو ئه وانه لیدان بووه ناشیرینترین دیارده ی قوتابخانه له سه ده ی پابردوودا، که تا ئیستا ئاساوی هه ره ماوه.

له گه ل ئه وانه شدا، سیسته می خویندن وهک کۆمه لگه ره واجی به لیدان و توندوتیژی داوه، بۆ ئه وهش ئۆتۆبیۆگرافیا یه که ی دندار به لگه یه.

(عه بدولخالقه فه ندی وتی: نا دایه، به دایکمی ئه وت دایه، چونکه شیر ی ئه وی خواردبوو، یونس کورپکی عاقله، ئه مه ئه گه ر بیت و شتی بکات من ئه زانم چۆنی عاقل دهکهم "رووی له من کرد و گوتی" له مه کته ب شه ر ناکه ی؟ وتم نه..وتی هه ئنایه یه. وتم نه..به چاویکی زۆر به سام سه یری کردم و وتی "باشه..باشه..راوهسته تا پیکه وه به چینه مه کته ب).

گفتوگۆ په نه ره یه ک له سه ر مائی گێرانه وه

دندار بۆ ئه وهی فه زای راستیی ژیان و ده ور به ره که ی بگوازیته وه، په نای بۆ هه موو ته کنیکه کانی نووسین بر دووه، ئه وه به شه دا جگه ئه وهی زمانه که ی زمانی گێرانه وه و چیرۆکه، گرنگترین ته کنیکی گێرانه وه شی به کاره ی ئه وانه که دایه لۆگه. دایه لۆگ ئه وه په نه ره یه که ئۆکسجین بۆ فه زای رۆمان ده گوازیته وه، هه ناسه ته نگ ی ناهیل ی و ته م ده ره و نییته وه. واته رۆمان له رینگای دایه لۆگه وه هه ناسه ده دات، نهک رۆمان، هه تا خوینه ریش له دیالۆگدا هه ناسه ی خاویتر هه لده مر ی. دندار هه مان ته کنیکی بۆ هه وا گۆرکی ی یاده وه رییه کانی به کار ه ی ئه و. قسه گۆرینه وه ی نیوان مامۆستاکه ی و خۆی، له چه ند روویه که وه به رچاومان روون ده کاته وه، به که مترین وشه. یه که میان، ده ره دکانی خویندن و قوتابخانه، شه رکردن، هه لاتن یان خۆدزینه وه ی قوتابی. دووه م، ترس و سامی مامۆستا له شیوازی پرسیارکردنیدا، که زیاتر به لیکۆئینه وه ی دادگا ده چی.

(ئه گه ر ئه وهش بزانی که فوتابخانه سه ربازییه کان پێشه نگ ی قوتابخانه کانن له رووی زه مه نه وه). که بریتی بوو له کۆنترۆلکردن و لێپرسینه وه، ریکخستن و دووباره کردنه وه، ئینجا فیرکردن. پێیان وابوو به بۆ دروستکردنی فه زایه کی گونجاو که لای ئه وان کۆنترۆلکردنی قوتابی بوو، ترساندن و مایه کردنی بوو، به بۆ ئه وه مامۆستا ناتوانی زانسته که ی بگه یه نی، ده شی شتیک له وه کۆنترۆله له سه ره تادا پێویست بووبۆ، ئه ویش به هۆی سروشتی کیوی و یاخیی تاکه کانه وه، له ناویاندا تاک ی کورد، به لām مانه وه له سه ر ئه وه شیوازه بۆ ئه وه ماوه دوور و درێژه هه م زیانی به قوتابی و کۆمه لگه گه یاند و هه م

زانست و قوتابخانه‌شی خسته ژێر پرسیاره وه، که قوتابخانه نه وه نه ده زانست پهروه ره، بۆچی گۆرانکاری له شیوازی به ریوه چوونی خۆیدا ناکات؟ تا ئیستا نه وه پرسیاره له شوینی خۆیدا وه وه لام نه دراوه ته وه، مه به ستم (گۆرانکاری به ناراسته ی خویندنه).

گواسته وه ی وینه یان گواسته وه ی ژیان

هر له سه ره تای ده ستردن به نووسینی نه م ئۆتۆییوگرافیا، دندار گرنگیه کی زۆری به وینه یان دروستکردنی (وینه) به (شه) داوه، تا مه به سته که ی بگه یه نی، تا زۆرتیش چوو ته پیش، وینه وشه ییه کانی کاملتر و جوانتر بوون. مه کته بی له چه ند وینه یه که دا بۆ کورت کردوینه وه، که نه وه یان زیاتر کاری چیرۆک یان رۆمانه نه که یاداشت، که دندار خستویه تییه خزمه تی بابه ته که ی خۆیه وه. پیشتریش دایه لوگ و زمانی هونه ری و تا پاده یه که زمانی شیعی، که نه وانه نه که ته نیا که ره سته ی رۆمان، به لکوو که ره سته ی رۆمانی سه ره که وتوون.

وینه ی یه که م:

(له سالی ۱۹۲۷ له عومری ۹ سالاندا بووم، که له دوا ی عه بدولخاق نه فه ندی ده رۆیشتم، وه له هه وشه ی مه کته ب ده سته گرتم، بر دمییه لای مودیر ناوی (عه بدولرحمان نه فه ندی) بوو، به ته له به یی فه یدی کردم. موزه که راتی دندار..).

نه وه وینه یه کی گشتیه، وینه ی مامۆستا عه بدولخاق قوتب، که ده سته ی یونس نۆ سالانی گر تووه و به هه وشه ی مه کته بیدا ده یبات بۆ لای ژووری عه بدولرحمانه فه ندی مودیر. نه وه وینه یه کی جاویدانیی خۆیه تی که له وه پهری ساده یی و خا که رایدیدا کیشاویه تی. په رده ی ژیا نی دندار له وه وینه یه دا وه که په رده ی سینهما سپیه. نه وه وینه یه ی یونس مندا ل نه گهر بۆشمان نه خریته سه ر شاهه ی سینهما ی دنیا، ده کری له زه ینماندا په رده یه کی هینه دی ناسمان دادینه وه و مندا لیک به وه جلک و به رگه وه، که دواتر خۆی وه سفیمان بۆ ده کات، ده سته ی مامۆستا که ی گر تووه و به هه وشه ی قوتابخانه دا تیده په ری، ده کری هه ر یه که مان ببینی چۆن دندار به ئاسته م ئاوه ری بۆ داوینه وه و سه یرمان ده کات.

وینه ی دووه م:

(بر دمییه ژووریکه وه که له سه ر ته خته ی درێژ درێژ، کۆمه له مندا لیک دانیشتبوون، زۆرتیریا نیان له من گه وره تر و له من بچو کتریشیان تیدا بوو).

نډو وینه یه وینه یه کهم پوژی و یه کهم وانه ی هه زاران منداڼه، دندار له جیاتی کولتوور و نهرشیف و میژوو له مردن پزگاری کردووه. دهستیگردنی ژبانی خویندنه وه و نووسینه. تیکه لېوون به فزایه کی زور جیاواز له مال، ژووری پر کورسی و تهخته رښ و ماموستای زانا. یه کهم ژووره منداڼ تییدا پوویه پرووی به پرسپاریه تی خوی ده بیته وه. ده بی له سهر تهخته رښه و ده می ماموستاوه زانست فیږ بی، له بهرامبه ردا هیزه رانیگ هیه به کونترولگردنی. شوینده ستنی نډو ژووره یان نډو سنفه به سهر ته واوی ژبانی قوتابییه وه ده مینی. چ له یاده وهریدا وهک یونسی منداڼ، چ ره سمرگردنی ژبانی داهاتووی دیسانه وه وهک یونسی منداڼ و (نډوانی دیکه ش).

وینه ی سییه م

(موعه لیمیکې باریکه له ی سپی، موو رښ، چاویلکه ییکې سپی له چاو بوو، خه یزه رانیکی کورتی به ده سته وه بوو، له به رده می میزه درېژه کانی یهک له دوا ی یهک، راوه ستا بوو. منداڼه کانیش به وسکتی و (ئینتیباهیکه وه) سه یریان ده کرد).

نډو وه سنی ته واوی ماموستایانه، باریک، سپی که جوریکشه له ناسکی، چاویلکه که نیشانه ی خویندنه وه و گرنگی دانه به سه لامه تی چاو، خه یزه ران نهک لای دندار، لای ته واوی کولتووری په روه رده له سهر ناستی جیهان نیشانه و هه رښه ی مه کته به بهرامبه ر به خویندکاره کانیان، هه تا له زمانی نیشاره تی شدا (ده سترکدنه وه و په نچه له سهر راگرتنی) وهک نیشانه ی (دارکاریگردن) رهمزی ماموستایه. ناکرئ سهرنجی وشه ی (وسکتی) نه ده ین، نډو ته نیا بیده نگی نییه، ته نیا قسه نه کردن نییه، زیاتره له قسه نه کردن. خاموشیش نییه، دندار به وشه ی (ئینتیباهیکه وه) فریامان ده که وئ، بیده نگی و به ناگایی و وشیاریش. ده بی نډو نډواری قوتابی بی له پوډا. هیچ نه بی پوډی سهرده می دندار و سهرانسهری سهرده ی پابردوو. نډو شیوازه هه مان شیوازی به رښوهردنی سهر بازی بوو، پیښ نډویش هه مان شیوازی وتاردانی مزگه وت بوو، گوپر اگرتن به ئینتیباهییه وه. نډو شیوازه به ره می خوی هه بووه، مه به ستنی خوی پیکاه، نډویش (به ره ره می ناوه ی خوی) بووه، واتا به ره ره می نانی ماموستا و فهرمانبه ر به هه مان ناستی پابه ره کانیان.

کیشه که ته واو لیره وه ده ست پیده کات، که ده مانه وئ نډو شیوازه بگورین و له جیاتی قوتابییه کی بی ده نگ. قوتابییه کی پرسپاریکه ر به ره هم بیتین، به لام به داخه وه قوتابییه کی قسه که رمان به ره مه ینا، که ده نگی به سهر ده نگی پوډ و ماموستادا زان بوو، من مه به ستم یهک ماموستا و یهک قوتابی نییه، مه به سته شیوازه گشتییه که یه.

وینهی چواره م

(بیجگه له ده موچاویک نه بی که نه ویش ده موچاوی مه حمودی ناموزام بوو، نهو ده موچاوانه ی که له سنف دابوون هه موویانم لا غه ریب بوون. نهوانیش به چاویکی فزولیانه سهیری نه م قوتابی یه تازه یان ده کرد، که پارچه عه لی خانی یه کی له سهری و سهرواییکی مۆر و که وایه کی یابانی زهرد له بهر، جانتایه کی په رۆی شین له مل و سووره ی موو زهردیان ده کرد...).

نهوه فهزا تازه که و خه که تازه که یه، چوونه ناو رووبه ریکی جیاواز. یه که م شوینه بو کۆبوونه وه ی گشتی که به مه به سستیکی تاییه ت دروست ده کری. وینه که لیره دا نه وه نه ده هونه رمه ندانه یه که زهحه ته له ته وای چیرۆکی کوردیدا هاوشیوه ی بدوژیته وه، نه ویش وینا کردنی (خۆی) له دیدی نه وانی دیکه وه. با ئیمه ش لیره وه برانین (به چاویکی فزولیان) نه وه ته نیا چاوی مندا له نه ناسه کان نییه که سهیری دندار ده کن، به لکوو چاوی ئیمه شه، دنداری وینه کیشی هونه رمه ند بی ئومیدمان ناکات، دای تیپه رپوونی نه ود سائی ته وای وینه که ی وه ک خۆی ده بینین، نه وده ش وینه ی (یونسی نو سالان) به قه لمه ی دنداری بیست و هه وت سال، (خۆی):

* قوتابییه کی تازه که پارچه عه لیخانییه کی له سهر. (عه لیخانی.. پیچه که ی یان شه ده که ی سهری)

* سهرواریکی مۆر.

* که وایه کی یابانی زهرد له بهر.

* جانتایه کی په رۆی شین له مل.

(بو خوشی) سووره ی موو زهرد.

نه وه وه سفی دنداری ته مه ن بیست و هه وت سالانه بو یونسی نو سالان، به بی نه وه ی من یه ک وشه م خستیتته سهر. نازانم روو له ک نی م، به روکی چ هونه رمه ندیک بگرم، نه و وینه یه ی دندارم له چاوی فزووتی خویه وه بو بکیش؟ که لای من له ئیستاه تا هتایه ناسریتته وه.

وینهی پینجه م

(دهرسی نه وه لم که وه رگرتوه له و موعه لیمه باریکه له یه بوو ناوی (عومه ر نه فهندی) بوو، ده رسه که ده رسی نه لف و با

بوو، به ږوویه کی به پیکه نینه وه، به دهنگیکې له سهره خوی به تینه وه فیږی (نه لف) ی کردین، وه له دواي نه وه فیږی هرږی (ب) شی کردین، ئینجا له سهر ته خته ږه شه که که به رامبه رمان بوو یه که یه که هه ئیستاندین و فیږی نووسینیشی کردین، ئینجا خوی چوند که لیمه ییکې له م دوو هرږه بو ته شکیل کردین بو نووسینه وه و به ئیمه ی وت که له دهفته ره کانه ماندا بینووسینه وه. عومهر نه فهندي به سهرماندا نه گه را، فیږی قه لثم گرتن و دهفته ر دانان و وه زعیه تی نووسین وهرگرتنی نه کردین، زور که یفم به خوم هات که له مه کته ب دانام و له ناو پاش ده ئین ”مه کته بلی“ یه.)

(خه تای دندار چیه که له هزاران هزار ماموستا و ږاهر و سهر ږه رشتیار و وه زیر، تاکه که سیک نه و چوند دیره دنداری وه که نموونه ی وانه گوته وه ی بالا له دهفته ره که ی نه نووسیوه ته وه، که ده بوو له یه که م لا ږه ږی هه موو کتیه کانی قوتابخانه دا هه بان).

نهمدوه یست نه و به شه درېږه له نووسینه که ی دندار وهرگرم، به لام جوانی به به ته که له لایه که و گرنگی فیږکردنی وانه گوته وه له لایه کی دیکه سهرسامی کردم، نه وه جوانترین گېړانه وه ی وانه گوته وه یه تا نه مږو خوندي بیتمه وه، دابه شکردنی نه رکه کان:

- ۱- گوږگرتنی قوتابی به بیده نگی و به (ئینتبا هوه).
- ۲- موعه لیم به ږوویه کی به پیکه نینه وه.
- ۳- دهنگیکې له سهرخو، به لام (به تین).
- ۴- نووسینی هرږ و وشه کان له سهر ته خته ږه ش.
- ۵- فیږکردنی قه لثم گرتن و له هه مووشی گرنگتر نه وه ی دندار ناوی ناوه (وه زعیه تی) نووسین.
- ۶- له دواي هه موو نه وانه یان له هه مووان گرنگتر (که یف به خوه اتن که مه کته بلی).

نه وه یه سروشتی فیږکردن، من بو خوم له وانه که دا له بیرم چووه وه که ماموستا عومهر نه فهندي که له (ږه سنی نووره بو ږوونا ککړدنه وه ی تاریکستانی نه خوینده واری) دارخه یزه رانیکې کورتیشی به ده سته وه یه. نه وه ش نه و راستییه مان لا ده چه سپینی که زانست هه بوو، که فیږبوون ږیگای خوی گرت توندوتیږی به بې ږیار له نارادا نامینئ. واته نه و ماموستایه ی که ده توانئ میښکی قوتابییه کانی به زانست ږوشن بکاته وه، پیویستی به وه نییه به لیدان دلیان تاریک بکات.

له هه موو نه وانه گرنگتر نه وه یه، نه و که سه ی نه و وانه یه مان بو ده گېړتته وه، جاری بو خوی له زانکویه و سیفه تی قوتابی

له سهر لانه چوووه.

(پاش مانگيکي تر نهم له قه به پيروزه ي که سانه هايه پيمه وه نووساوه نه ویش (قوتابی) له سهرم لانه چی).

تیبینی: هه موو نه و پستانه ی که و توونه نیوان () له موزه که راته که ی دندارم وهرگرتوون.

به و پیری شهرمه وه ده نیم تا دنیا دنیا به رانیه قهرزدار ی دنداره

(۱۱)

نیلامی یان جووله که یت؟

نهری له ژبانتدا کهس نه و پرسیاره ی لی کردووی؟ نهری گویت لی بووه کهس نه و پرسیاره له که سیکی دیکه بکات؟ ههرگیز بیرت له پرسیاریکی ناوا کردووه ته وه له که سیکی دیکه ی بکه ی؟

نیستا که تو نه و پرسیارانه ی منیش ده خوینییه وه، ههستیکی جیوازت ههیه، ههستیکی نامو به خوت و به کو مه لگه. چونکه ناتوانی نه و فزایه بینیی بهر چاوت، چ روو ددات که نه و پرسیاره له که سیکی بکه ی؟ نه وه پرسیاریک نییه چاوه رپی وه لامیک بکات، نه و پرسیاره وهک بو مییک له نیوان دوو که سدا ده ته قیته وه، بو چی نه و پرسیاره له من ده کات؟ کو مه لگه به هو ی زایی یهک نایدو نوژیا وه کردنی نه و پرسیاره ی حهرام کردووه، نه و پرسیاره جوړیکه له نیهانه و به کهم سهیرکردنی بهرام بهر.

ده کری بیرسم نایا نه و فزایه ی پرسیارکردن حهرام ده کات، که پانه وه یه بو دواوه یان پیشکه و تنه؟ نه وه تا ریک نه وه ت سال پیشتر، نه و پرسیاره له مندالیکي موسلمان ی نایینپه روهر کراوه، له مندالیک که سهر به بنه مال له ی خادم سوجاده، پرسیاریکی مندالانه و بی هیچ پاشخانیکی ره که زیه رستانه. بی نیهانه کردن و بی مه بهستی دوژمنکارانه. ته نیا بو زانینی زانیار که نه و هاوړی تازه، خه لکی کوئی به؟ موسلمان یان جووله که؟

نوه بابته تیکی هم ههستیار و هم گرتکه؟ کومه لگه یهک رهنګ، یهک دین و یهک زمان و یهک بیرکردنه وه، چ ویرانه یهکی ئینسانی و بیابانیکی مړویی دروست دهکات.

سهره پای هه موو بانگه شهکان، سهره پای هه موو هه وله کان بۆ یه کتر قبوولکردن و لیبووردهیی، هیشتا کومه لگه پوژ به پوژ به ره و داخرانیکی قوولتر و قوولتر دهروات. هه ر خویندکاریک، هه ر کریکاریک، هه ر فهرمانبه ریک له ماوهی ژبانی خویدا به ریکه وت تووشی که سینک دهی، دینه که ی، زمانه که ی، کولتووره که ی له گه ل نه و جیاواز بی. له به رامبه ردا یونس مندا ل (دندار) هه ر له پوژی یه که م و له پشووی وانه ی یه که مدا پوو به پرووی نه و پرسیاره ده کرتیه وه:

{ناوت چیه؟}

کینه دهریت؟

ئیسلامی یان جووله که ی؟

راسته به یی نه ته کیتی ئیستا، پرسیارکردن ده ربهری دین و عه قیده جوړیکه له لووت ژه نینه ژبانی خه لکه وه (نوه له روانگه ی کومه لگه یه کی ته و او مه ده نییه وه). به لام نه و جوړه پرسیاره ی له و مندا لییه وه له دندار ده کرتیت، جوړیکه له یه کتر قبوولکردن له ناخی کومه لگه ییدا. له گه ل هه موو نه و تییینییانه ی له سه ر ئیهانه کردن و توندوتیژی ئایین که له و سهرده مه دا هه بووه.

رانیه له لای دندار:

رانیه وهک شار هه لی نه وه ی بۆ هه لکه و تووه که چه ندین جار ناوی له ناو ئوتویوگرافیا یه که ی دنداردا بیته. نه وه ی له و ئوتویوگرافیا یه ش ناشارد ریته وه خا که رای، راستییژی، دنیایی دنداره له هه موو راستیه که نووسیویه تی، چ له سه ر خو، یان که سانی ده ورو به ری، یان نه و شار و گوندانه ی به یی پیوست ناوی بردوون.

رانیه له یاده وهری مندا لی دنداردا، نهک مندا لی، به لکو کورپه یی دنداردا نه خش بووه، بی گومان کورپه جار ی یاده وهری نییه، به لام رانیه له گه ل چیرۆکه کانی له دایک بوونییه وه هاتووه ته ناو یاده وهری یونس مندا ل، که نه وه ش یه که م لاپه ره ی بیرکردنه وه ی داگیر دهکات.

* {له دوا پوژنهکانی حکومتی عوسمانی، باوکم له گهڼل قائمه قامی کوږه له سه ر مه سته له ټيک ټيکچووه، له سه ر ئيشاره تی قائمه قام به ناوی مه نوموړيه تی نفوس له کوږه نه هيشتر ابوو، له (رانيه) بووه.. موزه که راتی دندار}.

نه وه نووسینی دنداره، به لام قسه ی دندار نییه، قسه ی سه عدی برا گه وره یه تی، که باسی نه و پوژنه ده کات که دندار ټییدا له دایک بووه، به لام به قه له می دندار. چوڼ له یه که م پوژنه وه (بابی) ونه، یان له لای نییه، نه وه تا کوټایی ته مه نی به رده وام ده بی، هر به و شیوه یه، رانیه بی نه وه ی دیبیتی دیته ناو بوونیه وه.

* {له دوا جار عوسمانی شکاوه و.... باوکم به ته نه ا فیراری کردبوو، له رانیه نه ما بوو، مائی ئیمه له پاشان به جیمایه تی - فه تاح به گ، که دوا جار به دهستی ئینگلیزه کان کوژرا، له رانیه ما بووه}

له دووهم ناو بردنیشدا باوکی دیسانه وه دیار نه ماوه و فیراری کردووه، دوو باره له ته نیشت (رانیه) وشه ی (مانه وه) هه یه.

وهک نه وه ی دندار ویستبیتی به شیکی تاییه ت، زیرینکراوی به گیرانه وه ی ژبانی خو ی، ته رخا ن کات، به شیکی زیندوو، به شیک پر له جوانی و سروشت و مانه وه و پر له ته نه مول و ته نیایی و گیرانه وه. له و به شه دا له و په ری به رانه تدا ههستی خو ی، ههستی مندالانه ی خو ی، ههستی شاعیرانه ی خو ی دهرده بری، به لام به زمانی رومان. نهک رومان، ده توانم بلیم له نیوان زمانی چیروک و روماندا، راستییهکانی پر زانیاری، پر حقیقه ت و کامل وهک رسته ی رومان، له هه مان کاتدا پر له ههستی شاعیرانه وهک رسته ی چیروک.

* {پوژنکیان دایکم تاریک و پوڼی به یانی له خهوی ههستاندم، که چاوم هه ټه ینا دوو ئیستر راوه ستابوون بارگه یان لی نه نا، دایکشم قونده ره و گوریه ی له پیی مه جیدی برام ده کرد، چونکه له من بجوو کتر بوو، نه وها من و دایکم و مه جیدی برام و هویزی پیاوی مامم به ری که وتین، فاته می خوشکم له مائی مامم به جیم، ئیمه چوونیه رانیه. پاش نیوه پوژنکی درهنگ بوو که گه یشتینه رانیه، دنیا به هار، دهشت و کیو په نگا وره نگ، سه رما هیشتا به ته واوی نه شکابوو، کوږه نیسبه ت به هه وئیره وه وهک گوند وا بوو، که گه یشته رانیه کویم وهکو شاریکی زور قه وغام نه هاته به رچاو.}

تا ئیستا، (ئیستا) به زه مه نی نووسینی ئوتوبیوگرافیا یه که ی دندار، دایک پالنه وانی یه که مه، (دایکم له خهوی ههستاندین، دایکم قونده ره و گوریه ی له پیی مه جیدی برام ده کرد) به و پریزه نه ده

* دایکم نه فس بهرز بوو.

* دایکم نافرته تیکي به خپو دهکرد.

* دایکم به کلاودروین بژنوی ژيانماني پيدا دهکرد.

* دایکم له مکتب قه دیدی کردم.

* کاتیک له کویه دهچنه ههولیر، له ههولیر دهچنه وه کویه، کویه رانيه، نه وه هر دایکه سه رکړدایه تیپان دهکات.

بو گواستنه وه یه که م وینه رانيه، ههولیر و کویه به کار دهیښی، بی گومان به هوی هونه ری به راوردکاری به وه، به به راورد به ههولیر کویه گونده، کویه ش به به راورد به رانيه شاره، به و شیوه یه وینه رانيه مان بو دهگوازیته وه. بو نریکړدنه وه وینه که له دیدی نه وه دال دوور، دووباره هاوکاریمان دهکات:

{دوور به دووری رانيه شاریکی گه وړه بوو، به لام له نریکه وه نه م دیوارانه ی که نه که وته بهر چاوت زور که میان سوانده دار و سه ربان له سه ربوون، چونکه هه مووی که لاه بوو، رانيه له پاش هه رکه تی دربه ند، نینگلیزه کان به بومبا ویرانیان کرد بوو، تازه به تازه ته شکلاتیان تیدا ده کرده وه، زورتیری نه هلی رانيه عیبارت بوون له ماله پولیس و شهبانه و مه نموورینی حکومت، خه لقی دیهاتی نه و دهره ش تاک و توک بو خزمه تکاری و رهنجه ری به ماله وه روویان تی کردبوو}.

ته نیا روزه لاتنا سه کان توانیویانه وهک دندار له نیگیه کی فراوان و بیلا یه نه وه وینه ی شار و پاستیه کانی ناخ بگوازنه وه. رانيه نه و شاره ی تاییه ت بووه به پولیس و ده سه لاتی مشه خور، (پولیس و شهبانه و مه نموور) خه لکی ناوچه که مه گهر توانیویتی به (خزمه تکار) له ناویاندا بژیت. نه وه نه و ژيانه یه ده سه لاتی نه و عیراقه گوئشه نه به خوین بو کوردی به ناوات خواستوه.

هر له وه سفی شه ر و رانيه دا، دوو رسته ی هیجگار به بایه خی نووسیوه، که ناستیک و جوانکاری به کی بی نه ندازی هونه ریشیان تیدایه.

۱- {رانيه یه که نه و شوینانه بوو که هر پ سه ر و گویلاکی شکاند بوو}.

۲- {له پاش دل له خو بوونه وه یکی زور به خو هاتبووه، به لام هیشتا برینه کانی چاک نه بو بووه}.

پاسته نه و راستانه، ده برینی واقعی شاریکن. هه موومان ده رک به نازار و نه نندازی ویرانیی شارکه ده کین، به لام ده برینه کان له ناستیکی به رزی نه ده بیدان. گوێزانه وهی نازاری شار (شوینه بئ پووچه کان) به وه ههسته ئینسانیه به رزه له رۆمانی کۆن و تازهی ئینگلیزیدا زۆره (وهک ئیمیلی برۆنتی..تا جیمس جویس..دواتریش).

نه وه سهر و گوێلاکی ئینسانه له شه ردا ده شکێ. جارێ ته نیا (دل له خو بوونه وه) چ فه نتازیا به کی به رزی هه لگرتووه، دئی شار، دئی گوند، دئی شاخ و بیستانیک چۆن له خو ده بیته وه، نه وه ته نیا دنداره نه وه د و نو سا ل له وه و پیش ده توانی ناوا بیر بکاته وه، ده توانی ژیان به گوندی ویرانیش به خشی، چونکه (به خو هات بووه) چونکه برینه کان چاک نه بوونه وه، به لام ده شی چاک ببنه وه.

به شیوهیه کی گشتی، نه وه هونه ریکه له شیعردا پیی ده ئین personification یان به که سکردن، به ئینسانکردن، به (پیرسن)کردن. گواسته وهی سیفه ته کانی مرۆ بو ناو شته کان. له و پارچه یه دا دندار نه وه هونه ری له به رزترین ناستی خویدا به کار هیناوه. رانیه سه ری هیه، گوێلاکی هیه، دئی هیه، له خو ده بیته وه و به خو ش دیته وه، برینه کانی که جارێ چاک نه بوونه وه. نه وه یه دندار که ده ست بو هه ر کایه یه کی نه ده بی ده بات، له ژیر ده ستیدا ده له رزی. که ده ست بو هه ر هونه ریک ده بات که وره تر، گرنگتر، جوانتر ده رده که وێ.

نه وه وه سفکردنه ی رانیه هه یج له جوانی و گرنگی نه وه شاره که م ناکاته وه، چونکه شاری کورد هه رگیز به ویرانکردن ناشیرین نابێ، قه ئمه به خشنده که ی دندار له کویدا پێویست بئ ئالتوونی خو ی ده رێژی. من زۆر به شه رمه وه ده ئیم تا دنیا دنیا به رانیه قه رزدار قه ئمه که ی دنداره، ئاخو زۆر ده گه م بو شاریک هه لده که وێ بکه ویتته ناو خوینی نووسه ریکی هینده به شکووه، که دنیام وشه کانی زۆر له خشت و بازار و دوکان و ناویانگه که ی شاره که ی به زیندوویی هیشته وه ته وه. دندار بو نه وه شاره برینداره و دل له خو بو وه ی باسی کرد، ده نووسی:

{له هه موو لایه که وه (خشت) نه برا و بناغه لی نه درا. رانیه ئاوه دان نه کرایه وه، ژیا نی رانیه م زۆر لاخو ش بوو، چونکه ژیا نیکی دیا ته یانه بوو، هه تا چاو نه رۆیی هه ر چه وشه ی ما لی خو تان بوو، هه واییکی پاک و ژیا نیکی پر نیشاتم هه بوو. { (حه وشه) نه و روه به به تاله ی ما له که دیواریک له ده ره وه ی جیا ده کاته وه، لای نیگای شاعیرانه ی دندار چه وشه هه تا چاو برکا درێژ ده بیته وه، نه وه ش نیشانه ی نازادیی کومه لایه تی و درێژبوونه وه ی سنووری بینینه. سه ره رای نه وه نه خو شیه قورسه ی که دندار له رانیه گیرۆده ی ده بی، دئی له و شاره هه لئاکه نداری و رۆژه رۆژ زیاتر عاشقی ده بی. وهک بو خو ی ده نووسی:

{له به هاروه تا پایز من تهرکی مه کته بم کرد، نه ویش له بهر نه مه بوو که هر ده یان دوانزه پوژ من له رانیه ساغ مامه وه، له دواچار فوجنه تن تووشی نه خوشی مه لاریا هاتم}.

نه خوشییه قورسه که شی (که نه و کات مه لاریا نه خوشییه کی هم قورس و هم ترسناک بووه) دلی له سر رانیه رهش نه کردووه و جوانییه کانی نه و شاره یی نه شاردووه وه.

(له گه ل نه وه شدا رانیه هم هر لاخوش بوو، خاسه تن زور مه فتونی (قوله) بووم، قوله نه و کانیه پونه ی به فراوه هم موو مه شاعیری لی زه وتکردم، هر که چاک نه بوو مه وه خیرا نه چوومه سر قوله، له ناو رووباره کی مه له م ده کرد، له بن داربیه کانی راوه چوینه که م لی ده کرد، عه رزم کردن که من زور حه ز له به تنه یایی ده کم، وه زوریش ناسووده به خه یالات پهیدا ده کم، نه مه خاسیه تیکی مندایمه، من نه م خاسیه ته م زور چاک له قوله به کار ده یئا. سه عاته ها له سر نه ستیوره زه لامه کانی ده وری قوله دا نه نیستم سهیری شه پوله وردیله کانی قوله ده میک و سهیری وینه ی (چیای رهش) که له نه و ده که وه دیار بوو ده میکیترم ده کرد و هه زاران چه شنه خه یالاتی نه و ساکه که ده سه لاتم به سه ریدا نه شکا به می شکدا نه هات، نه مانه ورده ورده جوانی ته بیعه تیان له دل چه سپاندم، چاویان به په ونه قی خویان گه لاویژ ده کردم).

به شیک له هونه ری وینه کی شان هیه پیی ده گوتری landscape، وینه ی سروشت و دیارده ده گمه نه کانی، نیستا گوازاو ته وه ناو هونه ری فو تو گرافیش، دندار نه و هونه ری له نو تو بیو گرافیا به کیدا به کار هی ناوه، منیش بو نه و ی به ته واوی نه و توانا گه وری دندار له وینه کردنه و ی سروشت نی شانده م، به شیک زوری وینه سروشتییه وشه ییه کانییم بو گواستنه وه، نه وه جگه له و ی ویستم وه فایه کیش بو رانیه بنوینم.

تییینی: من ده مویت خوم له و تییینییه لادم، به لام دوستانی خاوه نه زمونم، به تاییه تی ماموستا غه ریب پشده ری رای وابوو که پیویسته له سر شیواز و زمانه که ی دندار روونکردنه ویه ک بنووسم، منیش ناوی لیک ده ده مه وه:

له بهر نه و ی دندار له باوک و دایکیه وه سر به ناوچه ی جیاوازه، له کویه ش له دایک بووه، هر له و ته مه نه منداییه شیه وه پوژیک له کویه و پوژیک له هه ولیر و نیستاش (له ته مه نی ده سالیدا) له رانیه ژیاوه، دواتریش له مه خموور و دیبه گه و گه لی شوینی دیکه، ناساییه زمانی نووسین و قسه پیگردنی موړکی جیاوازی به سه ره وه بی، هه تا له و به شه دا له جیاتی چوله که (چوینه که ی) به کار هی ناوه، که زورتر له قه لادزی باوه.

من گومانی نه وه شم ههیه، که نهو سهراوهیهی ئیستا له بهر دهستمانه، له بهر نهوهی له ههشتاکان و له بهغداي سانسۆر چاپ کراوه، دهشی یی قرتاب، یان هه لهی نووسینی زۆر تیکه وتبی، به هوێ نه گونجانی ئامیری چاپی نهو کات له گهڵ رینووسی کوردی، یان زۆر هوکاری دیکه که ئیستا له من دیار نییه.

* نهو به شهی وتاره کهم پێشکه شه به ئامینه خانی خوشکم، که وهک دندار سهرده میکه که وتووته رانییه، به لام نهوان جهوشه ماله که یان ته نیا چهند مه تریکه (نهک تا چاو برکات) و قولهش نهو میهره بانیهی نیشانی دنداری داوه، له نهوانی شاردوو ته وه.

برازنه کهی قه له می دندار به ته واوی پیچه وانه ده کاته وه

(۱۲)

له بهر نهوهی هه موو ئۆتۆبیۆگرافیا به کهی دندار به سه لیقه ی گێرانه وه و پۆمان نووسراوه، ههر له بهر نه وهش سیجری گێرانه وه له گهڵ خۆی ده تبا. من تا نه ندازهی ماخۆلیابوون، عه شقی نهو به شه م که ده رباره ی ژیا نی خۆی له مه خموور نووسیویه تی، به روو جیکی نه وه ند هه کایه تبیژانه نووسیویه تی، که زه حمه ته هه رگیز یاده وه ریت به جیه یلی. نه شم ده ویست نهو راستیه هه رگیز ناشکرا که م که جگه له وهی خۆم به قه رزداریکی بارقورسی دندار ده زانم، نه وهش به شیک بووه بو نه وهی له ریگای نه م نووسینه وه به شیکی بچوو ک له قه رزه که ی بده مه وه، به لام دان به وه دا ده نییم، که نه وهی وهک مۆرانه ها ته ناو هه ناومه وه بو نه وهی وا به قوول و درێژی بچمه ناو نهو باب ته وه، چهند هۆیه ک بوون، چواری هه ره گرنگیان بریتین له:

یه که میان: براژنی، که پێشتر ژنی خالیشی بووه، نهو وه سفه ی دندار لهو براژنه ی کردوو، زۆر که مه، به لام شاکاره. له ناو هه موو نه ده بی کوردیدا ریت ناکه ویتته سه ر راستگۆیه کی دیکه ی ئاوا. له درێژه ی نووسینه که دا وهک چیرۆکی گاته ئامیز ده یخاته روو، که دهشی وهک به شیکی جیاواز و سه ربه خو بیخوینینه وه.

دووه میان: گێرانه وهی سه فهر و ژیا نی هاوینیکیه تی له مه خموور. نهو به شه ی وهک به شیک له پۆمانیکی کلاسیک خۆی نیشان ده دا، ههر به وه ند ه گێرانه وهش تاسه ت پر ده کات. ئیدی وینه ی مه خموور بو هه میشه ده چیتته چوارچیوه ی له بیر نه چوونه وه.

سییه م: گێرانه وه و وینه ورد و پر سه لیقه کانی هاوړیکانی قوتابخانه ی، که زۆر بهو ویتانه ده چی که ئان فرانک بو هاوړی قوتابییه کانی کیشاوه، بێ گومان به وشه. (له شوینی خۆی وردتر باسی ده که م).

چوارهم: نهو پۆلانهی دندار گێراونی، چ له ناو قوتابخانه و چ له دهرهوهی قوتابخانه، به قسهی براکانی که پۆلی سیاسین و وهک وانهی عه مه لی دینه بهرچاو، چونکه کاریگه رییان له سه ر فۆرمه له بوونی فکری دنداردا ههیه، وهک دواتر دهردهکهوئ.

بۆ نهوهی سه ره داوی پرو داوه کان له ئیوهش ون نه بی، ده بی نهو چه ند دیره بخوینینه وه:

مردنی مامی دندار و گۆرانی ژانی

{مامم جه میل نه فهندی که ببوه موخه مینی دهغل له (زینوی) له سه ر نه سپ که وت و وه فاتی کرد، باوکم ناردی له شوینی (کاکهم سه عدی) که له هه ولیر (موداویمی) مه حکه مه و به ته عقیبی ده عاوییه وه مه شغول بوو، هاته رانییه ی. که ته عزیه ته واو بوو، کاکهم سه عدی سه یری ئیستیعدادی کردم، زانی که من له رانییه ده فه وتیم، ته کلیفی له باوکم کرد که له گه ئی بچه هه ولیر بۆ خویندن}.

که رانه وه یه ک

(من له رانییه ده فه وتیم) نه وه چیه و له دندار ده کات که له رانییه به فه وتیت؟ له باسی مه کته بی رانییه دا، دندار بی نه وهی مه به ستی ب، پێش مردنی مامی و هاتنی سه عدی برای، ئاوا باسی مه کته بی رانییه ی ده کات {بینای مه کته ب کۆنه بوو،... وهکو له مه کته بی کۆیه له حه وشه ی مه کته ب ریز نه نه بووین، که (نه شید) بلێین یان سه یری پاک و خاوتنی ده ست و پلمان بکه ن.... تا موعه لیمه فهندی له ژووره که ی خۆی نه هاته دهره وه، چونکه هه ر له م ژووره نه نووست، یه عنی مه کته ب مائی و جیگای خویندنی شی بوو.... خۆی نه چووه ژووره وه، هه ندیکیان له وانه بوون که قورئانیان لای مه لا خه تم کردبوو، موعه لیمیش ته کلیفی ئی نه کردن که ده رسی قورئان به وانیتزر به وان بکه ن.. موزه که راتی دندار، لهو چه ند دیره وه تی ده گه ین، مه به ستی له {کاکهم سه عدی سه یری ئیستیعدادی کردم زانی که من له رانییه ده فه وتیم} به راورد له ئیوان ئاماده یی و زیره کیی دندار و نرمیی ئاستی فیربوون له مه کته به که ی رانییه کراوه. نه وهش گرنگی و خۆشه ویستی لهو خیزانه نیشان ده دات بۆ فیربوون و مه کته ب. نهو پێشنیاره ی کاکه سه عدی ده رگایه کی نوێ به رووی ژبانی دندار و شه وقی ئیمهش بۆ خویندنه وهی ئۆتۆبیۆگرافیا یه که ی ده کاته وه.

گۆپینی فەزای ژبانی
دندار و فەزای نووسینه که

{هاوینی سالی ١٩٣٠ بوو که مانگ ههلات له خهویان ههتساندم، سواری ئیستریکیان کردم، له گهه کاکهم سهعدی رینگای کۆیه مان گرت، که گهیشینه کۆیه، هه موو به جاریک به پیرمانه وه هاتن، منیان وه رگرت، ئیتر دوو رۆژ له کۆیه ماینه وه. سواری ئۆتۆمبیل بووین هاتینه ههولیر، یه کهم جار بوو له حهياتی خۆم که سواری ئۆتۆمبیل نه بووم، که چی هه وه کوو نهیان وت، ئینسان له ناو ئۆتۆمبیل سهری له گێژوه دیت و نه ریشته وه، وانه بوو، زۆرم لا خوش بوو { یهک له بنه ماکانی ئۆتۆبیوگرافیا نیشاندانی دهووبه ر بوو به هوی خۆته وه و نیشاندانی خۆت بوو به هوی دهووبه ره وه. یان له رینگای ئۆتۆبیوگرافیا وه هوی سه رنجی نووسه ره وه له سه ر که سه کان و دهووبه ره که ی به شیکی زۆر له حه قیقه تی خوی و سه رده مه که ی ده گێرینه وه.

له ١٩٣٠ له نیوان کۆیه و رانیه ئۆتۆمبیل نه بووه، بۆیه نه وان به ئیستر هاتوون، یان رینگاکه نه و رۆژه نه گونجاو بووه؟ یان له رانیه بۆ سلیمانی ئۆتۆمبیل هه بووه، به لام بۆ کۆیه که هه یبه ت سوئانیان له نیوانه نه بووه؟ زۆرتین گومان نه وه یه که هه بووه، به لام هه موو رۆژی یان هه موو ده می نه بووه، (قه سی هه ره گرینگیش نه وه یه که ناوچه که که متر گرنگی پی دراوه و ریبانی ته واو نه بووه). نه وه ی مسۆگه ره نه وه یه که تا نه و کاته هاتوچۆ له نیوان کۆیه رانیه زۆتر به ولاغ بووه. نه وه ی ده کری حیسابی بۆ بکه ین نه وه یه، له هاتنشیاندا بۆ رانیه هه ر به سواری ولاغ بووه.

جوانیه هه بوو، با ناره حه تیش بی که ئیمه به ته واوی له ده ستمان چوو، نه وه ییش فره یی، نه ویش جیاوازی، له هه موو شتیکیدا، له ئینسانه کاندای، له هویه کانی گه یاندندا، له خانوو و ماڤدا، نه وه تا خه ئکی کرستیان و مووسایی و موسلمان و سه ر به ئایینی دیکه ش هه موو رۆژی ریکه وتت ده کردن. یان خه ئکانیک به پاس و هه ندی به تریشقه و هه ندی به ته کسی و زۆریش به پی و خه ئکانیکیش به پاسکیل ده چوونه بازار، یان قوتابخانه. ئیستا هه موو وه ک یه ک، یه ک وینه ی کۆپی کراو. ئینسان هه موو یه ک ئایینیان هه یه، یه ک بیروباوه، یه ک شیوازی هاتوچۆ، یه ک شیوازی خانوو.

نه و چه ند دی ره یارمه تیمان ده دات بۆ گێرانه وه ی فه نتازیای ئۆتۆمبیل، (سه رت له گێژوه دیت)، (ده رشییه وه)، ده شی چه ندان شتی دیکه ش گوترا بی که دندار ته نیا نه و دووانه ی یاد کردووه ته وه، به لام فه نتازیایه که ئی ره وه ته واو نابی، ده یان خه یائی دیکه ده رباره ی نه و نامیره گه وه یه، که ده کری چه ندان که س سواری بن و بی ناو خواردنه وه و نانخواردن و

هيلاک بوون ريگا بېرې. به لای منه وه نووسينه وهی شويتی ئوتومبیل، رادیو، تله فون، نه ده بیاتیان، خه یال و فه نتازیایان له کولتووری کوردیدا زور له گیرانه وهی میژووی سیاسی و ئایینی گرنکتره. نه وه هسته ی دندار دهی ده برې له کاتی سورابوونی ئوتومبیلیدا بو یه که م جار. من هزم ده کرد ناو و شیوه و ږنگ و شوفیر و نه فهره کانی نه و ږوژشی باس بکړدایه. نه ته کیتی شوفیری و سیفات و ږهوشتیان تا نه و سالانه ش جیگای سهرنجی کومه لگه بووه، نه که نه وان، نه ته کیتی نالېبه ند و خومچی و مزگهر و پینه چی و سه قاو و کورتاندروو و چایچی و دارتاش و بهرگدروو و دهیان ورده پیشه گه ری دیکه، که به راستی نه وانه سهرمایه ی کومه لایه تی و کولتووری ولاتن، فهراموش کردن و بازدان به سهریاندای زبانیکی بی قهره بووه، به لام نه وانه ته وه یه کی بی فهره نگی وه کورد، به تاییه تی نه خوینده وار و خه منه خوړ و بی یاده وهی، که نووسین و تومارکردن هیچ به هایه کی نییه به شی نه و ورده کولتووران ه هه له ناوچوونه.

پیش مه خموور. هه ولیر

{پاش نیوه ږویکی درهنگ بوو که گه یشینه هه ولیر}.

زور پیوستم به وه بوو، که کاتی به ږیکه وتنیم بو ده ستنیشان بکات، بو نه وهی بزانه ئوتومبیل به چهند سه عات له کویه وه گه یشته وه ته هه ولیر (له سالی ۱۹۳۰)، یان له ريگا چهند جار وه ستان؟ شویته سه خته کانی ريگا کوئ بوون؟ من چاوه ږی هه موو نه وانه له دندار هه یه، چونکه نه و به راستی ئوتویوگرافیا ی نووسیوه، نه و په ری ورده کاری و نه مانه تی تیدا به کار هیناوه. نه و بابه تی ورده کاری به سهرنجی نمونه یه ک بدین {له مائی پوورم دابه زین، چونکه له م سه فهره پوریشمان. نه که ل گه رایه وه، هاتبووه کویه به مونسه به تی ته عزیه ی مامم، شه و له مائی پوورم نه نووستم}

پیش نه وهی له سهرنجه کانی له سهر براژنی و سه فهره که ی بو مه خموور بدویم، نه و چهند تیبینیه ورده ی به سهر ده که موه که له سهر هه ولیری نووسیوه، که به دریژی یاده شته که ی وه ک شاری خو ی مامه له ی له که لدا کردووه:

{هه ولیریم لا غه رب نه بوو، به لام دیسان گورابوو، به رده می قه لاتی هه ولیر که جیگه ی توپی ږه مازان و هه لختنی جولا نه و چهرخ و فه له کی جه ژن بوو، ببوه ږیزه دوکانیکی بلیند بلیند و سهره که ی کرابووه ئوتیل و چایه خانه، مه کته بی جارن و پوسته خانه یه کیکیان ببوه گه راجی ئوتومبیل، نه و ږیریان ببوه چایخانه، به لام خانه قا هه وه کو جارن بوو}.

له بهر ږوشنایي نه و نووسینه ی دندار، ده توانین نه خشه ی کونی هه ولیر بکیشینه وه، نه ک پشت به دوکیومینته نه بوو، یان ونه کانی شاره وانی ببه ستین. نه و نووسینه ی دندار ده بی وشیارمان کاته وه، که ولات به بی به رنامه یه کی عه قلانی بو

نهرشیفکردنی کولتووری کومه لایه تی به پړوه ناچن، کوا ناوهندی به د وکیومینتکردنی شار و ولات، هی سهردهمی دندار نا، هی دویتنی، کوا وینه و د وکیومینتی نهو بازارهی که به ده لاخانه ناسرابوو، که هی دویتنیه؟

برازنه که ی: یه که م ژن که وشه کانی دنداری هه لگپړاوه ته ووه.

مورشیده کانی دندار ژنن، دایکی و خوشکه گه وره که ی، شیرینی دنیای له سهر دهستی ژن که فاته مه سیدییه خواردوو ته ووه، هه تا نامینه خانی هاوسیشیان نه فس به رزه، هه موو ژنه کانی ناو نو تو بیو گرافیا یه که ی دندار به خشنده و نارام که روه دن، ته نیا براژنه که ی قه له می دندار به ته واوی پیچپه وانه ده کاته ووه.

{نه گهرچی له هه ولیر له لایه ن چ شتی که ووه نو قسانیم نه بوو، به لکو وه کو مه لیک ی فیری دهشت بوو یی له ناو قه فلهس دابنری، بهم جوړه دلم لیی نه گوشرا، خاسته ن قیرپه قیری براژنم، که جاران خالوژنم بوو، کاکم سه عدی ماره ی کردبووه، دوو کچه که ی خالمی به خپو ده کرد، یه کیکیانی دایه (ناسه ف) نه ویتیریانی له حمیدی برام ماره کرد، که له سهر هه موو شتی که شهریکی ده کرد، من رقم له ماله که نه بووه، یه که م نیشتیاقی رانیه، دووم بیزاریم له هه ولیر منی هاویشته سهر نه مه ته کلیف له کاکم بکه م بمنیریتته ووه رانیه.. موزه که راتی دندار، لاپه ره ۲۴}.

له بهر نهو خوشه ویستییه ی بو رانیه هیه تی، هه موو شوینیکی لا ناخوشه، له هه ولیر هه رچه نده هه موو پیویتییه کانی دابین کراون، که چی ههر خوی وه کوو مه لیک دیتته به رچاو که له قه فلهزدا بی، واته نه گهر هوپیه کانی دلتته نگیی دندار لهو په رگرافه دا پولین بکه ی، بهو شیوه یه ده بی:

۱- دوورکه و تنه ووی له رانیه.

۲- قیرپه قیری براژنی. له سهر هه موو شتی که شهریکی ده کرد.

(دلم نه گوشرا، خاسته ن قیرپه قیری براژنم که جاران خالوژنم بوو).

۳- ههستی غه ربیبیه که ی به تاییه تی دوورکه و تنه ووه له دایکی، که به ناشکرا باسی نه کردووه، که دهنووسی (رقم له ماله که نه بووه) مال رهمزی دایکه، نیستا براژنیکی به قیرپه قیر و شهرانی فلهزای ماله که ی داگیر کردووه. هه موو نه وانه دلتته نگیی و بیزارییان لای درست کردووه، به جوړنیک داوا له سه عدی برای ده کات بینیریتته ووه رانیه، سه عیدی که دنداریش دان به ووه دا دهنی، (نه م، له ناسف چاکتر سهیری نه واقیسی ده کردم). (نه م) له م رسته یه دا مه بهستی سه عدی برایه تی.

دندار یه که م چیروکی گالته نامیزی له ئوتوبیوگرافیا یه که یدا دهرباره ی نه و براژنه ی نووسیوه (که یه که م چیروکی کو میدی کوردیشه) که پیشت خالوژنی بووه، چیروکه که ی نه وه نده گرنګ و سهرنچراکیشه، ناچارم به شیک تاییه تی بو ته رخان که م. راسته له لاپه ره ۲۳ بو لاپه ره ۳۳ زور به وردی باسی براژنی کردووه، زور هزم ده کرد به رسته یه کیش باسی خالی بکات، بو نه وه ی بوم روون بیتوه که داخو نه وه ژنی نه و خالیه تی که پیشت هه والی نه وه ی دابوینی که له سیداره دراوه، بوم ساغ نه بووه وه. به راستی نه و ئوتوبیوگرافیا یه روژ به روژ، لاپه ره به لاپه ره هونه ریکی تازه ی دندارمان بو دهر ده خات.

سهلیقه ی دندار وهک که سیک خوینده وار و دووربین، زور له و به ره مانه ی بالتره که ده ستمان که وتوون

(۱۳)

چیروکی براژنم

{براژنم کاکه می له ژیر خوی ناوه پیی ده ئی: وه لا نه مجاره له بهر ده ستم رزگار نابی، خو له رقی تو شه قم برد! کاکه شم هاواری ده کرد، کچی پاوه ستا شتیکم دوزیه وه نازانم چیه؟ ئیتر له م مشت و مړه راست بوومه وه له جیی خومه وه نه مزریقاند نه مووت: (براژن به ره لای نه که ی راست بیتوه نه تکوژی) به کاکه شم نه وت: (نه گهر نازای خوت له بهر ده سستی به ره لای ده که ی!!) مرازم نه مه بوو که له م حاله دهوام بکه ن، چونکه زورم لا سهیر بوو که ژن پیواو بهاویتته ژیر خوی) به لام ته وه سولاتی کاکه م سه عدی، براژنم له سه ر سنگی لاکه وت، که هه ئسا ده سستی دریز کرده سه ر میزه که ی ژوور سه ریا نه وه که هه مانه ی زه خیره ی له سه ر ریز کرابوو، شانه یکی بچووی سه رانی هینا دهره وه وتی: نا له م شانه یه هین کییه؟ براژنم وتی نه مه شانه ی به هیه یه، سی چوارپوژه هه راسانی کردووم، به خوی چاک بوو دوزرایه وه. به م گویره یه سه دباره ناشتی به شه رمه زاری و ته ره دوده وه له دهرگا هاته ژووره وه و شه ر به نه مانه تن خوی له پشت دهرگا شاردده وه. موزه که راتی دندار.. لاپه ره ۳۰}.

ده مه وی سه ره خو، یان وهک چیروکیکی تاییه ت له و به شه ی ئوتوبیوگرافیا یه که بدویم. بویه هزم کرد پیش هه موو شتیک ئیوه ش چیروکه که بخویننه وه، دندار وهک به شیک له یاده وهری خوی نووسیویه تییه وه، منیش ته نیا ناویشانیکم بو د اناوه (چیروکی براژنم).

نوتویوگرافیا وهک له سهره تاي نهو زنجیره وتاروه ئیشاره تم پی دا، که جگه نه یاده ووهی، چندان هونه ری دیکه ی تیدایه. وهک رهگه زه کانی هونه ری چیروک یان رومان، نهو به شش نریکه ی هه موو رهگه زه کانی چیروکی له خویدا کو کردووه ته ووه:

* رووداو: رووداو یک که ته وای کاریکته ره کانی ناو چیروکه که له دهو ری خو ی کو ده کاته ووه، یان تیدای به شارن. سهره ری نه ووه ده بی رووداو که پیش که ویت و گه شه بکات.

* کاریکته: که ره سه ی هره گرنگی چیروک کاریکته ره، لهو به شه شدا دندار به ته وای سهرنجی خو ی و خوینه ره کانی له سهر چهند کاریکته ریک چر کردووه ته ووه، گرنگترینیان برا و براژنه که یه تی، به هاوکاری گیره ووه که خو یه تی، هم گیره ووه یه و هم به شاریشه. کاریکته ره کان سیما، نه توار، که سایه تی تاییه ت به خو یان هیه.

* دایه لوگ: لهو به شه شدا وهک به شه کانی دیکه، بو زیاتر روونا کردنه ووهی (ژووری) رووداو کان دندار چرای دایه لوگ به کار دینیت، رهونه قیکی زیاتر به چیروکه که ده دات. هر سی که سه سهره کییه که به شداریی دایه لوگیان کردووه، قسه کانی شیان به شیکن له مه تی چیروکه که. واتا قسه کانیان هم به شیکن له سیفاتی که سییان و هم له خزمه تی گه شه کردن و به ره ویشبردنی روواوه که دان.

* شوین: مالی سهدی برا گه وریه تی، به ته وای نهو ژووه ری دندار له گه ل نه وانی دیکه له ناویدا ده خه و. نه ووش خالی هاو به شی نیوان هه موویانه.

* کات: به یانییه کی زوه، سهره تاي روتیکی تازه و سهره تاي چیروکیکی تازه، شله قاننی فزای کات له روویه ری ژووره که دا.

* به ره ویشچوونی رووداو: درست کردن رووداو قورسه، له ویش قورستر به ره ویشبردنیه تی، له هه ردو وکیشیان گرنگتر چو نیه تی کو تاییه نیانه به رووداو که. دندار له هر سی هه نگاودا سهرکه وتوو بووه:

یه که م: رووداو یکی ناماده ی هه لبراردووه که شهر و نازاوه ی ماله. پیشینه ی بو ناماده کردووه.

دووهم. پرۆسه که له تیکچوونی په یوه نډی نیوان برا و براژنی گه شه دهکات و له سهرنه که وتنی براکه له هینانه وهی پارهدا دهگاته خالی ته قینه وه. به شداری دنداریش له کیشه که دا توانیویه تی پرپړوی چیرۆکه که له شه په وه بگورئ بۆ جوړیک له گالته و پیکه نین، که خوی شهړیکی راسته قینه یه.

سییه م. کۆتایی چیرۆکه که له وپه پری جوانیدایه، له گهرمه ی شهردا براکه ی وهک کاریکتیری سهرکی سهرنجی هه مووان له شهړ و پاروه دهباته سهر (شانه یه کی سهر داهینان) نه وهی گرنکه که سی شهړ هه لگیر سینهر که براژنیه تی، له هه موویان زیاتر هاوکاره له قبوو لکردنی نه وه کۆتاییه بۆ چیرۆکه که، نه ویش به قسه به ناوبانگه ی (براژنم وتی نه مه شانه ی به هییه، سئ چوار پۆژه هه راسانی کردووم به خوی چاک بوو دۆزرایه وه) گرنکترین خالی به هیزی دراماش نه وه کاته یه که رووداوه که به ته واوی پیچه وانه ده بیته وه، له شه په وه بۆ پیکه نین، دنداریش له کۆتاییدا ههر نه وهی کردووه.

نه وهی ناکرئ و ناشارد ریته وه دوا رسته یه، وهک به ناوی زپر نووسرابی، هه میسه ده دره وشیتته وه، نه وه رسته ی دنداره، رسته کانی دیکه هه موویان رایه له یه کن بۆ درپژهدان به رووداوه که، بۆ گپړانه وه، بۆ ته واوکردنی حیکایه ت، به لام دوا رسته رایه له ی فکر و هونه ری دنداره، نهک له ناو کورددا، له دنیا دا زۆر که من نه وه نووسه رانه ی چانسی نه وه یان هییه به رسته گه لی ناوا هه م بابه ته که داخه ن و هه م حیکمه ت برپژن.

رسته هونه ری و کاریگه رهکان، نه وه جوړه رستانه ش له چیرۆک و پۆمان و یاده وه ریشدا زۆر دهگمه نن، که من نه وه نووسه ره گه ورانه ی، کۆتایی بابه ته که یان به رسته یه کی هینده زیندوو و پر حیکمه ت دهینن. دوا ی کۆتایی شه ره که (ناشتی به شه رمه زاری و ته ره دوده وه له ده رگا هاته ژووره وه و شهړ به نه مانه تن خوی له پشت ده رگا شارده وه.) ناشتی نه وه ماله دا شه رمه زاره، به هوی ناتاباییه وه، شهړ به نه مانه ت دوور ده که ویتته وه. گوتم نه وانه ی خولقیته ری نه وه جوړه رسته دره وشاوه و گالته نامیزه نانه زۆر دهگمه نن، جا نه وهی بشتوانی له ناستی نه وه رستانه ش قسه بکات وهک نه بن واین. دوا ی دۆزینه وهی شانه که ی به هییه، ناشتییه کی شلوق دینه ژووره وه، دندار بناغه ی نه وه تیگه یشتنه ی لای خوینهر داناوه، ههر له بهر نه وه شه شهړ دوور ناکه ویتته وه، به لکوو به نه مانه ت له پشت ده رگا خوی ده شاریته وه.

سه لیقه ی دندار وهک که سیکی خوینده وار، وهک که سیکی دوور بین، زۆر نه وه به ره هه مانه بالاتره که تا نیستا ده ستمان که وتوون، یان نه وه به ره هه مانه بالاتره که فریا که وتووه بیاننووسی. زه مه ن له گه ئی زۆر دلپه ق بووه، به جوړیک نه یه یشتوو که مترین به ره هه م نه وه باخچه یه بچنیته وه که زۆر به زه حمه ت پینی گه یان دبوو، نه وه ئۆتۆبیوگرافیا یه نه وه ساله دا

نووسراوه که دندار خویندنی تیدا ته واو دهکات، دواى نهویش ته نیا سى سال ژباوه، زه من ریگای نه زمونکړدن و بهرهمهینانی فکری و نه ده بی نه داوه.

چیروکی سه عدی و ژنه که ی (که پیشتر خاؤژنیشی بووه) روو به ریکی که می له یاده وه ریبه که یدا داگیر کردووه، به لام دندار له بهر هر هویهک بووې، شوینیکى تایبه تی بو نه و براژنه ی داناوه و تا ئیره سهرنجراکشترین کاریکته ری ناو نووسینه که یه تی. هر بو نه و مه به سته ش، هه موو نه و رسته گرنګ و وینه به جه ستانه ده خه مه روو، که په یوه نندیان به و براژنه یه وه هه یه.

یه که م: {براژنم.... له سهر هه موو شتیک شریکی نه کرد، من رقم له ماله که نه بووه.}، (نه وه له سهرتای هانتیه تی، پش نه وه ی له گه بیان رابیت).

دوو ه م: {براژنم خه یاتیی نه کرد شاگردیکى هه بوو ناوی (نه عیمه) بوو کچی پیاوکی شهربه ت فروشی فه قیر بوو.} نه عیمه روئیکى که می له ناو نوؤتوبیوگرافیا یه که دا هه یه، به لام له ناو ده روون و که سایه تی دنداردا شوینیکى تاقانه ی داگیر کردووه، که ده شی له بابته تی دندار و خوشه ویستیدا بگه ریتمه وه سهری.

سینیه م: {له سهر ته وسیه ی براژنم، کاکه م سه عدی لای (مه لا برایم) ناویک له خانه قای شیخ جه میل نه فهن دی له بهر خویندنی دنام.} نه وه یه که م نیشاندانی ده سه لاتی براژنیه تی، براژنی داواى کردووه، یان نه مری فه رمووه که لای مه لا بخوینى.

چواره م: {چیترا ناچه سوخته خانه، ئیستا چوومه مه کته ب خوم قهید کرد، براژنم گوتی چاکت کرد.} دیسانه وه ده سه لاتی براژنی دیاره {چاکت کرد}. نه و رسته یه له گه ل کۆتایی هاوین و هاتنه وه ی قوتابخانه نووسراوه. که دندار بی نه وه ی به که س بلای پروانه که ی رانیه ی ده باته قوتابخانه. دندار ده نووسى:

{پاش مانگیک مه کته ب کرایه وه، مه درسه ی نه وه لیبه ی که ناوی (شعبه) بوو که به کوردی ته دریسای تیدا ده کرا، نه م شه هاده یه که له رانیه ورمگرتبوو، وه له مخموور به هیه لای دراندبووم و ناسف به سمغ بوى پیکهینا بوومه وه، له گه ل خوم برد به بی نه وه ی که سم له گه ل بیت، نه و به شه م ته نیا بویه نووسیبه وه، چونکه په یوه نندی به براژنیه وه هه یه، ده نا

نډو چهند پسته يه کارى زور دمويت. هر له خوښندن به کوردى له سپيه کاني سده ي پابردوودا، تا شه هاده ي رانيه، دراندن و چاگردنه وهى.

پينځم: {خانوهه که زيکړه ياتى کوڼى براژنمى هينابووه جوښش و دم و سعات به دم شه پوه باسى خوشي خانوى خوڼانى دهکرد، منه تيکى دوور و دريژى به سهر خوادا دهکرد که بهم حاله رازيه}.

جيتړدنه وهى نډو هه موو زانياريه له چهند پسته يه کدا کارى هر کوردى نووسىک نييه، شوين وهک نوستاليژيا و ميژوو، بيره وه يى براژنى لهم خانوهه دا، نه وه نده ي تهوس ناميزه، که دهکړى په يوه ست بى به هه موو نډو قيره قير و شه پانه ي ده يانکات، نډو گوړانه ي به سهر ژيان و گوزهرانيده هاتووه. (براژن) که من به په رمزي ژنى نازا و چاونه ترسيشى ده زانم، که منه ت به سهر خوادا بکات، ده بى چى له پياوه که ي بکات، که نډو پياوه (کاکه سهدى) دننه رميش بى.

شه شلم: {ليړه شتيکى خوشم به ياد که وته وه، نه وېش سى چوار پوژ بوو برا و براژنم شه پره دندو کيان بوو، به لام (مع الاسف) هه موو پوژى کاکه سهدى که دهاته وه، له ده رگه وه براژنم به ورگى زلييه وه کلاوه که ي خوار ده کرده وه، يه که م توانجى تى دهگرت و نه دهگرت کاکه به دموچاوه باريک و لوچ لوچاويه وه پيده که نى، چهند روپيه که ي بو ده رنه هينا، هر وه کوو بهم پاره يه (مفاويزات) سولج بکاته وه، ئيستيعدادى نيشان نډو نه وېش پاره که ي له ده ستى با نډو و نيو روپيه ي نه دايه وه ده ست}.

نډو سهره تاي چيروکه که يه، شه پره دندووک، يان سهره تاي دراما که يه، (پياو) ديتنه ژوورى و (ژنه ش) کلاوه که ي وهک شه لاتييه کان لار ده کاته وه (وهک نيشانه يه که بو ناماده يى شه پ و ده عوا) توانج ده هاو، (پياوه) که دموچاوى باريک و لوچلوچه و پيش ده که نى، ليړه وه خوڼنه ر سهر که ووتنى (ژنه که ي) ليړه دياره. دندار گائته ناکات، دندار وننه ي دنيا وهک خو ي ده خولقي نيتنه وه، هر له و ريگايه شه وه چاره سهرى کيشه که دهکات (چهند روپيه که ي بو ده رنه هينا، هر وه کوو بهم پاره يه (مفاويزات) سولج بکاته وه).

نډو به شه دا پياو کړيکاره، نهک کړيکار پانه يه، ده سکه ووتى پوژه که ي ئى ورده گيري ت و له به رامبه ردا (نيو) روپيه ي ده داتى، نه وه ش کړي مانه وه و خواردن و گوزهرانيه تى.

له ته کنيکی چیرۆکه که شدا نه وه پليکانه یه که مه، بۆ سه رکه وتنی رووداو بۆ نهو میکی دیکه، که ره سه کانی کو کردووه ته وه، ژنی که منه ت به سه ر یه زدانیشدا ده کات، شه ره دهن دووکی روژانه، کیشه ی پاره هینانه وه وهک کرۆکی بابه ته که و (مینی) ژیر رووداو هکان. نه وانه ش هه مووی ناماده کاری دنداری وریان بۆ که یاندنی چیرۆکه که به لووتکه و سه رسامکردنی خونتەر.

هه وتهم: روژنیکیان خوی و به ختی که چ پاره ی پهیدا نه کردبوو، ته بیعی دبلوماتیکیاتی سه له فه ن بی قیمه ت بوو، شه ر هه لگیرسا، خیرا کاکه م سه عدی رایکرده دهره وه، شه و درهنگ هاته وه، من و نه وان له هۆده ی خواره وه دهنووستین، شه و که هاته وه یه کترین نه وانه، به یانی له وه سه ری من له هاوار هاواریک پاپه ریم که سه یرم کرد...

که شی نه و چهنه دیر، که شی دهریای پی ش توفانه، به ختی (که چ) واتا په ییدانه کردنی پاره، که پاره نه بوو (دبلوماتیک) ی ش ده بیته سفر، شه ر هه لده گیرسی، شه ریکی له سه ره تاوه دوړاو و هه لاتنی پیاوکه. سه رنجی نه و رسته یه که رسته یه کی هیم، به لام پر له لوغزه بدن (من و نه وان له هۆده ی خواره وه دهنووستین) نه یی نه و رسته یه یه ک شته، نه ویش نه بوونی فه زایه کی ئارامه بۆ (سیکس)، هه ر نه وه ش هۆکاری توو ره بوونه به رده وامه کانی (براژنه که یه تی) بی گومان به خونتنده وه ی دیوی دووه می رووداو که. که دندار وهک پی شه نگترین نوو سه ری کورد نه یشار دووه ته وه و له و په ری نه یینیدا ئاشکرای کردووه. نه وه ته نیا شه ری برا و برا ژنه که ی دنداری بلیمه ت نییه، نه وه شه ری به رده وامی ناو خیزانی کورد بووه، نه بوونی که شیکی دنیا و گونجاو بۆ سیکس، نه ک ژن و پیاو (خیزان) به ته واوی ده خاته ناو توو ره بوون و شه ریکی به رده وامه وه، که له زۆربه ی حاله ته کاندای هۆکاری سه ره کیی شه ره که دیار نییه و شاراوویه، چونکه تا نه مرۆ باسکردنی کیشه ی سیکس له خیزانی کوردا بقیه یه، وهک مندا له کان (له کولانه که به ربوونه وه).

هه شته م: {نه وئ روژئ یه که م ئیشم له مه کته ب نه مه بوو که نه م حادیه یه م بۆ باو کم نووسی، باو کیشم به ته علیقه وه که هه مووی هه زه لیات بوو، بۆ کاکه م سه عدی نارده وه، له سه ر نه مه کاکه م سه عدی زله یکی له بناگوئ دام و سویندیشی خوارد که له نیو پاش به زله قسه له گه ل هه موو که سیک بکات، براژنم وتی: له گه ل منیش؟ وتی: کی له گه ل تو یه تی. موزه که راتی دندار.. لا په ره ٢٢}.

نه وه تاکه به شی رووداو که یه که دوا ی شه ره که نوو سراوه، به لام به سه لیقه یه کی نه وه نده جوان و پر زانیاری، که وهک کو تایی نایه ته به رچاو، به یه ک وشه سیحری کو تاییه که ی به تال کردووه ته وه، به یه ک وشه نازاری زله که ی له بیر خوی و نیمه ش بردووه ته وه، به یه ک وشه جوانیه کی شیرینی به په یوه ندی برا و براژنه که ش به خشیوه، براژنه که ی له (جه می) هه موو که س بواردووه. هه ردووکیانی له ئاستیکی به رزی کو مه لایه تی داناو، بی نه وه ی نه و راستییانه که سایه تی رووشاندبن، که نه وانه راستی و نه یینی ته واوی خیزانی کوردن، به لام له هه موو خیزانی که دنداریک نه بووه بیان نووسیته وه.

نه وه تهنیا نۆتۆبیۆگرافیاى ژيانى دندار نيه، به لک وو ميژووى ژيانى نه ته وه به وه

(۱۴)

مه خموور به قه له مى دندار

ئهو بابەتانهى دندار له ياده وهر ييه كانيدا وروژاندوونى، ئه وه نده سهرنجراكيشن كه ناتوانم به سهر هيچياندا باز دم، نه ك ههر نه وه كه خۆم ناماده ده كه م بۆ نه وهى له سهر بابەت يكيان بنووسم، پيش نه وهى ته واوى كه م چەندان بابەتى ديكه يه خەم ده گرن، دهمويست زووتر له سهر سه فەرى مه خموور و مه خموور به قه له مى دندار بنووسم، چيروكى براژنه كهى و رانيه و گه رانه وه و ويته خيراكانى له سهر هه ولير، ريگايان پي گرتە.

مه خموور وهك رانيه خوښووده

مه خموور وهك رانيه خوښووده، كه دندار له ناو ياده وهى و نووسيني خويدا زيندوو راي گرتووه. دندار له سالى ۱۹۳۰ به هوى سه عديى برا گه ورييه وه له رانيه وه به مه به ستى خويندنيكى باشتەر ديتته وه هه ولير، وهك دندار خوى نووسيويه تى (بۆ نه وهى له رانيه نه فەوتى) ده شى ليده دا هه لى نه وه م هه بى روونكر دنه وه يهك له سهر (فهوتان) بنووسم، ناويشى ده نييم (نه خوښيى مه لاريا)، دندار ده ربارى نه خوښييه كهى ده نووسى:

{وه نه بوو كه جي به جى گه يشتمه رانيه ده وامى مه كته بم تيدا كردي، به لكوو له به هاره وه تا پايژ من ته ركي مه كته بم كرد، نه ميش له بهر نه مه بوو، كه ههر ده يان دوانزه رۆژ ساغ مامه وه، له دوا جار (فوجنه تهن) تووشى نه خوښيى مه لاريا هاتم، ئيتر مه لاريا سه رى تى كردم، رۆژيک چاك و چوار رۆژ نه خوش بووم}.

له بهر نه وه ده كرى (له رانيه ده فەوتيم) ته نيا په يوه نديى به فهوتان و خراپى مه كته به وه نه بى، به لكوو به شيكى فهوتانه كه په يوه نديى به فهوتانى بارى ته ندروستييشه وه هه بى، نه گه ر نه وه بزاني، رانيه به هوى شوينه جوگرافيه كهى ناو و زه لكاوى زورى تيدا هه لده كه وت، كه ده بوونه جيگاي نه شونوما كردنى ميشووله، كه هوكارىكى سه ره كى گواستنه وهى نه خوښيى مه لاريا.

سه ره پای هه موو نه وانه {رانیهم هه لا خوش بوو} له بهر شه ری براژنی و دنگه رمیی بو رانیه و دوور که وتنه وه له دایکی، هه ست به بیزاری ده کات، داوا ده کات که بینیرنه وه بو رانیه، به لام سه عدیی برای، که وهک دندار بو خوی باسی ده کات له هه مووان زیاتر هه ست به نه واقیس و ده ره ده کانی ده کات، بو نه وهی له فکری که رانه وه دووری خاته وه، پیشنیاری نه وهی بو ده کات که به سه ردان بچیتته مه خموور، بو مائی ناسفی برای:

{کاکم سه عدی دئی دامه وه، وه لئی پرسیم که بوچی هه ز ده که یت بچییه وه رانیه؟ پیتم گوت که له هه ولییر بیزارم}. بیزاری دندار له هه ولییر جگه له وه هویانه ی سه ره وه، هوی دیکه شی له پشتته وهیه، که له کاتی مرده که یدا باسی ده که م.

{له سه ره نه مه ئۆتۆمبیلی بو گرتم و ناردیمه مه خموور، وه وتی: برۆ مه خموور که مه که ته ب کرایه وه بو ناسف ده نووسم ده تنییریتته وه هه ولییر، تو نه هاتووی بو که یف، هاتووی بو خویندن، پیویسته بخوینی، به م جوړه چوومه مه خموور (الحمد لله) له قه ره قری شه روشوړی مائی کاکم سه عدی له هه ولییر رزگار بووم}.

له وه به شه ی دادی، وهک خوینه ره سه رنجه مان ده که ویتته سه ره دوو بابته:

یه که م. مائی ناسفی برای، په یوه ندیی دندار پییانه وه، په یوه ندیی ناسف به خیزانه که یه وه. نه وهش به هوی نه وه پیشینه ی له نووسینه که یدا له سه ره مائی سه عدی هه مانه.

دوو وه م: دوو باره چاوه ری ده که ین بزانی چۆن له مه خموور دواوه، دیسانه وه به هوی پیشینه ی نووسینی له سه ره رانیه. سه ره پای نه وانه، یه کیک له بنه ما هه ره گرنگه کانی ئۆتۆبیوگرافیا، هه ئۆیستی نووسه ره له سه ره که سه کان و دیارده کانی ده ورپشتی، نه ویش بو یه که مه به ستی سه ره کی، روونکردنه وهی خوی له ریگای نیشاندانی نه وانی دیکه وه. راسته له زۆر شوین دندار باسی خه سه له ته کانی خوی ده کات، نه وه خه سه له تانه ی وهک (ماک) به که سایه تییه که یه وه نووساون، وهک هه زکردن به ته نیایی و ته هه کوم، نه ویش به کاریگه ری رووداو و که سه نزیکه کانی ده ورپشتی، به لام فزۆلیه تی دندار چاوی له هیج شتیک نه پۆشیوه، نه وه ئۆتۆبیوگرافیا یه شه نه مری و که وه یی خوی هه ره له وه وه ده رگرتووه. واتا هیزی هه ره که وه ری نه وه یاداشته له دووربینی و راشکاوی و فزۆلیه تی دندار دایه، نه ک شتیکی دیکه.

وه سفی مه خموور به قه نه می دندار

{مه خموور له رانیه که وه تر و له کویه بچووکت بوو، به لام وهک رانیه فینک و ناوی ساردی نه بوو، به ئکوو شاریکی وشک و

ناوی تال، بیجگه له نادی، چ شویینیکی وای لی نه بوو که دره ختی تیدابن.. موزه که راتی دندار.. لا پهره، ۲۴}.

نه وه وه سفیکی کورته، ته نیا بیست و حوت وشه یه که، به لام وه سفیکی ته وای مه خمووری هه شتا و هه شت سال له وه و پی شه. نه ته وه یه که دندار هه بی پیویست ناکا فهره نگی شاره کانی بنووسیت هه، به لام ناخ نه دندار ته مه نی نوحی هه بوو، نه توانیشی هه موو شاره کان به سهر کاته وه. من هه ست به هه تیوی قه لادزی ده که م، بی به شی پواندز و چوارتا، هه تا هه ست به بی به شی و هه تیوی سلیمانیش ده که م، چونکه دندار له ریگای وشه و وه سفه کانی هه ژبانی پی نه به خشیون.

بو وه سفی مه خموور لای دندار، رانیه نمونه ی هه ره دیار و نزیکه. پیش نه وه ی هیج بنووسن ده لی (وهک رانیه). له چیدا وهک رانیه نییه:

۱- فینک نییه، ناوی ساردی نییه. که ئیشاره تدانه به ناوی (قوله) که دندار هه م وه ختیکی زوری لی به سهر بردووه، هه م پیی سهر سام بووه.

۲- جگه له وه ی وهک رانیه نییه، شاریکی وشکه و ناویشی تاله. وشکی به سه بو شاریک بو نه وه ی په نگی ژبان بکاته خو له میشی. پیچه وانه ی قوله، ناویشی تاله، له هه مان کاتدا تامی ناو، تامی ژبانیش.

۳- نه بوونی دره ختیش نه نجامیکی ساده ی دوو هوکاره که ی سهر وهن. نه وه هو یانه دندار له باسی مه خموور وهک شار و شوین دوور ده خاته وه، هه رچه ند له مه خمووره، به لام وهک شار باسی ناکاته وه، بو نه وه ی پووناکییش بخاته سهر نه وه رۆژانه ی له وی بووه، له ریگای باسکردنی ژبانی خو ی و مائی براکه ی په ونه قیکی دیکه هه م به رۆژه کان و هه م به یاده وه ریبه کانی و هه م به خویندنه وه ی ئیمه ده دات.

مۆدیرنه و نۆتویۆگرافیا به که ی دندار

دندار ده نووسن:

{له مه خموور به رۆژ نه چوومه دائره ی ته حریرات، که ئاسفی برام تیدا مدیر بوو، سهیری ماکینه ی نووسینم ده کرد، که چۆنی پی ده نووسن، له حه یاتما تووشی شتی هینده سهیر نه هاتبووم، که چاک سهرنجم دایه ده ستیان وام ته سه ور کرد منیش نه توانم پیی بنووسم، که کاتبه که هه ئستا چووم له شوینی دانیشتم، حروفاتی ناوی خوم نه دۆزیه وه، به نه موسی لیم نه دا نه ویش له سهر کاغەزی نه نه قشانده.. موزه که راتی دندار.. لا پهره ۲۵}.

* ده کړی له زور گۆشه نیگاوه نه و په پره گرافه بخوښینه وه، سهرتا ده بی بلیم، نه وه وشکی و بی ناوی و بی دره ختی می خمووره دنداری ناچار کړدوه، له ژوردا بمینیتته وه، به لام نه وه دنداره ناتوانی هیچ کاتیکی خوی بی وردبونه وه به خه سار دا، سهر قوله و ژیر داره خته کانی (قوله) جیگای ته نه موول و بیرکړدنه وه یه، دانیره که ی ناسفیش جیگای نامیر و نووسینه.

* سده دی رابردو سده دی به مؤدیرکردنی پوژنه لات، له ناویاندا کوردستان بووه له رووی نامیره وه، نووسینه وه میژووی نامیره کان و نه و گورانکاریه گرنگانه دی دروستیان کړدوه، هم له بواری کارکردن و هم له بواری کومه لایه تی کاریکی ته و او پیوسته که کورد به هم مو توانایه وه خوی لی لاداو، له به شی پيشوودا به چند رسته یه ک باسی ئوتومیلی بو کردین، نیستاش دیته سهر باسی نامیر چاپکردن، (تایپر ایتهر) ده شی دندار یه که م که س بی له نووسینیکی نه ده پیدا نه و وشه یه به کاره ییابی. به مؤدیرکردنی کومه لکه (Modernization in Society) وه که له فهره نگی کومه لایه تی به ریتانیدا نووسراوه، و اتا به پيشه سازیکردنی کومه لکه، نه وه ی کورد و نه ته وه سهرده سته کانی کړدوویانه، به پشه سازیکردنی کومه لکه نه بووه، به لکوو به رخوړیکی کومه لکه پيشه سازیه کان بووه، سهر له بهر نه وه شه کورد و تا رادیه ولاتانی ناوچه که ش به مؤدیرکردنی ولات به به نامیرکردنی ولات تیگه یشتوون، که هیچ په یوه ندی به عه قلی مرقه وه نییه، مبه به ست گواستنه وه نامیره کان ناسانه، به لام وه رگرتن و گواستنه وه عه قل و کولتووری پشت نامیره کان کړوکی پيشکه وتنه، به رده وام بوون له سهر نه و رنکای (به رخوړی) هه له یه، چه قبه ستنی کومه لکه ی لیکه وته وه له جه هاله تدا، له که ل ژیرده سته ییه کی دريژخایه ن. نه و بابه ته فره لایه نه ناکړی لیره به ته و او ی به سهری بکه یینه وه. دندار وه کاریکته ری مؤدیرن و وبستوویه تی له و بواره دا پيشه نگ بی. که (مه کینه ی نووسین) ده بینی به لایه وه سهرترین شتی ژبانیه تی که تووشی بووی.

دندار هه رگیز له بیري ناچی که نه و ئوتووییو گرافیا ی ژبانی خوی دهنووسیتته وه، نه و نامیره ش به شیکه له یاده وه رییه کانی، ده شیکاته به شیک له چیرۆکه کانی ژبانی:

{که ناوړم دایه وه کاکه ناسفم له پشته وه راوه ستا بوو، زور ترسام که شتیکی خراپم کړدی، به لام که دیتم پیده که نی، دلم داکه وت ئینجا وتم "یاء" واوم نووسیوه، سهر چه ندیکی له (نون) نه دم هه ر (ح) دهنووسی، له سهر نه مه ناسف دهرسیکی (تایپ رایتهری) دامی، له نه سراره کانی گه یستم، سی پوژی پی نه چوو کاغه زیکی دوور و دريژم بو باوکم ته قدیم کرد، له سهر نه مه ناسف سه عاتیکی زیړ و لیره یه کی (موکافاتی) دامی... موزه که راتی دندار .. لا په ره ۲۵}.

ترسان هویه که بۆ فیږبوون؟ وهک تا نیستا سیستمی کۆمه لایه تی کورد پشتی پی ده به ستی! هه ره شه و چاو لی سوور کردنه وه و لیدان ئالیه تی دانسقه ی فیږبوون له و کۆمه نگه یه دا. بزاین دندار چوون به چهند وشه یه ک چاره سه ری نه و کیشه قورسه ی کردوه، به لام کورد وهک هه میسه بریاری داوه پشت به نه زموون، به حیکمه تی زاناکانی نه به ستی.

دندار ده ترسی؟ ده ترسی له وهی نهک کاریکی خراپی کردبی، به لام ئاسفی برای فیږکه ریکی پله یه که، له جیاتی هه ره شه پیده که نی، ینکه نینیش خیرترین په یامه بۆ ده واندنه وهی ترسی به رامبه ر (که دیتم ئاسف پیده که نی دلم داکه وت) په یامه که زوو ده گاته دلی دندار، نهک هه ر داده که وی پرسیاریش ده کات. له ته مه نی دوازه سا ئیدا دندار له نه سراری تایپ رایه ته ر ده گات و له سه ر نه وهش خه لات ده کری، کاترمیږیکی زیږ و لیږه یه ک.

تا نیستا کۆتایی چیرۆکی تایپ رایته ره که نه هاتوه، دندار ده زانی نه وه هه ر گیرانه وه یه، نه وه وانه و فیږبوونه، به لام ئۆتۆبیۆگرافیا نییه، چونکه ئۆتۆبیۆگرافیا جگه له وانه شتیکی دیکه شه، ده بی شتیکی خوینهر سه رسام کات، شتیکی بۆچوونه کانی پیچه وانه کاته وه، شتیکی له باز نه یه کدا زیندانمان کات، نه وهش کاری نووسه ره گه وره کانه، نه وهش کاری دنداره:

{له پاش دوو رۆژ سه عاته که ی لی ستاندمه وه، به حوجه تی نه مه ی یه کیکی چاترم بۆ له موسل جەلب ده کات، وه لیږه که شم لای براژنم دانا که گه رامه وه هه ویږ به ماته وه، به لام که گه رامه وه هه ویږ نه سه عاتم پی بوو، نه لیږه... سه عات هیشتا نه گه یشتبووه جی، لیږهش به قه رز خه رج کرابوو. موزه که راتی دندار}.

راسته خه لاته کانی به هه ر بیانوویه ک بی لی وه رگیراوه ته وه، به لام خه لاته گه وره که ی هیشتا لای خویه تی، نه و خه لاته ی کهس ناتوانی لیی بستیڤیته وه، نه ویش فیږبوونی نووسینه به تایپ رایته ر، نه وهش وانه یه کی دیکه یه، بۆ دندار و بۆ ئیمهش، نه ویش نه وه یه ئینسان ته نیا خاوه نی نه و شتانه یه که کهس ناتوانی لیی بستیڤی. سه روه ت و سامان، سه عاتی زیږ و زیو، پاڤه و لیږه و ئالتوون ده کری لیمان بستیڤی، یان هه ر ږنگایه ک بیته له ده ستمان بیته وه به، تاکه شتی کهس ناتوانی لیمان زه وت کات، نه و سامانه مه عنه ویه یه رۆژ به رۆژ به ماندوو بوونی خۆمان کۆی ده که ی نه وه، نه و زانیاری و زانست و شاره زاییه یه رۆژ به رۆژ له ږنگای نه زموون و خویندنه وه که ته که ی ده که یڤن، نه وه تا هه رگیز کهس ناتوانی نووسین به تایپ رایته ر له بیږ دندار به ریته وه و له ده ستی ده ریڤیڤی. رۆژ به رۆژ، لاپه ره به لاپه ره رووخساری نه و پیاوهمان زیاته ر بۆ ده خه ملی، که توانی به چهند سالیکی کهم شوڤن په نجه ی خۆی به سه ر میژووی نه ته وایه تی میله تیڤک، بۆ ماوه ی سه د سال جیهیڤی. شیعی نه ته وایه تی بگه یه نیته ئاستیک که جوړنه تیڤی ده ویت ږنچه که ی نه و هه نگری.

نه ووهی دښدار سده یهک له ووه وپیش کردی نیستا کورد جور نه تی دووباره کردنه ووهی ناکات

(۱۵)

دښدار و نه شونما کردنی ههستی نه ته وایه تی

دښدار دیارترین و بالاترین پهمزی شاعیری نه ته وایه تییه، سهرتوپی دهر پړینی نه و ههسته یه له شیعردا، سده ی رابردوو چه ند میژووی شوږش و شهید و بهرگری و قوربانیدانه، نه و نه ددهش سده ی دښداره، نه ووهی دښدار به ته نیا بؤ جوښدانی ههستی نه ته وایه تی کردی، به هه مووان هینددی نه ویان پې نه کرا. ناکړی به بی ناوهینانی نه و باس له نه ده بی نه ته ووهی، شیعری نه ته ووهی، فیداکاری نه ته ووهی بکړی. نه و هه ست و فیداکارییه نه و دروستی کرد به هه موو هیزی کونه خواز له وپه ری هیز و توانا و گه له کومه کیاندا نه شکا، نه ووهی دښدار سده یهک له ووه وپیش کردی نیستا کورد نه ک تیی نه په راندووه، به لکوو جور نه تی دووباره کردنه ووهی ناکات.

نه و بابه ته کاری نه و زنجیره وتاره نییه (مه به ستم ههستی نه ته وایه تی له شیعره کانی دښداردا)، من به دواي ئوتویوگرافیا یه که ی که و تووم، به لام په گه کانی نه و ههسته به تین و ئاگرینه، لیرشدا ده بینم. بؤ دوزینه ووهی سهره دواي چه کهره کردنی نه و ههسته لای دښدار، ده بی له ناو یاداشته کانی شیدا به لگه و نیشانه بدوزینه ووه. تا ته مه نی چواره سائی به لای که مه ووه سی به لگه مان له سهری ده ست ده که وئ:

یه که م: باسی نه ته وایه تی لای یونس هه رزه کار:

{پاش نیوه رۆ بوو که له هه یوان دانیشتبووین چایه مان ده خواره ووه، که ئاسه ف لئی پرسیم:

- یونس تۆ چیت؟

جوابم دایه ووه:

- من یونسم، چ بم؟ ئینسانم.

گوتی:

- مرازم نه وه نییه، یه عنی تو خوت به کورد یان تورک یان ئینگلیز داده نییت، یان نا؟
پاش گفتوگویه کی زور که هیچی ئی تینه گه یستم، به لام یهک شتی له عه قیده و ئیدیا گۆریم، که نه ویش لییان پرسیم تو
چیت بلیم کوردم.. موزه کراتی دندار، لاپه ره ۲۵}.

به چهند دیریک، به وتووێژیک چهند وشهیی، رووتکردنه وه یه کی چهند فراوان و بی که موکوپیمان ده داتی، ده بوو له باتی
نووسینی نهم به شه، ته نیا نه و چهند دیرم به گه وه یی له لاپه ره که دا بلو کردبایه وه، بهس بوو.

وه بیرهیانه وه: من گومانم هیه که نه و به شانه ی ههستی نه ته وایه تییان تیدایه، له کاتی چاپدا سانسور کراون، چونکه
موزه کراته که ی دندار له سالی ۱۹۸۴ دا له گه رمه ی ده سه لاتی به عسدا به سانسوردا تیپه ریوه. نه و گفتوگویه ههر له
سه فهره که ی بو مه خموور له نیوان دندار و ناسفی بریدا رووی داوه، نه و هوش پوونه که له هاوینی سالی ۱۹۳۰ له مه خموور
بووه، واتا نه و یه که م ههستی نه ته وایه تییه سروشتیه له ته مهنی دوازه سائیدا له ناخدا پواوه. واتا دندار دهیه و
فیتری خوینده واری و تایپ رایتەر و زانست بی، به لام کوردبوون وهک موسیبه ت یه خه ی ده گری. موسیبه تیکی پر شانازی، به
لای که مه وه بو نه و. نه و پرسیارانه پرسیارکردنیک ناسایی نین، هی که سیکی برینداره به تاوانیک که خوی تییدا به شدار
نییه، به تاوانیک که له گه ئیدا له دایک بووه. به لام وه لامه کانی یونس له و په ری ساده بیدان، ههر چهند دهشی گه یه تی به
نامانجیک. نامانجیک که تا دا هه ناسه ی له گه ئیدا ده مینیتته وه.

{ دوو سی سهعات له ژیر ته ئسیری نهم وتاراندا مامه وه، له نیهایه تدا قه رارمدا رقم له هه موو بییتته وه، نه ما نهم قه راره
سه ری نه گرت، چونکه (به هیه) کچی خاتم وتی:

- با غه رامافون ئی بدهین.

به دوا ی که وتم، که چووینه سه ر (غه رامافونه که) ده قه تریک خوم له سه ر سندوقی غه رامه فونه که داندرا بوو، من ههر هه لم
گرت و فریم دایه سه ر نه رزه که، به هیه خیرا هه لی گرتته وه و گوتی:

- نه مه ره سمی مه لیک فه یسه له، سه یده، کوپی جه رزه تی سه سه نه، فری مه ده ره سه ر نه رزه که، چاوت کویر نه بی، من
خوشم ده ویت.

نیتړ رسنه که ی خیرا خیرا ماچ ده کرد، نیتړ من نه م رسنه ماچ کردنه و نه م وتارانه ی به هیه، وتارنه کانی ناسنی سهرتیا له بیر برده وه و قودسییه تیک و پیروزیکی نه م رسنه م وا که وته دل که خوا خوام بوو، به هیه له ماچ کردنی رسنه بیتنه وه، منیش ماچنکی بکه م، فیله ن دهفته ره که م له دست ودرگرت و به خشوعه وه ماچم کرد.

نه و چنه د دایه لوکه به سه بو نه وه ی دندار تا هه تایه به گه وریی بمینیتنه وه. هه نه وه ش ده بیتنه وانه یه ک بو هه موو نه وانه ی ده یانه وی روژنیک له روژان یاداشت، یان بیرده وری، یان نو تو بیو گرافیا ی خو ی بنووسیتنه وه، ده بی له دنداره وه فیر بین، که نه وانه ته نیا نووسینه وه ی رابردووی مردووی بین، ته نیا نووسینه وه دوینن نین، نه وندده ی نووسینه وه ی حکمه ت و بیرکردنه ون، رزگار کردنی چرکه دره وشاوه و زیندووه کانه له فهرامو شی.

نه و به شه جی دهستی سانسوری زیاتر پیوه دیاره، به تاییه تی (رقم له هه موو بیتنه وه) زور ناتواو دیاره، وشه ی گرامافونیشم بویه دهسکاری نه کرد، چونکه له هه ر س جاردا وهک یه ک (غهرامافون) سیپاره بووه ته وه.

نه و وانه ی دندار ده یان نووسیتنه وه، له وانه کانی ناو ته وارات ده چن، وتارنه که ی به هیه وهک دندار ناوی ناوه، وتاریکی کاریگه ره، نه وه نه و ناسته یه که سیاست هیند به قوونی کاری خو ی دهکات، ده بیتنه کولتور و وتاری کومه لایه تی. گواستنه وه ی دروشم و بیروباوه و سیمبوله سیاسییه کان بو ناو کولتور و سلووی روژانه ی خه لک، ته نیا خه لک نا، مندالیش، نه ناو په ند و قسه ی نهسته ق یان نه توار ی مندالاندا ده دوزریتنه وه.

واتا که ره مزه سیاسییه کان ده چنه ناو دهروونی مندالانه وه، نه وه نیشانه ی قبوون کردنی نه و ره مزانه یه به شیوه یه کی گشتی و نه بوونی هیچ به ره ره ده کانییه که له به رامبه ریاندا. بو نه وه ش نه و نمونه یه به سه که له سه ر ناستی (جه ماوه ری) تا نیستا نه وه بیروباوه ره هیه، که بویه عیراق هه رگیز له کوشتار و خوینرشتن رزگاری نابی، چونکه خوینی مه لیکیان رشتووه، به مانایه کی دیکه، ناارامی له عیرا قدا به تو له ی خوینرشتنی مه لیک و خیزانه که یه وه په یوه ست ده که ن. نه و تیگه یشتنه ی به هیه یه، که دواتر وهک تیگه یشتنیک کومه لایه تی گشتگیر ده چیتنه ناو بیرکردنه وه ی گشتییه وه. نه وه ش به رزکردنه وه ی ناستی خوینی مه لیکه بو ناستی خوینی هه سه ن و حوسین، که هه رگیز قه ره بوو ناکریتنه وه. لیره دا گرنگی وتارنه که ی به هیه ی مندال درده که وی، پیش کوشتنی مه لیک به هه ژده سال به هیه ده لئ (مه لیک فه یسه ل، سه یده، کور ی هه زره تی هه سه نه، فری مه دهره سه ر نه زره که، چاوت کویر نه بی) کاتیک مه لیکیش ۱۹۵۸ کوژرا، نه و قسه یه ی به هیه بووه قسه ی گشتی خه لک و تا نه مړوش دووباره ده بیتنه وه.

نوهش له گشتوگۆی نیوان دندار و به هییه درده که وئ، که نهو کاته ته مه نیان ده و دوازه سالان بووه، که زیاتر له شانۆگه ری ده چیت، (نهمه رسمی مه لیک فهیسه ته، سهیده، کورپی جه زه تی جه سه نه) نهوه به شی یه که می ناگادار کردنه وه که یه تی، لیکه وه که ی ناوا درده بری (فری مه ده، چاوت کویر ده کات) نهم قسه و گوتاره له کولتووری کوردیدا ته نیا بو قورئان به کار هاتووه (چاوت کویر ده کات) به وه شه وه ناوهستی و شانۆگه ریبه که له و په ری جوانیدا ته واو ده کات (نیتر ره سمه که ی خیرا خیرا ماچ ده کرد).

دندار له و بویرتره، ږنگا یان بوار بو من جی هیئ تا ته فسیری کهم و کاریگه ری قسه کانی به هییه له سه ر پوون که مه وه، بو خوی نه و راستییه به و په ری راشکاو ده نووسیته وه: (قودسیه تیک و پیروزیکی نهم ره سمه واکه و ته دل که خوا خوام بوو به هییه له ماچکردنی ره سمه بیته وه، منیش ماچیکی بکه م، فیعلن ده فته ره که م له ده ست وه رگرت و به خشوعه وه ماچم کرد). نهوه ی گرنه بیر خومانی بخه ی نه وه نه وه یه، که دندار نه و راستییه یان نه و دان پیدانان و ته سلیم بوونه ی خوی به شکوی مه لیک کاتیک نووسیوه که له سه رو به ندی نووسینی سرووده هره به ناوبانگ و نه مره که یدا بووه (نه ی ره قیب)، که دواتر بووه مارش و پیناسه ی نه ته وه یه ک. راستگویی و خاکه راییه که ی له گهل وشه ی (به خشوعه وه ماچم کرد) ده گاته نه و په ری. نه و پروداوه، قسه کانی به هییه و ماچکردنی به خشوعه وه ی ره سمه که، له سه رو به ندی نووسینی سروودی (نه ی ره قیب) روویان نه داوه، نیوانیان پاژه سال زیاتره، به لکوو نووسینه وه ی پروداوه که له ناو بیوگرافیا که یدا له سه رو به ندی نووسینی نه ی ره قیبیدا بووه، سالی ۱۹۴۵ دوا سالی زانکوی ئوتوبیوگرافیا که ی نووسیوه، نه وهش سه رو به ندی نووسینی سرووده که یه، که زور به ئاسانی ده ی توانی خوی لی لادا، به لام نه و کاته هه رگیز ئیمه بیره وه ریبه کی هیئده دراماتیکیمان نه ده که و ته بهر ده ست. دندار نه نجامی نهم وتویرته و ماچکردنی ره سمه که ی مه لیک ناوا لیک ده دا ته وه:

{نهمه درسی یه که می نیشتمان پهروه ری بوو که وه رگرت و به م چه شنهش له دلمدا جیگیر نه بوو، به لام له پاش نهم حادیه یهش ههروه کو شتیکی تازم دوزییته وه شعورم به خوم ده کرد که من یونسه که ی جاران نیم، من ... نیم کوردم. موزه که راتی دندار لا په ره ۲۶}.

نه که ره سه رنج بدن، من .. نیم کوردم، به رای من نه و بوشاییه (عه ره ب)، ده بیته (عه ره ب نیم و کوردم) که بی گومان سانسور لی قرتان دووه. دواتر ههسته که ی ته واو ده کات، ده نووس، چونکه دندار به راستی هه ست ده نووسیته وه:

{وام جه ز ده کرد که باز بدهم و به کولاناندا ږاکه م و هاوار بکه م: "من کوردم، من کوردم" نهم ئینقیلابه غروړیک و غیره تیکی دام که نازانم وه سفی بکه م}.

دندار وک تايک (تايکی وشيار) لهو ته مه نه دا ههستی به و گوراکاريپانه کردووه که له ناخیدا ږوو ددهن، نه وه نیشانه و به لگه یه هر کس پیش هه موو کهس بو خوئی هه ست به گوراکاريپه کانی ناخ و بیروباوږ و که سایه تیی خوئی نه کات، با نه وه باش بزانی که هه رگیز نه گوراوه، که نه و کهسه وک به رخ و مهر که وتووته بهر شهقی ژيانی عاده تی، که نه وه ش نزمترین ناستی ژيانه که سیک پیی پازی بی. دندار ناوا هه ست دهکات:

- یه کهم دهرسی نیشتمان په روه ریم بوو که وهر مگرت.. بهم چه شنه ش له دندما جیگیر نه بوو.

- وکو شتیکی تازم دوزیپته وه شعورم ده کرد که من یونسه کهی جاران نیم.

- من عه رب نیم، من کوردم.

- چه زم ده کرد به کولاناندا را بکه م،

- نه م ییقلابه غروړنیک و غیره تیکی دامی که نازانم وه سفی بکه م.

هر نه و غروور و غیره ته ی دنداره که تا نه مړو کورد شانازی پیوه دهکات، چونکه دندار به وپه ری توانا و شایسته ییوه نه و غروور و غیره ته ی له گیانی که سایه تیی کوردا بو نه به د موتور به کرد.

پیش نه وه ی به لگه ی دووه می دروستبوونی ههستی نه ته وایه تیی دندار (له ناو یاداشته کانی و له سه رده می منداییدا) به یینه وه، نه و هیانده ی که له دروستبوون و فورمه له بوونی که سایه تیی دندار به شدارن، هر له سه فهره که ی مه خموور و ته واکردنی وانده ی یه کهمدا ده مینه وه، دندار دواي نه وه ی که دئی پر ده بی له شانازی کوردبوون، دواي نه وه ی ده یه وئ به بوئنه ی نه و دوزینه وه گرنه و غیره ت و غرووره وه به کولانه کاندراکات، ناسف رووبه رووی تافیگردنه وه یه کی دیکه ی دهکاته وه، که من ناوی ده نیم تافیگردنه وه ی تفهنگ، دندار ده نووسی:

{ من له رانیه به شانی گه لی که سه وه تفهنگم دیوو، هه تا باوکم تفهنگیشی هه بوو، به لام دایکم چونکه زور تر سنوک بوو، قهت نه یده هیشت که نزدیکی بکه وم، نه یقیژاند و نه یوت:

- دهستی لی مه ده نه ته قی.

له بهر نه مه وام چوو بووه می شک که تفهنگ دهستی لی بدرئ نه ته قی.... له مه خموور ناسف تفهنگی راو- ساچه- و تفهنگی شه ری هه بوو، به لام من ته بیعی هر وکو دایکم بردبوویه می شکمه وه که نابی نزدیکی تفهنگ بکه وم، نزدیکی نه ده که وتم. شه ویکیان ناسف دانیشتبوو، له پیش چاوی من پاکه تیگ فیشه کی هاویشته ناو تفهنگه که یه وه، پاشان لووله ی له من کرد و گوئی:

- بتکوژم؟

منیش ترسام، خۆم هاویشته په نا لانکی نه سرینه وه، له سه ره نه وه ناسف زۆر پیکه نی، منی بانگ کرده لای خۆی، ئیستیعمال کردنی تفهنگی فیر کردم و تفهنگه که دی دامه ده ست و ته کلیفی لیکردم که فیشه کی تیخه م و فیشه کی لیبه نیمه دره وه، هه ره عهینی شه و ئیستیعمال کردنی ده مانچه شی فیرکردم.. موزه که راتی دۆلدار.

نه وه وانه ی میرمندا ئیک نییه که جاریک بو خویندن دیته هه ولیر و جاریکیش بو گه شت ده چیته مائی برایه که ی له مه خموور، نه وه وانه ی نه وه یه که بو نه وه یه کی دیکه، که هه ست ده کات ترسی له ناوچوونی هه یه، که هه ست ده کات باخچه یه ک، کامه رانییه ک چاوه ری ناکات، که هه ست ده کات بو نه وه ی بژی پیویسته هه میشه تفهنگی به دهسته وه بی. تا ئیره ناسف، ناسفی برای مامۆستا و رننیشاندهری ژیا نی سیاسی و نه ته وه یی دۆلداره.

سه ره تا ناسف دهیترسی نی و پیی ده ئی "بتکوژم" له و کاته وه تا نه مرۆ نه وه هه ره شه یه ی ناسف، رۆژانه به گوئی کوردا ده ده ری، له کاتی که به راستی له بهرده م سیره ی تفهنگیان راگرتوه. فیربوونی به کارهینانی چه کیش بو به وانه یه ک، که کورد هه رگیز ناتوانی ده ستبهرداری بی، نه گه ر ببیته گاندیش. دۆلدار له کوتایی نه م وانه یه دا ده نووسی:

{یه که م خۆ ناسینم که کوردم و دووهم ئیستیعمالی سیلاح فیربوونم، نه م دوو شته به ته وای ئینقلابی زۆر به قوه تی خسته ماخوئیا و ئایدیاله وه}.

(پروژه ی نینابوونی) نه م مه خلوقه ی ناوی کورده بو دوا ی سه لماندی کوردبوونه که ی دوا خراوه

(۱۶)

دۆزینه وه ی نه و هۆکار و کاریگه رییانه ی که شوینیان له سه ره که سایه تی و بیرکردنه وه ی نه ستیره کانی نه ته وه هه یه کاریکی پر به یاخه، شایانی به دوا داچوون و لیکۆلینه وه یه، هه ره له به ره نه وه شه من به دوا ی سه ره داوه کانی فۆرمه له بوونی بی ری نه ته وایه تی پیایه کدا ده گه ریم، که شوینده ستی به سه ره روو خساری نه ته وه یی میله تیکه وه دیاره. ده کری نه و به شه وه ک به شی دووهمی نه و بابه ته سهیر بکری.

دووهم به لگه ی نه شوونماکردنی بیرى نه ته وه یی لای دندار:

دندار و به چه شیرانی کورد

ئاسف پوښکی دیار و کاریگری هیه له دروستکردنی و فوړمه له بوونی که سایه تیی نه ته وه یی دندار، له ته مه نیکی هه ستیارد و له کاتی گونجاو به شیوازی کاریگر رینمایى دنداری کردووه.

له مه خموور یه که م وانده نه ته وایه تیی له ریځای “کوردبوونیه وه” داووته، هر له و سه فهدا ترسی له چهک ده شکیڼ و فیتری به کاره ینانیشی ده کات، وانده کانیش هیشتا به رده وامن، هر بو زانیاری، ئاسف له کاره که ی مه خمووری دهرده کړی و دیته وه هه ولیر و دواتر ده چیته به غدا:

{کاکم ئاسف له به غدا که رایه وه، هر له عهینی که رهک خانوښکی زور خوشی گرت}.

لیره وانده کانی ئاسف بو دندار ده ست پیډه که نه وه، زور پوونه که ئاسف جگه له بیر و نه ندیشه ی نه ته وه هیچی دیکه ی له لا گرنگ نه بووه، نه وانده میژووی هه ستی نه ته وایه تی و حزبی هیوا دهنوسنه وه، له ریځای ژبانى ئاسفه وه ده کړی زور نه ینیی نه و حزبه ئاشکرا بکه ن، ویستوویه تی هر نه و فکرانه ش له میشکی دنداردا موتوربه بکات:

{ئاسف برادره ښکی زوری نه هاتنه لا، زور جارن منیان دهر نه کرده دهره وه و دهرگایان له سه ر خو پینه نه دا. نه م نه زانی بو چی؟ شه ویکیان (سه عدی جه لالی) موعه لیم هاته لای ئاسف، سه عد جه لال که نجیکی نه سمه ری قه د و بالا، خوین شیرین، چاوه کانی ره ش و گه وره، جلکی زور جوان و ریځک و پیکی له بهر ده کړد. ل پاش نه وه ی که دانیش ت منیان دهر کرده دهره وه، هینده ی پینه چوو ئاسف منی بانگ کرد، چوومه لایان، سه عدی جه لال پیی وتم:

- (یونس) تو له مه کته ب ره فیک و برادره ت زوره؟

وتم:

- به ئی.

وتی شتیکت پی ده لیم نه که ر به قسمه بکه ی پاسکیت بو ده کړم.

وتم:

- به بئ پايىسکل به قسەت دەکەم.

هەندیک پیکەنى، وتی:

- ئافەرین، تۆ کوردیت؟

وتەم:

- به ئۆ کوردم.

وتی:

- هەموو رۆژێ ئە مەکتەب ئەگەڵ برادەرەکانت یەکتەر بگرن، به خۆتان بۆین "بەچە شیر" وه ئەووی وتی من کورد نیم ئیى
بدەن. موزەکەراتی دندار..لاپەرە ٣٣}.

ئاسف ئەگەڵ (برادەریکی زۆری) بێتە مائی و یونس یان هەر کەسیکی دیکە بکەنە دەری، مانای چییە؟ بئ گومان ئەوان بۆ
کاری رێکخستن و حزبى هاتوون و کارەكەشیان کۆبوونەوویە، وردەکاریی ئەو کۆبوونەووە حزبیانە ئە یادەووی زۆریەماندا
هەیه، تا ماوویەکی دوور و درێژ دیاردەیهکی کۆمەلگای کوردی بوو، چ کۆبوونەووەکان بەنهیئى بووین، کە ئە زۆر
سەردەمەکان وابوون، چ ئاشکرا بووین. بەشی هەرە زۆری کۆبوونەووەکانیش دەنوسرانەووە و تۆمار دەکران، بەلام حزبەکان به
هەر بیانوویەکەووە بئ ئەرشیفیان نییە. گونجاوترین بیانووش یان هۆکاریش پاراستنی نهئینی حزب و سەلامەتی گيانی
ئەندامەکانیانە، کە ناکرێ لایمان لەسەری هەبێ، چونکە بەدریژایی میژووی عێراق، حزب یاساغ بوو، سزای ئاشکرا بوونی
رێکخستنهکانیشی زۆر قورس بوو، ئەگەڵ ئەوهدا هەموو حزبەکان نەووت و هەشت سالیان لەبەر دەست بوو تا ئەرشیفی
کۆمەلایەتی و سیاسى و رێکخراوایی خۆیان بنووسنەووە. سەدەى رابردووش وەک تەواوی سەدەکانی دیکە و میژووی تەواوی
نەتەووە دەچیتە خانەى نەبوونەووە، تەنیا لەبەر نەبوون و ناتەواویی ئەرشیف و دۆکیومێنت.

کۆبوونەووەکانی مائی ئاسف هی کام حزبە بوو، ئەو کاتە تەنیا کاریان رێکخستن بوو یان کاری دیکەشیان کردووە؟ دەشی
مەزەندە بکەین و بزانی، دەکرێ هەندێ بەلگە ئەو بوارەدا هەبن، بەلام دندار ئەیویستوووە بچیتە ناو ئەو وردەکارییانە،
یان هەر سەردەمەکە رێگای پێ نەداو، بۆیە منیش بەدواى ئەوهدا ناچم، هەر چەند رێگای سیاسیی ئاسف دیارە:

{شەویکیان سەعدی جەلالی موعەلیم هاتە لای ئاسف}.

پێویست ناکات ئیەم سەعدی جەلال بێنین مادام دندار دیوێتی، کە بیشی بێنین لەبیری دەکەین، بەلام دندار بۆ ئەبەد
وێنەکەى دەنووسیتەووە:

(سه عدی جه لال گه نجیکی نه سمه ری قهه و بالا، خوین شیرین، چاوه کانی رهش و گه وره، جلکی زور جوان و ریک و پیکي نه بهر ده کرد).

زور که من نه و نووسه رانه ی به و شیوه ورده وه سفی که سایه تیبه کان ده که ن، هه تا نه رومان و چیر و کیشدا، که نووسه ر دهستی کراوه تره، نان فرانک نه بیره وه ریبه کانیدا شتیکی ناوای کردووه، نه وتاریکی تایبه تدا هه ردو وکیان نه و بواردا به سه ر ده که مه وه.

نه وه ی گرنکه فزایه ک بو دندار پیکه اتووه که ته و او گونجاوه بو فورمه له کردنی که سایه تیبه کی نیشتمانی و نه ته وه یی. گه نجیک وه ک سه عدی جه لالی ریک و شیک، که ده بی ژوانی نه که ل ژیان هه بی، به لام نه وه تا خه ریکی جو شدان و ناماده کرنی نه وه ی تازه یه. هه موو نه وه ش نه سونگی نه وه وه دیت که کورد ده یه وئ به رام بهر نه و به بچووک و هیج و کوپله ته ماشا کردنه ی ههستی شانازی کردنی به خو یه وه هه بی، وه ک که سایه تیبه نه ته وه یی دانی پیدا بنری.

نه و نامانج و هیوایه ته مه نی هه زاران هه زاری وه ک ناسف و سه عدی و دنداری تیچوو، به راستی تیچوونیکی قورسه، نرخی کورد بوون زور قورسه، به بی نه وه ی تا نه مرؤ نه و هیوایه هاتیته دی. هه مووانیش نه و راستییه ده زانن که نیسان نه پیش هه موو شتیکیدا، گیانه وه ریکی سروشتییه، پښ ده گات و کامل ده بیت و پیر ده بیت و ده رزی، بویه نه ریکی سروشتی نیسان به کاره یانی عه قل و نیمکانیه تی بهر دهستیته بو وه لامدانه وه ی پیداویستییه کانی جه سته ی خو ی. به لام نه رکی نیسان به وه ی جیاوازی په گه زی و نه ته وه یی و دینی زور قورس کراوه، به رادده یه ک مرؤف تا ده مرئ فریای نه وه ناکه وئ وه لامی پیداویستییه کانی جه سته ی خو ی بداته وه. هه ر نه بهر نه وه شه کورد تا نه مرؤ وه ک مرؤف ناژی، (پروژه ی نیسان بوونی) نه م مه خلوقه ی ناوی کورده، بو دوا ی سه لماندن کورد بوونه که ی دواخواوه، که تا نه مرؤ ناسویه کی روونی بو نه مه ش نییه.

یه که م کار و ریکخواو که به مه به سستیکی نه ته وه یی دروست بووه و دندار پوئی سه ره کی تییدا گیراوه، نه و گرووپه یه که ناوی (به چه شیر) یان لئ ناوه. نه وه ش په یوه ندیی به ره تکردنه وه ی کورده وه هیه نه لایه ن هه موو ده سه لاته کانه وه. کورد ده بی فیر بی نه ترس و به چه شیر، نه گه ر نه یارییه کی مندا لانه شدا بی. نه و شانازییه ی به کورد بوونه وه دروست بووه، که نیستا خه ریکه نه لایه ن نه و که سانه وه گالته ی پښ ده کرئ که تامی نه و شانازییه یان نه کردووه، به نازایه تی و بویری چه ندان ناسف و سه عدی جه لال و خوینی چوار نه فسه ره که و میړمندا لانی وه کوو دندار و هاوړیکانی و هه زاران هه زاری دیکه هاتووه ته به ره هم، به لام نه وان نه وه نده پته و دایان پشتووه، که ده کرئ لق و پوپی لئ بکریته وه، به لام مه حاله به لرزی و بشکینری.

{به یانی له مه کتوب بایی سئ ئانه قه زوانی سویرم کړی، به سهر سئ چوار برادره دابه ش کرد و پیم وتن:

- ئیمه کور دین به چه شیرین، با بگهړین ئه وی نه بیته به چه شیر به چه ریویه لیی بدهین.

نهم فکره یه یان زور لا خوش بوو، گه راین سئ چوار که سی دیکه مان به زه بری مشته کوڅه و دهنکه قه زوان، کرده (به چه شیر) هه فته یه کی پئ نه چوو که مه کتوب زورتړینی ببوونه به چه شیر. موزه که راتی دندار..لا په ره، {۲۳}

نوه ته نیا یاریه کی میړمندا لانه نییه، نوه وانه یه کی عه مه لییه. که ناسف و سه عدی جه لال سیناریویه که یان نووسیوه، نوه به نیازی فیدا کردنی گیانی خو یان هاتبوونه مه یدان، یان بؤ فیتر کردن (نوه وی هاتوو) ناماده ی گیانه خشین بوون، نهک وهک ئیستا که له نامانج و دیدی ته سکی خو یان دهر و ان، پییان وایه نوه وانه ی له پیناو میلله ته که یان به رگریان کرد و شوړشیان هه لگیرساند، چهند هه لاتوویه کی سه ربازی و چهند له یاسا دهر چوویه ک بوون، راستی و عه داله تی کیشه که یان له بیر چووه ته وه. تیگه یشتنی دندار لهو ته مه نه دا تا نوه نهن دازه بری کردووه، که کورده و کوردیش دهنی به چه شیر بی. بؤ سه رکه و تنیش لهو ریگایه دا دوو هوی گونجاوی هه تباردووه.

به خشیش (قه زوان) و ترساندن (لیدان). ده کړئ ئیستا، یان نوه وی ئیستا پرسپاری نوه بکات، چوون ده کړئ دروست کردنی رووچی نه ته وه یی به به رتیل و ترساندن بی؟ راسته نوه وی دندار زور ساده یه و له سهر ناستی چهند میړمندا ئیکه، به لام له کوپی نوه دنیا یه دا کوکړدنه وه و دروست کردنی هه ستی هاویه شی نه ته وه یی بی توندوتیژی و ترساندن بووه. به پیچچه وانه وه کورد هه وئی دروست کردنی و به رزکردنه وه رووچی نه ته وه یی نه داوه، به لکو نوه فهزایه ی بویان دروست کردووه هه همیشه کوردی خستووه ته حالته ی به رگریه وه، به رگری ته نیا له وجود و مانه وه ی.

له گه ل نوه و شدا کورد له دروست کردنی هه ستی نه ته وه ییدا وهک کیانیکی یه کگرتووی هاویه ش تا نهمړؤ لاسای نه ته وه کانی دیکه ده کاته وه، کاره که راسته قینه نییه، شتیکه وهک کوپی کردن، دهنه له ناخی خویدا نهک رقی له نه ته وه کانی دیکه نابیته وه، به لکو هه همیشه بچوکیان ده کات، تا نهمړؤ کورد پیویستی به وه هیه ریتمایی بکړئ تا ناوی مندا لته که ی نه ته وه یی بی، تا به کوردی بخوینی، تا پاریزگاری له به ها نه ته وه ییبه کانی خوی بکات. هه موو نه ته وه کانی دهورویه ر، بهو شیوه ساده یه نا، به هیز و به سوپا و به زیندان و کوشتن په یوه ست بوون به رووچی نه ته وه ی خو یان کرده ده ستوور و یاسا. ههر که س پابه ندی نه بی سزای قورسی هیه.

تورکهكان وهك نموون، زیاتر له سهد ساڵه له قوولایی میشکی تورک دهنووسن، (شانازییه که تورکم) خهباتی مستهفا کهمال نه تاتورک به رستهیهکی تا نهوپه پری دنیا شوئینی دهستی پی کرد:

- چهند به خته وه ره نهو کهسهی دهلی من تورکم.

لهو رستهیهدا تورکیک هیچ بژاردهیهکی نییه، جگه لهوهی شانازی به تورکبوونی خۆیه وه بکات، نهک ههر نهوه دارشتنی رستهکه به جوړیکه که دهبی نهو کهسهی که تورکیش نییه، ههر بللی من تورکم و شانازییشی پیوه بکات. نهوه رسته ساده و پر به رانه ته که دی دۆلدار نییه، که ته نیا وهک شانۆگه ریه که له نیوان چهند قوتایییه کی کورد کردوویانه. نهو رستهیهی نه تاتورک هه زاران و ملیۆنان که سی کرده جه لاد و پله دار و شوئینی و دلرهش و پیاو کوژ، له به رامبه ریشدا نه ته وهیه کی به نینسان و شار و گونده وه کرده قوریانی و مال و ژیان و شار و ولاتی ویران کردن. له به رامبه ره نهو قسه سادهی دۆلدار، که تا نه مپۆش کورد ههر بهو سادهیه نه ته وهیه، عیسمه تی نوو نوو، دووم که سایه تی جوولانه وهی نه ته وهی تورکی تورکیا، دهلی:

- لهم ولاته دا ته نیا تورک دهژی، ههر کهس خۆی پی تورک نییه با برهوا.

په قترین قسهش که سه روکیکی تورکیا کردییتی، جه مال گورسه ره، له ناو دیار به کری قه لای کورداندا، دهلی:

- لهو ولاته دا ته نیا تورک دهژی، ههر کهس گوتی من تورک نیم و کوردم تفیک بکه نه ناو چاوی.

نه وه تا کورد ته نیا له به ره نهوهی کورده دهبی تف له ناچاوی بکری، نهوهیه موسیبه تی گه وه ره، نهوهیه نه فره تی کورد. وهک داوا له پاسارییه که بکهی بللی من بۆقم، له پشیل به که بللی من که رویشک یان رنۆیم.

نهو قسه پر سووکیه تی و خۆینینه نه له سه رده می دۆلدار و تۆزیک دواتر کراون، نیوهی یه که می سه دهی رابردوو، که گه لانی ناوچه که به تاییه تی (تورک و فارس و عه ره ب) کیرقی نه ته وهییان تا دوا پله بهرز ببووه وه، هه ولیان دها، کورد بکوژن، دیلی کهن، میشکی بشۆنه وه، له ناوی بهرن، ههستی نه ته وایه تی نهو سی نه ته وهیه له کوشتنو پیرن و ویران کرنی کوردستان خۆی نه اییش کرد. نه توانییان کورد له ناو بهرن، نه توانیشیان که سایه تییه کی هیمن و سوود به خش و داهینه ره بۆ نه ته وهکانی خۆیان دروست بکهن. نهو سیاسه ته نه بوایه، هه رگیز ناسف و دۆلدار بیریان له نه اییشکی ناوا نه ده کرده وه، کوردیش هه وللی نه دها بۆ پاراستن و مانه وهی خۆی سه د سالی ته واو به شاخه وه بی.

دندار ده نوسی:

{رۆژنیکیان مودیر کۆی کردینه وه، وتی:

- له ناو پاش نهوی بلی به چه شیرم سه ری ده شکینم، نهوی بلی به چه رینویم لاقی ده شکینم، هه مووتان بران کوری پیاوان، کوردن.

نهم مناوه رهیه ی سه عدی جه لال بهم دوو که لیمه یه نیه ایه تی هات، به لام له پاش شەش سال ته ئیسیرس خۆی به خشی.. موزه که راتی دندار.. لاپه ره ٣٤).

نهو رووداوه له شیوه ی قه زوان کرین و هه رای قوتابخانه کوتای هاتووه، به لام له که سایه تی دنداردا شوونی خۆی بو نه بهد جی هیشوو، به ره هه مه کانی دندار به لگه ی نهو من که روو حیه تی به چهو شیران رۆژ به رۆژ زیاتر جیگایان له دایدا کردووه ته وه.

له نۆتۆبیۆگرافیه که ی دنداردا ده ره ده که وئ کورد بوون چه ند خه میکی قورسه

(١٧)

دروستکردنی دهو له تی نه ته وه یی نه گهر بو هه موو ئینسانیه ت داهینان و شوناسیکی تازه یی، نه وه بو کورد مائۆیرانی و ده ره ده ری و قه سابخانه ی ئی که وته وه. دهو له تی نه ته وه یی دهستی چهو خاکی کوردستان و پارچه پارچه ی کرد، دهستی چهو زمانی کوردی و تیرۆری کرد.

نه گهر دهو له تی نه ته وه یی پیناسه و یه که گرتن و ئازادیی بو نه ته وه کانی سه رگۆی نهم زه مینه هینابی، نه وه بو کورد دابه شکردن و سرینه وه ی ناسنامه و لیستاندنه وه ی ئینسانیه بوونی هیناوه.

کاریگه ری دهو له ته نه ته وه ییه کانی دهو ره بهر، سه ره له دانی حزبی نه ته وه یی، به تاییه تی حزبه نه ته وه ییه کانی تورکیا و دروستبوونه وه ی دهو له ته کهان له سه ر بنه مای نه ته وه یی، رۆشنییر و که سایه تی و به ناگیانی کوردی هان دا که بییر له کوردبوون و ره چه له کی خۆیان بکه نه وه.

له ئوتۆبېوگرافیه کهى دنداردا دهرده که وئ که خه مى کوردېوون چ خه مىکى قورسه، تیکه ل به په روه رده و سفره ی خیزان بووه، بو ئهم مه به سته ش له ئوتۆبېوگرافیه کهى دنداردا دوو به لگه مان ده ستیشان کرد، له وانه ی کاریگه رییان هه بووه له سر پتهاته و دروستبوونی که سایه تی نه ته ووی دندار، له و به شدا هه وئ دۆزینه ووی به لگه ی سییه م ده دم:

سییه م به لگه، هه ر له سه ره تاوه ئه ووم ئاشکرا کرد که من له و چهند به شدا به دواى به لگه ی دروستبوونی که سایه تی نه ته ووی دنداردا ده گه ریم، وه ک به شیک له پاشخانی سه رده می مندائى:

{مانگیک له پاش حادیه ی مه کته ب، شه ویکى زور سه رمای به هار کاکه ئاسفم منى بانگ کرده ژوره که ی خو، پیاوړیکى ترى لاهوو، که واییکى شوړیان له بهر کردم و جامانییه کیان له سه ر نام، ئاسف وتى:

- له گه ل کاک ره شید برؤ، چیت پېبلى وابکه.

منیش وتم:

- باشه.

باران زور به تاو نه بارى، بايیکى به قوه تی نه هات، تاریک بوو، چاو چاوى نه نه دیت. من و کاک ره شید رۆشتین، تا چوپینه دهره وى شار، له وینده ر پیاوړیکى تر ئینتیزارى ده کردین، هه رسیکمان رۆشتین، له بهر رووناکی بلاچه ی بروسکه به ر (پېی) خو مان نه دیت، خو مان له کیل و به رد نه پاراست، له رنکا ره شید پېی وتم:

- ئیستا نه چین بو مالى زابتى ئیستیخبارات، شتیکت نه ده می، تو نه چی له ده رگا نه ده دیت، خزمه تکاریکی هیندى دیته دهره وه، شته که ی بدئ و بلئ نه مه بو فه خامه تی مه ندوبى سامییه، گه ر وتى راوهسته تو کییت...؟ ناوى خو تی پى مه لئ و وه رامه وهسته، گه ر په لامارى دایت بنگرئ، راکه و بلئ ناگر ناگر.. باشه.

وتم:

- باشه.. تیگه یشتم. موزه که راتى دندار، لاپه ره ۲۴}.

کارښکته ری چیرۆکه نه ته وه یی و چالاکیه سیاسیه کانی دندار ناسفه، سه عدی جه لال له گهل ناسف دیته وه مائی و کۆبوونه وه ده کهن، دیسانه وه ناسف بانگی ده کات و نه و جاره ره شیدی له گه دایه، به رنامه که یان له جاری پیشتر فراوانتره، ههنگاوه کانی ناسف به نه نداز و حیساب بو کران، له یه کهم وانده دا، لئی ده پرسى، یونس تو چیت؟ (نه وه له وانده که ی مه خموور) سروشتی ئینسانی و وشیارى دندار ده لى ئینسانم، ئاخر نه وه ده زانئ ئینسانبوون له پیش هه موو شتی که وه یه، جارئ ته مه نى ته نیا دوازه سائ و نازانئ دنیا چ پیلانیکی گه وری بو داناوه، بو وه لامدانه وه ی هه ره شه کانی دنیا ناسف فیزی ده کات بلئ ”کوردم“، نه وه وانده ی یه که میان بوو. له وانده ی دووه مدا سه عدی جه لالی ش دیته ناو به رنامه که وه و گرووی به چه شیران دروست ده کهن، نه وه پرۆقه یه که بو ههنگاوی سییه یان به رنامه ی سییه م.

به رنامه ی سییه م توکه م و راسته قینه یه، به رنامیکی ته واو سیاسیه، نه ک سیاسى، چالاکی سیاسیه، دنداری وریا به کار ده یین، جلک و به رگی ده گۆڤن و که وای شوږی له بهر ده کهن، به ره و ده ره وه ی شار ده رۆن، له وئ که سیکی دیکه ش چاوه ری یان ده کات، ئیستا روونتره، ناسف له مائی پیکى گه یاندوون و که وای شوږی له بهر کردووه و جامانه ی له سه ر ناوه، واتا شیوه ی دنداریان به ته وای گۆږیوه، نه وه ش یه که م نیشانه ی چالاکی سیاسى نه یییه. مه به ست لئی؟ سه رکه وتنى چالاکیه که و به جئ نه هیشتنى ه یچ سه ره داوئکه، که دواتر روونتر ده ییته وه، که ره شید ته وای ههنگاوه کانی دواتری به وردی بو دیاری ده کات و پئی ده لئ، بلئ:

بو فه خامه ت هاتووه،

ناوی خوئی پئ مه لئ،

رامه وه سته،

گه ر په لاماری دای پا که و بلئ ”ئاگر ئاگر“.

نه وانه هه م کۆډن و هه م رینمایى، رینمایى ههنگاوه کانی چالاکیه که.

نه وه ی وه ک لوغز له ناوه وه ی چیرۆکه که دا ده ییته وه، نه و شته یه که ده یداتئ، نه و شته چیه؟ شته که بو مه ندووبى سامیه، (ئاگر ئاگر) چ نیشانه یه که؟ مه به ست لئی ئاگردانی ده مانچه کانیانه، که دواتر ده زانین به ده مانچه ی رووته وه چاوه ری ده کهن، نه ک بیگرن یان دواى که ون، یان (ئاگر ئاگر) کۆدیکی حزبییه و ده یانه وئ له به رامبه ره که یان بگه یه نن نه وان کین؟

له ده ره وه ی چیرۆکه که، ره شید چ کارییه؟ چ په یوه ندییه کی به ناسفه وه هیه؟ نه و پیاوه کئ بوو که چاوه ری ده کردن؟

دو له مه نډی ئو تویو ګرافیا په کهی دندار منی گیروده کردووه، هه تا ماهییه ت و نه و بنه مایانه ی بو ئو تویو ګرافیا م ده ستی شان کردبوو، که ده مویست له و ریځایه وه نه و یاداش تانه بخو ښمه وه، به جوړنیک هه موو چاوه روانییه کی منی تیپه پانده. به ئی دندار زور که می ده رباره ی خو ی نووسیوه، وهک نووسه رنکی شاره زه، که چندان جار ئو تویو ګرافیا ی نووسی بی دینه به رچاو، دندار (من) ی زور باش ناساند، نه ویش له ریځای شت و کارنیکته ر و شاره کانی ده وریه ریه وه، که مترن جار وشه ی (منی) به کار هی ناوه، سه ره پای نه وه ش زورترین شتی ده رباره ی (من) گو توه.

نه و گرووپه، که ده بی ناویان بنیین، نه و گرووپه ریځخراوه که له سه ره تای سییه کان جموجول و چالاکیان هه بووه، که ئاسف، سه عدی جه لال، ره شید رو ئی گرنکیان تی دا هه یه، نه و گرووپه هیج ورده کارییه کی کاره کیان له بیر ناکهن، هه تا پیش نه وه ی یونس راسپیړن، مالی زابتی ئیستیخباراتیان دوزیوه ته وه، چاودیریان کردووه، زانیویانه هه ر که س له ده رگا بدات خر مه تکارنکی هیندی ده رگا ده کاته وه. نه و زانیاریانه ساده ن، کاتیک دوا ی نزیکه ی نه وه د سال به ناماده کراوی دینه به رده ست، به لام گرانن کاتیک تو به دوا یاندا ده که ری و ژیانیش له سه ریان ده خه یه مه ترسییه وه.

ده بی نه و شته چی بی که نه وه نده گرنکه ژیان ی برای خو ئی له سه ر بخه یه مه ترسییه وه؟ جلکی بگوړی و دوا ی چهنده که سیکی ده ست به ده مانچه ی خه ی؟

{به پشت قشله دا سوړاینه وه، چو وینه وه بهر تیځخانه، له وئ سوړاینه وه، ریزه خانویه ک هه بوو، ره شید گو تی:

- ده رگای دووم هه وه، هانی نه م زه رفه بیه.

زه رفیکی دریژی دامی، زه رفه که م وه رگرت و چووم له ده رگام دا، پیاو ځک وتی:

- منوهای؟

وتم:

- نه نا.

هات ده رگای ئی کرده وه، به له هجه ټیکی هیندیانی وتی:

- شتریت؟

زهره که دایه، وتم:

- فخره مندوب سامی.

سهریک دوور و درېژي کړدم، به ددانه سپیه کانی پیم پیکه نی، وتی:

- زین .. زین..

نیتر زهره که دایه وهرگرت و من گه پامه وه. رهشید و کابراکه ی تر له سهری کولان له په نا دیواریک راوه ستابوون، سهریم کړد هه ردوویان ده مانچه ی رووتیان به ده سته وه بوو، گوتم:

- دامی.

رهشید گوتی، راوه سته وهره دوام، نیتر کابراکه ی که نه مناسی، له سهر جاده لایدا، من و رهشیدیش به دهرگه ی نه حمه دییه به سهر قه لات که وتین و به دهرگه ی گچکه هاتینه خواره وه، رهشیدیش له جاده به لاییکا رویی، که هاتمه وه ناسف دانیشتبوو و نیئتیزاری نه کړدم، نیتر به بې نه وه ی چ قسه بکه م پاوپلی خوم شووشت و جلکی خوم له بهر کړد و چووم له بهر ناگر به رامبه ری دانیشتم، وتی "ماندوو نه بی" وتم "دهست ماچ نه که م" نیتر هه ناریکی دامی و وتی:

- نه مه ی نیمه شو به که س نه نییت. وتم "باشه." موزه که راتی دندار.. لاپه ره ۳۴.

په گه زه کانی ناو نه م گپړانه وه یه

چیروکیکی واقعییه به ته کنیکیکي مودیرنه وه، رووداو تا ناو خوین دیته خوار، کاریکته ره کان ناسراو و هه سته پیکراو و ده ستیدراون به کابرای نه ناسیسه وه. ناسف دارپژر و سهرۆکه، نیتره باشتین شوینه که وته یه کی زهینه بی خوشکه گه ووه ی دندار هیه، له سهر ناسف بینووسمه وه، زهینه ب خان (کچه کورد) که ناسناویه تی، شیعیکی به ناوی (بو کوچی دواپی

ئاسه فی برام) نووسیوه، له سه ره تادا به چهند وشه یه ک باسی ئاسف ده کات، ده نووسی: (ئاسه فی برا بچووکم له سائی ۱۹۰۶ له دایک بوو، به داخه وه له لاویدا له سائی ۱۹۴۸ به بیست پوژی ته واو پیش یونسی برام واته (دۆلدار) وه فاتی کرد و جوانه مهرگ بوو. ئاسف شه ش سالی له من بچووکت بوو، بناغه دانهری کوردایه تی و پوژنییری بوو، نه ندای ده سته ی دامه زینه رانی چهند ریکخراو و پارتی سیاسی کورد بوو، زۆریه ی سیاسی و نه دیب و شاعیران دۆست و ره فیقی بوون، شه خسیه تیکی بئ منافس قیادی هه بوو، سه د مه خابن، قهت زیره کی وا نه بوو). دیوانی زهینه ب، کچه کورد، ئاماده کردنی حیکمه تی مه لا ره نووفه فه ندی، پیشه کی و پینداچوونه وه و ریکخستنی، عه بدولا زهنگه نه، هه ولیر ۲۰۱۸ چاپی یه که م، لا په ره، ۱۷۸.

نه وه ی له و نووسینه دا بو من زۆر گرنگه یه ک رسته یه (شه خسیه تیکی بئ منافس و قیادی هه بوو) دۆلدار نه وه رسته یه ی نه نووسیوه، بیریشی ئی نه کردووه ته وه، ته نیا له رووداو هکاندا خوینهر بئ نه وه ی مه به سته ی بئ نه وه راستیه ی بو دهرده که وئ (که شه خسیه تیکی بئ منافس قیادی بوو). نه وه رسته ی زینه ب خانی خوشکه گه وه ی دۆلداره (نه وه ی دۆلدار به مورشیدی ژبانی خۆی ده زانی) زهینه ب نه وه رسته یه ی له سائی ۱۹۵۰ نووسیوه، دوو سالی دوا ی کۆچی دوا یی (دۆلدار و ئاسف). دۆلدار و زهینه ب یه که مجار وه ک برا و وه فاداری ئاسفیان ناساندووه.

شوینی ئاسف له دروستکردنی بیرى نه ته وه یی و بره ودان پینی زۆر گرنگ بووه، به لام تا نه مرۆ له بهر کو له واری کورد له نه رشیف و میژوودا یه ک رسته له سه ر نه وه پیاوه نه نووسراوه، له ناو میله ته ی بئ زاکی ره و نه خوینده وار (با خوشت) له پیناویدا فیدا که ی، ده بئ که سیکی خزمی خوینیت ناوت بینئ، ده نا هه میشه سه ربازی ونی.

کیشه که ش هه ر نه وه نییه، تا ئیستا نه وه گه له ناوه ییان و کو کردنه وه ی زانیاری و نه رشیفکردن به خزمه تکردنی که سه شو رشیگێر و زانا و نه دیبه که ده زانی، به بئ نه وه ی دهرک به و راستیه بکات که نه وه خزمه تی کولتوور و فره ههنگی نه ته وه ییه نه ک که سه که.

ناوی دووم له و چیرۆکه دا (ره شید) ناویکه، که به پینچه وانه ی سروشتی خۆیه وه، دۆلدار که متر ناساندوویه تی، به لام به پینی نه و وینه یه ی له گه ل دۆلدار و ئاسف و مه جید و مه حمووده فه ندی مه لا جه میل بئ (که له به شی پینشوودا بلاو کرایه وه) ده بئ نه وه ره شیده ی که دۆلدار له گه ئیدا نه و چالاکییه ی کردووه، هه ر نه وه ره شیده ی بئ که له وینه که دا له ته نیشت ئاسف دانیشتووه، ره شید باجه لانه (نه وه به مه زنده ی من).

دندار له وپهړی وردی و سه لیکه و شاره زاییدا چیرۆکه که ته و او ده کات، شوین و دک نه خشه و داتا نیشان ددات، نه وانه ی هه موو هه ست پئ ده که ی، نه و پرسیاره ی که دندار وه لای نه دا وه ته وه، یان له ته مه نیکدا نه بووه هه تا بو خویشی نه و پرسیاره بکات، نه و ده یه (نه و زه رفه چی تیدا بووه، که بو فه خامه تی مه ندووی سامییان نار دووه) نه و زه رفه ی نه و کاته وه کورد ده نییرت و ناگات. نه و هه ش پئی ده لئین خه ونی گه و ره، نه و ان به و ئیمکانیات و ده سه لاتیه ی هه یان بووه، بیریان نه و کردووه ته وه زه رف (که ده بی نامه ی تیدا بووی) بو گه و ره ترین ده سه لاتی ولاتی بنییرن، که ته نیا ناشکرا بوونی سه رچاوه ی نار د نه که زۆر ترین مه ترسی له سه ر بووه. زانینی ناوه رۆکی نه م زه رفه، یان ده سته و وتنی کۆبییه کی نامه که نه ک ژبانی که سایه تییه کان، به لکوو میژووی دروست بوون و چالاکیی حزبی پووتتر ده کرده وه. نه وانه ش له هه مووی گرنگتر تیشکیکی زۆر ده خسته سه ر خه ونی جوان و گه و ره ی ناسه ف و هاوړیکانی.

نه و هه هر زه رف نار د نیکی ساده نییه، نه و نه نامه و پړۆژه ی ناسه ف و هاوړیکانییه بو مه ندووی سامی، ده شی پړۆژه و خه ون و مافه کانی نه ته وه یه کی تیدا بووی. نوینه ری به ریتانیای گه و ره، تا نه مړو نه و به ریتانیایه له ناستی زه رف و نامه ی کورد زۆر بچو و که. نه گه ر ته مه نی دندار ریگای دابایه، له ناوه رۆک و به رنامه ی نه و زه رفه ی پرسیا، ده شی زۆر نه یینی بو ناشکرا کردباین، زۆر پووداوی میژووی بو پوون کردباینه وه، چونکه من باوه رم وایه که دندار زانیاری له سه ر ناوه رۆکه که ی هه با شتیکی له سه ر باس ده کرد، هه ر چه ند ناسه ف پئی گوته وه، نه و ده ی نه مړو رووی دا بو که سی باس مه که، به لام نه و هه تا له یاداشته که یدا به ته و او ی چالاکییه که مان بو ده گپیته وه.

یه کیک له ب نه ماکانی به هیز بوون و مانه وه ی ده و نه ته نه ته وه یه کانی تورک، فارس، عه رب، بچو و ککر د نه وه و توه وه و کوشتنی کورد بو

(۱۸)

زه مه نی ناو ئۆتۆبیۆگرافیا یه که ی دندار تا ئیستا سالی ۱۹۳۰ یه، دنداریش له دووری پازده سانه وه، و اتا سالی 1945 وه نه و پوودا وانه مان بو ده گپیته وه. له و به شان هه دا که هه سته نه ته وه یی، شانازی نه ته وه یی گیرۆده ی کردووه، یان نه و به شان هه ی که تیدا باسی جوولانه وه ی سیاسی ده کات، که متر پړاوه ته سه ر نه و ده ی له ورده کارییه کانی ژبانی خو ی و خیزانه که ی و دایکی و سه عدی برای و براژنه که ی بدوی. که سایه تی ناسف و گوته ی ناسف، و دک نه و ده ی خو ی ناوی ناوه، ته و او ی بیر کرده وه ی داگیر کردووه. هیشتا له هه و لیره و سالی سییه.

شیخ مه‌حمودی هه‌فید وه‌ک بزگار که‌ر

هه‌ستی نه‌ته‌وايه‌تی و که‌م زانیاریی دندار ده‌رباره‌ی نه‌ته‌وه‌که‌ی، گیرۆده‌ی ده‌که‌ن، نه‌و کێیه‌؟ سه‌ر به‌ چ نه‌ته‌وه‌یه‌که‌؟ نه‌و نه‌ته‌وه‌یه‌ چی هه‌یه‌ و می‌ژوو و رهمزه‌کانی کێن؟ جوگرافیا و سنووری شاره‌کانی کامانه‌ن؟ بۆچی ئازان و جیی شانازی د؟ چۆن ده‌توانی له‌ خزمه‌ت که‌له‌که‌یدا بئ؟

پرسیاره‌کانی دندار له‌ پرسیاری نه‌و مندا له‌ ده‌چ هه‌ر که‌ پێی ده‌ئێن خوا ئێمه‌ی دروست کردووه‌، بئ په‌روا ده‌پرسی خوا کێیه‌؟ له‌ کۆیه‌؟ چه‌ند پرسیاریکی کورتی دیکه‌، که‌ تا کۆتایی ژبانی وه‌لامه‌کانی ده‌ستگیر نابێ.

بیری نه‌ته‌وايه‌تی ره‌گێکی قوول له‌ ناخی دنداردا داده‌کوته‌، نه‌ته‌وه‌که‌ی به‌ سه‌رتۆپی نه‌ته‌وه‌په‌رستی و خاکیه‌رستی ده‌زانئ، هه‌ر نه‌وه‌ش وره‌ و ئیله‌امی نه‌و شیعره‌ بالایانه‌ی ده‌ده‌نئ. وا باشتره‌ نه‌وه‌ بزانی که‌ کورد داھینه‌ری هه‌ست و (ئینتیما بۆ نه‌ته‌وه‌) نییه‌ نه‌ک له‌ جیهاندا، به‌ لکوو له‌ ناو خوشیدا، نه‌ک هه‌ر نه‌وه‌، به‌ ره‌گریکاریش نه‌بووه‌ له‌ بیروباوه‌ری نه‌ته‌وه‌یی. تا نه‌مه‌رۆش نه‌و پرۆژه‌یه‌ (به‌ نه‌ته‌وه‌بوونی کورد) به‌ ناخه‌واوی ماوه‌ته‌وه‌.

دوای نه‌وه‌ی ده‌و له‌ته‌ نه‌ته‌وه‌یه‌ توندپه‌وه‌کانی خۆره‌لاتیش دروست بوون، به‌ ناوێشان و لۆگۆی نه‌ته‌وه‌کانیا نه‌وه‌، توڕکیا وه‌ک زه‌به‌لاخترین و دره‌نده‌ترین ده‌و له‌ته‌ی نه‌ته‌وه‌یی، ئێران ده‌و له‌ته‌ی فارس و کولتووری فارسی به‌ سه‌ر هه‌موو شتیکی زāl کرد، عه‌ره‌به‌کان سه‌ره‌تا بیست و دوو ده‌و له‌ته‌ و دواتر وره‌ وره‌ زیاد بوون، که‌ نزیکه‌ی هه‌موویان ناوی عه‌ره‌بییان کردبووه‌ پاشکۆی خۆیان، یه‌کیک له‌ بنه‌ماکانی به‌هێزبوون و مانه‌وه‌ی ده‌و له‌ته‌ نه‌ته‌وه‌یه‌کانی نه‌و سئ نه‌ته‌وه‌یه‌، بچووککردنه‌وه‌ و توانه‌وه‌ و کوشتنی کورد بوو. کورد نه‌گه‌ر هه‌چ سوودیکی نه‌بووبئ، دوژمنایه‌تییه‌که‌ی بووه‌ته‌ هۆی مانه‌وه‌ی نه‌وان.

له‌گه‌ڵ هه‌موو نه‌و گۆرانکارییه‌ هه‌ستی نه‌ته‌وايه‌تی کورد نه‌جوولا و دروست نه‌بوو، به‌ لکو بووه‌ کرێکاریکی ماندوو له‌ ده‌و له‌ته‌ی نه‌ته‌وه‌کانی دیکه‌دا، له‌ سه‌ر ئاستی به‌رز به‌شارییان کردووه‌ له‌ دروستبوونی و به‌هێزکردن و هه‌لچینی پایه‌کانی ده‌و له‌ته‌ نه‌ته‌وه‌یه‌کانی دیکه‌دا. به‌وپه‌ری دلسۆزی و شانازییه‌وه‌ له‌ پێناویاندا فیداکاریی گه‌وره‌یان کردووه‌.

کاتیکی کورد بیری له‌ کوردبوونی خۆی کردووه‌، که‌ کوردبوونه‌که‌ی مافه‌ ئینسانیه‌تییه‌کانیشی خسته‌ مه‌ترسییه‌وه‌. نه‌وه‌یان چۆن؟ له‌ به‌ره‌نه‌وه‌ی کورد راگۆنیزرا، کورد کرا به‌ گاوان و سه‌پان و خزمه‌تکار، زمانه‌که‌ی قه‌ده‌غه‌ کرا، جلوه‌یه‌ی یاساغ کرا، نه‌ک

ولاته که ی دابهش کرا، به ټکوو به شه دابهشکراوه کانیښ ناو و ناسناوی نه ته وه کانی دیکه یان که وته سهر (کوردی عیراق و کوردی ئیران و تورکی شاخاوی، سووریاش وه کوو قهره ج بوی دهروانین که ولاتیان نییه).

به کورتی، کورد ههستی شانازی و ئینتیمای بۆ نه ته وه که ی کاتیگ دروست بوو که ریځای نه درا هه تا وهک خزمه تکاریش له دهوټه ته نه ته وه ییبه کانی دیکه دا بژی.

واتا کورد بۆ خو ږرگارکردن له میجنه تی هه ژموونی نه ته وه زاله کان و نه بوونی هیج پیناسه یه ک بوی، په نای بۆ ههستی نه ته وایه تی خوی برد، کارتی کوردبوونی به رز کرده وه. زوری چاوه ری کرد تا جیځای بکه نه وه، تا خزمه تکار بی، تا به رده ست و هاوکار بی، چونکه نه وه له رووی زمان و نایین و کولتورده وه ته سلیم بوو بوو. هیج کام نه وه ته سلیم بوونانه دادی نه دا و مافه ئینسانییبه کانی بۆ نه گپرایه وه. نه وه کاته، له دوا ی کردنه دهره وه ی کورد له بازنه که، ئینجا په نای بۆ ناسین و شوناسی خوی برد و به دوا ی ږه چه ټه ک و جوگرافیا و کولتووری خویدا گه را.

دهشی نه مین زه کی به گ ۱۸۸۰-۱۹۴۸ (وهک روښن بیریکي گه وړه، وهک خاومن ده سه لات و پله ی دهوټه ت) باشت رین نمونه بی، که له رووی زه مه نیشه وه پیش دندار که وتووه، نه وه له پیشه کیی (خولاسه یه کی ته ئریخی کورد و کوردستانه) که یدا، بی گومان دوا ی شکانی سوپای عوسمانی له عیراق و گه رانه وه ی بۆ تورکیا له کوټایی شه ری گه وړه ی یه که م، ده لی که چوومه وه تورکیا به چاوی خو م دروست بوون و بانگه شه ی حزبه نه ته وه ییبه کانی تورکم دیت، خو شه ویستی یان بۆ نه ژادی تورک و حیساب نه کردنیان بۆ نه ته وه کانی دیکه، نه و جار زانیم که ته قه لمان له وه ولاته دا بۆ نه ته وه ی تورکه و بیرم کرده وه، نه ی من چیم؟ نه وه ش ههر پرسیاره که ی دنداره، یان ههر نه وه پرسیاره یه که ناسف و خه ټکانی دیکه ش له دنداری ده که ن.

نه مین زه کی به گ، بۆ وه لامي نه وه پرسیاره ش سهدان کتیب ده خو نیته وه و سهدان لاپه ره ش ده نووسی. نه وه یه راستییبه که، کورد بۆ ته واکردنی ئینسانیبوونی، یان به رزکردنه وه ی ناستی نه ته وه که ی و دوانه که وتنی له کاروانی گه لان و جیهان و سه رده مه که ی، به دوا ی کوردبوونی خویدا نه گه راوه، دوا ی نه وه ی له بازنه ی نه ته وه یی و ئینسانی و ئیداری دهوټه ته نه ته وه ییبه زاله کان کرایه دهره وه، ئینجا به دوا ی شوناسی خویدا گه را.

من لیږده دا هه رگیز مه به ستم نه وه نووسه ر و شاعیر و بیرمه ندانه نییه له هوشیاری خویانه وه زووتر خه می کوردبوونی خویان خواردووه. به کورتی، با نه وه بابه تیک بی بۆ بیرلیک درده وه، بۆ روونکردنه وه و تیشک خسته نه سهر، کورد ههستی نه ته وایه تی خوی فره اموش کردبوو، یان ههر نه ییووه و سرپویه تییه وه، تا نه وه کاته ی، ههر نه ته وه ییبه کیانی خوی دروست

دهکات و کوردیش له باز نهی بوون دهکته نه دهروهه، نه وهک ئینسان و نه وهک هاوولاتی له ولاته نه ته وهییه کاندای شویینیکی نامینی. ئینجا نه و کاته کورد بیر له بوون و ماهیهتی خۆی دهکاته وه. دوو شتی لیک جیاوازن، وهک فەرهنسییهک (بۆ نموونه) خاوهنی خهلقکردنی فکر و دهولتهتی نه ته وهییه بی، یان وهک کوردیک له نهنجامی فەرماووشی و پهراویزخستنت بگهڕیتته وه بۆ فکری نه ته وهییه.

دۆلدار ده نووسی:

{ههر نه وهندهم نه زانی که من کوردم و بهس، وه واشم نه زانی که مدامهکی من کوردم، نه بی کورد له هه موو دونیا نازاترین، وه چاکتر بن، زۆر جار سه عید سهید عومه ر ناغای زاوام له سه ر نه م وه ته ره توو په ی ده کردم، عه قلی پینه ده هیشتم. موزه که راتی دۆلدار.. لا په ره ٣٥ }

نه وه سالی هه زار نو سه د و سییه، هیشتا کورد له یه کتر ده پرسن تو چی؟ تو چ بوونه وه ریکی؟ سه ر به کام گۆرستان یان جیهانی؟

نه وان هه ش له پرسیاردا نامینه وه، کورد هه وئی سه لماندن یان ده دات، هه وڵ ده دات قه ره بووی نه و زه مه نه زۆره ی نه دیتنی بکاته وه. دوا ی نه وه ی هاوار هاواره کانی بۆ سه لماندن ی مافه کانی هیچ دادیک نادات، په نا ده باته به ر هاواری تفهنگ و نه و ریگه یه وه ده یه وئی بوونی خۆی ئیسیات بکات:

کوردایه تی هه ولیر نه وهنده شیده تی ستان بوو

{هه ره کاتی شیخ مه حموود دهستی پیکردبوو، که عه لی مه حموودی کاکه خانی له حکومه ت عاسی بوو، کوردایه تی له هه ولیر به ده ره جیه یه ک شیده تی ستان دبوو، که نه توانی بلیم به هیستریا نه چوو، به لام سه به بی هه ره گه وری نه و کوردایه تی ه عاسی بوونی عه لی مه حموود و دیعایه ی منه وه ره کان، خاسه ته ن نه و دوو س تفهنگه بوو، که له پاش هاتنی مه ندوبی سامی بۆ هه ولیر، شه ویک به م شه وه تاریکه ی به هار به هه ولیره وه نران.. موزه که راتی دۆلدار. لا په ره ٣٥ }

نیشانه کانی کوردایه تی لای دۆلدار:

هه ره که تی شیخ مه حموود

عاسىپوونى مەحمودى كاكە خانى

دىيەيەى مەنەوەرەكان

نەو تەفەنگانەى به هەولپەرەو نران

هەموو ئەوانە بەستراونەو بە (هاتنى مەندووبى سامى بۆ هەولپەر) كە بە سەرچاوى چالاككەكان و چارەسەرى كىشەكانىشيان زانىو.

ناكرى ئەوئەش نەبەستىنەو بە جوولانەوئەى ئاسف و هاوړىكانى، بەتايبەتى ناردنى نامەيەك بۆ (فەخامەتى مەندووبى سامى) بە دەستى دنداردا. ئەوئەشمان پى دەئى، كە ئەوان ئاگادارى هاتنى مەندووبى سامى بوون، بەبى ئەوئەى دندار ئىشارەتى پى داب، ئەوئەتا پىش ئەوئەى بگات ئەوان نامەيان بۆ ناردووە، ئە هەموو حالەتتەىدا پەيوەندى ئەنيوان نامەكە و هاتنى مەندووبى ساميدا هەيە.

دندار بە چەند وشەيەك، فەزاي نەوئەت سالى پىشتىرمان بۆ دەگوازىتەو، وەك ئەوئەى بۆ خۆمان ئەناويدا ژىابىن. هەئەكانى مېژوو قورسن، ئەو هەئەى مېژوو كە ئاسف يان دندار ئەبەر مردن، يان هەر هۆكارىكى دىكە بى، نابنە برىاردەر و دەمراستى گەلىك، كە دەئى ئاراستەى ژيان و خەباتى سىياسى بەلايەكى دىكەدا رۆشيتبا.

كىشەكەى دندار ئەو بەشەدا ئاوايە: دئى بە حەرەكەى شىخ مەحمود خۆشە، پاشخانىكى كوردبوونى ئە ئاسفەو چووەتە ناو دئەو، شانازى پىئە دەكات و دەيەوئ بە دنيدا هاوار بكات و بلى كوردم، ئەو هەستەى ئەشاردووەتەو و دۆست و خزم ئىي ئاگادارن و رادەى هەستەوئەرى دندارىش ئەبەرامبەر ئەو بابەتە دەزانن، بۆيە زۆر جار سەر دەكەنە سەرى (لەسەر ئەم وەتەرە تووئەى دەكەن و عەقلى پى ناهيئەن).

شىخ مەحمود وەك فرىادەرس

{ رۆژىكيان ئەحمەدى خواجە ئەفەندى هاتە لای ئاسف، پىي وئەم:

- يونس تۆ كوردىت...؟

وئەم:

- به ئی.

وتی:

- کوا شاهدیت؟

گوتم:

- ناسف شاهیدمه.

گوئی:

- ناسف به شاهد ناشی.

ئیتتر نهم ئه زانی چۆن جوابی بدهمه وه، له پاشا وتی:

- من شتیکت ئه ده می، که وتیان به چی بزاین تو کوردیت، نهم شته یان نیشان بده.

دهستی درێژ کرده باغه ئی، دهفته ریکی بچووی دهره ئی، له ناو دهفته ره که ره میکی دهره ئی دایه دهستم، وتی:

- نهمه شیخ مه محموده، مه لیکي کوردستانه.

ره سمه که م وهرگرت و زۆر که یفم پێ خوش بوو، که ره می مه لیکي کوردستانم لای. موزه که راتی دندار

نیشانه ی کوردبوون، که خاکت له سه ر نه خشه نه ب، که س دانت پیندا نه ئی، ئیدی نیشانه ی کوردبوونت ره میکی نه ته وه ییه.

ئهو ره مزه ش بۆ سه لماندنی کوردبوونی نه ته وه که ی جگه له شوړش و لاملی رینگایه کی دیکه ی نه بووه.

ئهو شانازییه ی دندار به شیخ مه محموده وه ده یکتا، به شیکی چالاکي و که سایه تی شیخ مه محموده، به لام به شیکی گه وه ی
ئهو شانازییه بۆ پرکردنه وه ی ئهو بۆشاییه یه له ناخی ئینسانه کاندایه یه، بۆ سه لماندن و دنیابوون له بوونی
نه ته وه ییان که زۆر جار له بوونی فیزیکی که سه کان گرنگتره. هیوادار مه به سه ته که م گه یشتب. ئهو به شه ی
ئوتۆییوگرافیا یه که ی دنداریش زۆر له دیمه نیکی رۆمانی (وینه ی هونه رمه ند له تافی لاویدا) ی جیمس جویس ده چی،
مه به سه تم برسیه تی رۆح بۆ دۆزینه وه ی پانه وانی نه ته وه یی، جویس یان کاریکته ری یه که می رۆمانه که، له کاتی
نانخواردنی به یانیدا به رامبه ر باوکی دانیشته وه، باوکی ره ق، ره قتار توند، به پرینسپ و سزاده ری منداڵ، به شیوه یه ک که
منداڵه که هه میشه رۆوخساری باوکی وه ک فه رمانده یه کی سه ربازی بێ سۆز و پیکه نین دیتووه، جویس ئهو رۆژه له سه ر نانی
به یانی سه یری باوکی ده کات، که رۆژنامه ده خوینیته وه، ده بینی باوکی له ژیره وه ده گریا، دواتر ناتوانی خو ی بگریت و
به نا شکرا ده گریا، جویس بۆ یه که م جار فرمیسی باوکی ده بینی، رۆوخساری پیاوکی گریا، که سه یری رۆژنامه که ده کات،
ده بینی باوکی هه والی مردنی پارتیل ده خوینیته وه، پارتیل خه باتگیر و پادشای تاج له سه ر نه راوی ئیره ندیه کانه.

پاڤه وانه که ی جیمس جویس (James Joyce..2\2\1882..13\1\1941) نووسه‌ری هه‌ره گه‌ره‌ی ئیرله‌ندی، ده‌لی به‌و گریانه‌ رووخساری ئینسانیی باوکم دیت، وانه‌یه‌کیش فی‌ر بووم که تا مردن پارنیلم بیر نه‌چیتته‌وه.

(Charles Steward Parnell..1846..1891 uncrowned king of Ireland)

شیخ مه‌حموود پارنیلی دۆلداره‌، جیگای دنگه‌رمی و شانازییه‌تی، جگه‌ له‌وه‌ی که بۆشاییه‌کی گه‌وره‌ له‌ ناخی دۆلداردا پر ده‌کاته‌وه‌، بوونی ره‌مز و کاریزما و شکۆیه‌کیه‌ که له‌ پینۆستییه‌ هه‌ره‌ له‌ پێشه‌کانی دروستبوون و یه‌گه‌رتنی نه‌ته‌وه‌، تا نه‌مڕۆ بوونی نه‌و ره‌مه‌ز گه‌وره‌ترین کیشه‌ و بۆشایی ناخی تاک‌ی کورده‌. نه‌یاره‌کانی کوردیش نه‌و راستییه‌ باش ده‌زانن، جگه‌ له‌وه‌ش لیکۆلینه‌وه‌ی ته‌واویان له‌سه‌ر کورد کردووه‌ و له‌ بواری نه‌ته‌وه‌ناسیشدا زۆر له‌ پێش کورده‌وه‌ن، هه‌ر له‌ به‌ر نه‌وه‌شه‌، تا نه‌مڕۆ نه‌یانیه‌شتووه‌ کورد پارنیلی هه‌بی، نه‌یانیه‌شتووه‌ کورد کاوه‌ی هه‌بی، نه‌یانیه‌شتووه‌ کورد پێشه‌وا و سه‌رکرده‌ی باوه‌رپیکراوی گشتی هه‌بی، بوونی ره‌مزی نه‌ته‌وه‌یی (که‌ لای هه‌مووان قبوولکراو بی) بۆ دروستکردنی کیانی سه‌ربه‌خۆ، له‌ هه‌موو شتیک گرتگه‌ره‌، دوژمنه‌کانی کورد باشت‌ر نه‌وه‌ ده‌زانن.

شیخ مه‌حموود پارنیلی دۆلدار، بۆیه‌ ده‌نووسی:

{موچه‌له‌ینیکی میسریم شه‌ق و په‌ق کرد، ره‌سه‌کانیم ده‌ره‌ینا وه‌ک شری‌ت به‌ سمخ به‌ یه‌کترمه‌وه‌ نووساندن، ره‌سمی مه‌لیکی کوردستانیشم له‌گه‌ڵ وان تی‌کم به‌ست، نه‌وسه‌ری شری‌ته‌که‌م له‌ دارێک خست و سه‌ره‌که‌ی تریشیم له‌ دارێکی‌تر خست و داره‌کانم له‌ سندووقیکی موچه‌وا چه‌سپاند و دوو کونم له‌ سندووقه‌که‌ خست به‌م چه‌شنه‌ (ئه‌سته‌نبو‌له‌ باقان)یکم دروست کرد، له‌ مچه‌له‌که‌ سه‌یری منداڵانم نه‌دا، که‌ ده‌گه‌یشتمه‌ سه‌ر ره‌سمی شیخ مه‌حموود نه‌موت:

- نه‌مه‌ شیر‌ی شیرانه‌ مه‌لیکی کوردستانه‌.

به‌م سووره‌ته‌ شیر‌ی شیران و مه‌لیکی کوردستانم نیشانی منداڵان نه‌دا. موزه‌که‌راتی دۆلدار{.

نه‌وه‌ی لی‌ره‌دا ده‌بی بگوت‌ری نه‌وه‌یه‌، که‌ دۆلدار له‌و ته‌مه‌نه‌ بچووکه‌وه‌، که‌ جارێ هه‌ر سی‌زده‌ سا‌له‌، درکی به‌ بوونی مه‌لیکی کوردستان کردووه‌، به‌بی نه‌وه‌ خۆی وه‌ک کورد پی‌ ون و هی‌چه‌، هی‌ج شاهیدی‌ک ناتوانن نه‌وه‌ پش‌تر‌است که‌ نه‌وه‌ که‌ نه‌و کورده‌، هه‌تا ئاسفی براشی، ته‌نیا سه‌رداری‌ک که‌ له‌لایه‌ن هه‌مووانه‌وه‌ باوه‌رپیکراو بی. نه‌و ده‌توانی کورده‌بوونی نه‌و به‌سه‌لمینی، له‌و ته‌مه‌نه‌دا شیخ مه‌حموودی روو‌جی ناسک و دلسۆز و نه‌ته‌وه‌یی دۆلدار له‌ ونبوون‌ پر‌گار ده‌کات.

دندار زووتر نه و راستیبه زانیوه که پیش ناوی خوت ناوی نه ته وه که ت پیوسته

(۱۹)

سالی ۱۹۳۰ سالی گوتار و وانه نه ته وه بییه کانی دندار بوو، سالی ناسینی خوی بوو له دیدیکی دیکه وه، دندار زووتر نه و راستیبه زانیوه، بو چوونه ناو ژبان وه جگه له ناوی خوت ناویکی دیکه شت پیوسته، که ناوی نه ته وه که ت، بو چوونه به ردهم هر نه زموونیک، بو بوونه ماموستای قوتابخانه یه ک، فه راشیک، بازرگانیک، توورفروشیکیش، زور جار پیش ناوی خوت ناوی نه ته وه که ت پیوسته.

به واتایه کی دیکه، هر پیت نایه نه و دیو دهرگای حه شهی ماله که ت پیوستت به و ناوه ده بی. نه وه به شیوه یه کی لؤکالی، له ناو شار و ولاتی خوتدا، که پیت نایه نه و دیوی ولاته که ت، که س، هر هیج که س ناوی خوت ناپرس، (نومید و ناسو و هیرش، نازدار و شهونم) یه ک تووری قوراوی ناهیتن، جار عه لی و نه بو به کر و فه تحولا، فاتیمه و عائشه له گه ل ناوی ولاته عه ره بییه کاندای لیبان تیکه ل ده بی، به جوړیک خوشت خوت ناسیته وه.

به کورتی، که پیت نایه نه و دیوی ولاته که ت وه، ناوی نه ته وه که ت دهرسن، سر به چ نه ته وه یه کی، خه لکی چ ولاتیک، زمانت ناگه ری، نه ری تو تورکی، عیراقی، سووری، ئیرانی؟ نه ری تو به راست واز له پرسیری خه لک بینه، تو چ ده عبا یه کی؟ تو خوت پی چییه؟ کوردی؟ کوردستانی؟ چونی ده سه لمینی؟ کوا ولاته که ت؟ سنوره که ی؟ نه خشه که ی؟ نییه؟ هیچ نییه؟ جیهان تو سده له ت کردوه، هر گیز ناماده نییه نه ک باوه به چیرۆکه که ت بکات، به لکوو حه وسه له ی نییه گوشت بو بگری.

چونکه زور به سادهی تو ولات نییه و دانیش به و راستیبه دا نایی، نه بوونی ولات و ونکردنی ولات جیاوازیه کی زوریان نییه. سهره تا له روانگه ی ناست و شونی نه و نه ته وه بییه وه سه یرت ده کن، تورکیک، فارسیک، عه ره بییک، نه فغانییه ک، به نگلادشییه ک شون و پایه ی خوی هیه (با کوردی قوون رووتیش کابرای به نگلادیشی کردبیته ئیسلام، پایه و شونی له جیهاندا هر له تو ی بی ناویشان به رزتره) نه وه نه و خه مه قورسه یه که دندار زور به ته نگیه وه بووه و بووته خولیای.

دندار خوږیک به ناسمانی نه ده به وه

جا کورد ماندوو بووه یان وهرس بووه (به دهه ستخویه وه) و دهستی له ناوی نه ته وه که ی، نیشتیانه که ی هه لگرتوو، نه وه بابته تیکی دیکه یه. به ناوی دهسه لات و حزبی کوردیه وه سروود و ئالای خو ی فری داوه و گائته ی پی دهکات، له پرووی شوناس و ئینتیمای نه ته وه ییه وه زور قورسه و هه رگیز قه ره بوو ناکریتته وه، هه ر لیکیش نادریته وه، نه ته وه یه که به دوو سال له رهمز و ده لاله ته کانی خو ی بیزار بی.

نه وه ش ته نیا یه که راستیمان پی ده لیت، که بوونه نه ته وه، که شوننگرتن له لیستی نه ته وه کانی سه ر زهوی، به چه ند وتار و بانگه شه یه که ناکری، نه وه پرۆه و پرۆسه یه کی دوورودریژ و فیداکارانه یه، کار و به رنامه ی زور فراوانتر و قوولتری ده وی، له و هاوار هاواری ئیستا کورد شه رمانه به پرووی جیهانیدا ده دات. له و روانگه یه وه دندار وه که به شیک له رابه رانی پیش خو ی هه ولای داوه هه موو بو نه یه که بو خوشه ویستی نیشتمان و ناساندنی به کار بیتن. راسته کویه وه که شار و وه که دیمه نیکی سروشتی هۆکار بووه بو نه وه ی هه ست و بیکردنه وه ی دندار پله یه که بیبا ته بالتر. سروشتی کویه به ته واوی رووحیه تی جوانیناسیی دنداری جوش داوه.

دندار و کویه و سروشت

نه زموونی مائی سه عدی و سه فه ری بو مه خموور و فیربوونی تایپ رایته ر و ههستی کوردبوون، ماچی به خشوعی مه لیک فه یسه ل و چیرۆکی به چه شیرانی کورد و گه یاندنی نامه بو فه خامه تی مه ندووبی سامی و شیخ مه حموودی رزگارکه ر، هه موویان له سالی ۱۹۳۰ و سه ره تای سالی ۱۹۳۱ روویاند. نه گه ر سه ره تای سالی ۱۹۳۱ گۆرانکاری فکری له لای دندار دروست کردی، نه وه هاوینه که ی نه حساسی به رزی نه و شاعیره بو سروشتی کوردستان ده ته قیتته وه.

دندار و گه شته که ی گۆران

گۆران دوو هاوینه گه شتی به شیع ر نووسیوه ته وه، ده کری جاریک وه که سه فه رنامه و جاریک وه که سۆزیک بو نیشتمان و جاریک وه که یاده وه ری ته ماشا بکری. نه وه نه دی گۆران له و دوو شیع ره دا وه سفی سروشت و که سایه تییه کانی کوردستان و تا راده یه که کولتووری کوردستانیشی کردوو، که س له و سه رده مه دا ناوړیکی وای لی نه داوه ته وه.

نه و به شه ی ئۆتوبیوگرافیا یه که ی دندار ته رخانه بو وه سفی کوردستان له دیدی دنداره وه: {که هاوین هات مه که ته ب ته عتیل بوو، داوام له ئاسه ف کرد، که نه مه وی بچه مه و رانیه، خیرا موافقه تی کرد، به ته نها ناردمیا نه وه، له کویه عوسمان

سه عید به گ که کونه ره فیکی مه کته بم بوو، نهویشم له گهل خوم هه لگرت، چووین کاروانسه راماڼ دۆزییه وه، به من و عوسمان ئیستریکمان به کری گرت، شهو له خان نووستین، به یانی لهو سهری زوو کاروان باریکرد، هه موومان به ږیکه وتین، هیشتا رۆژ له هیج لایهک هه ئنه هاتبوو.. موزه کهراتی دندار.. لاپه ره، ۳۶}.

ئه وه دنیای سه فهر و کاروانی نه وه د سال نه وه و پیشه، پیشتەر کلاودیۆس جیمس ریچ ۱۷۸۷..۱۸۲۱ له ۱۸۲۰ زایینی گهشتی خوی له کوردستان نووسیوه ته وه، خه لکانی دیکه ش، تا ده گاته گهشتی مهیجر سۆن ۱۸۸۱..۱۹۲۳ ده کری بلیین سۆن، دوا گه ریدهی لهو بابته و سه رده مهیه. گهشتی یه که می سۆن له سه ره تای سه دهی پابردوودا بووه، سالانی ۱۹۰۹، تا سالی ۱۹۱۲ دریژر بووه ته وه، دواتر گه شته که ی به وردی نووسیوه ته وه، له کتیبیکدا له سالی ۱۹۱۲ بلای کردووه ته وه، لهو رۆژانه دا ئه م کتیبه به ناوی (گه شتیک بو میسۆپۆتامیا و کوردستان له به رگی نادیاردا) (مینه) له ئینگلیزییه وه کردوویه تیبه کردی، کتیبخانه ی یادگار، چاپ و بلای کردووه ته وه. من باوه رم وایه پیش لهو گه شته ش میجر سۆن، به لای که مه وه جاریکی دیکه ش هاتووه ته کوردستان، به لام هیج به لکه و زانیارییه کم لهو بابته وه له به رده ستدا نییه.

لهو نیوانه دا گه ریده زۆتر هاتوون و به شیکی زۆریشیان گه شته مه ی خویان نووسیوه ته وه، به شی هه ره زۆری لهو گه شته مه نووسانه، خه لکانی شاره زا و کامل و کاربه ده ست و زانا بوون.

فه زای گیرانه وه و وه سفی سه فهره کانیان زۆر له وهی دنداره وه نزیکه، زمانه کانیان جیاوازه، به لام زانیارییه کانیان هاوشیۆن. مانه وه له کاروانسه را، بارکردنی ئیستر و به ږیکه وتنی شه وه کی. حه زم ده کرد به راوردیکی وردی لهو سه فهرنامه نه بکه م (به تاییه تی بو ئه م به شه، له ږووی وه سفی سروشته وه) که ئه وه کات و پانتایی زۆری ده ویت، به لام نه وه نده ی من ئاگادارم دندار له وه سفی سروشتدا له ناو لهو زانا و گه ریده به نه زموونانه ش ئاستیکی به رزی هیه.

له ږووی نه ده بییه وه

{هیشتا رۆژ له هیج لایهک هه ئنه هاتبوو که به سه ر چنارۆک که وتین، له ژیر ئه م ئاسمانه شینه به رینه دا، که به ی به یانی به په نجه ی سیجر یاری له گهل ږووی کردین. هه موو شتیک تازه له خه و هه ستابوو، که رمایی ژیا نی تیدا نه جو ش، هه موو شتیک له ناو ږووناکی زۆر پاک ی به یانی، له ناو لهو فه یزه خودایه، سه مای شادومانیاڼ ده کرد، له هه موو لایهک مه ل بائی ږانه وه شانده، له سه ر ئه م دار بو ئه و داره، لهو قوچکه بو ئه م قوچکه، زۆر به نیشات و سووکییه وه نه هات و نه چوون، ئاوړیکت بو پشته وه بدایه وه، شاری کۆبه ت نیوه دیار بوو، که ته مه دووکه ئیکی وهک سه رپۆشیکی ئاوړیشمی شین به سه ر

دلنارامیکي جل سپیدا درابی نه وهابوو، له ژیر نه پوښینه شینه دا خانوو سپیه له گه ج دروستکراوه کان، له میانی نه خانوو سپیه مل که شانه خال خالی سهوزت نه دیت، که لق و پوپی داره به رزه کانی جهوشکان بوون.. موزه کراتی دندار.

له په یوه ندیدا له گهل وهسف و گهشت، تاکه نموونه یه کی نه ده بی دیکه مان هیه، دهشی لیږه دا فریامان بکه وی، نه وهیش دوو هاوینه گه شته که ی گورانی رابه ر و تازه که ره وی شیعی کوردییه. گوران له تهمه ن و نه زموونیکي فراوانتر و دهو ته مه ندره وه هردووک گه شته که ی نووسیوه، له بهر نه وه به وشیاریه کی ته واوه مامه تی له گهل بابه ته که دا کردووه، نه وه جگه له وهی سه لیکه و توانای گوران له دربرین و شوبه اندن تا نه مړو له نه ده بی کوردیدا هاوکوفی بو دروست نه بووه. له گهل هه موو نه وانه شدا ناکړی نه و لیکچوونه وردانه ی له نیوانیاند هیه چاوی لی پیو شم، راسته دندار له تهمه نی بیست و جهوت سالی دایه و له دوا قوناغی خویندنیه تی، راسته باسی گه شتیکی تهمه نی سیزده سالی خوی دهکات، راسته توانای دندار له و کاته دا ته واو دیاریکراو بووه، به لام نووسینه که ی، توانای دربرین و شوبه اندنه کانی، هه ست و تامه زرویه کانی ناکړی به گه وره یی سه یر نه کړی، یان وهک خوی نه خویندنیته وه.

نه وهی گرنگه گوران وهک شاعیری هره دیار و به سه لیکه و زمانان، به نه زموون و دایینه ر، به ره ه میکی نه ده بی نووسیوه، واته گوران له کاتی نووسینیدا زانیویه تی یان به رووچیه تیکی دایینه رانه وه وهک پارچه یه که له نه ده بی بالا کاری تیدا کردووه، به لام دندار وهک بیره وه یری مندای، بو پاراستنی به شیک له میژووی تهمه نی تو ماری کردووه، که نه وه دوو پرۆسه یه زور له یه کتر جیاوازن.

هردووک گه شته که ی گوران (گهشت له هه ورامان) و (گهشت له قهره داغ) دوو گه وه هری نه ده بی مه زنن، که به ها و گرنگیاین نایه ته هه ژمار. نه بوونیان چوله وانیه کی فراوان به جی دهیلتی، هه رچه نده بو گه شهی فکری و به رزکرنه وهی ناستی نه ده بی و ناساندنیان تا نه مړو وتاریک له ناستی نه واندانه نووسراوه.

دندار له وهسفی به ړیکه وتن و به یانیدا ده نووسن:

{هیشتا پوژ له هیج لایه ک هه نه هاتبوو

که به سه ر چناروک که وتین،

له ژیر نه ناسمانه شینه به رینه دا،

کزه بای به یانی به په نجه ی سیه ری،

یاری نه گه ل ږووی کردین
هموو شتیک تازه نه خه و هستا بوو.

گوران دهنووسی:

عاسمانی شین و نه ستیره کانی،

پنده کهنن بو بهری به یانی.

گلوپه کانی سهر جاده و کولان،

زهره هه لکه ږابوون کز کز نه سووتان.

دهرژا نه سهردا کزه بای به یان،

نهیله رانه وه کوله ی پهرده کان.

شاری په نجره و دهرگا داخستوو،

وهک یهک گیاندار و بی گیان تیا نووستوو... (دیوانی گوران، لاپه ره، - ۱۳۵).

نوهی زیاتر سهرنجی دنداری پاکیشاوه، ههر ههمان شته که ههستی گورانیسی بزواندووه، که نه ههر دووک حالت ته که دا
ههستیکی شاعیرانه یه، یه کیان به په خشان و نهوی دیکه یان به شیعر دهری بریوه:

دندار نووسیویه تی:

{نه هموو لایهک مهل بالی رانه وه شانده، نه سهر نه د دار بو نه و داره، نه و قوچکه بو نه قوچکه، زور به نیشات و
سووکیه وه نه هات و نه چوون}.

هسته شاعیرانه و نه زمونه که ی گورانیسی ده تی:

رهنګ رهنګ په پووله نه فری زه لا و زه،

گا کناچه ی پور، گا جریوه مهل.

دیدي سینه مانامیزی ههر دووکیان، دید که ش مبه ستم نه وینه سیجریه یه که نیگای هونه رهنه ندانه یان درکی پی دهکات، به
چاوی باز یان دهکری بلین (نیگای باز) وینه دوورده کان دهگوازیته وه، نه وه سفی کویه دا دندار پارچه یهک دهنووسی، که زور

زهمه ته تا نیستا وینه یه ک و پارچه یه کی ناوا هونه ری بو شاریکی دیکه نووسرابی:

{ناوړیکت بو پشته وه بدایه وه، شاری کویت لیوه دیار بوو، که تهمه دووکه لیکي وک سهرپوښکی ناوړیشمی شین به سهر دلا نارامیکی جل سپیدا درابن نه وه ابوو، له ژیر نه پوښینه شینه دا خانو سپیه نه گه ج دروستکراوه کان، له میانی نه م خانو سپیه مل که شانه خال خالی سوزت نه دیت، که لق و پوپي داره به زه کانی حه وشه کان بوون}.

نه وه وه سفی شاری کویت یه نه سالی ۱۹۳۰، هه ستیکی شاعیری بهرز، وینه یه کی نه وپه ری روماننیکي شاره که مان بو ده گوازیته وه. که زور زهمه ته هاوښو یه کی نه نه ده بی کوریدیا بدوزیته وه.

گوران له و گه شته دیا که متر فریای نه وه که وتوو ناوړ له سلیمانی بداته وه، ناوړدانه وه لیروا واتا (سهرکردن)، ده کړی نه وه ش پهیوه ندیی به وړنگایه وه هه بی که پییدا رویشتوو، هه بیبه سولتانیکی ناها توه ته سهر ړنگا، تا له و بهرزییه وه ناوړ له شار بداته وه، به لام هه ستی شاعیرانه و توانای بی نه زیری شیعری، ته نیا له دوو نیوه دیردا قهره بووی نه وهی بو کردو وه ته وه:

لای (قهره توغان) سهرم هه تبری،

نالوتوونی زهردی لووتکه کانم دی.

گوران له په نا نه و وشه و وینه نیستاتیکانه وه، شوین و کاتی گه شته که شمان بو دیاری ده کات، که مه به ستی گوران یاریکردنه به زمان و وشه و گوزاری تایبته و ساده له پیناو گه شه کردنی دهر برین و بهر زکردنه وهی بالای شیعری، به لام دندار ته نیا ویستویه تی هه ستی جوانیناسی و قه شهنگی کویت له و کاته دا کوپی بکات، بو نه وهی به نه مری له دئیدا به ییته وه.

وینه گره که ی نیوه یی که می سهدی بیسته م، وینه یه کی ناوازه ترمان بو ده کیشی، هه رچه نده له بهرنامه مدایه به شیکی تایبته له سهر، (وه سف) وردتر وه سفی کاریکته ره کان بنووسم، به لام نه و چهند رسته یه ی له سهر کویت ی نووسیوه بوو بو دواختن ناهیلنه وه:

{ره زه کانی کویت وک رووباریک ده هاته بهرچاو که له شیمالی غه ربیه وه له چپای باوا جیبیه وه هه لبوقلی به شیمالی کویتا تا روژهلای شاری دریز بینه وه...}.

چ لیکچوونیک له نیوانی رەز و ڕووباردايه؟ نه وه مه گەر ته نیا دندار پهی پێ بهرئ! سهوزایی ڕهزهکان، گه لاکان، به جووتلهی (با) وه ڕووبار به دۆتله کهدا درێژ ده بنه وه، نه گەر دندار یهک تافه شیعیریشی نه نووسیایه، نه وه سفهی بهس بوو وهک به لگه له سه ر به رزیی ههستی شاعیرانهی تا له دهفتهری تۆماری نه ده بیدا به مینیتته وه.

{ ڕۆژ وه کوو له پشت فلکهی ده ربه ند خه رمانیک ئاگری تی به ر بووی، به م چه شنه خه رمانه ی تیشکی بلیسه ی سه ند، به ره به ره تا نه هات جه رگی ناسمانی سپیواژ نه کرد. }

خۆر وهک خه رمانیک ئاگری تی به ر بووی، سینگی ناسمان سپیواژ ده کات، دنداریش وهک هه مان خه رمان ناسمانی نه ده بی کوردی ده رازینیتته وه. یه که میان بۆ ماوه یه کی که م و دووه میان بۆ نه به د.

نۆتۆییۆگرافیا و سه فه ره که ی شاری کۆیه

(٢٠)

نۆتۆییۆگرافیا بۆ خۆی سه فه ره، سه فه ری ژبانه به ناو سائه کاندا، نه وه سالانه ی که هه رگیز ناتوانی بگه رپیه وه ناویان. هه موومان به ناو بازاری ژبانه تی ده په رین، سائه کان دوکانه کان، که شتیکیان تیدا به جی به یلین هه رگیز ناتوانین بویان بگه رپینه وه، به لام لیره دا مه به سته له وه سه فه ره فه نتازییه نییه، مه به ست سه فه ری راسته قینه ی دنداره بۆ کۆیه.

نه وه نه وه به یانییه یه که ده شی ناوی بنیین به یانیی سه فه ر، به یانییه ک جیاواز، دندار وهک نه وه ی بۆ یه که م جار ڕیگای سه فه ر بگرتته به ر، مه فتوونی سروشتی کوردستان ده بی. به جوړیک من ته نیا نیازی نه وه م هه بوو یه ک به شی نه م وتاره بۆ وه سفه له تاريف نه هاتووه کانی ته رخا ن بکه م، به لام نه وه به یانییه چون سیحر له دندار ده کات، به هه مان شیوه منیشی خستووته ژیر کاریگه ری خۆیه وه:

{ تیشکی ڕۆژ لوتکه هه ره به رزه کانی خوشناوه تی ڕوون کردبووه وه و به ڕهنگیکی ئالتونی دایپوشتبوو، به رده کانی ڕهنگاو ڕهنگ نه بریستقانه وه، هه ر نه ت وت قایشن له گۆپکه ی ئالتون گیراون .. }

* چیا به رزه کانی کویتستان یه ک له دوا ی یه ک وهک هه ور، یه ک به سه ر یه ک که وتوو، به به ر ناسمان هه لچوو...

* قه نډیلیش وډک هه وړیکي سپی هه موو نزار لیوی به لیوی ناسمانه وه نابوو، ماچیکي نه به دی و سهرمه دی کردبوو، ههر دوو لایان له م ماچه دا وهستا و لیو له سهر لیو مابوونه وه.. موزه کهراتی دندار.. لا پهره ۳۷}.

وهسفی نه ده بی که به وهسفی وشهش ناسراوه، به پپی فهره نگی نه ده بی ئوکسفورد، ههر وهسفی کی وردی که سیک، شوینیک، شتیک، رووداوینک ده چیتته خانای وهسفی نه ده بییه وه، یه کیکیشه له فوړمه سهره کییه کانی خوډه رپرین (self-expression). خو لکانده وهی دهنګ و بون و تام و شیوه یه به وشه. وهسفکردن (description) دروستکردنه وهی ژبان، سروشته، که سه کانه، که لویه له به وشه.

وهسفکردن هه مان وینه گرتنه، شیوه کردنه به وشه و رسته، جیاوازی له نیوان وهسفکردن و وینه گرتن یان شیوه کردن چییه؟ نه گهر بزاین مبه ست له شیوه کردن (image) دروستکردنه وهی وینه ی شتیکه یان که سیکه، بو نمونه دروستکردنی که سیک به هه لکولین له سهر به رد، ته خته، قورقوشم، یان شیوه گرتنه وهی که سه که له سهر کاغذ. به کورتی له وینه یان شیوه گرتنه وهی ته نیا پشت به ههستی بینین (visual) ده به سترئ، چاو سه نته ری گواستنه وهیه، له کاتیکدا له وهسفکردنی زمانیدا له (ویناکردنه که دا) ته نیا وشه ی تیدا به کار دیت، سهره پای نه وهش پشت به ههر چوار هه سته که ی دیکه ش ده به سترئ.

نهو به راورده ته نیا له پرووی به ره مهینانه وهی کاره که یه، دنا لیکه و ته ی له سهر (به کار به ر) له نیمیدا (دروستکردنه وهی شیوه دا) ته ماشاکه ر و له وینه ی وهسفیدا خوینه ره زیاتر یان ناووتر؟ نه وهش به پرسیارنیک ده خه مه روو:

کاریگه ری بینینی وینه یه کت زیاتر له سهر دهرده که ویت یان (وینه یه ک) که به (وشه) به وهسف دروست کراوه؟

نهو به بوریوړین و ملشکاندن یه کتر نییه، به لکوو نهو ناسینه وهی هه ست یان به رزکردنه وهی ناستی تیگه یشتن یان دوزینه وهی خانه کاریگه ره کانه. له وانه ش گرنگتر کامیان (راستی که سه که یان شته که، یان دیمه نه که یان رووداوه که) وډک خوی ده گوازنه وه؟ نابی نه و هه شمان له بیر بچی که له هه ردووک باردا مبه ست گواستنه وهی راستی نییه، نه و نه دی مبه ست گواستنه وهی کاریگه ری (ویناکراوه که یه).

دندار پانتاییه کی فراوانی ئوتویو گرافیا یه که ی بو وهسف ته رخان کردووه، من به شیکي تاییه ت بو وهسفی کاریکته ره کان ته رخان ده که م، ده شه وی له گه ل پیناسه کردنی ئان فرانک به راوردی بکه م (نهو بو شوینی خوی)، وهسفی سروشت

به تاييه تى وه سفى كږيه له من په لڼه تر بوو. دندار ده نووسئ:

* قه نديليش وهك هه وړيكي سپي

* هه موو نزار ليو به ليو ناسمانه وه

* ماچيكي نه به دى و سهرمه دى

* * *

{نيست سالى ۱۹۳۲ من له كږيه و سنفى چواري ئيپتيدانيم، عومرم چوارده سائ، ديسان كه و تمه وه ناوړنك و پيكي و ئينتيزامى ژيانى مالى باوكم}.

پيشتر له مالى براكانى له هه وړي و مه خموور و له مالى خوښيان كه له زور كاتدا باوكى له وى نه بووه ژباوه، هه ستي به نازادى كردووه، هه چنده تووشى كيښه و نارېه تيش بووه. بو نمونه: {كاكهم ناسف له به غدا گه پايه وه، هه له عهينى گهړهك خانوويه كي زور خووشى گرت.... به لام وا نه بئ هم ژبانې چ ته ئسيريكي مه حسوسى كرديپته سهر شهر و ناكوكى بهينى كاكهم سه عدى و براژنم، به لكو هم ناكوكيه هه مابوو، به لام هيچ كام لا به راستيان نه بوو.... نه عيمه چيتر شاگردايه تى براژنمى نه ده كرد، روښتنى نه عيمه به تالبييه كي زورى له بهر چاوى مندا به جيپيشت، هه له بهر نه وه نه بوو كه زورى خوش دهويستم، به لكو شتومهك كړين له بازار له سهر شانى نه عيمه بوو، كه وته سهر شانى من.. موزه كهراتى دندار.. لا پهره ۲۳}.

زانپاريه كانى ناو هم چنده ديږه:

* ناسف له به غدا گه پايه وه.. به هوى كاره كه يه وه بو به غدا و شاره كانى خوارووى عيلاق نيردراوه، نه وهش واى كردووه له مال دوور بيت و به دنداريش را نه گات.

* زانپاريى دوووم، به رده واميى شهري نيوان سه عديى براى و براژنه كه يه تى، نه وهى تازيه نه ويه كه هيچ كام لا به راستيان نه بووه. (به راستيان نه بووه جوړيكي له چاوپوشين نه ك راستى).

* نه عيمه كه پيشتر شاگردى براژنى بووه له نيش و كارى خيانتيدا، به لام بو دندار له دوو حاله تدا گرنگ بووه،

یه که میان، پښتر ئیشاره تی به وه داوه که نه عیمه له رووی پرووچییه وه بو دندار چهند گرنګ بووه، که ناکړی هه رګیز فهراموش بکړی، دندار بو نهو باره پرووچییه دهنووسی:

{که کاکه م سه عدی، وهیان براژنم دئیان دهشکاندم، نه عیمه له گه ل من دانه نیشته غمی له گه ل ده خواردم و له گه ل نه گریا. نه مه خوشه ویستی نه عیمه ی پوژ به روژ له دل زیاتر کردم. زورم لا خوش بوو له دهمانی عیجزیمدا نه عیمه خویم به سهر شانیدا بدا، وکو جاران سهرم بخورینی و به دهنګیکی به گریانده وه پیم بللی (بیغله ما قایدی یوغتی) ئیستا وا پاش پازده سال نه موزه که راته نه نووسمه وه، هه ست به مه ده که م که قوه تیک خاس، قوه تیک که هه مووی وه فا و خوشه ویستی و برایه تیبه به ره و نه عیمه رام نه کیشی، نه گهر ئیستا لام بایه دهسته کانیم ماچ ده کرد و نه مه تی نه گه یاند که من نه و سا که چهند موحتاجی نه م (عیجزمه به ی) نه و بووم... موزه که راتی دندار}.

نه وه یه کیکه له پهره گرافه هه ره دره وشاوه کانی ناو نه ده بی په خشان نووسینی کوردی، که هه م هه ست و بیرکردنه وه که، هه م داپشتن و زمانه که ی، هه م جور نه ته که ی له ناستی حال ته ده روونیبه کانی پومانی جیهانیدایه.

نه م چهند دیره دا چی ده خوینی نه وه:

- داننان به حالت قورسه ده روونیبه کان.
- دوستایه تی و وه فا له گه ل کچیکی (نامه حرم) به لام له وپه ری ئینسانی و پاکیدا.
- نه مردنی یان له بیر نه کردن و به زیندوو مانده وی نه و نه حساسه شیرینه دوا پازده سال.
- راستگوینی و خاکه پایی (دهسته کانیم) ماچ ده کرد.
- نه وپه ری نوستالیزیا (چهند موحتاجی نه و بووم).

زور قورسه لیکدانه وه یه که بو نه و نووسینه رازیت بکات، چونکه نه وه ته نیا چهند وشه یه که نییه، مائیکه بو ناسووده یی، مائیکه بو گریان.

له گه ل هه موو نه و جوانییانه دا، دندار دیسانه وه دباره ی نه عیمه دهنووسی:

{شتومه ک کړین له بازار له سهر شانی نه عیمه بوو، که وته سهر شانی من}.

سهره پای دروستکردنی نه و به تالاییه له ناخی دنداردا، نه عیمه بوشاییه کی دیکهیشی له ناو مالدا دروست کردووه، نه ویش شتومهک کرینه، نه ووش سه غله تییه کی زوری بو دندار پیک هیناوه، که دهش هه له بهر سووککردنی نه رکی سهر شانی دندار بی، نه عیمه نه و کارانه ی کردبی. چونکه دواي رویشتنی بیزارییه کانی و کاره کانی دندار زیاد ده که ن:

{شتومهک کرین له بازار له سهر شانی نه عیمه بوو، که وته سهر شانی من، من نه مام زور پی ناخوش بوو، به لام مه جیوریش بووم بیکه م، که م روژ وابوو دوو جار گوشت پیندا نه تیرنه وه بازار، ناخو تووړه ده بووم و به قسم نه ده کردن، له سهر نه مام شکاتیان لی ده کردم، کاکم سه عدی به شکایه تی وان وهک بورکانیک به سهر سهری مندا نه ته قی.. موزه کراتی دندار لا په ره.. ۳۳}.

نه وه که سایه تی دنداره بو که س ده سته مو نابی، بو خویشی، سکا لکانی به رده وامن، سکا لا له ده ست ژیان و کو ت و پیوه نده کانی، کاتییک بابه تی کیش ده ست پیده کات، به ته واوی مافی خو ی ده داتی، بو نمونه (کیشه ی شت کرین و ناشکراکردنی په یوه نندیی کان) له سونگه ی نه م بابه ته وه، په یوه نندیی نیوان خو ی و برایه کانی شی ده کاته وه.

- سه عدی به سهریدا ده ته قییه وه.

- ناسه ف به رگری لی ده کرد و رزگاری ده کرد.

لیردها ده ست ده کات شتیک که م، یان روون نییه، حه قی خو ی نه داوه تی بویه به چند رسته یه ک بابه ته که ده گه یه نیته کو تاییه کی پر:

{کاکم سه عدی له سهر نه مامی زوو لی م توره نه بوو، زوریشی خوش ده ویم، نه م له ناسه ف چاکتر سهری نه واقیسی ده کردم، به لام من له دندا ناسه فم له نه و زیاتر خوش ده ویست و زیاتر مه یلی ناسه فم هه بوو}.

کامانه نه و ده قانه ی ناوا، راشکاوانه، ناوا ورد و روون: ناستی خوشه ویستی، راده ی تووړه یی و بق، وه لامده رده وی پیو یستییه کان و وه لامده رده وی دهر وون لیک جیا بکاته وه، که یه کیکیان سه عدی و نه ویدیکه یان ناسه ف، با وهک دندار کاریکته ره کانی حه قی و برای راسته قینه ش نه بن، با دوو پالنه وانی ناو چیروکی کیش بن؟

دندار نه و ونده له گه ل خو ی راستگویه، که ناتوانی خوشه ویستی سه عدی برای ردت بکاته وه، نه ک هه نه وه، راده ی

خوښه ویستیی بئ سنووری خوئی بو ناسهف نه شاردوو ته وه، هه رچه نده پاساوئیکشی بو به یانکردنی ده ست ناکه وی.

که له سالی ۱۹۳۲ جاریکی دیکه وه کو خیزانیکی یه کگرتوو له کوپه یهک ده گرنه وه، له ویدیو رسته کانه وه هه ست به (ون) بوونی نه عیمه ده کین (من ناگام له پاره و مه سرفی بازار نییه).

نه وهی دندار له م بابته دوور ده خاته وه کاره ساتیکی گه وره یه، که کاریگری له سهر که سایه تیی دندار به جئ ده هیلی، کاره ساتیک شاری کوپه ده شله ژینئ، دنداریش وهک چیروکیکی راسته قینه، وهک به شیک له ئوتوبیوگرافیای ژيانی خوئی دهیگریته وه، به لام به ته کنیکی چیروکه وه.

بو جاریکیش نهو پیاوه نه وهی له بیر ناچیته وه، که په نجه رهی سهره کی ئوتوبیوگرافیا، یان ناسینی راسته قینه ی خوئی له ناساندنی نه وانی دیکه دایه. من له نه عیمه وه، نهک له نه عیمه وه له وهسته گهرم و قوول و بئ غه لوغه شه ی دندار بوئی نووسیوه، زیاتر دندارم ناسی، زیاتر گیروده ی بووم، شکانی دهروون و ناسیکی بیرکردنه وهیم دی، به کورتی دندارم دی، ئینسانیبوونی نهو شاعیره مه زنه م دی، که هه میشه وهک نه فسانه ی پشت هه وره کان له بهر چاوم بووه، ده گریا، دلتنه گ ده بی، کچیکی چه ند سال بچووکتز له خوئی، په نجه ده خاته قژی وه، سهری بو ده خوړینی، به زمانه فریشته ناساکه ی خوئی دئی ده داته وه، نه وهیه په یوه نندی راسته قینه ی تورکمان و کورد، که ته نیا هه ست و سۆزیکي پاک له وپه ری په یوه نندی جوانی ئینسانیدا به سهر یه کتردا ده ژین، که مه به ست لی ته نیا هاوکاریکردنی یه کتره، بو به رگه گرتنی مهینه تییه کانی ژیان.

من له کاریکته ری براژنه که یه وه، هاوسه ری سه عدی، که خا ئوژنیشی بووه، دیوکیکی دیکه ی دندارم دیت، شهر و ئاژاوه، قیره و هاوار، ژيانی نهو بهو مندالییه ده خه نه مه ترسییه وه، له وپه زانیم دندار له هیمنیی مالدا گه شه ده کات، نه وهش گرنگترین سیفه تی نووسه ره.

ده کری پیرسین بوچی ناسه ف؟ بوچی ناسه فی زیاتر خوښ ده وی، له کاتیکدا سه عدی زیاتر و زووتر به پیوستییه کانی پاده گا؟ سه عدی ته سلیمی ژيانی کو مه لایه تی بووه، شهریه تی، هاوار ده کات، تووره ده بیټ و دیته وه سهر خوئی، نه وانه سیفه تی که سایه تیی ناسایی کو مه لایه تین، لهو نیوانه دا پیوستییه کانی دنداریش باشت و زووتر ده بینئ. ناسه ف دیدیکی دیکه ی بو ژیان هیه، ده رگایه کی فراوانتری کردوو ته وه، ژيانی بچووکی خیزان نه وی زیندانی نه کردوو، دندار له ریگای نه وه وه خه لکی چالاک و به توانا ده ناسئ، سه عدی جه لال، ره شید باجه لان، کابرای نه ناس و چه ندانی دیکه. به کورتی

ناسهف، دندار وهک کاریکته ریکی سه ربه خو، له ده ره وهی برایه تی و خوین ده یینی و ئهرکی ده داتی، شتیک بو که سایه تییه که ی زیاد ده کات، که دندار عاشقی ئهو زیاد کردنه یه.

کاریکته ره کان ده ناسینی، شار و ولات به سه ره ده کاته وه، دایه لوگ ده نووسی، تا جیهانیینی خو ی پروتتر بکاته وه، تا پروناکی زیاتر بخاته سه ره وشه کان، تا تاریکییه کی زیاتر له ده روونی ئیه شه دا بره وینیته وه. هه ر بویه چیرۆکی ده نووسی، چیرۆکی کاره ساتیک شاریک ده هه ژینی و دنداریش ئهو هه ژانه دوای نزیکه ی نه وه د سال بو ناخی ئیه ده گوازینته وه.

نینگیزه کان کوردیان له چیرۆکیه کا کوشت که ناوی عیراق بوو

(٢١)

نۆویۆگرافیا و چیرۆکیژی

من به ئینم دابوو که ئهو به شه ی وتاره که ده رباره ی ئهو چیرۆکه بی که دئی کویه و ویزدانی دنداری هه ژاند. له بهر دریزنه بوونه وه ی زیاتری زنجیره وتاره که، ناچارم چهن دی ده کړی به کورتی چیرۆکه که بگیرمه وه، تیبینیه کانیشی له سه ره بنووسم، دندار ده نووسی:

{مه ووسی ئاخه ئیوه ی به هار بوو، هه موو قوتاییه ک به هه ماسه ته وه خو یان بو ئیمتیحان ئاماده ده کرد، تیم تیم وه ستا بووین، هه ر تیمه ئیواران له ناو باخچه یه ک له باخچه زۆره کانی ده وری شار کۆمه له ی ئه به ست... براده ری زۆر خوشه ویستم له مه کته ب "بابه که" ی حاجی مسته فا ... پیی وتم

- یونس ئه تو له کینده ر سه ی ده که ی؟

وتم: من و عوسمان هه ر دوو کمان له ئاشان سه ی ده که یین.

وتی: بۆچی ناییت له گه‌ځ من و باببه ره‌سوول و سه‌لاحه‌دین و حه‌میدی تاهیر چه‌له‌بی له ږووبار سه‌عی بکه‌ین؟ که من گه‌رامه‌وه ماته‌وه، مه‌سه‌له‌که‌م به عوسمان وت، عوسمانیش موافقه‌تی کرد. موزه‌که‌راتی دندار.

نه‌وه بنه‌مای چ dرۆکیکه یان گیرانه‌وه‌ی قسه‌یه‌کی دۆستانه‌یه؟ بۆ نه‌و سه‌ره‌تایه قسه‌یه‌کی دۆستانه‌یه، به‌لام دندار سیحریک ده‌داته وشه‌کان، سیحریک ده‌داته داواکاری براده‌ره‌که‌ی، که خوینه‌ر به‌وپه‌ری دوودنی به‌داوی ږووداوه‌که‌دا بچی، به‌تایبه‌ت که پیش نه‌و چه‌ند دیره، سه‌ره‌تا باببه‌ته‌که‌ی ناوا ده‌ست پی کردووه.

{له ناخیر مانگانی ته‌دریس شتیکی له هه‌موو کۆیه ږووی دا، که به ژن و پیاووه پیی هه‌ژان...خودا به په‌حمه‌تی خوی شتیکی وای بۆ ئیجاد کردم، که من له‌م حادیه‌یه دوور بکه‌ومه‌وه}.

نه‌و چه‌ند وشه‌یه گیرانه‌وه‌که له قسه‌ی ناسیه‌وه ده‌گوازیته‌وه بۆ ناو هونه‌ری چیرۆک، سه‌ره‌تا که‌ی چۆن هه‌تچنیوه:

- له کۆتایی سالی خویندن شتیکی گرنگ ږووی داوه.
- شتیکی ناسایی نه‌بووه، خه‌لکی هه‌موو هه‌ژاندووه.
- په‌یوه‌ندییه‌کی له‌نیوان سالی خویندن (قوتابی) له‌گه‌ځ ږووداوه‌که دروست کردووه.
- شتیکی ترسناک، بئ نه‌وه‌ی هیچی ئی گوتب.

له په‌ره‌گرافه‌که‌ی دواي نه‌و ناگادار کردنه‌وه‌یه‌دا، بازنه‌که بچووکتر ده‌کاته‌وه، به‌لام ئالۆزتر. گۆرانه‌که له داواکاری (بابه‌که‌) ی براده‌ریه‌وه ده‌ست پی ده‌کات، ئاماژه‌که وایه، که ږووداوه‌که په‌یوه‌ندای به (دندار و عوسمان) نه‌وه بئ، به‌هوی باببه‌که و براده‌ره‌کانیه‌وه. له‌دریژهی گیرانه‌وه‌که‌دا، سه‌لیقه‌ی دندار ئیمه دواي خوی ده‌خات، له ده‌روون و باریکی نه‌وپه‌ری ئالۆزدا. نه‌وه گریی چیرۆکه، که خوینه‌ره‌که‌ی ده‌خاته سه‌ر له‌ره‌ی دڼ، دندار ده‌نووسی:

{عه‌سر قایمه‌قام خه‌به‌ری ناردبوو که سه‌ردانی باوکم ده‌کات... باوکم نه‌مری کرد که من و عوسمان خۆمان ون نه‌که‌ین، من نه‌م نه‌مری باوکم زۆر پی ناخۆش بوو، به‌لام چاره‌ش نه‌بوو}.

کۆدکر نه‌وه‌ی ږووداوه‌کان، وده‌ختی تاقیکردنه‌وه‌ی سه‌ری سائه. قوتابییه‌کان هه‌موو ده‌چن بۆ ناو باخچه‌کان بۆ سه‌عی کردن. باببه‌که و گروپه‌که‌ی داوا له دندار ده‌که‌ن له‌گه‌ځ نه‌وان بچن له ږووبار سه‌عی بکه‌ن. به‌ئین ده‌دن. باوکی دندار کاری بۆ

پهيدا دهبی و ناهيلى بچن. نهو زانياريه سادانه لومغی گيړانه وهن، يان نهينی گيړانه وهن، که دندار به شاره زاييه کی زوره وه که لکی لی ودرگرتوون. به رسته ی ساده، به لام سرنچراکیش دهمانخاته ناو توره که ی خويه وه، نهویش دانانی گه رای چيروکه که یه له ناو دلی خوینه ره کانیدا.

{پاش نهووی قايه مقام هه ستا رويی، چوومه وه کونه هه واری جارنم (ناشان).}

توره که به م شيويه نراوه ته وه، برادره کانی دین له گه ل خوینی بهرن بۆ رووباری (که هاتن ئيعتيزارم لی خواستن)، دواتر ده چيته وه ناشان.

دندار وهک چيروک نووس، سهره تاي نهينی که ی ناوا ناشکرا دهکات {نيو سعاتی پی نه چوو گرمه یه ک هات} ده پرسى، ده لين {مومکينه قايه چی بى بهردی شکاندى}.

نيمه وهک خوینهر ده زانين، دواى تپيه ريوونی سيزده سال به سهر نه م روودا وه دا، ئينجا دندار به وپه ری هينمی و وشياريه وه روودا وه که مان بۆ ده گيړيته وه. واتا دندار سهرتا و کو تايی روودا وه که ی ديوه، له کاتی نووسینی نه م ئوتوبيوگرافيه دا هه موو شتيک ته وواو بووه، نهووی ده يخاته حاله تی چاوه روانييه وه، يان نهووی ده که ويسته حاله تی چاوه روانييه وه (نيمه ی خوینهرين).

بزاني چۆن و به چ گه شکه يه که وه ده چيته پيشى؟

{هينده ی پی نه چوو، عوسمان به هه راکردن هات، زور به شله ژاوی و مشه وه شيه وه وتی:

- يونس هه سته باوکت توی دهوئ}.

گرمه ديت، عوسمانی هاوړی به مشه وه شی ديت، باوکت توی دهوئ.

نهو وه کو دانه ن که خوینهر ده خاته سهر ناوازی چاوه روانی، که تا ئيستا چيروکی کوردی تا راده يه ک ليی بيبه شه.

نهو گرمه يه که نيمه و دندار ده زانين په يوه نديی به وه وه نييه. چی رووی داوه که عوسمان هينده په شوکاوه، که دنداريان دهوئ؟ يان گرمه و مشه وه شی عوسمان په يوه ندييان به دنداره وه چييه؟

{که گه يشتمه وه ماله وه، سهيرم کرد له مالى نيمه شينه، له خو دانه، گريانه.... چوومه ديوی ژووره وه، به جاريک به روومدا هاتن، دايکم، پوورم، ماموژنم، ناموژاکانم، براژنم، خوشکم به جاريک لييا نه پرسيم "له کوئ بووی؟ له کوئ بووی" سهرم

لئ شېوابوو، نارقه به دموچاوما نه هاته خواره وه،... نه مقیژاند "له ناشان، له ناشان بووم چ قهوماوه" نېتر دوو دوو، سئ سئ نه شکی چاویان نه سرپه وه و پینه که نین، به لام فاتیمة خوشکم وه کوو شیت خوی پی دادام، دهستی پیکرد هم لیم بدا، هم ماچم بکات. موزه که راتی دندار}.

نوه هونری گیرانه وه، به که مترین ته کنیک زورتین چاوه پوانی دروست کردوه، کهس چیروکی کهس نازانی، نیمه ش تا نیر چیروکه سهره کییه که نازانین، نهو هموو لیکتینه که یشتنه سهرچاوه که ی له کونویه؟ عوسمان په شوکاوه، دایک و خوشک و خرمان هموو دگریان. به دیتنی دندار نارام دهنه وه، به لام نهو هیچ نهو هه رایه نازانی. نیگه رانیی دندار نیگه رانییه کی ناسایی نییه، دندار جهسته و هوشیکه به کاردیت بو گواسته وه ی نیگه رانییه که بو ناو دهر وونی خوینهر.

لیره وه نیمه نیگه رانترین، نهو گریان و له خوندانه چیه؟ دندار چی به سهر هاتوو یان دهبوو چی به سهر بی؟

{عوسمان به فریا که یشت، زور خیرا مه سه له که ی تی گه یاندم، که بابکه و سلاخ و باببه ره سول و همیدی تاهیر چه له بی له رووبار بومبیکیان له دست ته قیوه ته وه و هموو یان کوژاوان..مردن..له گریانمدا، پامکرده دهر وه، عوسمان به دوام که وت، چوینه رووبار داروبهرد نینسان بوو...هر داره مهیت بوو نه گوازیه وه}.

نوه نه نییه که یه، نهو رووداوکی پوژانه یه، که دندار له ته کنیک کی سهرنچراکیشدا گیراویه تیه وه، مه بهستی سهره کیی دندار گواسته وه ی کاریگه رییه کانی رووداوه که یه بو سهر یه که یه که ی خوینهران، دنا بو خوی پیشتر حه سره ته کانی کیشاوه، نه وه نده ی پیی کراوه گریاوه.

نه وه نده ی په یوه نده ی به ئوتویوگرافیاوه هیه، نهو چیروکه به شیکه له ژبانی دندار و خیزانه که ی و شاری کویه. به هموو یان به شیک له ژبانی دندار رووناک ده که نه وه:

- دیار که وتنی شیوه یه کی دیکه ی په یوه ندی دندار به باوکیه وه، پابه ندبون به فرمان، یان داواکاریه کانی وه.
- کاره ساتیک ده بیته شله ژانیک خیزانی، راسته کاره ساته که قورسه، به لام له لایه کی دیکه وه ده بیته هو ی نشان دانی نهو هموو خوشه ویستی و سوزه خیزانییه به رامهر یونسی چواره سالان.
- فراوانی په یوه ندی دندار لهو ته مه نده دا به برادر و دهر ویه ره که یه وه.
- سهر دانی قایمه قامیش بو مایان دهر خه ری ناستی کومه لایه تی خیزانه که یان و باوکیه تی. هر چه نده له ورده کاری

دندار چاوه پریم دمکرد شتیک له شیاواری په یوه نندیه که و که سایه تیی قایمه قام و ناو و هندی سیفاتی به یان کات، که رووناکییه کی زیاتری ده خسته سهر بیرکردنه وهی خوی و جوړی په یوه نندیه کانی باوکی، زانیارییه کی زیاتریش بو نیمه.

به وپه ری شاره زاییه وه دندار نالیه تی نهو به شهی ئوتوبیوگرافیا په که ی گوریوه بو چیروک، هم ته کنیکه که ی گوریوه، هم شیاو زه که ی و هم زمانه که ی. له خاله گرنگه کانی چیروکه که شیه وه، دریژهی به موزه که راته که ی داوه.

که سایه تیه کانی ناو چیروکه که، باوکی، خوی، عوسمانی هاوړی له لایه ک. باببه ک و هاوړیکانی له لایه کی دیکه، خوشکی و دایکی و که سانی دیکه وه ک کومبارس.

شوپن: مائی خویان. باخچه ی ناشان. رووبار.

رووداو: سه عیگردن، به ئیندان بو پیکه وه بوون، ته قینه وه و تهره ه لگرتنه وه.

کوتابی چیروکه که

{تا نیوه ی شهو ههر گریام، پاشان به دم هه نسکه ی گریان وه خه وم لی که وت. پاش دوو پوژ چومه زیارته تی حمید، که بریندار بوو، بو گپراهه وه، که خزمه تکاریکی سه لاه بومبایه کی له ناو رووبار دوزیبووه و خه به ری دابوون، نه وانیش ته دبیریان کردبوو، که هه لیوه شینن، بارووده که ی لی دهرینن، سی چوار پوژ بوو خه ریکی بوون، زورتین بورغی و بزماریان لی دهره ینابوو، به لام بورغیه کی گه وره لیان عاسی بووبوو، سه لاه سونندی خواردبوو، که نه بی ههر دهری به ینن، له بهر نه وه ههر ئیسراری نه کرد، پاشان که مه نیوس بووبوو، بومبایه که ی به دوو ده ست هه لگرتبوو، به قووه ت به به ریکی زه لامیدا دابوو، مومبا ته قیبووه، که س سه ری سه لاهی نه دوزیه وه، باببه ره سول و باببه که ش وه کوو به برینداری هه لیانگرتبووه وه، بو شهو مردبوون، دوو مندالی تریش که به رخیان نه شووشت، هه ردوویان ده ستبه جی مردبوون.. موزه که راتی دندار}.

هونه ری دندار له وه دایه نهو رووداوه گه وره و کاریگه ره ناکاته سه ردیږی نووسینه که ی، سه رته نهو زانیارییه مان ناداتی، وه ک چیروکنووسیکی شاره زانامده مان ده کات، ده ستان ده خات سه ر ناگری چاوه پروانی، بونی حالته کانمان نیشان ده دات "کارساتیک پروی دا هه موومانی هه ژاند" باببه که به ئینی لی وه رگرتم له گه ل نه وان بچمه رووباری، میوانمان هات، به شه رمه وه ئیعنیزارم لی خواستن، نه چووم، مال هه موویان وا ده زانن دندار لای باببه که و براده ره کانیه تی.

سیحری ته کنیک

یه که م: هونه ر و ته کنیک که لیره دا به کار هاتووه، دندار گوښی له دهنگی ته قینه ووه ده بی، نه ووش هر له بهر نه ووی نیمه ش گویمان لی بی (ناخر نیمه ش له ریځای وشه کانه ووه گویمان له ته قینه ووه که بوو).

دوو م: که سوکاری دندار دوزان له رووباری ته قینه ووه بووه، بابه که و براده رکانی بهر که وتوون.

سییه م: له بهر چاوی نه وان بابه که و براده رکانی به دواي دنداردا هاتن و دواي میواندارییه که دنداریش دیار نه ما.

چوارم: میوان و هیشتنه ووی دندار له مائی و نه چوونی له گهل بابه که و نه وان کاتیک به دوايدا دین داینه موی چیروکه که یه.

نه ووی له هموو نه وانه گرتگره، هیشتنه ووی کاره سات و رووداو که یه بو کوتای چیروکه که. تیرکردنی غه ریزه چاوه راوانیکردن و هسره ته بو دوا خال. له گهل نه وانه شدا له دهره ووی چیروکی هونه ری، له دهره ووی ته کنیک و زمان، رووداو که جهرگی که لیکي داغ کردووه، هر له بهر نه ووشه چ له رووی واقعییه ووه، چ له رووی چیروکه ووه، رووداو که پاشخانی هیه، دنداریش نه و پاشخانه هرگیز له بیر ناکات:

{به م سورته نه م بومبایانه کی ټینگلیز له پاش حه ربی عالمی یه که م، له سه ر نه موی که کوپه حاکمی سیاسییان دهرکردبوو، له حکومتی ټینگلیزی عاديله عاسی بوو بوون، به کوپه دیدا دابوو، له وهختی خوی فقه قییه ک و دوو مریشکی پی کوژراوه، خانووه های پی ویران کردبوو، به لی نه م بومبایه ش له و بومبایانه بوو، که له رووباره که نه و سا که نه ته قیپوونه ووه، به لام پاش ده سال له مه وسیمیکي که دار به ری نه دا، گول نه پشکوت، ژیان تازه نه بووه، داری پینج لاوی تازه هه لچووی بری، گولی جوانی هه لوه راندن.. موزه که راتی دندار}.

چی ناشکرا ده کات؟

- پاش حه ربی عالمی یه که م، نه ووه په یوه ندی به سه رته ای نه م نو توبیوگرافیا یه شه ووه هیه، دواي هاتنی ټینگلیز بابی دنداریش کوپه جی ده هیلیت و له ژیر زه بری داگیرکه ر دانانی ش.

- خه لکانیکي دیکه به جوړیکي دیکه ناره زاییان دهر بریوه، وهک دهرکردنی حاکمی سیاسیی ټینگلیز.

- کوپه له حکومتی ټینگلیز عاسی ده بی. (دنداریش به ته زه ووه وشه ی عاسی خستووه ته په نا وشه ی عاديله ووه).

- بو چاره سه رکردنی ناره زایی خه لک، حکومتی ټینگلیزی عاديله کوپه به فروکه بوردومان ده کات.

- نه وه دی دهیکوژن دوزمنه سهرسه خته کانیان، هاوولا تییهک (فه قتییهک) و دوو مریشک.
- وهک هه میسه شهر له مائی کورده، بۆمبی نه ته قیو وهک دوزمن له ناو دئی شاره که به جی ده میئی.
- دواي ده سال هیشتا خه لک قوربانیی ناره زاییبوونیان ددهن.

لیره وه (مه به ستم دوا پرسته کانی دنداره له کو تایی چیرۆکه که دا) نه ده ب مهرگ دهرانیته وه، لیره وه فه نتازیا فریای شکست ده که ویت، له وه رزیکدا دار به رنه دا، بۆمبی ئینگلیز داری پینج لاوی بریه وه، له وه رزیکدا که گول ده پشکوی، له وه رزیکدا ژیان تازه ده بیته وه، گولی جوانی پینج لاوی هه لوه راند.

ههر نهو بۆمبیانه ی ئینگلیز بوون به درێژایی میژوو کوردستانیان وێران کرد، قه لادزییان کاوول کرد و هه له بجه یان کیمیا باران کرد، کورد چی به سهر هاتوو له نه نجامی ته قینه وهی نهو بۆمبیانه بووه، له نه نجامی بۆردومان کردنی کوردستان بوو له لایه ن ئینگلیزه کانه وه، جیهیشتنی نهو بۆمبیانه به نه ته قیوی له رووباری کوپه دا، نهک ههر نه وه سیاسه تی کوشتیان له ناو نهو وشانه دا جی هیشتا، که ده ولته ی عیراقیان پی نووسییه وه.

"شيعره جوانه کانی نالی له گه ل شيعره ناگرينه کانی حاجی قادر له میشکدا له سهر زه عامه تی نه ده بی شهریان بوو"

(٢٢)

یه که م ههنگاوی دندار بۆ ناو دنیای شيعر

نه وهی من یه که م یاده وه رییان له گه ل دندار له رینگای شيعره وهیه، نهک ههر نه وه، کورد به شیوه یه کی گشتی دندار وهک شاعیر وینا ده کن. شيعر و دندار، به تایبه تی شيعری نیشتمانی و حه ماسه ت دووانه یه کی له یه کتر دانه براون.

دندار بۆ خۆی قسه یه کی دیکه ی هه یه، به هۆی ئۆتۆبیۆگرافیا یه که یه وه له گه ل دندار ژبیان، ژبانی ساده ی مال و په یوه ندی خیزانی و مه کته ب و براده رایه تی، نه وه تا سالی ١٩٣٣ز، که دندار ته مه نی بۆته پازده سال، له پازده سالییه وه دندار شيعر ده ناسی. دندار دوو کاریکته ری زۆر نزیک له یه کتری له زه نی ئیمه دا بۆ دروست کراوه:

یه که میان: دنداری شاعیر.

دوو ه میان: دنداری شۆر شگێر.

تییینی: جگه لهو دوو حالته دنداریکی ههست ناسک و به وه وفا و به ئیجساسیشمان له ژبانی کۆمه لایه تیدا دیت.

لهو پازده سائهی به سه ریدا تیپه رین، جگه لهو هه موو شتانه ی له سه ر دندار زانیمان، یه کیگ له وانه شمان به زوویی ناسی، نه ویش دنداری شۆر شگێر، راستتر دنداری شۆر شگێرمان نه ناسی، به لکوو دنداریکمان ناسی، هه وئلی شۆر شگێری هه یه، جه ماسی به شداری و خه باتگێری هه یه، نه وهش له ریگای ئاسه فی برایه وه رینوینی ده کرا، ده ست پیکردنه کهشی له یه کهم گوتهاری نه وه وه بوو له مه خموور، من بناغه ی رووحیه تی شۆر شگێری دندار، که دواتر ده بیته ناو نیشانی لهو گوتهارانه ی ئاسه فه وه ده بینم، وردتر ئاستی کۆمه لایه تی خیزانی و به رزی و گیانفیدایی بنه ماله که ی هه ر له منداییه وه دنداریان به ره وه نیشتمانی به ره وه ری ئاراسته کردووه.

دندار نهو شاعیره پر سیره، به و په ری ساده یی ئاشنایه تی خۆی له گه ل شیعیر ده خاته روو:

{ئێستا من له سائی ۱۹۳۳م سنفی پینجی ئیپتیدائیم، له م سائ هه جرای ژبانم گۆرا، له ده وری مندائی هاتمه ده وریکی تر، که ئیتزانیکم پێ وه رگرتبوو. موزه که راتی دندار}.

هۆشیاریی دندار ده رباره ی قوناغه کانی ژبانی و ئیکجیاکردنه وه یان و سنوور بو دانانیان جیی بایه خه، که ده گاته ته مه نی بیست سائی ده ست ده کات به نووسینه وه ی ژباننامه ی خۆی، دواتر ده فته ره که ی له ده ست ده چی، له دوا قوناغی کۆلیژ دوو به ره گۆرانکاری ژبانی خۆی ده بینن، ده یه وئ له ویتوه بو سه رده می مندائی و میرمندائی بروانی و بینووسیته وه، نه وه تا نهو ئوتۆبیوگرافیا یه به رده ستمانی ئی به ره هه م هاتووه، سه ره رای نه وهش وه لامی بو گۆرانکاری به فیسئۆلۆجیه کانی جه سته ی خۆشی هه یه، له یاده وه ری به کهیدا که ده گاته ۱۹۳۳ز له سه ر لووتکه ی بلیندی گه نجی (یان بائق) ده وه ستی، نهو له سائی ۱۹۱۸ز له دایک بووه، که واته لهو سائ هه دا بۆته پازده سال و دنیا بینیه کی دیکه ی بو دروست ده بیته و زیاته ر به دنیا ی هزی و مه عنه ویه که ی پا ده گات. دندار ده نووسی:

{ له م سائ هه دا:

۱- دهستم پیکرد، به وردی دیوانی حاجی قادری کوږی مواتهعه بکهه، به لکو شیعرهکانیم نه غلب له بهر کردبوو، دیسان مام که زور به وردی گوږ له شیعر و قهسایدی شاعیرانی کوږی وهکو (عهونی، راجی، عاسی، حسینی) رابگرم و له بهریان بکهه، به ممش نیکتيفام نه کرد، ههر شیعریکی کورديم بکهوتایهته بهرچاو نه منوسیییه وه و له بهرم ده کرد، تا نه غلب شیعرهکانی (وهفایی، کوردی، بیکهس، زیوهر، پیره میرد)م له بهر کرد، زورم لا خوش بوو که به یانیان همه رهش و غریب موسته فا له مه کتهب نه هاتنه دهره وه، به هماسه وه شیعی (نهی وهتهن مهفتوونی توم)ی بیکهسیان نه خوینده وه، له سالداه بهره بهره ههستم به خوم ده کرد له زهت له شیعر وهرنه گرم، به لکو زورم لاخوشه. موزهکهراتی دندار. لا پهره ۴۳}.

بازنه ی خویندنه وه شیعر:

یه کهه شاعیر که دندار دهستی پی راگه یشتووه، حاجی قادری کوږیه، نه وهش ریکهوت نییه، که نیمه رۆژانی سهرهتای پیگه یشتنی دندار دهزانی، گوتارهکانی ناسهف و به چه شیرانی کورد و نامه بردن بو مهندووی سامی، کوږوونه وهی حزبی رۆژانه له مالیان، هه موو نه وانه زه مینه یه کی له بارن بو نه وهی دندار بو لای شیعرهکانی حاجی قادری کوږی بانگ کهن. بازنه کان له ناو شیعره نیشتمانییهکانی حاجیدا یه کتر ته واو ده کهن.

حاجی که سیکه بیکهس بو نیوه قور ده پینوی

گوږی لی ده گرن زه ریفه. ناگرن به لا له خوتان

دندار (گوږی) لی ده گرت، به مهفهومی حاجی گوږی لی ده گرت، ده بیته سهرکه وتووترین خویندکار تا نه مړو ماموستایه ک هه بیووی. شیعرهکانی نه زهر دهکات. عهونی و راجی و عاسی و حسینی، که نزیک بوون و دهستی پیراگه یشتوون، بوونه سهرهتای شیعرناسینی.

دواتر وهفایی ده دوزیته وه، کوردی و بیکهس و زیوهر و پیره میرد له بهر دهکات. له فهزای (نهی وهتهن مهفتوونی توم)دا نه شونوما دهکات. دندار به وپهری وردی و بهرپرسیاریه تییه وه ده چیته ناو دنیای شیعر، له سهرهتاوه خوی ده بینن له ناو نه ده بیاته. نهو له زهت وهرگرتنه یه کهه چه که ره کردنی ههستی شاعیربوونیته، نهو هه رگیز دروی له گه ل ههستی خوی نه کردووه.

کاربگه ربی حاجی قادری کوږی (که حاجی نه بووه و له سهرهختی جه جدا له دایک بووه) له سهر دندار قوول و فراوان و

همه لایه نه، نه وهش نه پنییه ک نییه، من یان که سیکی دیکه بیدوزیتته وه، نه وه دندار خوږی دهینووسیتته وه، خوږی به وپه ږی ناگا له خوږوونه وه، یان به وپه ږی هوشیاریییه وه نه وه دهینووسیتته وه که حاجی قادری کوږییه، له ناخی نه ودا وهک په یام و که سایه تی دروست بۆته وه، نهک وهک نه وهی بیهوږی رۆلی حاجی بیینی، نا نه خیر، به لکوو وهک ماموستا و هندیچار سهره نشتکار له ناخی دنداردا درده که وږی، دندار دهینووسی، بۆ دوزینه وهی نه وهش من دهی تویک له نوتویوگرافیا یه که ی پش که وم:

{دیوانی نالیم زور به وردی خوینده وه، شیعره جوانه کانی نالی له گهل شیعره ناگرینه کانی حاجی قادر له میشکدا له سهر زه عامه تی نه دهی شهریان بوو، له شپه شتیکیان به من به خشی، نه ویش بۆ شیعر و نه ده بیات رواندیام، زور خه یالی وام له میشکدا بوو، که حهزم دهکرد به ناو خه لقیدا به رپایان بکه م، خوم نیمتیجان کرد، که نه توانم شیعر دابنیم، شهوکیان تا درهنگ نه نووستم، قه سیده ییکی پازده به یتیم دانا. موزه که راتی دندار}.

دندار وهک که سیکی پینگه یشتوو له ږووی رۆشنییری نه ده بییه وه، پای خوږی ده دات، دوو لووتکه ی ه لېژاردوو، نالی و حاجی قادر، که نه وه به شا شاعر ناو دیریان دهکات، یه که میان وهک نوینه ی شیعر و خوشه ویستی (که تا ماوه یه کی زور حه بیبه موک و پایته ختی نالی بوو)، دووهمیان وهک نوینه ی شیعر و نیشتمانپه روه ی. دندار دهیه وږی خوږی نه زمون کات {خوم نیمتیجان دهکرد}. نه زمونیک له ناخی نالی و حاجییه وه هاتب، شیعره به رزه کانی نالی، شیعره ناگرینه کانی حاجی، له بیر و میشکی دنداردا له پشپرکیدان، نه وه نیمه یین، برپاری نه وه ده دین کامیان سهرکه وت، نه وه برپاره په یوه سته به لیکوئینه وه یه کی دوور و درېزه وه، یان به راوردیکی ورده وه له نیوان شیعره هه رسیکیاندا. نه گهر ږووکاری گشتی شیعره دندار وهرگرین، نه وه حاجی توانیویه تی (زه عامه ت وهرگری) نه وهش به س هۆکار، که هه ر بۆ خوږی ده ستیشانی کردوون:

{موتالعه عاتی ته نریخیم و موحیته ناگرینه که م و نه فسیه تی بۆ خزمه ت تینوم، نه مانه هه رسیکیان منیان به لای حاجی دادا، هه ر که نه مویت غه زه لیکي غه رامی بلیم، دهنگی پیروزی حاجی به سهریدا نه قیژاندم، نه یفه رموو:

باسی زولفی درېژ و چاوی به خه و

نه برپایه وه بوو به تری خسرو

یتر دهستم له قه لهم شل دهکرد.. موزه که راتی دندار}.

لیکچیا کردنه وهی سځ خاله که:

یه که میان: خۆیندنه وهی سه رچاوه میژوو ییه کان، میژووی نه ته وه کان و شوڤش و پرگاربوونیان، که دۆلدار یه که یه که ناوی کتیبه کان به بیان ده کات:

{له کتیبخانه کهی کاکهم سه عدی دهستم پی کرد، که موتالعهات بکهه، له پیش هه موو شتیگا، ته ئیریخی سه وری فه رهنسه و ته ئیریخی یۆنانم به تورکی موتالعه کرد، له پاشان ته ئیریخی ئیستیقبالی جه لال نوری مه شه ورم هه ر سی جوژه، ته دقایق و خۆیندنه وه و ته ئیریخی کورد و کوردستانی نه مین زه کی به گ و ته ئیریخی بابان و سو ران و موکریانی سه ید حسین حوزنیم به کوردی خۆیندنه وه}. نه وه و چه ندان سه رچاوه ی به ناویانگی دیکه، که دۆلدار ده هیئنه سه ر نه و باوه رپی که هه موو توانای خۆی بو خزمه تی نه ته وه که ی، میژووی ولاته که ی ته رخان بکات، نه و تیگۆشان و به رگری و هه وئی نه ته وه کان شاره زا ده بی، نه رکی خۆی وه ک که سیکی خۆیندنه واری نه ته وه یه کی ژێردهسته و پارچه کراو و مه زلووم له ودا ده دۆزیته وه که هه موو شتیگ له پیناو روونا کردنه وه ی به ریپی رو له کانی میله ته که ی به کار به یئنی. نه وه به باوه رپی نه وه ی که خۆی باش ده ناسیت و ده زانی نه و کاره ی پی ده کری.

دووهم: {موحیته ئاگرینه کهه}، دۆلدار نه و دهسته واژه یه ی حه قتا و پینج سا ل به ر له نه مرو به کار هیئاوه، نه و کاته وه نه و {موحیته} ئاگراوی تر ده بی، نه و کاته وه ئاگر زیاتر نه ته وه که ی ده سوو تیئنی. نه و کاته ی دۆلدار نه و موحیته ی به ئاگراوی زانیوه، هیشتا دیهاتی کوردان کاول نه کرابوون، هیشتا کورد رانه گو یزرابوو، هیشتا نه نفالی مو دیرن دهستی پی نه کردبوو، هیشتا ته یموور له عه رعه ر نه گه رابوو، هیشتا هه ر هس قهومی نه یگوتبوو (ئیجنا به دو وینعه دوو)، هیشتا که رکوو ک کوردستان بوو، نه ببوو کیشه له سه ر، هیشتا هه له بجه ده رمانخوارد نه کرابوو، ناتوانم که تنه شه رمه یناکانی کوردیش له حزوری دۆلداردا باس بکهه. نه و موحیته ی نه وکات، دۆلدار شه رم له حاجی ده کات و زهعامهت ده دات به شیعی نیشتمانی، که نه و سا هیج نه بی کورد نیشتمانه که ی به هی خۆی ده زانی، نه ک وه ک ئیستا که کورد له دله وه باوه رپی وایه نه م ولاته هی به غدا یه و کوردی شه رانی داگیری کردوه!

سییه م: {نه فسیه تی بو خزمهت تینووم}

دۆلدار له خیزانیکی شارستان، که له زه زه تی ژیان ده ناسی، خۆیندنه واری و پارێزه ر، رو شنیریکی هه لکه وتوو، نه وانه هه موویان ریگای نه وه ی بو خو ش ده کهن، که بتوانی ژیانیکی ئاسووده و شه ره فمه ندانه، به لام بی ناو نیشان و بی ده نگ هه ئیژی ری، که چی موحیته ئاگرینه که ی، ولاته سووتا وه که ی، رووبار و باخچه پر ناپالم و بو مباکانی گیرۆده ی ده کهن، خو شگوزهرانی و پاره په یدا کردن له بهر ده می بوون، به لام ههستی خو فیدا کاری و نیشتمانی په ره ربیه که ی، ئاراسته ی ریگا سه خته که ی ده کهن،

دندار ناکړی و نابی و ناگونجی، ته مهنی خوی له ړنگایه کی ناسان تاقی بکاته وه، نهو سه خترین تاقی دهکاته وه، ړنگای فیداکاری.

نهو چهند دیر، نهو بیرکردنه وه یه دندار راستییه کی تال به تامی کوژا لکمان پی دهلی، راستییه ک که له بهری هه لیدین، نهویش نهو یه، ههستی نیشتمانپه روهری، که ههستی نینساندوستی، که رووحيه تی فیداکاری و خونه ویستی هیچ په یوه ندی به زه مان و پیشکوتن و ناست و پله و پایه و پروانامه و گه ږان و دیتنی ولاتانه وه نییه، ههستی نیشتمانپه روهری له دید و بیرکردنه وه و په روه رده و دوروبه روه دیت. نهو موحيته ناگر و مه نجه نیق و دوزه خه ی نه مړو کورد تییدا دهژی، خیانه تکار و گه نده تکار و خوروشی زوری پیگه یاند. نه مړو پالنه وان نه وانه ن کورد و شورش و بهرگری و خوینی هه زاران هه زار، به چوار شه هیده که شه وه که به خوینی خویان نامه ی شه هاده تیان نووسی، به سه رلیشیواو و گومراو، نه زان دابنی، نه مړو کورد، کورد له وپه ږی ناسووده ییدا، له ناو مای خوی، شانازی به ژیرده سته یی و کلویی خویه وه دهکات، بو گه لیک که نهو هه موو مالتویرانییه ی دیبی، ته نیا بوونی یه ک کورد که به ناره زووی خوی پیشمه رگه ی کورد به نه نفالچی دان، وهک نهو یه هه موو کورد نهو کاره ی کردبی، وهک نهو یه هه موو کورد خوی فروشتبی. نهو راستییه بو عه ره بیگ، بو تورکیک، بو فارسیک وانییه و ته و او پیچه وانه یه.

بو منیش سه خترین کاره، لهو فهزا شیرپه نجه یه دا، لهو فهزا ئالووده به خیانه ته دا، سه خته لاپه ره کانی فیداکاری و شه هامه تی دندار هه لده مه وه، گوئ له هه ناسه ی نه ی ره قیب بگرم، ته و او هه ست به نازار دهکام، وهک که سیک به سیجریکه وه به سه ر شوو شه ی داغدا پروات و له ناوه ندی ړنگا سیجره که ی به تال بوویته وه.

له کومه لگه یه کدا که خویندن تا دوا پله هه راموش کراوه. زه مهن هؤکاریکی سه ره کیی به گه مژه بوونه

(۲۳)

له پازده سالییه وه دندار هه ست دهکات به ها و ئیتزانیک له رووحيدا هیه، به وپه ږی ناگادارییه وه دهیه وی که لک لهو به هایه ی رووحي وهرگری، بریار ده دات، سه رده می مندالی و میړمندالیی به سه رچوو، دیته ناو ژبانی به رپر سیاریه تییه وه. ته مهن چهند هی خوته نه وده دهش هی (موحيته که ته) نهو دندار وا دهلی. بو مانادان بهو به هایه، بو به ره مه یئانه وهی نهو به ها و ئیتزانه روو له دروازه ی شیعر دهکات، ده رگای شاعیره کان ده کوتی، سینگی خوی راده وشینی.

له م ئوتۆبئیوگرافیا په دا جگه له وهی هه وئی خوئی بۆ خویندنه وه و ناسینی شیعر، قوناغ قوناغ دهگیریته وه، دیدی خویشی له سهر شیعرى ئهوانى دیکه دهردهپرئ، که دهشئ وهک په خنهى ئه ده بییش بیخوینینه وه. له دواى نالی، حاجی قادری کوئی و وهفایی، دندار به دواى شاعیرهکانی دهوړوپشتی خویدا دهگهریت، وهک شاعیر دهیانخوینیته وه و وهک دوست ره خه شیان لئ دهگرئ.

یه که م کهس قسه ی له سهر عه ونی دهکا، جا کومه لیک هاوړئ هونه رهنه د و شاعیر، تا دهگاته وتویره قوول و راشکاوانه که ی له گه ل جاهید.

که سایه تی عه ونی له دیدی دنداره وه

عه ونی دووم که سایه تییه، یان دووم شاعیره که دندار له و ته مه نه دا گرنگی پی داوه، بئ گومان دواى حاجی قادری کوئی، راسته عه ونی هاوسه رده می دنداره، هه رچه نه ده چواره سال له دندار گه وره تره، نه ودهش هه لی نه وهی په خساندووه که پیش دندار شیعر بنووسیت و بلاوی بکاته وه، دندار وهک نه زموونیک سهیری بکات.

{زور به وردی گوئ له شیعر و قه سائیدی شاعیرانی کوئی وهکو (عه ونی..) رابگرم و له بهریان بکه م}.

دندار به سروشتی وردیینی و نووسه رانه ی خوئی، که له و ئوتۆبئیوگرافیه دا زیاتر وهک رومانووس دهرده که وئ، وه سفی ته واوی کاریکته رهکانی دهکات، له وه سفی عه ونیدا دهنووسی:

{عه ونی له بازار به قال بوو، لاونکی قه د بالای په نگ گهنمی چاو په شی، چاو گه وره، لووتیکی به که وانده ی ناوه ندی به سهر دوو لیوی تیک قرمساوی باریکا هاتبوه خوارئ. زور که م قسه ی دهکرد، به لام نه غلب قسه کانیشی نوکته و حیکایه تی عیبره ت نامیز بوو. موزه که راتی دندار}.

دندار بۆ نه وهی زیاتر بچینه ناو فهزای شیعر زیاتر شیعر دهخوینیته وه و له شاعیرهکان نزیک ده بیته وه، سهره پای به رده وایی له گه ل عه ونی، به دواى شاعیرهکانی دیکه شدا دهگهرئ، پیش نه وهی له جاهید بدوئ، یان وهکوو شاعیر په خنه ی لئ بگرئ، په یوه ندی خوئی و کومه لیک روشنیر و هونه رهنه د به سهر دهکاته وه: {عه بدولکه یریم سهید نه حمه د که به خزمایه تی نه گه یشته مه، بووه ره فیکم، عه بدولکه یریم به سئ چوار سال له من گه وره تر بوو، کوړیک بوو زور پای له خوئی بوو، خه یالیکى واسیعی هه بوو، باوکی سهید نه حمه د له شاعیرهکانی کوئی نه ژمیردرا به (حسیتی) ناسرابوو، به لام

له بهر وهی چونکه نه شعاری وهته نهی نه بوو کهس ناوی نه ده برد، له نه وساتی غهیره گه نجه کانیښدا له بهر فه قیری ئیهمال کرابوو، به لام (حوسینی) وه نه بی، زور باکی بهو ئیهمال کردنه بوو بی، به لکو هم له دنیای خویدا، دنیای فه قیری و نه ده ب زور قانیع و ږووخوش نه ژیا، بابه شیخ زور ره فیتی (عومهر عه بدولا و نه حمه دی حمه مه لا و عه ونی شاعیر بوو. به ته بیعه تی حال منیش تیکه لی هم تیبه بووم، زوری پینه چوو له گه لیان بوومه ره فیق. موزه که رای دندار}.

نه وهی ده بی راستی کهینه وه نه وهیه (له کولتووری خو ماندا)، که مهرج نییه بو نه وهی شاعیریکی گرنګ بی، پیوسته شاعیریکی نیشتمانپه روه ریش بی، حوسینی شاعیری خوشه ویستییه، کو مه لکه فهراموشی ده کات، به لام مهرج نییه نه وهی کو مه لکه فهراموشی کات، فهراموش کری، نه خیر، ویزدانی کو مه لایه تی، هه ست و زهوق و هه تسه تګاندنی نه ده بی، که له و کاته دا له ږووحی دنداردا به رجه سته یه، زیندووی راده گریت، هه ر که سیکیښ له ویزدانی نه ده بدا زیندوو بی نه مره. ده شی له و کاته دا زور بانگه شه که ری شاعر هه بن، به لام چونکه نه چوونه ناو هه سته دنداره وه ون بوون.

حوسینی نمونه یه کی بالای نه و که سانه یه که ریز له (تاکیه تی) یان که سایه تی خو یان ده گرن، خو یان به سته نه ری ژیان ده زانن، که هه ر ئینسان بو خویشی سته نه ری ژیان، له بهرام بهر کو مه لکه یه ک که هه زار و یه ک مهرجی هه یه بو نه وهی قبولتکات، حوسینی دوو چه ک، یان دوو هیزی به ده سته وهیه، رازی بوون به ژیان سادی خو ی، که دندار ناوی ناوه (فه قیری)، دووم نه ده ب، له پال نه ده ب حوسینی به شاعر ده ژی، نه ویش شاعری دنداری.

بو نه وهی ریز له ئیراده ی خو ت، له نه فسیه تی خو ت بگری، ده بی قوربانی بده ی، به ناستی کو مه لایه تی، به پله و پایه یان، له هه ر کو مه لکه یه کدا دیدی دندار نه مین، که ئیعتیار بو وشه و جوانی و نه ده ب دان، نه مین، بو نیشاندان و حورمه تګرتنی (حوسینی) یه کان، نه وه ژماره ی که سه پشتگوینخراوه کان، یاخییه کان، شیت و قبولنه کراوه کان زیاد و زیاتر ده کات.

نه وه سلوکی که سیکه له و سه ری دنیا گه رابیتته وه {وه نه بی زور باکی بهو ئیهمال کردنه بوو بی، به لکو هم له دنیای خویدا، دنیای فه قیری و نه ده ب، زور قانیع و ږووخوش نه ژیا}

دندار چو ن (حوسینی) جیا کردو وه ته وه،

- باکی بهو ئیهمال کردنه نه بووه.

- دنیای تاییه ت به خوی خه لق کردووه

- نه ویش دنیای فقهیری و نه ده ب.

- نه نجام: روو خوش نه ژیا.

روو به روو بوونه وه له کویدا به؟

تو که نه ده بت هه لېژارد، که تو خوتت هه لېژارد، ده بی پازی بی به و سزایه کی کومه لگه ده تات، کومه لگه کی خوره لاتتی قورسترین سزای نه و که سانه ددات که ناچنه ژیر (ته قلیده کانیه وه)، که بچوو کترین سه ریچی ده کهن، که نه زه ت نه گه مه روو حشکین و روا نه تبا زییه کانیان و نه ناگری.

حوسینی سزا دراوه، به ئیه مالکردن و فهراموشکردن، که سزایه کی قورسه، به لام نه و ده ک باننده یه کی سه به ست نه فهای خویدا داویه تی نه شقه ی بال و به وهش نه و شکسته ی پر کردووه ته وه که کومه لگه روو به رووی کردووه ته وه.

دوو برادره که کی دیکه ی دندار نه و خلووده بییه ش نه بوون، که دندار ده ییه شیته وه:

{عومهر کوریک سووره ی موو زهردی چاو کالی به شه وکته بوو، زور به قاقا پی ده کهنی، پو حیک گوشاد، ده نگیک خوش، دئیک بی گهردی پاک، به راستی میری کوپانی ئیحراز کردبوو.. موزه که راتی دندار}.

{نه حمه د کوریک باریکه نه ی زهردی چاو گهردی لووت خر، به لام نیوچه وانیک پان، هه یکه لیک جوانی هه بوو، زور ده نگیک خوش بوو، زوریش ته فنه نونی نه شه ده به ستن ده کرد، چاو نه ده بوو، دوستداری و عه شقبازی ده کرد، به راستی میبازی به ئیرس بوما بووه}.

عومهر عه بدولا و نه حمه دی حمه مه لا پیو یست نییه، وینه یه ک جی هیلن تا روو خساریان بمینی، نه وان نه و چهنه دیردی دنداریان به سه. نه و هاورینیانه ی دندار هه لی بژادوون که سانی به هره مه ند و ده نگ خوش و شاعیر و خوینده وارن، بو ئیمه ئاسانه نه و بریاره بده یین، به لام ناسینیان و ناسینه وه یان له لایه ن دنداره وه هونه ر و سه لیه یه، چونکه نه سه رده می دنداردا نه وان که سانی ئاسایی و که منه زموون بوون. نرخاندنیان به و جوړه نیشانه ی زیره کی و وشاریی دنداره، که دواتر ده بنه که سانی ناسراو و خاوه ن که سایه تی دیار.

باوړ ناکم هیچ د پرووناسیک بتوانی ناوا ورد و مهبه ستدار سیفاته کانی کاریکته ره کانی به رده سستی دیاری بکات:

* باریکه له، چاو گه ووه. لووت خړ، نیوچاوان پان، هه یکه لی جوان.

* دهنگخوش، تهنه نون له شهده به ستندا.

* چاو له دهر، دوستداری عه شقبازی. میبازی به نیرس.

مه گهر شکسپیر نه و ونده ورد وه سفی کاریکته ره کانی کردب، ده کړی که سایه تیی نه حمه دی حمه مه لا له سهر نه و پیناسه ی دندار دارنیزیه ووه.

دندار خویشی فهراموش نه کردووه، له سهر خو ی دهنووسی {بو سهری نه کردن چاوم له وان نه ده کرد، به نکو به تهنه له ماله ووه سه عیم نه کرد. له تهنه ریخه ووه له گه ل نه م براده رانه فیری جگهره کیشان بووم}.

واتا دندار له زور شت چاوی له وان کردووه، تهنه یا له سهری (نه کردن) نه بی، که نه وان نه یان کردووه، دواتر نه نجامه کهیشی دهره که و، خراپترین یان دیارترین شتیش که لیپانه ووه فیر بووه (جگهره کیشانه) نه و تهنه ریخه ش سالی ۱۹۳۳ز که هیشتا تهنه نی پازده سالانه.

دندار، له و به شهی ئوتویوگرافیا به کهیدا که بو سالی ۱۹۳۳ز تهرخان کردووه، ریزبه ندی کردووه و به سهر سی خالدا دابه شی کردووه، له یه که میاندا باسی کرانه ووی به سهر دنیای شاعیراندا دهکات، له خالی دووه مدا براده ره کانی به سهر دهکاته ووه، له خالی سیبه مدا له و وتوویرنه تونده و دوورودیرنه ددوی که له نیوان خو ی و فقهی براده ره کانیاندا ده گوزری، تا راده یه که بابته قورس و پر کیشهی هینا و ته گوری، که من نه متوانی بو نیستا له سهر نه و بابته به وستم. بویه راسته وخو ده چمه سهر نه و به شهی بو سالی ۱۹۳۴ تهرخانی کردووه، ده کړی نه ووش بزانی که دندار هر فریا که وتوووه تا سالی ۱۹۳۶ز ژبانی خو ی بنووسیته ووه.

نه ووی له و ساله دا بو دندار گرنه گ بووه، خویندن و قوتابخانه بووه، هر له بهر نه ووش سهر له بهری یاده ووه ری نه م ساله ی بو نه و بابته تهرخان کردووه.

نه و به شهش، بو ناستی نه ده بی دندار و سامانی نووسینی به شیکی گرنه نییه، تهنه یا ده کړی وه که به شیکی له سامانی

کۆلتوری قوتابخانه و په یوه نډی قوتابی به مامۆستاکه یه وه لږی ورد بینه وه. نهو سانه شی بو سځ خال دابه ش کردوه، نه سهرتای یه که میاندا ده نوو سځ:

{برادره کانی مه کته بم، عومهر عه بدولا و نه حمهد عه بدولکه ریم و نه حمهد هر سځیان پاسب بوون و مه کته بیان ته رک کرد}.

{نډاره ی مه کته به هه موو وه سیله یه که ته شجیعی نه مه ی نه کردین، که موته سیل سه ی بکه یین، ناوی کوپه نه ناو ناواندا زیندو بکه یینه وه، دوو سځ سال بوو، مه کته بی کوپه نه ئیمتیحاناتی وه زاریدا (به که لوریا) یا یه که ناجیح یان دوو ئیکمالی هه بوو به س}.

کیشه ی ناوه نډی خویندن و کومه لایه تی خه لکی کوپه نه سالی ۱۹۳۴، به رزکردنه وه و گرنگیدان بووه به خویندن. نهوه دیسانه نه وه مان پښ ده لیتته وه، که زهمه ن مهرجی پیشکه وتن نییه. نه کومه لکه یه کدا که خویندن تا دوا پله فه راموش کراوه، زهمه ن هۆکاریکی سهرکیکی به گه مره بوونه.

هر نه سهره تاوه، نه دووری هه شتا و پینج سانه وه، خوینه ره کانی دۆلدار ده زانن، هاوړیکانی نه خویندن سهرکه وتوو نابن، چونکه بنه مای خویندن (سه ی کردنه) نهوه به مه نتیقی (فیربوون)، به لام نه مرۆ زۆر ئاساییه نه دووری هه شتا و پینج چرکه وه، نه نجامی هاوړیکانت نه زانی. هر دوو به شه که ی دیکه ی ئوتویوگرافیا یه که ی، هی نهو سانه، گهرموگوری خویندن و په یوه نډی گهرمی مامۆستا و به رپوه به رایه تی قوتابخانه که یانه پینانه وه، نشان ده دن.

هه ولیر و کوردایه تی

سالی ۱۹۳۵ز سانیکی تایبه ته نه ژبانی دۆلداردا، قوناعی سهرتایی ته واو ده کات {باوکم و ئاسه ف وتیان که نه بښ بچم بو هه ولیر نه وی نه سانه وی بخوینم}.

خویندن و هه ولیر بو دۆلدار دوو دیوی هه یه، دیوی یه که م ژبانی نه مانی سه عدی و دیوی دووه می ژبانی نه ناو خه لکی هه ولیر.

{دیسانه وه گه رانه وه ناو شهر و هه رای براژنم}.

شهره کانی سه عدی و ژنه که ی ته نیا هوکاره کانیان گۆرانیان به سه ردا هاتوو، دنا وهک خویان ماون. جاران له سه ر پاره و نووستن له ناو خیزانیکی گه وه و به ته نیشته برا و مندا له وه، هوکاری ناارامی بی، نه و جاره ژانی کچه شوو کردوو و کانیان ناگری شهره کانیان خوش دهکات، بو دنداریش له هه ردوو باردا ناارامیه کی به رده وام.

دووهم دیوی ژانی، ژانیه تی له ناو خه لکی هه ولیر، که نه وه یان ته واو جیاوازه.

دهشی وشه کانی دندار له سه ر هه ولیر راستگوترین و جوانترین وشه بن تا ئیستا له سه ر هه ولیر، به و ساده ییه کرابن:

{ئیمه ی قوتاییه غه ریه کانی "کۆیی، شه قلاوه یی، رواندوژی" له هه ولیر به عینایه تیکی تاییه ت معامه له یان له گه ل نه کرا، وه به چاویکی زۆر موقه ده ر سه یر نه کراین، کهس رقی له ئیمه نه نه بووه، به لکوو (بالعکس) محه به تمان نه توانم بلیم له دلی هه موو هه ولیرییه ک هه بوو، چونکه وایان نه زانی به راستی کور دین، مه سده ری وه ته نییه ت و حه ماسه ت، نمونه ی کورد زوبانیکی فه عالین. موزه کهراتی دندار. لاپه ره ٤٨}.

براوانه نه و شه هاهه ته ی هه ولیر:

- * عینایه تیکی تاییه ت.
- * به چاویکی موقه ده ر.
- * کهس رقی له ئیمه نه نه بووه.
- * محیه به تمان له دلی هه موو هه ولیرییه کدا هه بوو.
- هه موو نه وانیه ی له پیناوی چی؟

وایان نه زانی:

- * به راستی کور دین.
- * مه سده ری وه ته نییه ت و حه ماسه تین.

* نمونه‌ی کورد زوبانیکی فه‌عالین.

ئوه هاوکیشه‌یه‌کی زانستییه، وه‌ک هاوکیشه‌کانی کیمیا، که عینایه‌ت و ته‌قدیر و موحیبه‌ت نه‌ما، ده‌بی بزانی هه‌ولیر، گومانی له کوردبوون، وه‌ته‌نیه‌ت و زوبانمان هه‌یه.

کۆمه‌لگه‌ی مۆدیرن پێش گۆرانی (که‌لوپه‌ل) ه‌کانی زیان. په‌یوه‌ندی به‌ گۆرینی ناخ و ناستی رۆشنییری نینسانه‌کانه‌وه هه‌یه

(٢٤)

ئوه به‌شه‌ی وتاره‌که‌ ته‌رخان ده‌که‌م بۆ دوو بابته‌:

یه‌که‌میان: مه‌گر دیچ که هه‌م مه‌کته‌به و هه‌م چایخانه بووه.

دووه‌م: ئه‌ده‌ب به‌بی سه‌قافه‌ت چ قیمه‌تی نییه.

به‌شی یه‌که‌میان په‌یوه‌ندی به‌ شوینی یه‌کتر دیتن و پشوودان و هه‌وانه‌وه‌وه هه‌یه، به‌ته‌نیشت کتیبه‌وه، کتیب هاوړی چاخوانه‌وه و کاتی هه‌وانه‌وه‌ت بی.

دووه‌میان په‌یوه‌ندی به‌ وتووێژه پاشکاوانه و دتسوژانه‌وه هه‌یه که له‌نیوان جاهیدی شاعیر و دنداری گه‌نجدا ده‌کری، بیرواری دندار له‌سه‌ر شیعره‌کانی جاهید و ناستی رۆشنییری و په‌یوه‌ندی به‌ ئه‌ده‌بیاته‌وه، دیدی هه‌ردووکیان بۆ شیوازی ژبان و په‌یوه‌ندیان به‌ ئه‌ده‌بیاته‌وه.

سه‌رده‌می زێڕینی خویندنه‌وه، سه‌رده‌می کتیب و وشه‌ پر زانیارییه‌ بێده‌نگه‌کان (پێچه‌وانه‌ی سه‌رده‌می ده‌نگه‌ده‌نگه‌ به‌تاله‌کان)، یان سه‌رده‌می به‌سه‌رچوو، ده‌شی هه‌ر نه‌شاته‌تی، ئه‌وه‌ش وه‌لامه‌ بۆ ئه‌و پرسیاره‌ی کتیب له‌ کوینی کۆمه‌لگه‌ی کوردیدا‌یه؟

کۆمه‌لگه‌ی مۆدیرن به‌بی کتیب هه‌رگیز پووناکی به‌ چاوی خوی نابینی. واتا هه‌رگیز کۆمه‌لگه‌یه‌ک نادۆزیته‌وه مۆدیرن بیت

و کتیب نەبووبیتە خولیا، پایەکانی کۆمەلگەى مۆدێرن لەسەر کتیب هەڵدەچنرێ.

راستییه‌کان ئاوا ئاشکران. کۆبوونەوهى خێل و بنەمالە گەورەکان لە شاردرا (وهک بونیاتیکی گەورەى خانووى زۆر) ناییتە بنەمای دروستبوونی کۆمەلگەى مۆدێرن، هینانی ئۆتۆمبیلی دوا مۆدیل، مۆبایل و زانکۆى کۆپی، کافیتیریای نایلۆنى و مۆلى دیوێزەناسا، هەرگیز کۆمەلگە لە سەردەمى خێڵەوه ناگوازنەوه بۆ دنیای مۆدێرن. کۆمەلگەى مۆدێرن پێش گۆرانی (کەلوپەل)ەکانی ژبان، پەيوەندى بە گۆرینی ناخ و بیرکردنەوه و شیواى ژيان و ناستى رۆشنییریى ئینسانەکان و چۆنیەتیى خوێندن و پەيوەندى ئینسانەکان لەناو خۆیاندا هەیه. ئەو گۆرانکارییانەى دەبێ ئینسان لە کانییى خێڵەکییەوه بگوازیتەوه بۆ کاریکتەریکی مۆدێرن، تەنیا لە کتیبەوه سەرچاوه دەگرێ.

با هەریەكەمان لە خۆمان بپرسین، لە پێرهوى میژووى ژيانماندا، چەند جار و لە چ بارێكدا پروبەرووى کتیب بووینەوه؟ هەریەكەمان چەند جار بۆ پنه و تیروك و پاسۆردى ئەنتەرنێت بۆ مالى جیرانەكانمان چووین؟ ئەبەرەمبەردا چەند جار بۆ خواستنى كتیبىك چووین بۆ مالى خزانمان؟ لە هەموو ئەو میواندارییانەى بەشداریمان كردووه، چەند كێشه و وتووێژ لەسەر چیرۆك و پۆمان و كێشه مەعریفى و فكريیەكان كراون؟ بى گومان هیچ. بەلام باسى فاسۇلیا و قەنەفەى تازه و سووتانى فیتپەمپ و جلی بووكینى و تاتوكردنى برۆتەواوى كاتمانى داپۆشیوه. كەواتە ئەگەر شارەكان بكرێنە سانفرانسیسكو، ئینسانەكانى ناوى هەر هەمان خێلەكى و نەخوێندەوارن با (هەلگرى) بپروانامەى شەش مەتر درێژیش بن.

دیاردەناسیى رینگای لێكۆڵینەوه و بەدواداچوونی كورت كردووتەوه، لە سەردانىكدا بۆ گەورەترین و شیکترین مۆل، چەند كەس دەبینى لە كاتى چاوه‌روانى و پشوى كاردا بە گەرمى كتیب بخوێننەوه؟

ئایا كێشه‌كانى كۆمەلگە لە رینگای هۆزەوه چارەسەر دەكرێن یان خوێندەوارى و كتیبەوه؟ ئایا كارمەندانى دەوتەت لە كاتى دەستبەتالى سەرقاڵى كاندىكراش و تازه‌کردنەوهى میكياج و جگەرەكێشان، یان خوێندەوهى كتیب؟

گەنگترین و جەدیتترین كات بۆ دەستبەردن بۆ گۆرانی بونیاتى كۆمەلگەى كوردی، رازیکردنى كەسایەتیى كورد بۆ ناو دەسكاریکردنى ناخى خۆى، سەرەتای سەدهى رابردوو بووه، ناكۆی بە ھۆكارەكاندا بچینەوه، بەلام خوێندەوارى و بیى ناسیۆنالیستى و تیکەل‌بوونی خۆرەلات، بەتایبەتى كوردستان لە رینگای پێشكەوتنى ھۆكارەكانى پەيوەندى و ھێرشەكانى ئیستیعمار بۆ كوردستان، ھەستانە سەرپێى نەتەوه‌كانى دەورووبەر، كوردیان ھینایە سەر كەلكەلەى، خۆ پەروەردەكردن،

دهسکارېکردنی که سایه تیی خوی، بهر زکردنه وهی ناستی کومه لایه تی. بۆ راست و دروستی هه موو نهو شتانه ش یهک به لگه مان هه یه، نهویش نهو سهرده مه بونی کتیب و نووسین و پوښییری لی دی.

نهو نه دهی نهو بیره وه ریبه کورتهی دنداردا پووه پووی کتیب و خویندن و که سایه تیی مۆدیرن ده بینه وه، نه یاده وری هه زار که سی ده وری بهرمان ریکه وتی نهو نه ده خوینده واره ناکه ین.

{نه پاش نیوه پویمان نه چایخانه ی مه گردیج که هه مه که ته به و هه مه چایخانه یه که بوو، که تاییه تی قوتابی دانه نیشن، نه مه چایخانه یه به (مسامرات) و خوشی، به شهویش نه مانی قوتاییه کانی کویی که نه گه ل شه قلاوه یی و رواندوزیه کانی موشته ره که نه نه محله ی عاره ب خانووییکیان گرتبوو، به گورانی و نه شعاری وه تنی پامان نه بوارد.. موزه که راتی دندار.. سالی {۱۹۳۵

په نگاوه نگیی کومه نگه

تا په نگاوه نگیی گومه نگه نه که رابوو به به ته تی کومه ناسی و لیکدانه وهی پوژانه، خه نک به تی که لای ده ژیان، به بی نه وهی وه که کاریکی گرنه و سه رسوپه ننه ر لینی پروان. جگه نه وهی که قوتاییه کانی هه ر یه که و نه شاریک و گوندیکی دیکه وه هاتوون، خاوه ن چایخانه که ش، مه گردیج، هیچ په یوه نندییه کی نایینی و نه ته وه یی به هاموشو که ره کانییه وه نییه. نه وه سیاست، نه وه حزبایه تی و به حزیبووونی نایینه هه موو بنه ما ئینسانیه کانی هه لده وه شینیته وه، بۆ نه وهی له سه ر بنه مای قبوونه کردنی یه کتر و وه ده رنانی کومه ئیک و سزادانی کومه ئیکی دیکه دروستی کاته وه.

{مه گردیج نه فه ندی، نه ره نه ییه کی به ناو سالادا که وتوو، پیاویکی باریکه له ی سپی، چاوشین، روو چرچ، قژ سپی، زور پاک و خاوین بوو، به راستی زور قوتاییه کورده کانی خوش دهووست، نیمه ش زور حورمه تی ویمان نه گرت}.

مه گردیج، ناویکی نامۆ به هه موو ناوه کانی.

نه ره نه یی، نه ته وه ییه کی جیاواز، نه وان کورد

مه سیحی، نه وان هه موو موسلمان.

خانی هاو به ش نه نیوانیان ته نیا ئینسانیه وو نه، نه وه شه بۆ نه وه ده بی کومه نگه شانازی پیوه بکات.

هموو کاریکته ره کانی دندار هه تیاند هبژیرئ ږاگوزاری و به ږیکه وت نین، نهو وهک ږومانوو سیک کاریکته ره کانی دیاری دهکات، که سایه تییان هه تده سه نگینئ، هر له سه ر نهو بڼه مایه ش دیان ناسیئ. هر بهو شیوازه ش مامه ته له گه ئ هاوړیکانیدا دهکات، با به نموونه نهو چهند هاوړییه ی به سه ر کهینه وه:

{له هه ولیریه کان خاسته ن (فته تاح جه بار) که به خسه رو مه شه ور بوو، وه (جه لال قادر)، وه (مسته فا محمه ده)، وه (برهان محمه ده) که به جاهید موله قه ب بوو، نه مانه ده موسات له گه ئمان بوون:

فته تاح خسه رو کوریکي چوارشانه ی بالا به رزی نه سه ری، ده ست و پهل نه ستوری شه رانی بوو، زور بهو شه خسیه تانه نه چوو که له سینه ما نیشان نه درئ، شه رانی، به لام دم به ږیکه نین، راست، زور جوامیر بوو، ته قریبه ن هه موو قوتاییه هه ولیریه کان له شق و قسه ی نه ترسان، نه یان نه توانی له وتاری ده رچن. خسه رو به نیشتیان په روه ریکي متطرف-موته ته ریف) نه ناسرا، وه نهو که سانه بوو که قیاده ی نه موزا هه رییه ی کردبوو. موزه که راتی دندار}.

دندار به هوئ نهو چهند دیره وه که سایه تییه دیاره کانی به زیندووی گواستوه ته وه و له مردن ږزگاری کردوون. له وه سفی (فته تاح جه بار) که لکی له ناساندنی سینه مایی وه رگرتوه، به تاییه تی که ده ئی (شه رانی، به لام دم به ږیکه نین) نه وه وه سفیکي کومه لایه تی گونجاو نییه، کوکړدنه وه سیفه ته دژه کان به یه کتری، (په نه ستوری شه رانی، به لام راست و جوامیر). نه وانه نهک به وه سفی کومه لایه تی، هه تا به وه سفی نه ده بیسی سه رده مه که ی خوئ نامون. توانایه کی شاره وه په خشانووسی له پشتیان وه ده یینری. کوکړدنه وه (سیفا ته) دژه کان له یهک کاریکته ردا. نه وه ده چی له باسی موزا هه ردا له سانسور یان به هر شیوه یه ک بی، به شیک یان چهند دیریک چپراه، که ده ئی (نه موزا هه رییه ی کردبوو، ناساندوویه تی، دیاره پیشتتر له موزا هه رکه دواوه).

مگردیج ته نیا ږوئی چایچی و خاوه ن مه کته به نابینئ، به لکوو هاوکار و یارمه تیده ریانه:

{له مه کته به ی مگردیج دانه نیشتیان، نه که وتینه باسی دوور و قوول، که ر یه کیکی ناجانیز به اتبایه، خیرا مگردیج نه فهندي به لامانه وه نه هات، به ده نگیکي هیواش نه یووت "کونشمه یان" یه عنی "مه دوین"}.

نهو دوو دیره چیمان پی ده ئی:

پاسته نه وه بیرمه ویری دنداره، هی سائی ۱۹۳۵ز، به لام هه موو نه وه که سانهی رۆژیک کتیبیک قاجان خوندووه ته وه، هه موو نه وانهی نه ریکخواو یان حزبیک یاساغ کاریان کردووه، گرنگی نه وه (کونشمهین) ه ده زانن، نه وه نه ده روونه وه دی، نه ناخی خه مخوری و هاوده ردیه وه دی، یاسایه که به و شیوهیه، دندار و هاوړیکانی، خوندنه وه و شۆرگیږی، که سانی ناجائیز و اتا مه ترسی و پاوده وونان، مگردیج، دنایای و دلسۆزی و وه فا. نه و لیکنیگه یشتنه یه ئیدی هیج بواریک بو سړینه وه یه کتر ناهیلیته وه، نه وه نه مه یدانه یه که ئینسانیبوون جیگای هه موو نه و شتانه ده گریته وه، کورد بوون،

نهرمه نی بوون، موسلمان بوون، یان دیان بوون و جوو بوون.

نیستا نه گهر کتیبخانه یه ک بکریته وه، نه هه مان کاتدا قاوه خانه ش بی، وه ک شۆرش و تازه گهری سه یر ده کری، نه بهر یه ک هوئی زور ساده، چونکه کو مه لگه ی نیستا میرانگری کو مه لگه ی نه وکاته نییه، شتیکی دیکه یه، مۆتوربه یه که نه بوغز و تووره بوون، نه گه مژه یی و شه هاده ی به تال، سیاسی هه لپه رست و ئیسلامی حزبی و دیانی هه لگه پاوه و جووی هه لاتوو. به ئی کو مه لگه ی کوردی نیستا به هیج شیوه یه ک میرانگری کو مه لگه ی دندار نییه، شتیکی دیکه یه، بی ناویشان و ته عریف.

هه ر که سیک بیه وئ جا هید بناسی ده بی دندار بخوینیتته وه:

یاده گاریه کانی نه گه ل جا هید هی سائی ۱۹۳۵ز، یه کیکه نه وه که سانه ی سهر دانیان ده کات و ده بنه دوستی قه لثم و شیعر و ده رده ل. ده شی دندار یه که م که س بی به و راشکاو ییه ره خنه نه شیعر و که سایه تی هاوړی شاعیره که ی بگری، به ئی یه که م که سه که که موکوړیه کانی، که موکوړیه کاریگه ره کانی پاسته وخو به ره وړووی خو بکاته وه. نه و جوړه ره خنه یه ده شی نازابه خش بی، هه ندی جار بریندار که ریش، به لام گرنگیبه که ی له وه دایه که نه کاتی خویدا کاری پی بکری ده بیته هوئی چاره سه رکردنی کی شه که.

که سایه تی جا هید نه چاوی دنداره وه

{زۆرم چه ز ده کرد که سه عاته ها نه گه ل جا هید پیکه وه دابنیشین، باس نه شیعر و نه ده بیات بکه ین، نه وه هه ر وه کو (جه بار ناغا کانی) که مامی جا هید بوو، شاعیریکی مونساب بوو، شیعی زور ته ر و غه زه لیاتی زور گهرمی خوئی بو نه خویندمه وه. موزه که راتی دندار}.

دندار هه وه شیعرییه کانی جه بار ناغای کانی و جاهیدی به مونسایب زانیوه، له هه مان کاتدا ستایشیان دهکات، که شیعری زۆر ته، غه زهلیاتی زۆر گهرمن. نه وهش نه وه مان پێ ده ئیت، که شیعره کان وهک پارچه یهکی نه ده بی بالا نین، بهرز نین، به ئکوو مونسایب، بێ گومان نه و کات که جاهیدیش له سه ره تادا بووه، له گه ل نه وه شدا شیعری ته و غه زهلیاتی گهرمن. نه وه بۆچوونیکه شاعیره که وا ل دهکات هه ست بکات کاره کانی جوان، به لام پێویستیان به گرنگی پێدان هه یه، که دواتر دندار برینه که بۆ جاهید به ته واوی ده ستیشیان دهکات.

کاریکتهری جاهید:

- { جاهید کورنکی به شه وکه ت و دم به پیکه نینی شوخ بوو، هه ئستان و دانیشتنی زینده گی و گه نجاهیه تی نه به خشی.
 - به نه لیسسه ی زۆر جوان و پاره یکی زۆره وه هه تا له دهستی بهاتبایه خۆی له نه زه ت و سه فا دوور نه نه کرده وه.
 - نیمه ته بیعی هه ره قاتی چایه خانه ی مگر دیج بووین و به س.. موزه که راتی دندار.
- نه وه ته نیا دیمه نی دهره وه ی جاهید نییه که دندار بۆمان ده کیشی. نه وه دهرکه وته ی بیرکردنه وه ی جاهیدیشه، واتا چۆنییه تی خۆ گۆرینی و شیوازی ژیا نی به شیکه له ناوه رۆک و به شیکه له حه قییقه تی بوون. وهک دواتر ده بیینین.
- تا ئیره ژیا ن و بیرکردنه وه و بۆچوونی دندار شاره زاین. ئیستا جاهید به و شیوازه ژیا نه وه ده بیینن که بۆمانی وینا دهکات.
- ناساییه هه ره کامیکمان بیر له و جیاوازییه قووله بکاته وه که له ئیوانیا ندا یه. ئیره وه هه ول دده م جیاوازی ئیوانیا ن وهک خۆی بخرمه روو، نه وهش ته نیا به یارمه تی نه و دی رانه ی دندار دهباره ی جاهیدی نووسیونی، دی ره کانی دا هاتوو، نهک ره خنه کانی دهباره ی جاهیدمان پێ ده ئی، به رنامه یه کی تۆکه شه مان بۆ بونیاتنا نی رۆشنییر و نه ده بیاتی هاوچه رخ ده خاته به رده م. دوو دیدی جیاواز بۆ ژیا ن و نه ده بیاتیان هه یه، که دوو دید و قوتابخانه ی جیهانییشن.

دندار و جاهید له وتووړیکي که موینه دا

(۲۵)

نهدې کلاسیکي نیشانه یی خویندنه وه و شاره زایي و قوولېوونه وه نووسره کانی به هه موو دیریکه وه دیاره. نه وه هه بؤ شیعری کلاسیکي کوردی نییه، نه وه بؤ نه ده بې کلاسیکي سهرانسهری دنیا به. نه که هه نه ده ب، شیوه کاری کلاسیکي، بیناسازی کلاسیکي، موزیک و ناوازی کلاسیکي. دافینشی که یه کیکه نه شیوه کاره کلاسیکي به هه مه زنه کان و کاره کانی بې نموننه، نه بوازی بیناسازی دا هینه ریکي که وه به وه، شاره زای نوتی موسیقاش بووه. دابه شبوونی پسرپویه کان نه که نه هه موو دنیا دا ریگای بؤ دوزینه وه دا هینه وه که وه و به ره می ناوازه خوش کردی، نه وه نه خوره لاتدا، به تایبه تی نه کوردستان، نه به نه بوونی سیستمی دوزینه وه دا هینه، پسرپویه کان به شیوه یه که نه لایه نه خه لکانی نه شیاو و که نه وه به بیانووی پروانه وه قورغ کراون، که هیچ بوازی بؤ دا هینه نه ماوه ته وه.

سه لیکه ی ورد و به هره ی دیار و رۆشنییری به کی قوول و مه زن، نیشانه هه دیار و ساکار و به رده سته کانی نه ده بې کلاسیکي. نه و تایبه ته ندیانه شتیک نین هه ناوا ده سته کن، داتا و زانیاری به ک نین به چنه د رۆژیک بین به رده سته. بؤ که یشتن به و پله به هه وئی فهرادی ده ویت، ته مه نی ده ویت، ته مه نه به هه موو ناسته کانی به وه.

کلاسیک موزیکي جیهانی به، هینده ی رگی نینسان قوول و نه که ل نه ویش بؤ نه به ده ده مینیت ته وه. چنه د نه سیفات و پیناس و سهرده می کلاسیک دوور ده که وینه وه، نه وه نه ده شته کان زیاتر ده بن به سه فهری و نه وه ی فارس پیی ده لین (یه که بار مه سرف)، بؤ یه که جار به کار هینان، نه وه ده سته واژه یه که نییه ته نیا بؤ سفره و قاپ و که وچی سه فهری به کار بیت، نه مړو گورانی سه فهری، پروانه می سه فهری و دادگای سه فهری و خانووی سه فهری و شیعری و شاعیری سه فهری و نه ده بې سه فهری شمان هه یه.

بیروپاکانی دندار که به بیانووی وتووړیک له که ل جاهید نووسیویه تی، کرۆکی بابه ته که یه، دندار نه و رایانه ی خوی دهری به نه ده بیات و خویندنه وه و شیعری هه شتا سا ل به نه نه مړو داوه، راسته دندار رایه کانی دهری به ها و شوننی نه ده بې کلاسیکي نییه، به لام نه و کاته سهره تای شکاندن به ها کانی نه ده بې کلاسیکي چنه د ده یه که بوو ده سته پی

کردبوو، هەر له بهر نه وهش بوو یادیکم له نه ده بهی کلاسیکی و چۆنیه تی دارمانی به های داهینان کردووه. دندار و جاهید نوینه ری دوو دنیا بینی جیاوازن، دیدیان بو کاره کانیان پوونه، راسته هەر که سه یان به رگری له دیدگای خوی ده کات، به لام که سیشیان نه وهی دیکه بی به ها ناکات. ههردوو کیشان به لگهی ته واو سه لمینه ریان هیه، بو بهرده وامبوون له سه ر پیره وی خویان.

{زۆر جار ان نه سیحه تم نه کرد که جه وهه ری نه ده بیی خوی بهم سه فاهه ته وه نه کوژیت ته وه.. دندار بو جاهید}.

تیبینی: وشه ی نه سیحه ت، نه و مانا خو به گه وه زانینه ی نه مرۆی نه بووه، کوئتوور و په یوه ندیی کومه لایه تی مانایه کی ناقولایان داو ته نه سیحه ت، ته نیا شینویه که له رایخودان به رامبه ر که سیک که شایانی گرنگی پیدانی تویه.

نه ری جه وهه ری نه ده بی به سه فاهه ت ده کوژیت ته وه؟

دندار پای وایه:

له ناخی جاهیدا جه وهه ری نه ده بی هیه: که شیعه ته ر و غه زله گه رمه کانیه تی. سه فاهه ته که ی: نه لبیسه ی جوان، پاره یه کی زۆر، نه زه ت و که شخه یه که ی، کات به فیرو دانه که یه تی.

جه وهه ری نه ده بی چیه؟ توانای داهینانی نه ده بی خو رسک له ناخی ئینسانه کاند هیه؟ نه ری هه موو که س ده توانی بیته نووسه ری داهینه ر و شاعیر سه رکه و توو؟

بو وه لامدانه وهی نه و پرسیاره یاسیه کی تایبه ت نییه، به لام نه وهی زانراوه توانای ئینسانه کان جیاوازن. ده کری هه ر یه که و له بواریکدا به هره مه ند بی، فه زای ناماده کراویش یارمه تیده ری نه و به هریه بی، هه ر نه وهش مه به سته دنداره له جه وهه ری نه ده بی.

له وای نه و رسته یه دندار وته گرنگه که ی خوی تو مار ده کات، که وته یه کی به نرخ و زه مه نبره، که رووی نه و وته یه ی، له جاهید نییه، به تایبه تی، به لکوو رایه کی نه گوژی خویه تی و باوه ریکی قووی پییه تی، نه ویش نه وهیه:

{نه‌ده‌بی به‌بی سه‌قافه‌ت چ قیمه‌تی نییه}.

له‌و رسته‌یه‌دا (نه‌ده‌ب) بوونیکي سه‌ربه‌خوی هه‌یه، نه‌و بوونه سه‌ربه‌خویه که موتوریه نه‌کری به (سه‌قافه‌ت) خویندنه‌وه و خوږیکه‌یانندن به‌های نییه. که‌سانی زمان پاراو، خه‌یال ده‌وله‌مه‌ند ده‌رکه‌وتوون. خه‌لکانی خوینده‌وار و کرمی کتیبیش دیسانه‌وه ده‌رکه‌وتوون، به‌لام نه‌وانه‌ی خه‌یال ده‌وله‌مه‌ند بوون، زمانیان پر و رهند بوو، له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا خوینه‌ری به‌رده‌وام و کرمی هه‌میشه‌یی کتیب بوون زور که‌م بوون، زور ده‌گه‌من بوون، که نه‌و دووانه‌ی پیکه‌وه کو ده‌بنه‌وه (جه‌وه‌ری نه‌ده‌ب و خویندنه‌وه‌ی به‌رده‌وام) نه‌ده‌ب ده‌پشکوئ، داهینان ده‌که‌ویته سه‌ر پی.

بوچی دندار نه‌و قسه‌یه‌ی به‌رامبه‌ر جاهید کردوه؟ چ به‌هره‌یه‌کی ناوازی له‌و پیاوه‌دا دیوه؟

نه‌وه‌ی روونه جاهید وه‌ک دندار ده‌لئ (شيعری ته‌ر و غه‌زه‌لی گه‌رمی) نووسیوه، به‌لام هه‌میشه خه‌ریکی به‌سه‌بردنی کاتیکی خو‌ش و رابواردن بووه. خویندنه‌وه ته‌نیا به‌رزکردنه‌وه‌ی ناستی تیگه‌یشتن و مه‌عریفی نییه، خویندنه‌وه شاره‌زابوونه له‌ نه‌زموونی نه‌وانی دیکه، کردنه‌وه‌ی رینگا داخراوه‌کانه، دۆزینه‌وه‌ی شیوازی دیکه‌ی نووسینه.

دندار تاکه داوایه‌کی له‌ جاهید هه‌یه نه‌ویش {بوو بداته خویندن}.

جیاوازی دندار وه‌ک نووسه‌ریکی داهینه‌ر، وه‌ک رهنه‌گریکی شاره‌زا، نه‌وه‌یه هه‌میشه به‌ رسته‌ی دواتر سه‌رسامت ده‌کات، دوا‌ی نه‌وه‌ی نه‌سیحه‌تی جاهید ده‌کات، به‌ مه‌به‌ستی خو‌ی، دوا‌ی نه‌وه‌ی ده‌لئ نه‌ده‌ب به‌بی سه‌قافه‌ت چ قیمه‌تی نییه، خوینه‌ر چاوه‌رئ ده‌کات، رسته‌ی توندتر بخوینیتته‌وه، به‌لام دنداری به‌سه‌لیقه گوئ به‌ چاوه‌روانی نیمه نادات و ده‌نووسی:

{هه‌روه‌کو جاهید له‌ مه‌کته‌بدا سنفیک له‌پیش منه‌وه بوو، له‌ نه‌ده‌بدا پایه‌کی به‌رزی وه‌رگرتبوو}.

نه‌رکی رهنه‌ پیگه‌یانندن، رهنه‌ی داهینه‌ر و رهنه‌ی رووخینه‌ر قسه‌یه‌کی به‌تاله، هه‌چ شتیکی رووخینه‌ر رهنه‌ نییه، به‌لکوو هی‌رش و به‌نیشانه‌گرتنه. نه‌گه‌ر له‌ بابته‌که ده‌رنه‌چم، من وشه‌ی (ره‌خنه) به‌ گونجاو نازانم، هه‌ست ناکه‌م ته‌عبیر له‌ وه‌زیفه‌ی خو‌ی ده‌کات، من نا، وشه‌ی رهنه‌ی نه‌ده‌بی، بو‌ خو‌ی تا نه‌مرؤ شوینی (Literary Criticism) ی نه‌گرتوه ته‌وه، له‌ساده‌ترین ناساندندا، Literary Criticism درسه‌یه‌که بو‌ نر‌خاندن و روونکردنه‌وه‌ی بابته‌تی نه‌ده‌بی،

نەک ږه‌ځنه‌کردن، که له فەرهنګی زمان و کولتووری کۆمه‌لایه‌تیدا ږه‌ځنه به مانای دۆزینه‌وه‌ی که‌موکوری و نه‌نگی و نیشاندانی عه‌یب و عاره.

دندار له‌و سنووردا نامینیت‌ه‌وه و ږه‌ځنه‌ی نه‌ده‌بی به تامی نه‌وړوپی به‌کار دینئ. بۆ نیشاندانی شوینی جاهید به‌رام‌به‌ر خوی دوو نیشانه‌ی به‌کار هی‌ناوه، یه‌که‌میان ئاستی خویندن، که جاهید له‌پیش نه‌وه‌ویه، دووهمیان ئاستی نه‌ده‌بی که ده‌ئ: ”له نه‌ده‌بدا پایه‌یه‌کی به‌رزی گرتووه“ نه‌وه‌شی هم بۆ نیشاندان و نرخاندنی پایه‌ی جاهیدی به‌کار هی‌ناوه، هم بۆ نیشاندانی شوینی که‌می خوی له‌چاو نه‌و، به‌تایبه‌تی که به‌هوی (هر وه‌کو چۆن) ئاستی خویندن و ئاستی نه‌ده‌بی له یه‌کتر به‌ستووه، (واتا چۆن نه‌و له مه‌کته‌ب سنڤیک له‌پیش من بوو، له نه‌ده‌بیشدا هر له‌پیش منه‌وه‌یه). به‌لام هه‌موو نه‌و ږاشکاو‌یه‌ی دندار به‌و مانایه‌ نیات که چووته‌ سه‌ر ږای جاهید، هر نه‌وه‌شه دنداری به‌و ئاسته‌ی ئیستا گه‌یانده‌وه، به‌تکوو به‌پینچه‌وانه‌وه، (ږا) جیاوازی‌یه‌کانیان زیاتر ده‌رده‌که‌وی، دندار ده‌نووسی:

کرۆکی جیاوازی‌یه‌کانیان:

{زۆر نه‌م وتارانه‌ی منی لا مه‌رغوب نه‌بوو، به‌تکو نه‌یوت ”حه‌یات“ فورسه‌تیکه زۆر به قیমে‌ته به خه‌فه‌ت و می‌شک مه‌شغوول کردن له ده‌ست خۆمانی بده‌ین، جاریکیت‌ر نه‌م حه‌یاته‌مان بۆ ناگه‌ریت‌ه‌وه}.

نه‌گه‌ر هی‌لیک بکیشین و دوو دنیا‌بینی لیک جیا بکه‌ینه‌وه، دوو شیوازی ژبان و دوو دیدی جیاوازی‌مان بۆ نه‌ده‌ب ده‌ست ده‌که‌وی. جیاوازی‌یه‌که‌ی لی‌ره‌وه ده‌ست پیده‌کات، {نه‌م وتارانه‌ی منی لا مه‌رغوب نه‌بوو}، که‌واته کامانه‌ن وتاره‌کانی دندار، به‌کورتی، ږوو‌کردنه‌ خویندن و خویندنه‌وه و دوورکه‌وتنه‌وه له ژبانی سه‌فاهه‌ت و ږا‌بواردن و کات به‌فیرۆدان، قووت‌بوونه‌وه له نه‌ده‌بدا و ږه‌رو ده‌کردنی (جه‌وه‌ری نه‌ده‌بی).

جاهید له‌سه‌ر زمانی دندار زۆر ږووت‌تر دیدی خوی به‌یان ده‌کات:

(حه‌یات فورسه‌تیکه زۆر به‌قیمه‌ت).

هه‌تا نه‌م‌ږو هه‌چ تیز و لیک‌و‌تینه‌وه‌یه‌ک نییه دژایه‌تی نه‌و قسه‌یه‌ی جاهید بکات، به‌پینچه‌وانه‌وه هه‌موان، بیرمه‌ند و زانایانی کۆمه‌لناسی و فه‌لسه‌فه‌ کوکن له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که ژبان فورسه‌تیکه زۆر به‌قیمه‌ت، هر که‌سی‌که‌مان به‌ ملیۆنان ساڵ

چاوه پیمان کردووه، له نادیاردا، تا فورسه تی ژيانمان دهست که وتوووه، دواي ژيانیش دپړوین و بی سنوور له زمه ندا ون دهین. که واته نهو (جهیاته) فورسه تیکه بی نه زیر.

له بهشی یه که می وته که ی جاھید، نزیکه ی هه موومان کۆکین، کیشه له بهشی دووه میدایه، که درپژهی پی دمدات و ده ئی:

{به خه فته و می شک مه شغول کردن له دهست خو منی بدهین، جاریکیتړ نه م جهیاته مان بو ناگه پرتته وه، که به رهندي خراباتی تکراری بکهینه وه}.

هیژی رسته که بو شاعیریک له وه دایه، {جاریکیتړ نه م جهیاته مان بو ناگه پرتته وه که به رهندي تکراری بکهینه وه}. تکرار کردنه وه ی ژبان جه ده لیکی فله سه فیی گه وره یه، با بو ئیستا بی به ره همیش بی. نه وه ی که سه رقاییه کی گه وره ی بو دندار و به ره ی دندار دروست کردووه {به خه فته و می شک مه شغول کردن له دهست خو منی بدهین}.

ناوهړوکی باب ته که نه وه یه، ئایا می شک مه شغول کردن له دهستدانی ژبان ه؟ مه به ستی جاھید به می شک مه شغول کردن چیه؟ نه وه ی یارمه تیمان دمدات چۆنیه تی ژبانی بیر کردنه وه ی دنداره، خو مه شغول کردن به مه سه له نه ته وایه تییه کان و خه فته خواردن له دهستدانی ژبان ه. نه وه ی لای دندار فیداکارییه له پیناو نه ته وه که ی، نه وه مانادانه به ژبان. پیچه وانه ی می شک مه شغول کردن و خه فته، جاھید (جهیات به رهندي تکراری بکهینه وه) نه وه له دهستچوون نییه، نه وه به کاره یانانی ژبان ه، نه وه شیوازی نمونه ییه. تا نه مړو هه واداران ی هه ر دوو به ره هه ن، که سیشیان ناتوانی هه له ی به رامبه ره که ی سه له می نی. واتا هه ر دوو کیان له شونیکدا راستن.

دندار له سه ر زمانی جاھید بیر و بوچوونه که ی زیاتر روون ده کاته وه، کرؤکی بیر کردنه وه ی جاھید دنووسیتته وه: جاھید به دندار ده ئی:

{حقیقه ت نه مه یه که منی تیدام، دنیای من نه م دنیاییه که خودا له قورئاندا سو فی و مه لا و شیخه کانی پی هه ئخه له تاندووه، نه ویش: مه ی، کچی جوان، شیعی خوش، که یف، نه مه ی نه وت و به رووما پی نه که نی}.

نه و ته یه ی جاھید رووحی فله سه فیه کی تاییه ت نییه بو ژبان؟ نه گه ر ستوئیکه کان (stoic) فله سه فه ی خو کۆنتر و ل کردن، پشتگو یخستنی هه موو ئاره زوو ه کانی جهسته بی، که مترین دهسکاری کردنی سروشت و هه لپه ی ژبان بی، نه وه

بیرکردنه وه که ی جاھید به وه ی ژیان ته نیا تاکه فورسه تیکه، ناکړی له ده سستی بده ی، چونکه تکرار نابیته وه، نه وه ده کړی ناوی بنیین فله سه فله ی له زهت، که دژه له گه ل فله سه فله ی خوکوترو لکردن. چوپانه وی ژیان تا دوا تنوک، نه وه ریگایه کی گرنګ و ناسایی ژیان، که ناکړی هرگیز به که م سیر بکړی. نه وه فله سه فله ی جاھیده، جاھید نه و شاعیره ی وه ک بیرکړنه وه کانی خوی ده ژیت، نه وه نده ی بوی ده گونج. به لام دندار قسه یه کی دیکه ی هیه، که ناکړی به سهر هه موو شته کاندای باز نه دم و نه گه مه نه و وته یه:

{من وه نه بی وشه گهرمه به تینه کانی جاھید زورم ته نسیر تی بکات، به لک وو (بالعکس) به یه کی کم داننه که خوی به ده سستی خوی نه کوژی و ناگری زیره کی و جه وه هری خوی نه کوژی نه وه. زورم په رۆش بوو که به م تهرزه نه م لاوه به ره و که وتن، به ره و سووک بوون به ره و تاریکی پروات.. موزه کهراتی دندار} له دوا ی نه و وتانه ی دندار قسه کړدن نه و بابه ته به راستی قورسه.

نه و وتانه ی دندار له دهره وه ی مناقشه کانی نه وان، نه وه قسه ی دلی دنداره، که دواتر یاداشتی کردووه.

۱- ته نیا به کاره ییانی (وشه گهرمه به تینه کان) نیشانه ی کاریگه یی جاھیده له سهری، هه رچهنه د بوی خوی نه وه رت ده کاته وه (وه نه بی زورم ته نسیر تی بکات)، نه وه ی لیر ده بی بگوتری نه وه یه، وشه کانی جاھید کاریگه ییانی له سهر دندا هه بووه، وه ک دیاره دنداریش هه وتی جدی داوه بوی نه وه ی کاریگه یی وشه کان له سهری که م بیته وه، نه وه شدا سهرکه وتوو بووه.

۲- بوی نه وه ش چاره نووسی جاھید تاریک ده بیینی (به ده سستی خوی نه کوژی)، نه وه ی مه به سستی دنداره (به هه دهردانی جه وه هری نه ده به) که جاھید هیه تی، نه وه خوکوژییه.

۳- بوی نه وه ش به راستی دندار دته نگه، (زورم په رۆش بوو)، نه و به شدا جوانترین ته کنیکی په خشانووسی خوی به کار دینی {به م تهرزه نه م لاوه به ره و که وتن، به ره و سووک بوون، به ره و تاریکی پروات}.

نه وه دوا قسه ی دنداره که په یوه ندی به جیاوازی بیرکړنه وه و شیتوازی ژیانیان هیه، لای دندار هر توانا و به هره و گه نجیبه تیبه ک که نه خریته خمه ت گه نه وه، که په روه رده نه کړی و گه شه ی پی نه دری، نه وه خوسووک کړدن و به ره و تاریکی ریشتنه.

به شیکێ زۆری وته کانی دندار تا نه مړۆش راستن، به تایبه تی نه وهی په یوه نندیی به ناستی نه ده بیه وه هیه. خو په روه رده نه کردن، نه وهش راسته وخو په یوه نندیی به و ته مبه ئیه نه زه بیه وه هیه که نه دبیی کورد، وهک میراتگری نه ته وه که ی، هیه تی. کورد وهک نه ته وه توانا کانی سنووردار و دیاریکراون، سه ره پای نه وهش زور کهم هه وئیی به ره و پشبردنی خو د هات، له نه زمونکردن و دۆزینه وهی شیواز و جوړی تازه ی هه ر شتیک تۆقیوه، ده کری چه ندان که س بدۆزیه وه که ده یان سا له سه ره یهک شیوازی شیعر نووسین، چیرۆکنووسین ده قیان گرتووه، به بی نه وهی بچووکتیرین داهینانی تیدا بکات، له سه ره جووینه وهی خو به رده وامه، نه وهش، به ره و که وتن و به ره و سووکبوون، به ره و تاریکاییه که دندار باسی ده کات.

له گه ل هه موو نه و وتانه شدا، جاهید پایه یه کی به رزی لای دندار هه بووه، کهم کهس هیه له نه دبییانی کورد و راشکاوانه باسی چا کردنه وه و ده سکاریکردنی شیعره کانی کردی، له لایه ن کهسانی دیکه وه، وهک نه وهی دندار باسی شوینده ستی جاهید ده کات به سه ره شیعره کانی وه.

“دراوسیکانی کورد، به ته هر یز و هاندانی رونه سای عه شایر له زدی یهک جامی نیتیحادی لن شکاندوون”

(۲۶)

شوینده ستی جاهید به سه ره شیعره کانی دنداره وه، نه وه دوا رسته ی بابته ی پشوو، جیاوازی بیرکردنه وهی نیوان دندار و جاهیدمان خوینده وه، نیستا بزانی چو نیان پیکه وه کار کردووه؟

جاهید زۆرتیر پانتایی له نووسینی دنداردا ده رباره ی شیعر داگیر کردووه، سه ره پای جیاوازی بیرکردنه وه و بوچوونیان له سه ره شیوازی ژبان و چو نیه تی په روه رده کردنی توانای نه ده بی، که چی دندار شانازی به وه وه ده کات که جاهید له چا کردن و راسته کردنه وهی شیعره کانی دا یارمه تی داوه، نه وهش رووتیرین دانپیدانه تا نیستا شاعیریک به شاعیریک هاته مه ن و هاو ناستی خو گوتی. جگه له رسته به ناوبانگه که ی گوران، که ده رباره ی شیخ نووری نووسیوه، که به پشیره ی شیعی نوئی کوردی داناوه، نه و رسته یه ی گوران هیچی له ناستی گه وهی و رووحی داهینه رانه ی کهم نه کردووه، به لکوو شیخ نووری خسته به ر روونکی، جگه له وه هیچ دانپیداناییکی وهک نه وهی دندار نادۆزینه وه:

{من له هه وێر هه ر شیعریکم دانهنا، نیشانی جاهیدم نه دا}.

نه وه سالی ۱۹۳۵ز، که دندار شیعری داناوه و نیشانی جاهیدی داوه، به و پێیه بی یه کهم هه و له کانی دندار بو شیعردانان له و سانه دا بووه، که له و کاته دا ته مه نهی هه قده سال بووه، واتا هه موو ته مه نهی شاعیری ته و نووسینی دندار ته نیا سیژده سال بووه. سه ره پای نه وهی که جیاوازی بیر کردنه وهی قووتیان له نیواندا بووه. جاهید پێی گوتووه: ”هه قیقه ت نه وهیه که منی تیدام“ وهک دندار ده ئی: {کوڤیکی به شه وکه تی شوخ بوو، به هه لستان و دانیشتنی زینده گی نه به خشی}.

نه وان له بوچوونیان بو شیوازی ژبان له یه کتر دوور بوون، به لام دندار دان به وه دا ده ئی، که شیعره کانی بو هه لسه نگاندن و ده سکاریکردن نیشانی جاهید داوه، چونکه جاهید نه و کاته پایه یه کی به رز نه ده بیی هه بووه:

{نه ویش زور نازکانه بوی ته سحیح نه کردم،

نه مه له نگه،

نه م که لیمه به قافیه نیه،

نه م وتاره زه عیفه،

نه وها بی باشته،

نه م به یته له گه ل هینه که ی پێشه خو ی له وه زندا جیاوازن.

نیتر به م سوڤه ته چه وت و چیل شیعره کانهی راست نه کرده وه.. موزه که راتی دندار}.

نه وانه قسه ی منه وه ریکن که جار ئ هه ر ناوی یونسه، له گه ل نه وهی جاهید وتار و نه سیحه تی نه وی لا مه رغووب نه بووه، هه ر خه ریکی (نه لیسه ی جوان و سه رفکردنی پارهی که زور بووه) به لام که مه سه له که دیته سه ر هونه ری شیعر و تیگه یشتنی نه ده بی، ئیدی دندار وهک قوتابییه ک له به رده م جاهید راده وه ستی و گو ی له نامۆگارییه کانی ده گرت، نه وه له سالی ۱۹۳۵ز دا، که یه کهم سانه دندار تییدا ده ستی به شیعرنووسین کردووه. له نگی، قافیه، زه عیفی شیعره که ی چاک ده کاته وه. چه وت و چیل له شیعره که دا ناهیل.

نه و دوو هاوړییه هیج جیاوازییه ک نابیته به ره به ست له نیوانیاندا:

{له پاشان دهستی نه کوشیم و نه یووت "ته بریکت نه کهم، رۆژ به رۆژ به رهو ته کامول نه رۆیت، تو له موسته قبه لدا نه بیه شاعیریکې باش"، نه م ته شجیعیه جاهیید رۆژ به رۆژ میشکی نه کردم وه، مهراقی شاعر وتنی زیاد نه کردم.. موزه که راتی دندار}.

هر پشبینی جاهیید به وهی یونس ده بیته شاعیریکې باش، نه ده بناسی جاهیید نیشان دندات.

له گه ل هه موو جیاوازی به کان، جاهیید دینه نهو رایه ی که شاعری دندار بخوینیت وه، نه نگیی بو چا کاته وه و دهسکاری بکات، دنداریش به دهسکاری به کانی رازی و دلخوشه، له کوتاییدا دهستی دهگوشی و ته بریکې دهکات، له بهر نه وهی جاهیید نه ده بناسه، مژده ی نه وهی دندات که له موسته قبه لدا ده بیته شاعیریکې باش، نه وهش گه وره ترین میدالیا بووه که دندار بو شاعر هکانی لهو کاته دا وهی گرتووه.

هر وهک بو خوی ده لی، میشکی ده کاته وه و مهراقی شاعر وتنی زیاد دهکات. نهو ته شجیعیه جاهیید ده بیته چ فه زل و به خشیک بو شاعری کوردی، ده ش جاهیید هینده به ناسکی مامه له ی له گه ل دندار نه کردبایه، نهو پره ویکی دیکه ی گرتبا و دلی له شاعر شکابایه.

لیره وه دندار کوتایی به باسی شاعر دینی، زورتر گرنگی به قوتابخانه و به سه بردنی پشووه کانی دندات، نهو نیوانه شدا به سه لیه یه کی ورد تیبینیه کومه لایه تیبه کانی ده نووسی، دوا ی نه وهی هاوینه که ی ده چیتنه گوندی تیمار.

دندار و سهرنجی کومه لایه تی

توانا و سه لیه ی دندار له ناساندن و لیکدانه وهی دیارده کومه لایه تیبه کانی ده وره یه ی بی وینه یه.

{له پیش نه وهی که بچمه وه کویه، مانگیک بو رابواردن چوممه گوندی تیمار، که سی کیلومه تر له هه ولیر دوور بوو، وه موکی سه عیدی سهید عومهر ناغای زاوام بوو}.

راسته دندار بو سهردان چوته گوندی تیمار، به لام گه لیک سهرنجی وردی له سهر خه لکه که ی تو مار کردووه:

{- فەلاح - کرمانجیەتی - وهک مندائیک وایه هەر کهسیک که به رووی پییکه نئی و بیلاویتیته وه خۆی به ناسوودهی ئاهاویتیته باودهشی.

- زۆر له ئاغا نه ترسن، زراویان له مه لا چوو.

- نه گهر بشزانن مه لا لای ئاغا مهرغوب نیه، ئه یکه نه قه شه ره جاری خۆیان.

- نه ماما شیخ لای کرمانج فەوقی هه موو شتیکه.

- شیخیک نه توانی زۆر به سه هلی شه وکه تی ئاغا بشکینی، به لام ناتوانی سوئتهی ئاغا وه ربگری.

ئه وه خوینده وه یه کی کۆمه ئناسانه یه بو کۆمه لگایه کی کشتوکالی، که جاری ده رگای زانیان و زانیاری نه کردووه ته وه. ئه وه به شه ی وتاره که ی به عه قلیه تیکی ره خنه ئامیز و له هه مان کاتدا گواستنه وه ی زانیاری بو ئیمه نووسیوه. کاریکته ره گرنگه کانی لادی، یان کۆمه لگه ی کوردی ته عریف کردووه. ئاغا، مه لا، شیخ و له پیش ئه وانه یشه وه جووتیاره کان خۆیان. به هه موو لیکنانه یه ک ئه وه شیکردنه وه یه کی سیاسی یان مارکسییانه یه (به عه مه لی) بو کۆمه لگه ی جووتیاری. هه موو دیارده کانی وه ک پسپۆریک خستووه ته روو. ئه وه خوینده وه یه ی دندار بو جووتیار و تواناکانی کردووه، ده کری هه میشه به بایه خه وه سه یر بکری، له و کاته وه زۆر حزب و کۆمه ئناس لیکنانه وه ی وردیان بو کاریکته ره کانی لادی کردووه، به لام که میان به و دله وقی و راشکاوپییه ی دنداره وه ده رده که یان ده ستیشان کردووه.

{مه لا هه مزه پشتی به برای خۆی نه نه به ست، وه به سیبه ری خۆی برۆا نه ده کرد که سیبه ره}.

{کرمانج چونکه نه خوینده وه و ه یج نه زانن له ژبانه دا هیشتا له ده وری زراعیدا نه ژین و زۆر مه ربووتی زه و و خرافات و زگی خۆیان، ه یج وه ختییک نه مه لی وه عی لیناکریت}.

{ئه م سه به به کافیه که ته بیعه تی چوارپیان هه بی}.

قورسه ئه وه ی دندار ده یلی، قورسه، بو خوشی وا ده دوێ وه ک ئه وه ی ناخی خۆی بخوینیته وه.

مه ربووتی زه و، خرافات و ورگی خۆیان. کاری ئه وان له سه ره زه وپییه، کیلان و تووکردن و ماندوو بوون، نزا و پارانه وه بو باران و رستی زیاد و نه خوش نه بوون و سه دان ده رده سه ری له نا کاوی دیکه، که جووتیار ه یج له سه رچاوه زانستییه که ی نازانی. هه ره شه ی برسیه تی و ورگی، یه کینک بووه له گه وره ترین کیشه کانی. نه خوینده وه ی و نه زانی سینگی گرتووه. ئه وانه نه خوشییه قورسه کانی کۆمه لگه که ی دندار بوون، که به وه پری وردی و شاره زاییه وه ده ستیشانی کردوون.

دندار به تاکه پسته یه ک قورسترین دهر دی کورد، که تا نه مړو کوردی وریا و شاره ز له ته کنولو جیا، به ده سته یه وه
ده نالیتنی، نه وه نه خوشیه یه که نه وه کاته وهی دندار ده ستیشانی کردوه، پوژ به پوژ زیاتر ته شه نه ی کردوه، کوردی
داته پاندوه. نه ویش:

{دراوسیکانی کورد.. به ته حریر و هاندانی روئسای عه شایر له زدی یه ک جامی ئیتیحادی ئیشکاندوون}.

پسته یه کی چهند سه رسامکهره، تا سه ر ئیستام پر نه ندیشه، نه وه پیاوه دروست هه شتا و سی سال پشته نه وه وته یه ی
نووسیوه، که ده بوو به ناوی زیر، به ئیراده یه که له حیکمه ت و زانین کورد له سه ر دلی نووسیایه وه، له سه ر ده فته ری
قوتابخانه و نه خشه ی مال هه لی که ندبا ”جامی ئیتیحادی لی شکاندوون“ چهند جوانه، جامی ئیتیحاد، به جوړیک
ته عبیری کردوه، که نه وه جامه هه رگیز چاک نابیتته وه. ده کرا تا ئیستا چهند کتیب هه ر به ناوی (شکانی جامی ئیتحاد) وه
نووسرابان.

نازاری نه وه شکانی جامه تا نه مړو، تا نه مړو که نزیکه ی سه ده یه کی به سه ردا تی ده په ری، کاریگه ری هه یه. سه ره پای نه وه
سیفه ته کانی کورد ناوا ورد ده کاته وه:

- ته فره قه و خود په سندی.
 - نه م خود په سندی به که هه موو مه عنایه کی خو شویستن و ته معی و هه ساده تی ئیدایه.
 - هه ر فه ردیکی له کوردا که بیگری زور هه ز له (ته سه لوت) و له لی ترسان ده کا.
 - له عه له یه ی یه ک دووان.
 - عه یب بو یه کتر دوزینه وه.
 - خوړه پیشکردن.
 - نه نوعی ناجاییزی کردن، به رانبه ر به ده سه لات سه ر و مائیان هین خو یان نیه.
 - به رانبه ر به پیاوینک که لیی بترسن وه یا نه مه لی شتیکی لی بکه ن، پیاوی زور سه خی و چاو تی رن.
 - بو باقیتر قابیلی چرووک و ده ست قوو چاون.
- نه وانه سیفاتی که لیکن که جامی ئیتیحادی لی شکاوه، له کاتی شکانی نه وه جامه دا هه موو به هاکانی ئینسان دوستی، شانازی
به خاک، به نه ته وه، به بوونی خو ته وه ده شیکت و جاریکی دیکه یه کتر ناگریته وه.

کورد نه و راستییه ده زانی؟ نه همیه تی شکانی نه و جامه ی له بهر چاوه؟ چ هه وئیکى داوه بۆ چاککردنه وهی جامه که، نا، بۆ زالبوون به سهر نه و برینه قورسانه ی له ناخیدا، بۆ سووککردنی خو، بۆ بچوووککردنه وهی نه ته وه که ی له بهردهم رکه بهرکانیدا، چی کردوه بۆ ساریژکردنی برینه کانی؟ بۆ ریکخستنه وهی نه وهی ماویه تی؟ له دواى نه و هه موو کاره ساته ی به سهری داهات، دواى شکانی جامی ئیتیجه ده که ی، دواى داگیرکردنی، دواى راگواستنی، دواى ته عریبکردنی، دواى کیمیا بارانکردن، نه نفالکردنی، چی کرد؟ بۆ ده سال چووه خه نه وه ته وه؟ گومانى خسته سهر بیرکردنه وه و بۆچوونی خو؟ گومانى خسته سهر ئیمان و عه قیده ی؟ رۆژنیک گوتی من کیم؟ خووی دایه کتیب و فه لسه فه ی دنیا خوننده وه تا فه راموشییه ک له عه قلیدا بدۆزیتنه وه؟ نا، ههر وه ک نه وهی دندار باسی ده کات، بیخهم، ملی به قبووئکردنی ریسواویه وه نا، وه ک خو.

نه وه تیپینی و سهرنجی دنداری بیست و حه ت سائه یه، بۆ کۆمه لگه ی کوردی سالی ۱۹۳۵ز، کۆمه لگه یه ک تا ناستی په ککه وته و ماندوو، نه و له ناستیکی زۆر بهرز دهره و نه خوشییه کانی خستوه ته روو، که ده ستیشانکردنیان له توانای کهم له کۆمه لئاسه کانییدا بووه.

له گه ل نه وه شدا له کۆتایی نه و بابه ته دا ده نووسی:

{نه م هه موو حه قانیقانه ی سهره وه شم له میشکا نه هات و نه چوو، زۆر مه ئیووس و بیچاره مله بۆ نه م راستییه که چ کردبوو، به لام محاوولاتی زۆر فاشیلیشم ههر ده کرد.. دندار}.

نه وه یه دندار، جاریک ره خنه گر و جاریک دکتوری کۆمه لایه تی، هه وئى بهرده وامی هه یه، به قسه ی خو هه وئى زۆر فاشیلی هه یه.

کاسکار یان بازرگان

میوانی خوین تالی لادی

هه موو کاریکته ره کانی گوندی. به وپه ری دله رقی و راستییه وه ناساندوه، هه تا ئاوری له سهردانکه رانی گوندیش داوه ته وه، په یوه ندیی به گونده وه، مامه ئه ی له گه ل ئینسانه کانی:

{رۆژنیک کابرایه کی هه وئیری که ئاسنگهر بوو، به هۆی نه وهی به قهرز گاسن و ماسنی بۆ فه لاهه کان دروست کردبوو، بۆ

نوهی قهره کان به دهغل کو بکاته وه پووی کرده تیمار

ناسنگر تا نهو کاتهی نابیته قهرز وهرگره وه، داهینه ر و ماندوویه تی به زینه، به تاییه تی له نه ده بی کوریدیا، به هو ی
حیکایه تی کاوه ی ناسنگره وه شورگیرشه، به لام که ده بیته بازرگان و دهغل له جیاتی پارمی گاسن سه لهم دهکات،
خوه لکیشان به ناغاه، وهک بازرگان دیته جیساب نهک کارگره. ههر له وه سفه که ی دنداره وه که بو کاسایه تییه که ی
دهکات، باره به سهر جوتیاره کانه وه:

{وهستا پیاوکی زهرده نهی دم قوچاوی را له خو بوو، نه مه ی نه زانی که ناغای نه م گونده سه عیده و هه ولیریه، وه خوشی
هه ولیریه، نه م حالته غرووریکي بی په روا ی پی به خشیبوو.. دندار}.

وهستا خهتاب که سایه تییه کی شارییه، هه م به هو ی کاره یه وه، هه م به هو ی شوینی نیشته جیبوونیه وه، به سروشتی خو ی
سهره پای نهو هه موو حورمه ته ی لیی دهگرن، نهو ههر له خواره وه سهیری خه لکی گوند یان کرمانج دهکات، به لام دندار لهو
کاته دا وینه ی دهگریته و له رسته یه کدا، نه زانی، بی سه لقه یی هه تا له زمانیشدا نیشان ده دا:

{وهستا خهتاب نه هینای و نه بردی وتی "وه لا کرمانج قهت عاقل نابنه وه، ههر که رن" دندار}.

نوهی لیړه دهو ی دنداری کو مه ناسه، دنداری چیروکنووه، کاریکته رهکان به شوناسی خو یانه وه دهرده که ون و دهوین، نهو
کاریکته رانه ی ههرگیز بی مه به ست پریان ناکه ویته ناو لا په رهکانی دندار.

جگه له خویندنه وهی (شیوازی گف توگو ی و زمان) نهو که سایه تییه وهستا خه تاییش ده خاته ژیر نه زموونه وه، له پرووداوکی
دروستکراودا، شتیک وهک شانوگه ری، که دندار و مه لا هه مزه نوو سه رین و خه لکی دی کاریکته رین. گویا پو لیس به دوا ی
وهستا خه تابدا دهگه ری، برایه کی مه لا هه مزه (جه سه ن) که پو لیس ه و له مو لته تدایه نهو رو لته ده بی نی، به سواری و تفهنگ
به شانده وه (که له دهره وهی دی ته قه یه کیشی کردووه) به ناو گونددا به دوا ی وهستا خه تابدا دهگه ری، گویا برایه کی مائی
دزیاری له لا ناشکرا بووه، وهستا ده په شوکی و دندار له سهر زاری ده لی:

{جوو بووم له سهر دهستان موسلمان بووم، ته سلیمی نه م کافره م نه که ن، هه من له ریگا ده مکوژیته وه.. دندار}. دوا ی دندار
نهو شیوازی قسه کردنه بو هه میسه له ناو نه ده بیاتدا ده بریته وه.

به و جوړه تا به یانی وهستا خهتاب به جلی ژنانه وه له ناو ساوه رکوتان دهشارنه وه، به یانی به پیاوړیکدا دهینرنه وه ههولیر، دندار راستیی بابه ته که به سهدی رهوانه دهکات، نامه یه کیش دهنووسی کهوا سهدی برای پیشانی وهستا خهتابی بدات {پولیس به غه له ت ملی نهویان گرتووه} له شهویکدا هه موو گوند و وهستا خهتاب و مهلا و براکه ی دهکاته نه کته ر.

دندار له سهر زاری وهستا خهتاب دهنووسی، نه وهش کو تاییی چیروکه که یه:

{له و سهره وه که مه حموود گه رایه وه، گنوزیک جغاره ی غازی به مهلا هه مزه ناردبوو، که پرگاریان کردبوو، وه وتبووشی سهلام له هه موو خرمان بکه ن (الحمد الله) مه سئه له که درو بوو، هه ر به مهش ئیکتیضای نه کردبوو، به لکوو به شو دهسته یه کی مؤمیشی له سهر قهبری (شیخ نه لالا) سووتاندبوو.. دندار}.

نه و ههوت که سه ی به دندار شه وه یاداشتیان نووسی

(۲۷)

{سهید فهتاح سهید عه زیز زور نه فکاری کورده واری سهوری بهرپا نه کرد، به و بونه ی که من زور تینوی نه و نه فکارانه بووم خو م لپی نه زدیک ده کرده وه..}.

{له سهر له وحه ی رهش جومله ی ناشیرین ناشیرین له عه له یه ی کورد دهنووسرا}.

{موت هه سریفی تازه (نه حمهد توفیق بهگ) زیاره تی مه کته بی کرد و به کوردی چهند وتاریکی دا، نه و وتارانه ی موت هه سه ریف قوتاییه کورده کانی له بی که سی پرگار کرد}.

{شورته مورقه به ی نه کردین، ئیداره ی مه کته ب عونفی ئیستیعمال ده کرد}.

له و ساله وه، که سالی ۱۹۳۶ز، ته مه نی دندار بوو ته هه ژده سال، بابته و زمانی نووسینه که یشی گورانی به سه دا دیت، به تاییه تی ناوه روکی نووسینه که ی، تاکه سه رنج که له و چهند دیره هه لبرارده ی سه ره وه ی ده خوتینه وه نه وه یه، که هه موو

بۆنی سیاست و چالاکیی سیاسییان ئی دیت. ههر چهند سیاست بۆ کورد بابهتییکی کۆمه لایهتی و خیزانییشه، چونکه به چه قۆی سیاست نیشتمانه که ی سهر براره. که ئه وه چه قی سیاسته ته نیا مانای ده سه لات و ئابووری ده دات.

یه کهم رسته ی له کو تای سائی ۱۹۳۵ز-دا نووسیوه، ئه ویش، بۆ ئه وه چه ماسه ی له پشت رسته ی (من زۆر تینووی ئه وه ئه فکارانه بووم)، کام ئه فکارانه؟ ئه فکاری کورده واری. رسته کانی دیکه ی له وه لاپه رهم وه رگرتووه که له سائی ۱۹۳۶ز دا نووسیووونی، ئه وانه ش دوا رسته کانی که وه ک بیره وه ری بۆی به جی هیشتووین. له وه سائله دا زۆری له وه رستانه نووسیوه، که باسی له ئیه انه کردنی کورد کردووه، له قوتابخانه له سه ر له وچه ی ره ش و له ده ره وه له سه ر له وچه ی ژیان.

رسته یه ک که گه نجیکی هه ژده سائی پێوه ی تالوده ته وه، کاری له سه ر کردووه و به کیشه ی خۆی زانیوه، ئه وه یه که تا ئه مپۆ ئازارمان ده دات “بیکه سیی کورد” دۆلدار که قوتابییه کی ئاماده ییه و ژیا نی خۆی به هاوکاریی خیزان و براکانی دابین ده کات، ئه ویش به قورسی، بۆ خویندن له مآل دوور که وتوووته وه، ئه وانه بۆ ئه وه هیه کیشه نین و پیه وه ناتیه ته وه، ئه وه ی ئازاری ده دات، بیکه سیی کورده.

ئه ری به راست کورد بیکه سه؟

ئه وه ده برینیکی مه جازییه، بۆ ده ردیک که سه رچاوه ی جیاوازی هه یه. سه رچاوه ی بیکه سیی کورد له چیه وه هاتووه، به راده یه ک که گه نجیکی تازه پێگه یشتووی وه ک دۆلدار له جیا نی به ته نگه وه هاتنی ژیا نی خۆی، خه م له کورد بخوا؟

قه ده ری کورد هینه ره ش یان قورسه، زه چه ته بیر له سه رچاوه کانی بکه یه وه (مه به ست له سه رچاوه کانی ره شکردنی). ئه وه منداله کورده ی ئه مپۆ له دایک ده بی، خاوه نی چیه؟ خاکیکی له ت له ت، ولاتیکی هه زار کیشه، نیشتمانیکی داگیرکراو، کو یلایه تییه کی نیوده و نه تی. ئه وه جگه له نه ته وه یه کی بوغزن، مو توره کراو به هه زاران ده رد و به لا، خینه کی و نه خوینده وار، زۆرخۆر و ریاکار، نه زان و خاوه ن بر وانه، به ده می گه رم و کرداری هیه. منداییکی کورد که له دایک ده بیته ده بیته میراتگری ده یان داگیرکاری، دوژمنی حازر و ئاماده، ده سه لاتیکی نیوخۆی بچوو ک و بی به رنامه و شیواو، بی ناسنامه و ون. (خاوه نداریه تی ئه وه هه موو شکسته ته نیا به قسه ده گو تر)، ئه وه فکریه جوان ناگات هه تا نه موونه ی بۆ نه هی نه مه وه. منداییکی ئه وروپی که له دایک ده بی، ده یان یاسا و ریکخوا و به رنامه ی تۆکه هیه ژیا نی وه ک کۆریه له هه موو مه ترسییه ک ده پارێزن، ئاسایشی هه زار ئاست، هه ر له سکی دایکیه وه به هه زار شیوه هه وڵی له گه ل دراوه تا هه موو ئه ندامه کانی جه سه ته ی ته واو بن، ده یان یاسای بۆ به میرات ماوه ته وه، که وه ک کیو یک پارێزگاریی ئی ده کن، ولاتیکی

هه زار په ننگ چاوه پتی ده کات، خویندن و فیرکردنی به رده وام، میژوویه کی پر شانازی بو ماوه ته وه، سامانی هه ره به نرخی نه و ولاته نه و کورپه یه یه که نه مړو له دایک ده بی.

سنووری هه یه، سوپای هه یه، دهیان کیو روشنیری و کتییی له پشته، نالای هه یه، تیپی قتبوئینی ولاته که ی به لای که مه وه سه د سانه دامه زراوه، هه موو دنیا ریز له په ساپورت و ناو و که سایه تیبه که ی ده گرن، هه زاران شتی دیکه (نه وانه که سی نه ون).

که چی تا نه مړو خیزانی کورد به وه دلخویشی خوی ده داته وه "سه ری بی رسق له ژیر خاکدایه"، هه ره که سیک ده توانی داگیری بکات، به رگری له خوی بکات تیرورسته، دانیسی ملکه چ و کویله یه، داواکاری هه بی نازاوه گنره، هه زاران گانه بازارپی دیکه.

ببورن دندار برده می، بیکه سیی کورد دوور برده می. نه و بیکه سییه چه مکیکی مه جازی نییه دندار دایهینابی، له چرکه یه کی نیگه رانی ههستی پی کردبی، بیکه سی به مانا قووله که ی، له دوو کاتدا سه ر له دلی کورد ددها، له کاتی سه رکه وتن و دلخویشی، چ سه رکه وتنی گشتی و نه ته وه یی، چ سه رکه وتنی تاکه که سی، نه و بیکه سییه گه رده نی کورد ده گری، راست به ده ماری تاجی دلیه وه دهنوسی، چونکه ده زانی نه و سه رکه وتنه هیچ بنه مایه کی نییه، هیچ دنیاییه کی له گه لدا نییه، له هه ر چرکه یه کدا بی، ریکه وتنی دوو دوژمن، بوورانه وه ی ناغاباشییه ک سه رکه وتنه که له بیخه وه هه لده ته کیتن، بی نه وه ی نه و دنیا گه ورده میش میوانی بی. له دووهم باردا که بیکه سی به قورقوراه کی کورده وه دهنوسی، له و حاله ته دایه که ده سه لاتیکی ملهور، گروویکی تیرورستی یاسایی به ناوی سوپای نیزامی شار و گوندت ده سووتینی، کوردیش ته نیا ده بی وه ک مریشک له دله وه گاره گاری بی. (هه ر نه مړو گاره گاری کوردی گوندی په لکانه هه راسانی کردم، گوايه کینگه کانیا ن داگیر کراوه، گوايه نامووسیان شکیتراره، نه وه میراتی کورده بو نه وه کانی داهاتوو).

به لای کورد بیکه سه، له سه ر ناستی نه ته وه یی کوا ولاتیکی خاوه ن سیاده و شکوی خوی، دانییدانراوی نیوده و ته تی، کوا په مزه میژوویه کانمان، له پرووی که سییه وه نه و یاسایانه کامانه ن که مندا له که تی به سه ردا به جی ده هیلی، چ یاسایه کی ته ندروستی هه یه که تو نه بی، ژیا نی بپاریزی، چ ریزیکی کومه لایه تی هه یه که نه و قسه ی خوی کرد ریسوا ی نه کات.

کورد زور هه ل له بیکه سی گه یشتوو، کورد زور هه ل له بی پشته پنه نایی گه یشتوو، زور هه ل له دوست گه یشتوو، بو نه مړو هه تا به هه ل له شاخه کانیش گه یشتوو، گوايه هه ر شاخه کان دوستمان، نه وه بو سه رده میک بوو، که کورد ته نیا

نوهنده دهیتوانی دهنگ هه ټبرې که بلې هم، نهو دهنگه ټبرینه، نهو گوتنی هه مه، تیچووی زور گران بوو، نه ده ستدانی هه زاران گه نچ و ژن و منداډ بوو، ویرانبوونی هه زاران هه زار خانوو، گوند، شار و شاروچکه بوو، قوربانیدان بوو به تهمه نی هه موو نه وه کان، نهو هی به شدار و نابه شدار بوو، نه مرو پشته پونه نی کورد خویه تی، خوی و بهس، به بهرگریه کی عه قلی، به بهرگریه کی گاندیانه، به راوهستان وهک بهرد و دیوار، به هاوارکردن به سه ر دنیا دا، به خاوتنکردنه و هی رووخی خوی، به وازهینان له گالته بازایی ژیان، به خو سهیرکردن وهک نه ته وهکانی که نا، به خو دیتن وهک هه تیو، به هه وډان بو پرگارکردنی عه قلی له خورافه، له برایه تی دیرو، له بهرپرسی گیرفانېر، له دوستایه تی ساخته، له برای دینی، له هاوس و هاوسنووی. هه مووان گالته یان پیم دئ و ده لئین: "جهبار نهو هی تو ده لیلی قورسه، نهو زوره، نهو گالته یه". به لئ راسته، نهو انه زورن زور، من ده لیم به لئ راسته ده کری وهک خوتان به مینه وه و تا هه زار سالی ده یکه جاشی ناو خو و کوپله ی سیستمی نیوده و له تی بن، هه مووشی به یاسا و ده ستوور.

مانه وه نهو حال ته شدا هینده بی ئومیدکهر نییه، له سه ر زاری دندار:

"نهو وتارانه ی موته سه ریف قوتابییه کوردهکانی له هه ست به بی که سی کردن پرگار کرد".

نهو ته یکه یشتنه ئومیده وارده کیه، که نه وکات تا راده ی سووان و په که وتن نه زموون نه کرابوو، ده شی موته سه ریفیکیش به دوو قسه "قوتابییه کوردهکان له بیکه سی پرگار بکات" که له راستیدا هیچ که سیک ناتوانی کورد له بیکه سی پرگار کات، چونکه بیکه سیی کورد له هوکاریکی که سییه وه نه ها تووه. هه ر له بهر نهو هیه {له سه ر نه ساسیکی تازه له به غداوه ئیدیعانات ده ست پی کرا، له هه ولیریش که قوتابییهکان ناگیان له هیچ نه بوو، مورا قه به یان خسترایه سه ر}.

به هو ی نهو رسته وه نهو حالی ده بین، که مه به ستی دندار له "پرگارکردنی قوتابییه کوردهکان له بی که سی" ته نیا دنگه رمیه کی کاتییه و هیچی دیکه، چونکه له دوای نهو هیه "تهزیق کراین، شورتیه مورا قه به ی نه کردین، ئیداره ی مه کته ب عونفی ئیستیعمال نه کرد" که واته دندار به شیوه یه ک پیمان ده لئ، دئنه وایی (له ریگای قسه ی رووته وه) ته نیا پرگارکردنیکی کاتی و رووکه شه، ده نا بیکه سیی کورد لهو جوړه بیکه سییانه نییه به دوستایه تی و دئنه وایی چاره سه ر بی.

{دیعیایه له عه لیهمان زور به قووه ت ئیشی ده کرد، ئیمه به ران بهر نهو هه موو عونفه، له پاش ئیجیتیماعیکی که له روژی (۲۰) ی کانوونی یه که می سالی (۱۹۳۶) له بهینی حه فت قوتابی کرا، قه رار درا که، به سوورته ی شکایه ت نه حوالی خومان و عونفی مه کته ب له موته سه ریفی (لیواء) و نه شرافهکانی لیوای هه ولیر بنووسین.... موزه که راتی دندار}.

دلالت ته کانی نه و نووسینه:

یه که م: هه ره شه و زۆریکردن له قوتابخانه به رامبهه قوتایی کورد به چاو و بهردهوام بووه.

دووهم: قوتاییهکان بۆخۆیان کۆمه له و گروویان هه بووه.

سێهه م: کۆبوونهوهیان کردووه و بریاریان داوه.

چوارم: رینگیهکی یاسایان گرتووه ته بهر و داواکارییان داوه ته موته سه ریف و نه شرافانی شار، نه نجومه نه پاریزگا.

بۆ میژوو: (من دلم له ناو یادهوهیری نه و (حه قه ت) براده ره ی دنداردا بۆ نه به د جی ده هیلم).

نه و نووسینه نه ی دندار هه چیان یاداشتی ئاسایی نین و په یوه نه دییه کی توندوتۆڵیان به میژوو هه ولیر به تایبه تی و کورد به گشتیه وه هه یه. له کۆتایی بیسته کانی سه ده ی رابردوودا، کیشه ی کورد بوو بووه کیشه ی پله یه کی دروستبوونی ده و له تی عیراق و دیاریکردنی جوگرافیا که ی، چوار سال پیش نه و عونف و نیگه رانییه ی قوتاییه کانی هه ولیر، له سلیمانی شه ری بهرده رکی سه را پوو ی داوه و دواتریش کیشه ی قورستر.

شاره زایان له کاروباری ده و له ت و مافی مرۆف، به تایبه تی مه ندوو یی سامی کۆرۆنوالیس له یاداشتیکی چروپدا داوا له حکومه تی عیراقی ده کات، که بۆ رازیکردنی کورد دان به مافه کانی دا بنی، وه ک هاوولاتی پله یه کی عیراق ته ماشایان کات، کاریکی وا نه کات کورد هه تاهه تایه بۆ رزگار بوون چاویان له پشتیوانی ده ره کی بی، به تایبه تی که ئیوه (مه به ست ده و له تی عیراقه) له سالی ۱۹۳۲ز دا له ژیر ریعایه ی به ریتانیا ده چنه در و ده بن به ده و له تی سه ره به خۆ، له و کاته شدا ناکرێ ده و له تییک له جیاتی داننان به مافی کورد وه ک هاو به ش، بۆ سه رکوتکردنیان په نا بۆ هیز به ری. هه موو نه و رووداوه چه ند سالیکی پیش (داواکاری دندار و براده ره کانی بووه بۆ موته سه ریفی هه ولیر).

{فیعه لن نووسراو ره وانه کرا، به لام بیجگه له شتییک نه بی، چ نه تیجه ی مه حسووسمان نه که وته ده ست، نه و شته ش نه مه بوو، که له زوبانی پیاوکی گه ورده بۆیان گێرینه وه، که به سوهرتی وا سړی، شتی وا حه یه وی نیشان دان زه ره ره، هه ر که سیکی که نه مانه ی نووسیوه، وه یا هه ر جه ماعه تییک که نه مه ی کردووه، بێن به ناشکرا ئیدیعی بکه ن ئیبه تا نه خیر نه فه س له گه ئیانین، خیرا تیگه یشتین که حکومه ت به رانه ر به و نووسینه نه زۆر شه وه ش بووه، وه ناشزانێ کێ یه، نه یه وێ به م سوهرته نیقاب له سه ر نه م جه ماعه ته لابات، ته بیعی نه م نووسینه نه که وته به ر چاوی هه موو که سیکی لیوه شاهه، به راستی ئیستیفاده ییکی زۆری له لایه ن ئینتیباهی قهومی یه وه به خشی.. موزه کهراتی دندار}.

ئوه نووسینی قوتابییهکی کورده (تهنیا بیر له ئینتیباهی قهومی بکه نه وه)، ته مهنی تهنیا ههژده ساڵه، ئه و باسانه ی سهرقانی کردوو، نووسینی سکالا بۆ ئه وه ی عونف و هه ره شه یان له سه ره هه ئگیرئ، بۆ ئه وه ی رۆژانه شو عاری ئیهانه دژی کورد له سه ره ته خته ی ره شی ئامۆژگاری قوتابخانه نه نووسرئ، بۆ ئه وه ی هه ست به بی که سی کردنی به (دروش) بئ، (کاتیش) بئ بره ویتته وه، به لام وه ک هه زاران هه زار راپۆرتی سکالا ی کورد هه رگیز (نه تیجه یه کی مه حسووسمان) نه که وته ده ست. هه میشه به نافه رمی، له په نا و په سیو، به قسه وقسه ئۆک وه لامی داواکاری کورد درا وه ته وه. وه لامه ش پر پیچ و په نا، پر هه ره شه، پر ته له و نیفاق. نیشاندانی داوکاری (زه ره ره) ئه وه ئامانجی راسته قینه یه، هه تا ئه مرۆش هه ر نو نه ره و (ده م سپیه کی) کورد، له به رده می هه ر (داگیرکه ریک) داوا راسته قینه کانی کورد بخاته سه رمیز (زه ره ره).

خۆ نا شکر اکر دن و به تالبوونه وه ی سیحه که:

ئه وان ده یانه وئ خۆیان ئا شکر ا که ن، بۆ ئه وه ی ببه جیگای نیشانه یان، بۆ ئه وه ی توانا و هی زیان بزانی و به سه ریاندا زال بن، تو نه توانی فه زایه ک دروستکه ی خا وه ن ماف بئ ترس داوا ی مافی خۆی بکات، ئیدی چۆن ئومیدی وه رگرته وه ی مافه کانی و دۆستایه تی ده بی؟ به لام نووسینه که ی دندار و هاوڕیکانی ده که ویتته به رده ستی (هه موو که سیکی ئیوه شاهه). برینی نه بوونی ئه رشیف لی ره وه دیاره، ئه رئ ئه و یاداشته یان نووسینه وه ک دندار ناوی ده ئی له کو ییه؟ ئه و کو ته کاغه زه که داواکاری قوتابیانه بۆ ئه رشیفی ئی مه چه ند گرنگه! من تاهه زرۆی ئه وه م براده ره کانی دنداریش بناسم، (ئه و جه وت که سه وه ک چۆن ده و ته نه یاسین تا سزایان بدات، ئی مه ش نه مانناسین تا خوشمان بوین) که ئه و کاره یان له گه ل کردوو، ئه وه ش نا شاره وه، ئۆتۆبیۆگرافیه که ی دندار له و دوو سا له ی کو تایی بئ (ئاسه ف) بیان به ته واوی پی وه دیاره، له به ره هه ر هۆیه ک بئ، له به ره ئه وه ی رۆژانه یه کتریان نه دیوه، دنداریش رۆژانه ی خۆی نووسی وه ته وه، بۆنی ئه و پی او وه مه رنه (ئاسه ف) کال بو وه ته وه.

تیبینی: به شیک له نه گبه تی کورد پشت به ستنه به یاسا و به ده ستوو. ئه وه تا قوتابیانی کورد له به رامبه ره ئه و هه موو توندوتیژییه ی به رامبه ریان ده کړئ، په نا بۆ نووسینی یاداشتیک ده به ن بۆ لایه نی په یوه ندی دار، ئه وان به (زه ره ری) ده زانی، له جیاتی چاره سه رکردنی کیشه که ده یانه وئ ئا شکرایان که ن و سزایان ده ن.

ئه وه ش تهنیا یه ک راستیمان پئ ده ئئ، هه ره له سه ره تای ئه و ده و ته تی عیراقه پر خو یته وه، به چ یاسایه ک جه و یجه و پشتینه ی ده وری که رکوو ک و مووسل ته عریب کرا، ئه و یاساناسه کورده سه یه و سه مه رانه ی سه ری زمان و بنی زمانیان یاسایه، بۆ ناتوانن به یاسایه ک چاکی که نه وه؟ ئه رئ به چ یاسایه ک هه زاران گوندی کورد بوو خیتران؟ به چ یاسایه ک بۆ

ماوهی ههشتا ساڵ کورد ته نیا له کاتی بۆردوماندا فرۆکهی دیوه؟ به چ یاسایهک ئینسان به زیندووپی ده خڕیته گۆره وه؟ به چ یاسایهک نه نفا له کان زیندوو ده کړینه وه؟ نه و دکتۆره سهیر و سه مه رانه ی باسی ماف و یاسا و عیراق ده که ن، ده توانی ده زگیرانی نه و کچانه به یینه وه که بۆ نادیار برادران و نه وان سه ری سپییان به ئومیدی ره شی گه رانه وه سپی کرد؟ نه گبه تترین کورد، گه مژه ترین مه خلوق نه و یاسا ناسه یه که پپی وایه بۆق به یاسا ده کړینه قرژاڵ، که پپی وایه پشیل به یاسا ده کړینه وه پلینگ!

من به هیچ شتیکی کوردی نه م سه رده مه سه رسام نیم، ته نیا به و توانا به رزه ی که هیه تی بۆ خو فریودان، بۆ قه شه رکردنی خو ی، بۆ به فیرو دانی هه و له کانی دندار و برادره کانی، سه رسام به توانای ییسنووری خو فه رامۆشکردن و خو سړینه وه. نه وه ی راستیییه:

کورد له غه فله تی یاسا و میژوودا هیه، له به ناگاهاتی یاسادا کورد ته نیا کۆیله یه که و به س، بۆ نه وه ش هه زار نه مو نه م هیه.

نه وه ی دندار ده کوژی نه خو شی نییه. کوئتوو ریکی دله قه که ناتوانی جوانی قبول بکات

(٢٨)

دندار ئۆتۆبیۆگرافیا یه که ی تا ساڵی ١٩٣٦ نووسیوه ته وه، گۆرانه کاری گه وره ش له دوا ی نه و سا له وه له ژیا نیدا پرووی داوه، هه م له ئاستی نه ده بییدا پایه یه کی به رز وه رگرتو وه، هه م له پرووی نه ته وایه تیشه وه رۆژیکی مه زنی گیاره، به پپی زانیاریه کانی مامۆستا عه بدولخالق عه لانه دین، دوا ی نه و سا له بۆ ته واکردنی خویندن روو ده کاته شاری که رکوک، ساڵی ١٩٤٠ له وئ سانه وی ته واکه ت.

من لیرو وه دلم ده لهرزی بۆ نه و فه رامۆشییه گه وره یه، نه گه ر دندار یاداشت ی نه و سئ سا له ی که رکوک ی نووسیایه وه، ده بوو بووباینه خاوه نی چ خه زنه یه کی گرنگ! له سه ر ژیا نی سیاسی و نه ته وایه تی و کوئتوو ری نه و شاره. وینه یه کی زور راستگۆیا نه و راسته قینه ی که رکوک ی سه ره تاکانی به ده و له تبوونی عیراقمان ده ست ده که وت، که رکوک ی کۆتایی سییه کانی سه ده ی رابردوو.

له بهر ههر هویهک بڼ، دندار دهستی له نووسینه وهی یاداشته کانی هه لگرتووه، له سهره تاي ئوتویوگرافیا کهیدا به پوونی باسی خولیا ی خوی دهکات بو نووسینه وهی ژبان نامه کهی، جاريک له تهمه نی بیست سائیدا هه ندی شتی نووسیوه، که دواتر خویشی نازانی چون لیی ون بووه، نه وهی به رده ستیشمانی له دوا قوناغی زانکوی نووسیوه، که سائی (۱۹۴۵ز) یه. به لام به و پوونییه له کو تایی و دهسته لگرتنی له نووسینه وهی نادوی. دهکری پیرسین:

* دندار که له سائه کانی سهره تاي ژبانیدا وا به سه لیه کهی وردوه بو نووسیوینه وه به په رۆش بووه، چون وا له ناکاو دهستی لی هه لگرتووه؟

* من زورم هه وئم دا دهست نووسه کهی دندار (به خه تی خوی) لای خزمه کانی پهیدا بکه م و به راوردیکی له گه ل چاپکراوه کهیدا بکه م، که له سهرده می به عس و له سائی ۱۹۸۴ز له به غدا چاپ کراوه، نه گهر نه وه بزانی ن له و سالانه دا کتیب به سانسوړیکی قورسدا تیده په ری، زور لاپه ره و شوینی لی قه دهغه دهکرا. نه گهر دهست نووسه کهی دندارم دهسته وتبا، دهشی به هوی لاپه رکه نه وه بزانی ن که دهفته ره کهی ته واو بووه، یان لاپه ری پیوه ماوه و بو خوی دهستی لی هه لگرتووه. چونکه که دهفته ره کهی ته واو بووی دهشی یاداشتی سالانی دواتری له دهفته ریکی دیکه دا نووسیوینه وه دهفته ره کهی دیکه ی بهر په شه بای ونبوون که وتبی، وهک دهفته ری یاداشته کانی تهمه نی بیست سائی.

* من گومانم هیه که خوی دهستی لی هه لگرتبی، نه ویش به هوی سهرقائی و ئالوژبوونی ژبانی و کاری دوا ی ته واو کردنی زانکو، به هوی سیاست و کارکردنه وه.

* گومانیکی دیکه م نه ویه، دندار نه و دوو سائه ی کو تایی، و اتا سائی ۱۹۳۵ و ۱۹۳۶ز، وهک سائه کانی دیکه به ورده کاری و شه و قه وه نه نووسیوه ته وه، کردوونی به خال و له ههر خالهیدا هه ندی شتی تیدا کو کردوونه وه. زورتی یاداشته کانی باسی خویندن و بیروباوه ری نه ته ته وایه تی دهکات و زور که م پرژاوه ته سهر ژبانی تاییه تی خوی. بو زیاتر روونکردنه وه،

ماموستا عه بدولخالق عه لانه دین ده نووسی:

{دندار که کو لیجی حقوق له سائی ۱۹۴۵ز دا ته واو دهکات، له گه ل ناسه فی برای، که نه وسا له کارو فرمانی میری دوور خرابووه، پیکه وه له شاری کو یه نیشته جی بوون، وه له و ماوه یه شدا بڼ وه ستان و حه سانه وه دندار ههر خه ریکی پاریزه ری و خویندنه وه و نووسین بووه. دندار شاعیر شوړشگیری کورد}، نه و روونکردنه وه یه به سه بو نه وهی چا وروونییه که مان له سهر ژبانی دنداری دوا ی ته واو کردنی زانکو هه بڼ.

* ههروهك بۆ خۆی نووسیویهتی، نهو یاداشتانهی له سالی ۱۹۴۵زدا نووسیوه، پيش نهوی زانکۆ تهواو بکات، به تهواوکردنی زانکۆ، فهزای هیمنی نووسینی نه ده ست داوه و کهوتووته ناو ئالۆزییهکانی ژيانهوه.

* من زۆر به لایمهوه گرنگ بوو، سانهکانی دای بالقبون و بوون به ههژده سالی نووسیایهوه، زۆر گرنگه که سیکێ راشکاو و مکوو دندار ههستی گهنجیکێ کورد بهرامبهه خۆشهویستی یه کهم جار و عهشق و نهوینداری یاداشت بکات که تا ئیستا نیمان.

* جگه له ههموو نهوانه، نهو سالانهی کۆتایی واتا له (۱۹۳۷)وه بۆ سالی (۱۹۴۵) سالی تهواوکردنی زانکۆی زۆر گرنگ دهبوو، نهگهر نهوه بزانی که له ۱۹۳۷ز به قوولی کهوتووته سهه خولیای نه ده ب و شیعرنووسین، تیکه له بوونی راستهوخوی به سیاسهت و بیروباوهری نه تهوهیییهوه، ههر لهو سالانهشدا گۆرانکاری دیار له بیرکردنهوه و بۆچوونیدا روویان داوه.

نه وهش بۆ دوو بوار گرنگی تایبهتی هه بوو:

یه کهم: خویندنهوی شیعرهکانی و دۆزینهوهی نهینییهکانی پشتیانوه و هاوکاریکی باش دهبوو بۆ لیکۆله رانی نه ده بی.
دووهم: ژيانی سیاسی و په یوهندیی حزایهتی ناشکرا دهبوو، یارمهتییهکی باش دهبوو بۆ نووسینهوهی میژووی سیاسی و حزبی نهو به شهی کوردستان، که ته میکی زۆری له سه ره، به تایبهتی سالانی سی و چلهکانی سه دهی رابردوو.

مامۆستا عه بدولخالق عه لانه دین چه ند زانیارییهکی بۆ تۆمار کردوین، که سه رچاوه کهی دیار نییه، بی گومان مامۆستاش له که سانی پیشتری بیستوو، چونکه به شیوهیهکی سروشتی، کورد دۆکیۆمێنتی نییه.

{له سالی (۱۹۴۰)دا سانهوی تهواو دهکات، وه ماوهی نهو سی سال خویندنهی له که رکوک دا پایهکی به رزتر له دندار به دی دهکری، دهگاته لونهکی خوین گهرمی لایهتی و کامل بوونی هۆش و بیی...زۆر شیعری پتهوی نه ته وایهتی لهوی دانه وهک شیعری "نهی رهقیب" وه شیعری "لاوانی کورد"... ئیتر له سالی ۱۹۴۰دا دهچیته کۆلیجی حقوق له به غدا.. عه بدولخالق عه لانه دین..دندار شاعیری شۆرشگیر کورد، به غدا. ۱۹۸۴}.

راسته نووسهری نهو دی رانه، به کۆکردنهوهی زانیارییهوه ماندوو بووه، زانیاریهکانیشی گرنگن، به لام سه رچاوهی زانیارییهکانی دیار نین، نه ر رهقیب لهو ماوهیهدا له که رکوک نووسراوه؟ (به چ به لگه یهک؟) نهوه نزیکبوونهوهیهکی باشه له راستییهوه، به لام دهستنووسه کهی کوا؟ نایا له سه ره دهستنووسه که سالی له سه ره نووسراوه؟ نه وهش یارمهتیمان ده دات، که کاتی گۆرانه فکرییهکانی ژيانی به ته وای هه ست پی بکهین. داتا و زانیاری باوه رپیکراو زۆر گرنگه، هه م

دنیایمان دمداتی و ههم چاروونی و زانیاری، بۆ نمونه، کاتیکی پیرمه‌مێرد له رۆژنامه‌ی ژایانه‌وه‌دا دهنووسی (له ڕنگای گه‌رانه‌وه‌مان له جه‌ج له سالی ١٩٠٢ز، وه‌فایی کۆچی دوا‌ی کرد و به‌ ده‌سته‌کانی خۆم له بیابان ناشتم)، بزانه‌ نه‌و تاکه‌ دێره، بۆ ئیستا چ سوودیکی نه‌براه‌ی هه‌یه، چ سوودیکی میژوویی و نه‌ده‌بی و کولتووری هه‌یه. وه‌کوو:

* وه‌فایی شاعیر له سالی ١٩٠٢ کۆچی دوا‌یی کردووه.

* که‌س به‌دوا‌ی گۆری وه‌فاییدا له مه‌هاباد و بۆکان و سنه و سلیمانیدا ناگه‌ری.

* که‌س شیعریک ناداته پال وه‌فایی که دوا‌ی نه‌و سائه نووسرابی.

* هه‌ج رووداوێک نادریته پالی، له‌دوا‌ی نه‌و سائه‌وه‌ رووی دابی.

هه‌رچه‌ند رووداوه‌کانی ژایانی دندار له سه‌رده‌می گه‌شه‌ی خۆینه‌ه‌واری و نه‌ده‌بیدا روویانداوه، که‌چی که‌متر دۆکیومینت له‌سه‌ر رۆژه‌کانی ژایانی هه‌یه، جگه‌ له‌و ئۆتۆبیۆگرافیا‌یه‌ی که‌ بۆ خۆی نووسیویه‌تی.

هه‌ر له سه‌ره‌تای خۆینه‌نه‌وه‌مه‌وه، دندار جگه‌ له که‌سایه‌تییه‌که‌ی وه‌ک شاعیری، کاریکته‌ریکی دیکه‌شی له زه‌ینی مندا دروست کردووه، که‌سایه‌تییه‌کی نه‌ته‌وه‌یی، شۆرشیگێر، خۆراگر، فیداکار، نه‌وه‌ش هۆیه‌کی سه‌ره‌کی بوو که دوا‌ی ژایان و به‌ره‌مه‌کانی بکه‌وم، له‌و ڕیگایه‌شدا رووبه‌رووی دوو نه‌ینی بوومه‌وه، له‌به‌ر که‌می سه‌رچاوه‌ له‌و به‌اره‌دا، بۆ ناشکرانه‌کردن یان پێویستمان به‌ سه‌رچاوه‌ی زیندوو ده‌بی، وه‌ک که‌سانی به‌ته‌مه‌ن و گێرانه‌وه‌ی ده‌ماوده‌م، که‌ هه‌ردووکیان جیگای گومانن.

دوو نه‌ینییه‌که‌ی ژایانی دندار

یه‌که‌میان مه‌رگ. دووه‌میان خۆشه‌ویستی

مه‌رگ و خۆشه‌ویستی دوو نه‌ینییه‌که‌ی ژایانی دندارن، به‌لای منه‌وه، دندار مردنیکی نه‌وه‌نده‌ تراژیدی هه‌یه، که‌ خۆینه‌ت راده‌گری. هه‌ست به‌ فه‌رامۆشی و نه‌زانی و دله‌رقی نه‌ته‌وه‌که‌ی خۆت ده‌که‌ی. نه‌وه‌م زیاتر له‌ لا ده‌چه‌سپینی که‌ کورد هه‌میشه قامچییه‌ک راده‌وه‌شینی بۆ سزادان و کوشتنی داهینه‌ره‌کانی. سروشتی نه‌فه‌ره‌نکردن له‌ داهینه‌ره‌، له‌ هونه‌رمه‌ند، له‌ نووسه‌ر سروشتیکی ده‌گه‌مه‌نه، که‌ له‌ناو کوردا به‌ زه‌قی دیاره و کاریگه‌ریشی له‌ ژایانی زۆبه‌یاندا ره‌نگی داوه‌ته‌وه، که‌ به‌ پێویستی نازانم ناوی نه‌و داهینه‌رانه‌ ریز بکه‌م که‌ به‌و قامچییه‌ گیانیان له‌ده‌ست داوه، ده‌شی بۆ ئێره‌ یه‌ک تاکه‌ نمونه‌ به‌س بی، نه‌ویش سیوه‌ (ده‌نگه‌ پر نه‌فسوونه‌که‌ی کورد). نه‌و پیاوه‌ مه‌زنه‌ له‌ناو میله‌تییکی به‌خشنده و دلفراوان (کۆمه‌لێک سیفاتی بی‌ناوه‌ڕۆکی دیکه) له‌ که‌لاهیه‌که‌دا به‌راستی له (برسان) مرد. بی هۆ، کورد چه‌ز ده‌کات داهینه‌ره‌کانی ره‌زێل و سه‌رگه‌ردان

و نامراد و دهستکورت و کۆستکه وتوو بن. جگه له برسان و سه رماکه ی کۆیه، مندالان به دهوری مائه کهیدا ده سوورانه وه و به هۆیهاوه هۆنراوه ی پر ته شه ریان به سه ردا هه تده گوت. جوانترین سه دا و گۆرانی که هونه ری کوردی پی گه یاندوه ته ناستیکی به رزتریان ده کرده ئیهانه و جنیو و به روویاندا دایه وه. نه وه له کاتیکیا به دهوری مائه که لاوه کهیدا ده سوورانه وه و نه ویش له په نایه که وه له سه رمان و له برسان خۆی گرمۆله کردبوو.

نه وه سه حه ره.. مائی سینه ی پر له گورگ و چه قه له.

نه وه یه پاداشتی داهینه ر و قورگی زیرین.

دندار خاوه نی ناسراوترین، به هیزترین شیعی نه ته وه یی، رۆشنییه ر چالاک و وشیاره که ی کورد به جوړیک ده مرئ، که هیچ ده ربه ده ر و نه فره تلیکرا و گومرا و تاوانباریک له ناو هیچ نه ته وه یه کدا رووبه رووی مه رگی ئاوا ناکریتته وه. ده شئ نه وه خراپتر مردنی نه و سپییستانه بی که به هه له ده که ونه ناو خیلکی ئینسانخۆری دوور له هه موو شارستانییه تیک.

چه ند گێرانه وه یه ک بو مه رگی دندار هه یه، که هه موویان هاو شیوون و خائی هاوبه شیان زۆر تیدایه. تاکه راستی نه وه یه، که دندار له رۆژی ۱۲ - ۱۱ - ۱۹۴۸ کۆچی دوایی کردوه.

یه که م گێرانه وه:

(له رۆژی ۱۲ - ۱۱ - ۱۹۴۸ که تازه له نه خوشی راست بیووه له کۆیه وه بو هه ندی کاروباری خۆی دیته هه ولیر، له گه ل کاک (عومه ر حه بیب) دا له یانه ی فره مانبه ران نان ده خۆن و ده چنه سینه مای (حه مرپا) له گه رانه وه دا له نزیک ئوتیل (فره ح) براده ره که ی لا ده دا و دنداریش به شه قامی (موزه فره ییه) دا به ره و ته یراوه شو ر ده بیته وه، بو مائی سه عدی برای. که ده گاته راست ئوتیل (کوکب الشمال) ره ت ده با و ده که وئ، به هه ر باریک خۆی ده گه یه نیته چایخانه که ی بن قه لاتئ و راده کشئ، تومه ز به خواردنه که ی یانه، که (میبه ری سووره وه کراو) ده بی (ته سه مووم) ده کات، خه لقه که ش وایان زانیوه سه رخۆشه، به عه ره بانه ده ییه نه خه سه تخانه، به لام بی به ختی، دکتۆری (خه قه ر) نه و شه وه له مائی دۆستیکی خه ریکی مه ی خواردنه وه ده بی به سه ری پاناکات.. دندار شاعیری شو ر شگێری کورد).

نه و گێرانه وه یه چیمان پی ده ئئ:

۱- دندار پیشتړ نه خوښ بووه و چاک بووه ته وه.

۲- عومهر حه بیب براده ری بووه.

۳- پیکه وه چوون له یانه ی فهرانبه ران نانیا ن خواردووه و چوونه ته سینه ما حه مرا.

۵- دوا ی نه وه ی لیک جیابوونه وه نه و به ره و تهیراوه پوښتووه.

۶- مائی سه عدی برای له تهیراوه بووه.

نه و داتا یان زانیارییه سادانه م بویه نووسییه وه، بو نه وه ی نیشانی بده م که دندار به و شوینه و خه لکه که ی نه ناسرا و نامو نه بووه، که نیمه پیشتیش دهرانین چهند له ههولیر ژیاوه، هه ره له و شارهش چووه ته قوتابخانه و تیکه ل خه لکه که ی بووه و له قتاوه خانه کانی سه رقائی و توویر و قسه ی خوښ بووه، هه ره له و شاره دا جاهیدی ناسیوه و له چهندان گه رکه ژیاوه و مائیان له و کو لانه وه گواستووه ته وه نه و کو لان، له گه ل شوږشگیره کانی تیکه ل بووه و نامه ی بو نه وندووبی سامی بردووه و سه دان تیکه ل و دوستایه تی و هاوخمی و هاوخیینی دیکه. به لام (من له دله وه دهمویست چیروکی دندار له گه ل ههولیر لیره وه ته و او بووبایه و به شی دواتری نه که وتبایه ئیره، که ده شی بیته چیروکی منیش) به لام...

۷- به میمه ره که ی ئیواره خواردوویه تی، ته سه مووم ده کات.

۸- له راست ئوتیل که وکعب شه رق رت ده با.

موسیبه ته که ی دندار لیره وه ده ست پی ده کات، جه هل لیره وه ده ته قیته وه. نه وه ی له ناووه تووشی داړزان ده بی هه رگیز له ده ره وه به من جوان ناکری. دندار له به رده م ئوتیل که وکعب شه رق رت ده با، نه ی ره قیب له به رده م نه م که ل سووم رت ده بات و ده که و، پاریزه ره که ی کورد له پیش نه زانی و هه مه جیه تدا سه ری ده سووړ و ناتوانی پروا. دوا ی ره تبردنه که دیار نییه، نه و گه هه ره ی کورد چی لی دی، بی گومان له زانیارییه کانی (عومهر حه بیب) دا، به لام له زاگیره ی میژوودا چیروکه که ون ناب، خه لکی ده رژینه سه ری، رشاو ته وه، هه ره نه وه نده ی ده نگیکی جه لاد ده لی "سه رخو شه" که له راستی دووره، خه لکه که ی ده وری تانه ی لی دده ن، گالته ی پی ده که ن، هاواری به سه ردا ده که ن، پیی راده بویرن، دواتریش به رده بارانیسی ده که ن. من نه وه بو خه لکیک، که دوژمنیایه تی کتیب بووه ته بیروباوه و موقده ساتی، که بو یه ک چرکه له هه مو ژیانیدا بیر له خویندنه وه، له موسیقا، له خوشه ویستی ناکاته وه، که جیاوازی پی قبول ناکری، ناساییه پاریزه ره که ی خو، شاعیره که ی خو، نه ی ره قیبه که ی بداته به به رد و دار. من نه وه به سه یر و نامو نازانم، هه ر دوینی، له سه ر نه و چل مه ترییه، کوریکی گه نج که چو بوو نان و په نیر بکری، هه له ی کرد و سه یاره که ی به شوسته که دا کیشا و گیز بوو، نه ویش که هاته ده ری رت ده با، خه ریکه برشیتته وه، جه شاماته که ی ده وری ده لین سه رخو شه، (سه رخو شه) نه و تریاکه یه ده کریته ناو خوینی که لیکي نه خوینده وار و وینه وه.

له به ختی که چی دندار، نه وانه دی دهوری به و تریاکه مهستن، خه لکه مهستی نه زانییه که، شاعیره که دی نهی ره قییب، پاریزه ره که دی گه ل هه دده نه ناو عه ره بانه یه کی چیمه نتو گواسته وه دی کریکار ییه وه، وهک زبل و خاشاک به نیازی فریدان هه ئی دده نه ناو عه ره بانه یه کی دهستی. به پیی گیرانه وه کی عومهر جه بییب، دهیبه نه نه خوشخانه (چونکه گیرانه وه دی دیکه ش هه یه)، له به ختی که چی نه و:

۹- دکتوری خه فهر له وی نه بووه، له مائی دوستی کی خه ریکی مهی خوار دنه وه بووه.

لای تاکي کورد نه وه شایانی قبوله که دکتور یان نه فسر خه ریکی خوار دنه وه یه، چونکه تا نه و روژه و نیستاش (چ به دهسه لاتی سیاسی و به ریوه بردن بی، چ به دهسه لاتی کولتوری بی) دکتور به شی که له دهسه لاتی، تاکي کورد به هه موو شته کانی دهسه لاتی رازییه (هه موو نه وه دی له سه ره وه بوی دی)، ته نیا به جیاوازییه کی ساده کی که سیکی وهک خوی رازی نییه، به ساده ترین نازادی که سیکی وهک خوی رازی نییه، زور ساده نه و خوی به شایانی هیچ نازانی، رووتتر نه و هیچ له دهست نیات، وهک نامیر و بووکه شووشه دواي هه موو به ندوباویک ده که وی، عادهت، خورافه و دین، لاسایبک دنه وه. خویه خشیکی به رده وای ته قلید و ملکه چی روژانه یه. نه و دندار بویه به ردباران دهکات، هه ست دهکات، نمونه یه کی وهک خویه تی، هه ر بویه ده بی وهک خوی ملکه چ و داماو و قوربه سه ر بی. نه وه دی دندار ده کوژی، پیش نه خوشی و ناساغي، پیش ژه هری میمه هری سووره وه کراو، نه وه دی دندار ده کوژی، کولتوری که که داهینه هری پی قبول ناکری، کولتوری دژی کتیب و داهینان و وشه جیاوازه.

نه نییه که وه ره که دی مردنی دندار

(۲۹)

نه ری مردنی دندار نه نییه، یان چونه تی مردنه که دی؟ نه ری له ۱۹۴۸ د چنه د که س به جلوه رگی شیوه دنداره وه له سه ر شه قام ره تی برده وه، که وتوه، خه لکیش فهراموشکارانه ته شه ری لی داو؟ نه ری ئینسان گرنگتره یان نه وه دی بزانی نه وه دی که وتوه چ که سیکه، تا یارمه تی بده یان؟ نه ری ئینسانی کورد له گلی چ نه ستیره کی پر لوغزه وه که نه نیم پر بوغزه وه دروست کراوه؟

گیرانه وه دی دووه بۆ مردنی دندار

له دیوانه چاپکراوه کې- چاپی کوردستان- گېرانه وه که ی عومهر حه بیب بلاو کراوه ته وه و عه بدولخالق عه لانه دینیش له وی وهرگرتوه و منیش وهک یه که م گېرانه وه بو مهرگی دندار پشتم پی به ست، به لام نه وه دواگېرانه وه نییه.

مسته فا عوزیر هه مان گېرانه وه مان له دیوکی دیکه وه بو ده خاته ووو، سهرتای نه وه گېرانه وه یه ش ته و او وهک گېرانه وه ی یه که م وایه:

{دندار له گه ل (عومهر حه بیب) ی براده ری، پاش چوار پینچ ساعات ماندی بوون و سهرما چیشتن به درهنگ وه ختیک له کویه وه ده گه نه هه ولیر، نیواری نه وه رژه من چاوم به دندار کهوت، پیم گوت:

- با میوانداریت بکه م و بچین بو سینه ما سه لاهه دین.

نه و گوتی:

- به نیازین له گه ل عومهر حه بیب بچینه سینه ما هه مرا..

نیتر وهک له پاشا زانیم، دواي نه وه ی نیواری له یانه نان ده خون که (میمبه ری سووره وه کراوه) ده بی، ده چنه سینه ما ی ناوبراو، به لام پیش نه وه ی فیلمه که کوتای بی، دندار دئی ده کوشری و دیته دره وه، وا ریک کهوت نیمه ش فیلمه که ی سینه ما سه لاهه دینمان به دل نه بوو، زوو بیزار بووین و به جیمان هیشت، کاتئ به ره و مال ده هاتینه وه، غه ربه غه رب و قه له بالغیه کی زور هه بوو، که پرسیم گوتیان:

- نه وه پیاوکی سهرخوش کهوتیه.

هه ر چنه دندار هه ول دده به خه لکه که رابگه یه نی محامیه و سهرخوش نییه و نه خوشه، به لام توانای نه وه ی نه ما بوو، سهره پای زمانگیرانه که شی، که کاتی ناسای هه بیوو، ویستم بچم بزانه کییه، هاوړیکه م (رؤسته م جه بار) نه یه یشت، گوتی چیت داوه نه وه هه رایه {.

سهرتای گېرانه وه که ته و او وهک چیروکی یه که مه، هاتن له کویه، میمبه ر خواردن، چوونه سینه ما، هاتنه در له سینه ما

پیش ته و او بوونی فیلمه که، ته نیا که وتنی دندار و که وتنی.

نوهی لیږه جیاوازه،

۱- (نوه پیاوړی سهرخوش کهوتیه) وهک کومه لکه جگه نه و پیاوه سهرخوشه هیچ کیشه یه کی دیکه نه بی، که موکوری خیزان و تاکی کورد ته نیا (سهرخوشی بی)، نوهیه کومه لکه ی رواله تبار و دواکه وتوو.

۲- (دندار ه و ل دودات، به خه لکه که رابگه یه نی، محامیه و سهرخوش نییه و نه خوشه)

لووتکه تراژیدیا که لیږه دایه، لووتکه ی چه و سانه وه و غدر لیږه دایه، نوهیه نه و برینه قوولانه ی جه هاله ت دهیکاته جهسته ی کومه لکه وه، نه و برینانه ی چاره سهریان که نه لیم نه سته مه، قورسه، قورسه برینیکه چاره سهری کییم و جه راعاتی خوی بکات، زه من تیده په ری، خور ده سووړیته وه، به لام جه هاله ت به و په ری پوخلی خویه وه دوو باره و سه د باره خوی به ره هم دینیته وه. له رواله تیکی دیکه دا، به هه مان مایه تی خویه وه.

نوهی لیږه د پنیست دهکات نیشاره ی پی بدم، نه و شیعره ی دندار که له سالی ۱۹۳۸ز له که رکوک نویوویه تی، دژی مه ی خوادنه وه و هوشیار کړدنه وهی خه لک له زیانه کانی مه ی، شیعره که هر به ناوی (مه ی) هویه، له به شیکیدا ده لی:

هر که سی ئیدمانی (مه ی) کرد، خوی نه خاته داوه که ی

ناخیری هر رهنجه پویه، هه له عیزه ت عاریه

فهرقی ئینسان و ولاخ نه ندیشه یه، نه ندیشه یه

بو نه مانی عه قل و ئیدراک مه ی دزیکه کاریه.

گرنگ نییه نه مرؤ نیمه تا چنه د له گه ل ناوه پوکی نه م شیعره ناته باین، گرنگ گواستنه وهی بیرو باوه ری دنداره به رام به ر مه ی، نه و کاته ش دندار ته مه نی بیست سالان بووه، گونجاوترین ته مه نه بو رابواردن و مه ی خواردنه وه و کات به فیرو دان.

هوکاریکی دیکه که دندار دژی مه ی خواردنه وه بووه، بیرو باوه په نه ته وایه تییه که یه تی، نه و به توندی دژی په قناری جاهید بووه، له به فیرو دانی کات و پاره له مه ی خواردنه وه دا.

جگه له هه موو نه وانه ش، دندار له خه می که سایه تی خویدا بووه و به راستی خوی بو فیداکاری و په ره و ده کردنی خوی داناوه. به رای نه و مه ی دژی نامانج و به رنامه ی ژبانیشیه تی، نه و ده تا ده لی:

چه ند كه سیکم من نه ناسین خاوه نی جا هو شهره ف
نیسته مه نکوبی شهرابن پیشه یان غه مخوارییه
سیحه ت و مال و شهره ف رۆیی له باجی باده یان
عهیش و نوشی هر زیله ته تا ناخره ت یه کجاریه
ئه ی نه که ی گیانه بنۆشی ئه م ئه داته موخه ریه
چونکه ناوی خۆش و کاری عهینی ژاری ماریه

ئه و شیعره نمونه یه کی بهرز و باش نییه له به ره می دندار، سه ره تای ده ستپیکردن و نووسینییه تی، به لام نمونه یه کی زۆر
باشه بۆ ئه وانه ی به تاوانی سه رخۆش پاده ستی مه رگی ده که ن.

ناوه پۆکی تراژیدی که

که سیک نه خۆشه، ماندووی رینگا و کارکردنه، کاریگه ری خواردنی خراپ له سه ریه تی، تازه هه ستانه وه له نه خۆشی،
زمانگیران و کاریگه ری ماکی نه خۆشی مندالی، جا سه رمابوون، سه ره پای ئه وانه ش تووشبوون به نه خۆشییه کی له ناکاو، که
ده شی جه لته یان ته نگه نه فه سی به هو ی خواردنه وه، یان فی لی هاتن و بهرزبوونه وه ی تا، ئه وانه هه مو یان له و پیاوه
محامیه دا هه بوون، که که وتوو، له گه ل هه موو ئه وانه دا، هه و ل ده دات قسه بۆ خه لکه بکات، یارمه تی یان بدات تا تی
بگه ن، که ئه و سه رخۆش نییه و نه خۆشه.

بیهوده یی، کاره سات لی ره دایه، خه لقی ده ور به ره ت ئینسانه که یان پی گرنه نه بی، که خه ریکه ده مرئ، که هه ناسه ی بۆ
نادری، که ته نگه نه فه سه، جارئ دادگایی ده که ن له سه ر ئه وه ی سه رخۆشه یان نا، هه موو ئه وانه ش بۆ یه ک شته، یان
هه موو ئه وانه ش یه ک تاقه ده لی یان هه یه، ئه ویش ئه وه یه ئه و خه لقه ئه وه ندی به دوای ئه وده دا ده گه رین هۆیه ک بدۆزنه وه
بۆ ئه وه ی خۆیان له یارمه تی دان و هاوکاری که سانی دیکه بدزنه وه، هه رگیز به دوای ئه وده دا ناگه رین هۆیه ک بدۆزنه وه بۆ
ئینساندۆستی و موحییبه ت. با هه زار و ئه وه ندی سا ل ه ش بی چیرۆکی چوونه به هه شتی پیاویکی گو ی لی بووبی، که به هۆی
ئاودانی پشیل یه که وه چووته به هه شتی نه هاتوو.

پیاوه ده رده داره که هه و ل ده دات له حه شامه ته که ی بگه یه نی، ئه و حه شاماته ی هه رگیز تی ناگات.

۳- (ویستم بچم، بزانه کیڼه؟ هاوریکه م (رؤسته م جهبار) نه بیشت گوتی: چیت داوه نه وه هه رایه.)

نه وانه وتهی موسته فا عوزیرین، که هاورپی دندار بووه، نه ویش غه ربه غه ربه که ی (دیوه)، زانیویه تی که سیکی سه رخوش که و تووه و خه لک هه راهه رایان له دور دروست کردووه. به لام نه یزانیوه نه وه که سه دنداری هاورپی خوږیه تی، که واته نه ویش قبوولی بووه به لای نه وه خه لکه له کول خوی بکاته وه، مادام (هاوریکه م نییه)، ئیدی بی لایه نم، ده ش تا نه مړوش نه و بیلایه نبوونه بی به رده وای به هه مه جیه ت دابی، چونکه (سته م بو به رده وایمان به خوی ته نیا پیوستی به بیده نگیی نازادیخوان هه یه، نه که هاوکاری سته مکاران).

تراژیدیا که ده بی تا کوشتنی دندار به رده وای بی، ده بی دۆسته کانیشی بیانوو بی نه وه به ودهی نه یانزانیوه نه وه (غه دری لی کراوه). موسته فا عوزیری ده لی (نه وه بوو به ووی نه وهی که من نه وه درفته م له ده ست بروات و نه زانم نه وه نه خوشه ی به سه رخوشیان داناوه نه وه دنداری شاعیر هاورپه م و لی قه وماوه) هه موو شتیک ئاسان تیده په ری، بو کوشتنی داهینه ری، که وهه ریکی مه زنی نه ده بیات و کولتور، هه موو شتیک ناسایی و ناسانه، له بهر هویه کی زور ساده که س کاری به به ها نه خلای و نه ده بی و نه ته وه بیه کان نییه.

۴- (بو سبه نی نه له خه لکم زانی، به و عه ربانه ی که کولته لگر و حه ماله کان به کاری دینن، ده بی نه پوئیسخانه ی سه را، گویا سه رخوشه و له گه لی بکه ونه تویرینه وه، که چی (مفه وده ی خه فهر) (ئیبراهیم حه نا) نه وه شه وه له مای دۆستیکی خه ریکی خواردنه وه و یاری پوگر ده بی).

ده ش نه وه تراژیدیتیرین سی رسته ی ناو نه ده بیاتی کوردی بی، ده ش نه وه شه رمه ینترین روودای کومه لایه تی بی، که که لیک به وپه ری فه رامووشی و جه له وه به سه ری دا باز ده دات و عاره قی شه رمه زاریش نارپژی، ده ش نه وه مه ترسیدارترین سی رسته بی که هه رده له هه موو داهینه ر و نه دیب و نازدیخواز و که سیکی جیاواز ده کات. نه وه رووی راستی ده سه لاتی کومه لایه تی و ده سه لاتی پوئیس، که به شیکی سه ره کیی ده سه لاتی دادوه رییه، که تا نه مړو به هه مان رووی فه رامووشی و مله وری و دلره قیه وه به رده وای.

* ده سه لاتی کومه لایه تی که نایین به ره مه می هی ناوه، پیاوکی نه خوش، له جیاتی نه خوشخانه ده بن بو پوئیسخانه، بی گومان بو (تویرینه وه) نا، وه که نه وهی له ده که ده نووسراوه، به لکوو بو لیکوئینه وه.

* (بۆ سبهینى زانیم) ئەو پۆژەى دندار لە کۆیه وه هاتۆته وه ههولێر ١٢ - ١١ - ١٩٤٨ ز بووه، كهواته بۆ سبهینى واتا، ١٣ - ١١ - ١٩٤٨ ز، واتا ئەو قسانەى مستهفا عوزیرى دهیگیریتیه وه له ههموو گیرانه وه کانی دیکه له راستیه وه نزیکتره، وهک چۆن له رووی زههه نیشه وه نزیکترینه، یان راستیه تهواوه کیه.

* راستیه که نه وهیه (به وه عه ره بانه ی کۆله نگر و جه مانه کان به کاری دینن دهیبه نه پۆلیسخانه) ئەو راستیهیه وای له هه رچی داهینەر و نووسەر کردووه هه رگیز دئی به ئەمبولانسی دوا مۆدیل و نه خوشخانه ی پروتانه وه ی نه هلی و نه خوشخانه ی سیخناخی حکوومی و دکتۆری بروانامه سه د مه تری خوش نه بی، چونکه نه وانه هه موویان هی خاوه نه کانیان.

نه وان، نووسەر و داهینەر و ئازادیخواز (که خه لکی ئاسایین) ده بی تا پۆژی نه فخی سوور به عه ره بانه ی چیه نتۆ گواستنه وه، یان له باشترین حاله تدا عه ره بانه ی کۆله نگره کان بگوازینه وه، بی گومان نه ک بۆ نه خوشخانه، بۆ پۆلیسخانه و به ردەم دادگا کانیان، که ئەو پیاوه سه رخۆشه و شیتته و فووی له قه رسیلی ناغای کردووه.

هه ر نه وه شه کورد له رووخی خۆیدا له کورد بوون دوور ده خاته وه، کورد له نه زموونی خۆیدا قه رمانگه کانی دروست کرد، بۆ نه وه ی به رپرسه کان شوناسیان هه بی نه ک خه لک، ره گه زنامه ی دروست کرد بۆ نه وه ی ده سه لاتداران سه فەر بکه ن نه ک خه لک، نه خوشخانه کانی دروست کرد بۆ نه وه ی به رپرسان ته ندورستییان باش بی نه ک (دنداره کان). بیانووی نه ناسینه وه ی نه و ئینسانه ی که وتووه که (دنداره) و پیویستی به هاوکارییه زۆر لاواز و هه زه لییه، واته هه ر که سیک بی ئاساییه وه ک زبیل به عه ره بانه فری بدری، هه موو نه وه ی دنداریش هه وئی بۆ ددها، نه وه بوو ئینسانی کورد وه ک هاوولاتی به های هه بی، نه ک وه ک ناسیاو و دۆست و پۆشنییر و ته ره ماش.

* هیشتا سه ره تای تراژیدیایه که ی کورده، به عه ره بانه ش نه وه ی پی ره وای نایینن بیبه ن بۆ نه خوشخانه، هه تا به و حاله شه وه نه خوشخانه به شاعیره سه ره ده سه که یان ره وای نایینن، بۆیه وه ک تاوانبار و خه تاکار دهیبه ن بۆ پۆلیسخانه، نه و پۆلیسخانه یه ته نیا بۆ ئیه انه کردن کوردیان بۆ بر دووه، له ویش که س نییه (توژی نه وه) لیکۆلینه وه ی له گه لدا بکات، که که س نازانی له سه ر چی، نه وه ساده ترین به لگه یه که ته نیا کورد هاوتوخمه که ی خۆی به ره و دادگا و په تی سیداره پی بردووه. دندار که نه و جه مه ی ده وری ده زانن ناگای له خۆی نییه و بیهۆشه (له خراپترین حاله تدا سه رخۆشه) چ پیویسته بیبه ن بۆ پۆلیسخانه، نه گه ر بکری ک لیکۆلینه وه ی له گه لدا ده کات، که سیک که نه رکه که ی خۆی بۆ سه رخۆشی و قوما ر جی هیشتووه!

* (که چی مفهوه زی خه فەر) (ئوبراهیم حهنا) نهو شهوه له مائی دوستیکی خه ریکی خوارده وه و یاری پۆکه ده بی.

د ئه رقیی میله تیک به رام بهر داهینه ره که ی لیره دا زور روونه، به رخیک ده به نه به رده م قه سابیک له بهر نه وه ی پیی له گیا ناوه، نه وه ریک نهو چیرۆکه ساده ی مندا ئیمانه (که گورگ بیانوو به به رخی نهو به هاره ده گری، گوايه پار ئاوه که ی لی لیل کردوو)، میله ت پارێزه ره که ی خوین ده به نه به رده م پۆلیس، گوايه ئاوه که ی لی لیل کردوو، گوايه شکوی کۆمه لایه تی شکاندوو و سه رخۆشه، له وه ختیکیدا پۆلیس له خوارده وه و رابواردنه. کیشه که له پۆلیسا نییه، کیشه که له کوردایه که پیی وایه نه وه نده خیانه تکاره ده بی هه میشه دادگایی بکری. نهو رووچه کریمییه ی کورد تا نه مرۆ به رده وامه، تا نه مرۆ کورد و حزبه کانی و سه رکرده هۆشه نده کانی ده بی له به رده م دادگایه ک له به غدا سووک بکری، تا دئی گرووینکی دیکه یان ئاو بخواته وه.

دادگا وه کوو وشه ی ره خنه ی نه ده بی، هه رگیز له ناو فه رهنگی کوردیدا جیی خوی نه گرت، ره خنه که هه ر به مانای نیشاندانی که موکوپی و سووک کردن دیت نه ک هه ئسه نگاندن و نرخاندن. وشه ی دادگاش به هه مان شیوه هه رگیز دادی که سی نه داوه، هه رگیز دادیه ره رییان جیبه جی نه کردوو، به ئکوو به پیچه وانه وه دادیان خه ساندوو، ئینسانیان سووک کردوو، به جوړیک هه ر که سیک جاریک ریی له دادگا که وی، هه ز ده کات سه ری لی که نه وه به س جاریکی دیکه نه چیته وه به رده م دادوه!

خه ئکه که دندار ته سلیمی چی ده که ن؟

(دنداریش بهو شهوه سارده ی زستان بی که س و بیچاره نه وی ده مینیته وه، جگه له مانندی بوون و سه رمای تری ریگای کویه و ناته وای باری ته ندروستی و له وانه شه خوارده که ی یانه ش له بهر چه وری، که موزور کاری تی کرد بی، نه وانه تیکرا هه مووی بوونه هوی کاره ساتی کۆچی کتوپری دنداری شاعیر.)

* (دنداریش بی که س و بیچاره) چیرۆکی هه ر کوردیک، چیرۆکی ته وای کورده، بی که س و بیچاره، نه وی مایه وه، (نه وی) پوون نییه، نه وی پۆلیس خانه یه، به لام کوئی پۆلیس خانه، ده ئین (ئاوده ستی پۆلیس خانه بووه، من وام بیستوو) له باشتترین حاله تدا و له شه رمان ده کری بی که ی نه (زیندانی پۆلیس خانه) که زور خوشتر نییه له ئاوده سته که ی. دنداری نوو سه ری شیعی نه ی ره قیب و مارشی کورد، به ده ستی کورد فری ده دریته نیوان چوار دیواری سارد و پیس، نه ویش له کاتیکیدا (نه خوشه، زمانی ناگه ری، ته زیوه، خواردن وه ک ژههر چوو ته خوینییه وه) نهو رووداوه له ۱۲ - ۱۱ - ۱۹۴۸ دا بووه، که نهو

کاته زستان هیجگار زور سارد بووه، که سیک بی نه وهی نه خوش بی، بی نه وهی له هوش خوی چووبی، شهویک له وی بمیینه وه به سه لامه تی نایه ته ده ری.

بویه زور به ناسانی ده نیم ”کورد شاعیره که ی بۆ مردن له و ژوره جی هیشتوه“ بریاری کوشتنی دندار به دهستی کورد دراوه. کورده که دنداری تووشی بیکه سی و بیچاره یی کردووه، فری داووته شوینیک که موه وه زکی پولیس، ئیبراهیم حه نا ده بی بیته که سی، ده بی لیکۆلینه وهی له گه لدا بکات. کورد پولیسیک که خوی له خواردنه وه و رابواردنه، به شایانی نه وه ده زانی له شاعیره گه وره که ی پرسیته وه، که گومان ده کات خواردوویه تییه وه.

نه وهیه جه هاله ت، نه وهیه نه زانی، نه زانییه ک که تا نه مرۆ تۆزقالتیکی لی که م نه بووه ته وه، چونکه له زمه نی بیرنه کردنه وه دا به ره و پشچوونی کات هۆکاریکه بۆ که له که بوونی گه مژه یی نه ک پیشکه و تن. تا نه مرۆ هه ر کورد، کیشه و نه ی رقیبه که ی خوی، وه ک دیل و نه خوش و مه یت ده باته وه به رده م پولیسخانه و ده سه لاتدارانی سه رخوشی به غدا.

له شیعری گوئی سووردا. به وه پهی بویرییه وه دانی به شکانی دلیدا ناوه

(۳۰)

گوئی سوور نه ی کچی نه ورۆز، نه ری کام ده س له باغی ژین
له بۆ یه ک ده فعه بۆن کردن، به ناکامی نه تۆی هیئا
نه ویستاکه ش به ژاکاوی
وه ها بی قه در و تۆزاوی
له سه ر ریگا فریدراوی
له جه ور و زوئمی نه و ده سته پهری زاده ی به یان له رزین
له ده وری نه م چله ی لی بووی په پوه له ی زه رد و سوور گریا
منیش نه ی گوئ دلیکم بوو
دلیکی پر له ناره زوو
به سۆزی ناوی هه ز تینوو

له ناکاو لام فری بو لای کچیکى دولبه ر و شیرین
ئەویش ریشه ی له دست گرت و به بى رحمی له ژیر پیی نا
به گریاوی و برینداری
به روو و زهردی و غه مخواری
به بى ئومید له دنداری
گه راوه سینه که ی تارم، نه ویتسا نه ی گوئی غه مگین
له ته نهایی سه رینت بى، ده هانئ نه م دله، توخوا!

خۆشه وستی.. نه ئینییه قووله که ی زیانی دندار

له هه موو نه و روودوانه ی به سه ر دنداردا هاتن، چ له ناو ئۆتۆبیۆگرافیا یه که ی خۆیدا، چ له چوونه که رکوک و چوونه
به غدا ی بو خۆیندن، به دوا ی دوو نه ئینیدا ده گه رام، یه که میان، مردنه که ی، که تاکه نه ئینییه کی تیدایى نه و دله رقییه
قورسه یه که به ره رووی بووه ته وه، به تاییه تی له کاتیکدا که لیی (قه و ماوه) و که وتوووه، دۆزینه وه ی هۆی نه و دله رقییه
بى نه ندازه سه خته. سه خته له دله رقیی گه لیك بکو ئینییه وه که بى هۆ دا هینه رهکانی خۆی سه رشیتانه بداته بهر قامچی و
نه فرته.

دووهم نه ئینی که من له ژیا نی دنداردا به دوا ییدا ده گه ریم خۆشه وستییه، که دیسانه وه نه وهش بى کیشه نییه. دندار له
ئۆتۆبیۆگرافیا که ییدا چه ند جاریک باسی خۆشه وستی خۆی بو کچانی ده رو به ری خۆی کردوووه، به لام نه وهنده دلساف و
دۆستانه، که هیج نشانه یه کی نه ئینی تیدا نادۆزیه وه.

ژنهکانی ناو دلی و ئۆتۆبیۆگرافه که ی دندار:

دندار له ته مه نی مندائی و میرمندا ئیدا باسی هیج ژن یان کچیک ناکات، خۆشی نه ویستبى و پییدا هه ئنه دایى، جگه له
برا ژنه که ی (هاوسه ری سه عدی برا ی) که له بهر شه ر و قه ره قری نیوانیان زۆر لییان بیزار بووه، ده نا ژنهکانی دیکه ی
له و په ری جوانیدا یاد کردوو ته وه.

له سه رووی هه موویانه وه فاتیمه سه یدی که من بانگم ده کرد وا وه ی سه یدی زۆرم خۆش ده ویست تا ئیستاکهش که نه چه مه

مائى خوشکم له ههولير فاتمه سهيدى نهينم ههنانى مندائيم بو نهبزوى و ههز نهکهم که خوښى فرى دمه باوېشى نهگهل ملوانکه زهره و سورهکان يارى بکهه { که نهپيش دايکيهوه ناوى دينى و نه گهورهيشدا ئاوات بهوه دهخوازى جاريکى دیکه ههلى نهوهى بو هه لکهوئ سهر به کوشيدا بکات و يارى به موورووه زهره و سوورهکانى گهردى بکات. نهو ژنه رولکى هيچگار گهورهى هه بهوه نه سيخناخکردنى دلى دندار به خوشهويستى و دلنهرمى و ليښوردهيى.

دووهه ژن که له دلوهه خوشويستووه و يادى کردووه تهوه دايکيهتى، دايکى به بهخيوکهر و پالنهوانى مال زانيوه، بهتاييهتى له سهردهمى مندائى و ههرزهکاريدها، به پاديهک هه موو داواکارييهکانى روى لهو بووه.

سييهه ژن له ژيانى دنداردا زهينېب خانى خوشکه گه ورديهتى، زهينېب هه رچهنده لهو ته مهندها که وتووه ته ژير سييهرى ههردوو ژنه کاريگه رکهى دیکه، به لام ديسانوه سييهرى نهوان به ته واوى دايان نه پوښيوه و کاريگه رى زهينېب به ناشکرا به سهر ژيان و بيرکردنه وهى دنداره وه دياره. {دايکم و خوشکى له خو گه وره ترم مور شيدم بوون.. دندار}.

چوارم کهس له رهگه زى م که ناوى هاتووه، به هيهى کچى خاليهتى له گهل نهوهى له گهل به هيه شهر و کيشهى مندالانه نه نيوانياندا گوزه راوه {زور جار که من و به هيه پيکه وه به شهر دهاتين نه عيمه شاهيدى بو نه دام که خه تاي من نه بووه}.

پينجهه کهس که ناوى ديت نه عيمه يه، نه عيمه که شاگردى براژنى بووه، له کاروبارى بهرگدرووندا {کچى پياوړکى شهر بهت فروشى فه قير بوو} نهو دوو سى سال له دندار پچووکتره، به لام موحيهتى ژنيکى به نه زموونى چل سائى داوهتى، له کاتى دلته نگيدا دلخوشى داوه ته وه، {غه مى له گهل ده خوارم و له گهل نه گريا، نه مه خوشهويستى نه عيمه ي رور به رور له دلدا زياد کردم، زورم لاخوش بوو له ده مانى عاجزيمدا نه عيمه خويم به سهر شانيدا بدا وهکو جارن سهرم بخورينى و به دهنگيکى به گريانه وه پيم بلئ "بيغله ما قايدى يوغتى" نيستا وا پاش پازده سال نه موزده کراته نه نو سمه وه ههست بهمه دهکهم که قوه تيک که هه مووى وه فا و خوشهويستى و برايه تيبه به ره وه نه عيمه رام نه کيشى، نه گهر نيستا لام بايه دهسته کانيم ماچ دهکرد و نه مه تى نه گه ياند که من نه وسا که چهند موحتاجى نه م "عيجز مه بهى" نهو بووم}.

نهو خوشهويستيه، نهو وه فا و جوانيه نهک بو يادگار نووسينه وه، نهک بو ژيانىکى ناسايى، نهک بو پهيوه ندييه کى کون، بو که فوکوتى ناو رومانيش ناسايى نييه، نهوه پل هيه کى به رزى خوشهويستيه، نهگهر بهر دهوام بوايه رپر هويکى دیکه ي ورده گرت. دندار له هه موو ژيانيدا وشه ي وا گهرم و گوړ و پر نه حساسى بو هيچ که سيک نه نو سيوه. دهشى نه وهش جوانيه کى سدهى پابردوو بى، جاريکى دیکه پيکه وتى نه کهينه وه.

تا ئیره ژنه خوښه ویسته کانی دندار کوتاییان دئ، واتا له هه موو بیر وهریه کانیدا باسی ژنیکی دیکه ناکات، جگه له ئامینه خانم که (ژنیکی لاوازی زور به وبقار بوو)، به تایبه تی له سهرده می ههرزه کاری و به مه بهستی نه قین و خوښه ویستی. دندار ورده کارییه کانی ژبانی خوئی تا ته مه نی هه ژده سائی نووسیوه ته وه، له کومه لگه ی کوردیشدا نه و ته مه نه، ته مه نی هه ژده سائی زووتریش (ده کرئ بلیم له پازده ساییه وه) شتیک به ناوی جهزلیک کردن دست پیده کات، که زورجار نه و جهزلیک کردن ده بیته بنه مای خوښه ویستی و تا پیکه یانی خیزانیش. دندار له هیچ رسته یه کدا ختورویه کی له و بابه ته ی به دندا نه هاتوو، ده توانم بلیم به توندیش شاردوو یه تییه وه.

بو ساغ کردن وه، یان سوراغ کردنی نه و بابه ته ده شئ پشت به شیعره کانی به ستین، نه وه نده ی په یوه ندیی به ئیمه شه وه هه یه، ههر نه و به شئی گرنکه، که خوښه ویستی له ناو شیعره کانی رهنگی دایته وه. خوښه ویستی راسته قینه نه ک شاعیرانه و به س.

له گه ل نه وه شدا که ئیمه جگه له چهند دیریکی ساده ی ماموستا مه سعود مه حمهد، له سهر عه شقی یه کالیه نه ی دندار، که دواتر روونتری ده که مه وه، هیچ شتیک له عاشق بونوی دندار و سهره تاکه ی نازانین، به لام داغیکی و دئی دنداری سووتاندوو، به جوړیک له شیعریکی پر سوز و بریندا رهنگی داوه ته وه.

ده توانم بلیم، نه ک له سهرده مه که ی خویدا، تا نه مړو نه و جوړه رهنگدانده یه له شیعره به و سووتانه وه ده گمه نه یان نییه، ده برینی شیعره کردوو ته خاوه نی هیز و توانایه ک، که ههرچند خه یالمان دوور بر و ناگه ینه دوا خائی سووتانی دئی دندار، هیچ گیرانه وه یه ک نه وه نده ی وشه کانی خوئی ده و نه مند نین، نه وه شمان فیر ده کات بو ده برینی هه سته شکاو و ناگیرنه کان پیویستمان به ده ریایه ک له وشه و ره شکردنه وه ی هه زاران لاپه ره نییه:

گفتوگو له گه ل گوئی سووردا:

گوئی سوور: شیعره مه زنه که ی دندار

(گوئی سوور) ده که ی دندار ته نیا به (سه د وشه)، شوړشیکی به رپا کردوو، شوړشیک له ده برین و ته کنیکدا، له تون و زالبون به سهر خوینه ردا. به ههر شیوه یه ک بیخوینییه وه ده تخاته ژیر کوتنرولی ئیقاعی خویه وه.

دوو ده برینی خوینین، دوو ده برینی کوتووری بو مه به ستیکی تایبه تی شاعیر به کار هاتوون:

گوڼی سوور کچی نه ورؤز

که هه ردووکيان به هوڼی نامرزی موخاته به وه (نامرزی به ناگاهینانه وه و بانگ کردنه وه، نهی) سیفه تی گوڼگر و زیندووه تیان وهرگرتووه.

گوڼی سوور که له هه مان کاتدا کچی نه ورؤزه، نه مانپرسی بؤچی کچی به هار نییه، یهک وه لامي هه یه، نه ویش نه وه یه که شیعره که دندار نووسیویه تی، نه که که سیکي دیکه. نه ورؤز راسته یه که مانگی به هاره، به لام رهمزی نه ته وه شه، به بیر هیئانه وهی جه ژنی نه ورؤزی نه ته وه ییه. نه وهش هه لیکه دندار هه رگیز له دهستی نادات، با له وپه ری تیکشکانی دهر وونیشدا نووسیویتي.

گوڼی سوور نهی کچی نه ورؤز، نه ری کام دس له باغی ژین

له بؤ یه که دهغه بؤن کردن، به ناکامی نه توی هیئا

هیئانی گوڼیک ته نیا بؤ یه که دهغه بؤن کردن، کاریک و نه نجامیکی ناکام. نه نیییه که لیړه دایه، کام دس؟ کام دهست هه م گوڼه که له جیگای سروشتی خوڼی لی کرده وه و هه م هیئا؟ نه نیییه که لیړه دایه (له باغی ژین) نه وه گرییه که یه، (له باغی ژین هیئاویه تی که به رامبه ره که ی بیابانی مردنه) نه وه ناشکرا کردنه که شه له هه مان کاتدا، زور ناسان دهی توانی (باخچه) به کار بیني، به لام ههستی زیره کانه وه و مه بهستی سهره کی دندار له وشه ی (باغی ژین دایه) باغی ژین هه م بؤ دهستی شان کردنی شوینی سروشتی گوڼه که یه، هه م (باغی ژین) ی دلیه تی، که دواتر روونی دهکاته وه.

له باغی ژینه وه بؤ (ژاکاوی، بی قه در، سهر ریگا)

نه ویستا که ش به ژاکاوی

ودها بی قه در و توراوی

له سهر ریگا فری داوی

سه تنه تر له و چه ند دیړه دا، له (ی) (که سی سیبه می نادیار دایه) پسته کانی دیکه هه دانه وهی برین و وه سفکردنی گوڼه که یه، که گوڼه که به لای دنداره وه هه رگیز جیگای مه به ست نییه، نه وهی جیگای مه به سته، فریدانه که شی نییه، به لکوو نه وه دهسته یه که فری داوه. هه ر نه وه دهسته شه باغ دهگوریت به بیابان، دل دهگور ی به ویرانه. دهستی که جه ور و زوڼمی لی دوه شیتو وه، دهستی که په ریزاده ی به یان ده لهر زیتی. په پووله ی زهر د و سوور له دوری چلی (به تالی) گوڼه که دهگرین.

له جهور و زوڼمې نهو دهسته پهرې زادهې بهيان له رزین
له دهوړې نهو چلهې لیې بووې په پوولهې زهره و سوور گریا
منیش نهې گول دټیکم بوو
دټیکې پر له ناره زوو
به سۆزې ناوې هز تینوو
له ناکاو لام فرې بۆ لای کچیکې دولبه و شیرین

نښه ریشه ی له دهست گرت و به بیرهمې له ژیر پیې نا. (گولې سوور، ههولیر، ۱۹۴۶).

نښه سهرنجی منی پاکیشا (ی) کهسی سینه می نادیار بوو، له وشه ی (فرې) (ی) داوې، که نیشانه یه بۆ دهستی، دهستی
که جهور و زوڼمې کردوو (له جهور و زوڼمې نهو دهسته) په ریزاده ی بهیان له رزین، په پووله ی زهره و سوور گریا. دهستی
چ کاره ساتیکې به سهر گولیکې سهر چل هیناوه، له باغی ژین هیناویه تیبه دهړی، ژاکاندوویه تی، فرې داووته بهر پی،
هممو نهوانه ناماده کاری شاعیره بۆ کاره ساتیکې مه زن، بۆ تراژیدیا. لهو تراژیدیا یه وه (کاریکته ری شاعیر درده کهوې)
لیروهویه من نهو شیعه به به شیک له یاداشته که ی دندار ده زانم:

منیش نهې گول دټیکم بوو
دټیکې پر له ناره زوو
به سۆزې ناوې هز تینوو

(دټیکم بوو) له رابردوودا دټیکې بوو، وهک گولکه له باغی ژین، دټیک (به سۆزې ناوې هز تینوو).

نهو دله لای دندار نامینیتته وه و دهفرې بۆ لای کچیک، دوزینه وه ی ناوې نهو کچه لای من گرنکه، دهشې نهو نیوانه دا
نووسینه که ی ماموستا مه سعو دمه کم بکات (له گهل شیعری خنده که ی بایی، زیاتر پشت بهو نووسینه ده به ستم)
که دهشې وه لای گومانه کانم بداته وه، ههر چنده له کوتاییدا نووسینه که ی ماموستا به شیک نییه له نوتویو گرافیا یه که ی
دندار و دوا قسه نابې.

نهو دله که دهفرې بۆ لای کچیکې دولبه و شیرین، نهو هیچ به هایهک بۆ نهو دله دانانې و له ریشه وه له دهستی ده گریت

و به بیرهمی له ژیر پیی دهئی. نهوانه ی پوژیک له باخیکدا کاریان کردووه، یان ناچار بوون، گوئیک یان پنچکه گیایه ک له ریشه وه هه لکه نن، له نازاری دندار و بی رهیمی دهسته که، که نیستا پوون بووه ته وه دهستی کچیکه، زیاتر تی دهگه ن.

به گریاوی و برینداری

به روو و زهردی و غه مخواری

به بی ئومید له دنداری

گه پاره سینه که ی تارم، نه ویستا نه ی گوئی غه مگین

له ته نهایی سهرینت بی، دههانی نه م دله، توخوا!

من نهو شیعره ی دندار (که له ته کنیکیکی هیجگار بهرز و تازه دا نووسراوه) وهک به شییک له ئوتوبیوگرافیایه که ته ماشا ده که م، گیرانه وه ی به شیکی گرنگه له ژیا نی خوشه ویستی خوی، به و په ری بویرییه وه دانی به شکانی دئی و له ژیر پیانی هه ست و سۆزی داناوه. دندار نهو شیعره ی له سالی ۱۹۴۶ دا نووسیوه، ته واو یهک سال دوا ی ته واو کردنی زانکوی. نه وه ی روونه دندار چیرۆکی خوشه ویستی خوی و دئی ده گیریتته وه، که ماوه یهکی به سه ردا تیپه ریوه، نه وه ش نه وه نشان ده دات، دوا ی دوور که وتنه وه ی له به غدا و هاتنه وه ی بو کوردستان، نهو شیعره ی وهک به شییک بو تیماری برینی دئی نووسیوه، ناوه رۆکی شیعره که ش نه وه نشان ده دات که دندار قبووئی کردووه به دئیکی، (گریا، بریندار، روو زهر، غه مخوار، بی ئومید) بژی. داخی هه ره گه وه نه وه یه هه ر نهو دله شکاوه ی دنداره دوا ی دوو سال به سه ر نووسینی نهو شیعره دا له و په ری لیقه وماندا ده دریته بهر تانه و ته شه ر و به رد، بینازتر له هه ر کاتییک بو مردن له ئیوان چوار دیواری ساردا به جی ده هیلدريت.

له به شی داها توودا، که ده شی دوا به ش بی، بو نزیکی بوونه وه، یان بو نکردنی ناوی نهو کچه و خوینی پژاوی دندار، وتاره که ی مامۆستا مه سعو د مه مه د و شیعره ی (خه نده که ی بای) دندار ده که مه سه رچاوه.

خوگیریه که ی دندار.. گریه کی نه کراوه

(۲۱)

دهکړی وتارم که ی مسعود محمدهد وک به شیک له نوتوبیوگرافیا که ی دندار سیر بکړی؟

له بهر نه وه ی من نامه وې ته نیا له رووی هونهری شیعه وه، لهو شیعه (گولی سوور) بدویم، دمه وې په یوه ندی لهو شیعه و ژبانی دندار و نوتوبیوگرافیا که ی بدویم وه، ناچارم بؤ نووسینه که ی ماموستا مسعود محمدهدیش بگه ریمه وه، تا پر وه ی یاداشته که ی ژبانی ون نه که م.

بؤ به دیه نانی لهو مبه سته ش، پیوستم به دوو شیعه و نووسینه که ی ماموستا مسعود محمدهد هیه، که له سر داخواری عه بدولخالق عه لانه دین له ۴ - ۱۲ - ۱۹۸۲ له به غدا نووسیویه تی.

ماموستا عه بدولخالق دواي نه وه ی ده گاته کوتای نوتوبیوگرافیا که ی دندار، ده بی ن دندار له ناکاو نووسینه که ی کوتای پیدینی، به ی نه وه ی هیج نامزیه ک بدات، لهو به شعی ژبانی دندار سالی (۱۹۳۷ تا ۱۹۴۸) یان هیج نه بی تا سالی ۱۹۴۵ که دوا سالی زانکویه تی، به به تالی ماو ته وه، به وه ش که سهریک له دلی ماموستا عه بدولخالقدا کو ده بیته وه، بویه هه و ددات زانیاری ده رباری لهو سالانه پیدا بکات، بؤ نه وه ش گونجاوترین ریگا ده دوزیتته وه و په نا بؤ ماموستا مسعود محمدهد ده با، هه م وک عه لامیه کی نه ده بی کوردی و هه م وک هاوشاریه کی دندار و له پیش هه مووشیانه وه وک هاو پؤل و هاو زانکویه کی دندار، که له نزیکه وه ناگای له ژبان و رۆژانه ی دندار بووه، به تاییه تی لهو سالانه کی که له به غدا بوون. له وه لاما ماموستا مسعود محمدهد بابته کی گرنک و پر زانیاری له سر ژبانی دندار لهو سالانه کی به غدا ده نووسی. بؤ کوتای لهو بابته، سالانی کوتای ژبانی دندار و عه شقه ونه که ی، من پشت بهو نووسینه ی مسعود محمدهد و هه ر دوو شیعه که ی سهره وه ده به ستم.

شیری یه که م گولی سوور، که له سالی ۱۹۴۶ دا نووسیویه تی، من وک به شیک له نوتوبیوگرافیا که ی له به شعی رابردوودا پشتم پی به ست، لهو شیعه گیرانه وه ی عه شقی خویه تی، نووسینه وه ی لهو نازارانه یه که له یاداشته جیگایان نابیتته وه.

مامۆستا مهسعود محهمهد دهريارهى ژيانى به غدايان ده نووسى:

(دندار مروقيكى نازا بوو..)

له پۆلى دووهى حقوق دندار دهركهيهكى به روومدا كردهوه، دواتر بوو به كولانهيهك بۆ ناو دهروون و دل و ويژدانى خۆى: بردىمى بۆ سلاوخانهى "بهيهيه فرج الله الكردى".

ئهم خاتوونه كيژى (فرج الله الكردى) بوو، كه له ميسر به برادهرايهتى و هاوړيى و پشتگيريى محهمهد عهلى عهونى، كتيبي شهرفنامهى به چاپ گهياندا.. بهيهيه دواى مهرگى باوكى به خۆى و دايكى هاتنه عيراق و له قوتابخانهيهكى بهرزى كچان دهرسى دهگوتوه، له راديوش گوتار و سهركوژشتهى بۆ ئافرهتان و مندا لان دهگيرايه وه. له حورمهتى باوكى لای كورد پشكيكى گه وه بۆ ئهو كيژه مابووه، ليهاتووى خويشى وهاى كرد سلاوخانهكهى له "ئعهزميهيه" شيوه سالتونى "مى زياده" قاهيره وهربگرى.. مهسعود محهمهد، دندار شاعيرى شۆرشگيرى كورد. لا پهره ٦٤).

ليهردا بۆ يهكهه جار ناوى بهيهيه وهك خاوهنى سلاوخانه يان سالتونيكى ئهدهبى دينى (ليهرشهوه من گومانى ئهوهه لا دروست دهبن، كه بهيهيه ههر ههمان، دهسته كه دلى دندار له بيخهوه دهردههينى و دهياخته ژيهر پى)، له وهشدا مهبهستىكى گرنگى ههيه كه بابتهى ئيمهشه و دهش بۆ تهواوكردنى ئوتوبيوگرافيايهكهى سوودى لى وهركرين.

بۆچى بهيهيه؟ بۆ سلاوخانه؟

زووه بپرسين: ئهوه چ پهبههندييهكى به "له ناكاو لام فرى بۆ لای كچيكى دولبهه و شيرين" بى گومان "منيش ئهى گول دليكم بوو".

مامۆستا مهسعود محهمهد بهردهوامه:

(..شهوانى رۆژيك له پۆژهكانى ههفتهدا، سلاوخانهى مالى بهيهيه پيشوازيى له ميوانان دهكرد و چهندين سهعات دندار و من، ناوناوهش له گهل كاكه حهمهى خانهقادا، بهيهكهوه دهچووین بۆ لای بهيهيه، دهبوو له رۆژى تاييهتيدا، بى ميوان و بى كۆبوونهوه سههمان لى ددها، ههندى جار ههر لای ئهو نيوهرۆژمان دهخوارد، ئهوهمان لهبهر نهچى كه دندار، مامۆستا

مه سعود محهمدی بردووته لای به هییه خان، که مامۆستا نه وه به کرانه وهی ده رگایه کی گه وره ده زانی به رووی خۆیدا، که دواتر بو دندار ده بیته ”کولانه یه که بو ناو ده روون و دل و ویزدانی“ جگه له وشه ی کولانه یه که، رسته که هیچ مانایه کی دیکه ی بو مه به سته که ی من تیدا نییه.. نه وه له به شه که ی پیشوودا.

له و به شه دا نه وه ی زیاتر روون ده بیته وه، که نه و دوستایه تی و ناسیاییه ی دندار پله یه کی تایبه تی هه بووه لای به هییه خاتوون، چونکه نه و تا نه که خوی، براده ره کانیشی ده توان له رۆژی تایبه تدا بچن و بو نیوه رۆش لای نه و بن. له وه سفی به هییه دا، مامۆستا مه سعود محهمد ده ئی:

(.. به هییه له گه ل دایکی به فارسی ده دا، چونکه کوردییان نه ده زانی، هه رچه ند گیانی کوردا یه تییان زۆر پتوه دیار بوو، به عه ره بی و ئینگلیزی و فه ره نسی و فارسی جوانترین شیوه ناخواتنی هه بوو).

که واته، به هییه فه ره جو لا، که سایه تییه کی دیار و باوه ربه خو بوو، ئازاد بووه، توانیویه تی نووسه ر و هونه رمه ند و که سایه تییه کان له ده وری خو ی کو بکاته وه و روو حیه تی نه ته وه یی خوشی نه شار دووه ته وه، کورده ره ره بووه، جگه له (جوانترین شیوه ناخواتن) هیچ ئاماژه یه کی به روو خساری نه کردووه. زانیی نه و زمانانه ش ئاماژه یه به زیره کی و توانا و ئاستی رۆشنیری و کو مه لایه تی نه و. من بیریش له وه ده که مه وه، ده کری مامۆستا مه سعود محهمد به هییه ی له کاتی قسه کردن به و هه موو زمانانه دیب؟ یان هه ر ویستوویه تی، (جوانترین) له پال ناوه کهیدا به کار بیی، که شایانی بووه!

مامۆستا مه سعود محهمد زیاتر ده نووسی:

(.. له به هییه م بیستوه ده یگوت، ئاواتمه شوو به گه نجیکی کورد بکه م و بمباته دێیه کی کوردستان و ریم بدا خزمه تی ئافه رته ی کورد بکه م.. دنداریش نه مه ی ئی بیستووه، ره نگه گه نجی دیکه ش گو ی بیستی بووبن..).

مامۆستا قسه یه که ده کات، من وه که قسه یه کی تایبه تی وه ری ده گرم، دواتر نه و بو سه ر لیشیواندنی من، ده ئی دنداریش نه وه ی ئی بیستووه، بو نه وه ی تایبه تییه که نه دهینه دندار و قسه که ی، وشه ی (خه لکی تریشی پتوه زیاد ده کات) له هه مووشی گرنگتر هه ر له خه یانی خۆیدا نه و رسته یه ی له کو تیتیکسته که ی خو ی ده ره یناوه، خو ی له وه به ار دووه، بیکاته (رووداو)، واتا که به هییه نه و قسه ی کرد، هه ئۆیستی خو ی یان دندار چۆن بووه؟

پرسپاره که نه وه، بچی به هیله فوره جولا نه و قسه یه ی کردووه؟ جگه له مه سعود محمدهد، دنداریش لپی بیستووه، گه نچی دیکه ش گوښیستی بوون، که ده ش ژماره یان زور بووې؟ ئایا به هیله ویستوویه تی یه کیکیان به ناشکرا پیی بلق من نه و گه نجه م، که هم خوشم ده وې و هم ده تبه م بو کوردستان؟ نه وه روون نییه.

دانپندانیکي گه وړه:

(..له و سالهدا که سالی دووهمی خویندنم بوو، له حقوق هه ستم نه کرد، که دندار له ناووه بو به هیله ده سووتی، سالی سییه م و چواره می خویندنمان، که (۱۹۴۳ - ۱۹۴۴) و (۱۹۴۴ - ۱۹۴۵) ده گریته وه، دندار و من له یهک ژووری ئوتیلی (ره شید)ی گه رکه ی (سید سلطان علي) مان به سهر برد. له و دوو ساله ی خویندندا به یه که وه ژبانمان هه موو نه و رووپه ر ده روونییه شرایه وه، که بشی بو به رچاوی برادره بگریته وه، بو یه کترمان کرده وه.. به لام له گوشه ی هز و دندارییه وه باسی به هیله م هه رگیز له دندار نه پرسى، چونکه ده مزانی هه زلیکردنیکي یهک لایى یه وه بو نه و به سفت و سويه.. دندار شاعیر شورشگری کورد، مه سعود محمدهد، لاپه ر ۶۵).

* نه و سالانه ی ماموستا مه سعود محمدهد باسیان ده کات، به تایبه تی سالی ۱۹۴۵ که دوا قوناعی زانکوی دندار بووه، له و سالهدا دندار ده ستي کردووه به نووسینی ئوتوبیوگرافیا یه که ی، ده ش هه ر له و سالهدا ته واوی کردې، نه گه ر له و ماو یه دا دندار هه موو شتیکی بو برادره رکه ی باس کردبایه، ده ش باسیکی نه وه شی بو کردبایه، که له و کاته دا خه ریکي نووسینی یاداشته کانی ژبانیه تی، دندار نووسیویه تی {وا نه م جارده ش به مونسبه تی نه وه ی که له مونه های کولیه ی حقوقم و نه م ناخیر ساله م که خوم به قوتابی دانه نیم، پاش مانگیکی تر نه م له قه به پیروزی که ساله هایه پیمه وه نووسابوو، نه ویش قوتابی له سهر م لا نه چی}.

* نه وه ی روونه دندار شیعه ر هه ر باناوبانگ و بی وینه که ی به ناوی "خنده که ی بای" له هه مان سال، واته سالی ۱۹۴۴زدا نووسیوه، که هم له رووی ته نکیک و هونه ری شیعه روه بالا و که م وینه یه، هم ناخی دنداری له وپه ری جوانیدا ده رباره ی عه شق و نه زمونه پر نازاره که ی گواستوه ته وه.

* (به لام له گوشه ی هز و دندارییه وه باسی به هیله م هه رگیز له دندار نه پرسى).

(دنداری) گری هه ر قورسه ده روونییه که ی ته مهنی لوی، که له و هه موو پوژهی به یه که وه بوونیان، سهره پای کردنه وه ی

(پووپهړه د دروونیه شاراوه کان) نه ویان نه کړدووه ته ووه، ده کړی پرسیار نه ووه بې، جگه له هز و دنداری چ پووپهړی د دروونیی دیکه یان هه بووه تا بیکه نه ووه؟

* (چونکه دهمزانی حه زلیکړدنیک یهک لاییه ووه بؤ نهم به سفت و سویه..)

- (چونکه دهمزانی): دهرینیک دنیاکه ره ووهیه له زانینی بابته تیک.

- (یه کالیه نه): واتا خوښه ویستییه که یهک لایه ن تییه ووه گلاوه، که بې گومان دنداره. - نهک خوښه ویستییه کی ناسایی، به لکوو خوښه ویستییه کی به سفت و سؤ، به نازار و بؤسؤ.

- (باسی به هیهم هه رگیز له دندار نه پرسی) نه ووی مامؤستا مه سعود مجه مه د له که ناری وه ستاوه، پووباری خوښه ویستی دندار بووه بؤ به هیه فهره جولآ، نه ووی وهک زانیارییه کی حاشاهه تنه گر دهربریوه، نه ووی بؤ من جیگای به دوا د اچوونه دیسان، سرچاوهی نه و زانیارییه یه:

"چونی زانی که دندار نه وونده به گهرمی عاشقی به هیه فهره جولآ بووه؟"

- له کاتیکدا، هه رگیز له گه ل دندار باسی نه کړدووه.

- هیچ قسه یهک یان گله ییه کی (به هیه) شی گوی لی نه بووه.

- له ریگای سرچاوهی سییه میشه ووه که له نیوان برادره هاوه به شه کانیانه ووه باس کرابی، هیچمان پی نالی.

مامؤستا مه سعود مجه مه د چیدی له پرسیار کړدندا ناماننیلنیتته ووه، له لایه ر (۶۶) ی، هه مان کتیدای، دهنووسی:

(ناکامیش وها دهرچوو، دندار له و دوو سانه دا د دروونی ناوس بوو به عیشقی به هیه، بې نه ووی رۆژک له رۆژان بدرکینی خوشی ویستووه. هه ر نه و خوگیریه ی بوو لی نه گه را بیرسم، نه ری تۆ که نهم کیژته خوش دهویت، نه ویش به ناشکرا دهیه وی شوو به گه نیکی کورد بکات، ری بداتی خرمه تی نافرته دیشته کی بکات، گونديشتان هیه به سهر زی

تهفته قه وه، نه گهر داهاتیشی که م بئ خو نافره تی زوره، ئیتر بۆچی نایخوانیت؟).

ناکامیش واهه دەرچوو! نهو (ناکامه) له سه ر قسه یه کی پشتری خۆی بنیاد ناوه (خۆشه ویستییه کی یه کالیه نی به سفت و سو) که من سه رچاوه که یم بۆ ساغ نه بووه وه. نه وهی مامۆستا مه سعو د مه مه مه د هه ستی پئ کردوو وه له و دوو ساله دا ۱۹۴۲ - ۱۹۴۴ ده روونی دندار ناوس بووه به عیشقی به هییه فه رجولا. بۆیه ش من نهو وته یه به (هه ستییکردن) ده زانم، چونکه هیچی له دندار نه بیستوو. له بهر خۆگیرییه که ی! دندار له سه رتهای ئۆتۆبیۆگرافیا به که یدا دانی به وه دا ناوه که زۆر (خۆگییه) نهو خۆگیرییه شی په یوه ندیی به په روه رده توندوتۆته که ی فاته می سه یدی و خیزانه که یه وه هیه، به پاده یه ک (ته سه ورکه ن که جار جار نه چووینه قه سری مه لا نه فه ندی، له ویندهر جه له ویات و شه کریان بۆ نه هینام، نه ک وه ری بگرم به لکوو ته ماشاشم نه ده کردن.. دندار) تا ده ئی (.. له جیاتی شیرینی تالای فه قیرییم چه شتوو).

که واته خۆگیرییه که ی دندار کاریگه ری توندی له سه ر ژبانی هه بووه، دواتریش خراپ شکاوه ته وه، به شیک گه وه ی کیشه ی ئینسانه کانی نه م ده قه ره (خۆگییه و خۆخواردنه وه یه) که کیشه کان که له که ده کات و هه موو ریگایه کی چاره سه ریان لی داده خات. خۆگییه و دانه خۆداگرتن و ده رنه برینی ویستی ناوه وه، نه گه ر له سه رده می کدا جۆریک له نه فس به رزی و ملکه چ نه کردن بووبی، نه گه ر خۆگرتن له حاله تی کدا له په فزکردنه وه ی به خشین و به زه یی پیداهاته وه بئ، نه وه له باریکی دیکه دا ریگا گرتنه له هه موو چاره سه ر و هاوکارییه ک، تا ده گاته نه وه ی زۆر جار وه ک نه خوشیی ده روونیش سه یر بکریت و پیویستی به چاره سه ر بئ.

نهو حاله ته ی دندار که په یوه ندیی به رووح به رزییه وه هیه، په یوه ندیی به ملکه چ نه کردنه وه هیه له مندالیدا، به لام درێژبوونه وه ی بۆ ته مه نی گه وه یی و به گشتییکردنی بۆ هه موو حاله تی ک، نهو خۆگیرییه ی وه ک نه خوشییه کی ده روون نیشان داوه، نه ک له دنداردا، له به شی هه ره زۆری نوو سه ران و خه لکی گشتیشدا. من گوته بووم، ده شی بابه تی نه قینداری و وتاره که که ی مه سعو د مه مه د و شیعی خه ندکه ی بایی) لهو به شه دا ته واه بیت، ببوورن وا ده رنه چوو.

دندار باسی دئسووتان و خۆشه ویستی خۆی ناکات و له دۆسته نزیکه کانی خوشی ده شاریته وه، وه ک چۆن دۆسته نزیکه کانیشی له ویان شار دووه ته وه، بابه تی ک نه بووه بۆ گفتوگۆ و ده رده ئی پۆژانه.

ناشکر ابوونی نهینیه گه وړه که ی دندار

(۲۲)

فرشته ی ناو (خنده که ی بایی)

به هیبه فهره جولا یه

ماموستا مه سعود محمدهد نه وړنده له خوښه ویستیی دندار بو به هیبه فهره جولا دنیایه، که ده لئ (تو کیژت خوش دهوئ،
نه ویش به ناشکرا دهیه ویت شوو به گهنجیکی کورد بکات... ئیتر بوچی ناخواریت؟) نهینیه که هر نه ویه، بوچی دندار
به هیبه نه خواستوو؟

له شیعری (گوئی سوور) دا ولامی پرسیاره که مان دهست که وتوو (که دلیک به گریاوی و برینداری گه راوړته وه سینه که ی
تاری)، دیسانه وه هه موو شیعری دنیا بو گوټنی حه قیقه ت، جیگای رسته یه کی روونی ئوتوبیوگرافیا ناگر نه وه. پرسیاره که
نه ویه، په یوه ندیبه کان ناوا کامل و ناماده و سازن، وهک ماموستا مه سعود محمدهد ده لئ، نهی نهو هه موو دتشانه له پای
چی؟

{که م و زور دهره تی نهو پرسیاره م لئ چه نگ نه که وت، ده شئ نه ویش چاوه نوړی دهره تی کی له منه وه کردییت و چه نگ
نه که وتبئ.... به داخه وه ناگره که ی وهک ژبله موی ژیر خو له میښ خو ی د خوارده وه، گهرماییشی هر نه وړنده ددهایه وه که له
هه ندی پارچه هه لېبه ستی به دیاری ددها.. مه سعود محمدهد}.

* نهو دوو کورده خوینده واره، که نزیکه ی دواي هه زار روژنیک، له به یه که وه بوونیان، له یهک ژووردا دهره تی نه ویه یان
چه نگ نه که وتوو، پیکه وه له سهر ژبله موی ناخیان بدوین.

* ناگری خوښه ویستیش هر خو ی خواردوو ته وه.

* نهو ناگره، هر نه وړنده ی لئ دهرکه وتوو، که سووتان و گهرماییه که ی گه یشتوو ته ناو شیعه رکان.

خه نده که ی بایی یان لاوانه وهی عه شق:

{به کینک له وان "خه نده که ی بایی": نه وانده ی به شیعر و به سه رهاتی دنداره وه خه ریکن، دنییا بن له وه دا که فریشته ی ناو "خه نده که ی بایی" به هییه فهره جولایه. مه سعود محه مه د}.

نه وهی من له سه ر شیعری خه نده که ی بایی ده یلیم قسه ی ساده و هیچن، نه وه شیعر شوناسانن، به ده ماغ و هه ستسازانن ده شی، شتییک، هه روا رووناکییه کی که م له و قه سیده هینده ی شه وی درنژی دندار بدوین.

شیعریک تاقانه له ناو هه موو شیعری کوردی و به شی هره زوری شیعری پوژه لاتدا:

له نافات ی ژبانی ناو می دیم خه نده که ی بایی

فریشته ی پاکی هیوامی نیشاندام وا که بیدوینم

پریشکی تیشکی نه ستیره ی جوان نیم شه و به نه سپایی

به سوژی هاته نیو کونجی دلی تاریکی پر خوینم

ده سا دهی مه سده ری هه ستی

ده خیرا لاده ری په ستی

وه ره تا من به رازی تو نه مامی شادی بروینم

نه وه شیعری که ماموستا مه سعود محه مه د پیی وایه، له عه شقی به هییه فهره جولای نووسراوه، گوایه نه وه، نه وه گهرماییه که مه یه، له ژبانه مو ی ناو هه ناوی دندار به زور هاتووته دهر. نه گهر وایی، ده بی نه گهر دندار ریگای به هاتنه ده ری ژبانه مو که دابایه، چ دنیا یه کی دیکه مان له شیعری عاشقانه و به رز ده ست ده که وت.

نه وه شعره له به غدا، له ۱۵ مارتی ۱۹۴۴ دا نووسراوه، واته له گهر مه ی خو شه ویستی به که ییدا، چون ده ست پینده کات:

(نافاتی ژبانی ناو می دیم) له ته رازووی وشه دا، به رامبه ر یه ک تاقه وشه ی (ژبان) (نافات و ناو می دی) مان هیه، دندار که جاریک ژباوه! دوو جار له که سه ردا بووه. ده چه ناو شیعری که وه که سه رته ی عه شقیک به نافات ده ست پینده کات. به پیی

سیستمی شیعره که، ئافات و ژبانی نا ئومیدی پهیوهندی (به مه سدهری ههستییه وه) نییه، نهو ویستوویه تی له ریگای نهو (مه سدهر وه) ئافات و نا ئومیدی فهرامۆش بکات و پهستی لادات و نه مامی شادی برۆینێ. نهو وی پروونه دوا نا ئومیدی، خه نده که ی بایی فریشته ی پاک ی هیوا ی نیشان داوه.

هیوا به ره و کوی؟

مامۆستا مه سعود محهمهد ده نووسیت:

{پاستیییه که ی دندار بو ماوه ی یه ک دوو ههفته به دهست نهو هه لبهسته وه وهک سه رخۆش، وهیا نیوه مه دهۆش، به ته وای نهیده زانی چۆن و چی دهکات، هه میسه چاوهکانی ده بریه دیه نیک ی خه یالی، ته نانه ت له رۆشتنی شدا که متر ئاگاداری بهر هه نگاوهکانی بوو.. به سه ر خوراندنه وه له لۆقنته راده ما... هیندی جار قسه م بو دووپات ده کرده وه، جا تیده گه یی}.

* فهزای گشتی شیعره که نه وه مان پێ ده ئی، که شیعره که له دوا ی عاشق بوون و نا ئومیدییه که ی نووسراوه، با له سه ر وشه ی ئومیده واران ه و خۆشه ویستانه ش بونیاد نرابێ (به خه نده ی نه رمی دپاکیت، نه خۆم سویندی به رۆونا کیت)، (هه موو نووری ژبانه نووری ناسمانی شین، هه موو چه پله ی گوشادی لی نه دهن هه رچی که نه ی بین) نهو وشه و ده برینه هه موو پرن له جوانی و ئومید، به لام کام جوانی و ئومید؟

* سه دای دیوی ناوه وه ی شیعره که، پهیوهندی وشه کان و موسیقا که ی ده مانخاته سه ر باری دله راوکی و هیج وشه یه کی (ناسکی ناوی) ناتوان له سه ر لیواری غه مگینییه کی قوول به مانگیر نه وه.

ده کری نهو شیعره به دوو ههفته نووسرابی، مه به ست خسته سه ر کاغه زی، ده نا که ف و کو له که ی لهو رۆژه وه یه که به هییه دیوه، تا نهو رۆژه ی (کورد ه کان) ده یخه نه عه ره بان ه ی مه رگه وه و درێژ بو ته وه. مهستی به حال ته ی شیعره که شه یه وه هاوشیوه ی حال ته ی وه ی و سه وشه.

{چه ندیکشی لهو هه لبهسته بهۆنیایه وه بۆمی ده خۆینده وه، وا ده بوو به دوا ی وشه یه کدا ده گه را و پرسی پێ ده کردم،... له بری وشه ی "چه پک" بو وشه یه کی لیپرسیم، که یه ک تال نه ک چه پک به خشی، به داخه وه نه وسا نه متوانی یارمه تی بده م} نهو وشه یه ی دندار مه بهستی بووه، چه پکه ی خه م، نهو وش ده لاله ته له سه ر نهو ی نهو دندار، نهو شیعره ی لهو په ری ئاگی ی و شاره زاییدا نووسیوه، به راستی نهو شیعره ده سه لات ی دندار به سه ر وشه و ده برین و قۆمی تازه دا نیشان ده دات،

به بڼې نه وهی هرگیز بانگه شهی نویگه ری و شوږشی شیعی و ته نیککی تازهی کردبڼې.

نهوا نیکیلی دلسوزی و دلانارامیت دهکین پیشکش
هر چه پکهی خه و مل که چ سروشتی نه جهوانیکه.

هر له بهر نه وه شه ماموستا مه سعود محمدهد بهو شپوهیه باسی نه شیعره دهکات:

(دندار له هیچ هه لبه سیتیکا هیندهی "خندهکهی بایی" زوره ملی له گهل عاتیفه و شاعیریه تی خوی نه کردووه، هیچ پهری
و فرشته ناده میه کیش بایی نهو هه لبه سته نارایشتی له دنداره وه بو نه چووه.)

لیره وه من دهگمه نهو قه ناعه تهی که ته واونه کردنی ئوتویوگرافیه کهی په یوه ندیی توندی بهو عه شقه یه وه هه یه، عه شقی
بو به هیه فهره جولاً، که سهره پای نهو روونکرده وه ورد و تیروته سه لهی ماموستا مه سعود محمدهد، سهره پای خندهکهی
باییش، هیشتا به شیکی زوری له ناو ته مدا ماو ته وه. سهرنه که تنی عه شقه کهی له ژياندا بیئومییدی نه کردووه به لام له
یادشتنامه که و خوشه ویستیدا پاشه گشه ی پی کردووه.

تا نه مړو هیچ خویندنه وه و لیکدانه وه یه که نه نووسراوه له ناستی خندهکهی باییدا بڼې، دهکری نهو دهقه وهک پارچه یه کی
سهره خو، وهک جیهانیکي تاییه ت، وهک نه خشه یه که بو ژيان و وهک نه خشه ی خوشه ویستی سهر بکری. هه نگا و هه نگاو
بخویند ریتنه وه.

دهه له سه با بیناکه یه مه عبه دی پیروزی دنداری
له تیشکی روژ له شهوقی مانگ له رهنگی په لکه رهنگینه
که هر کامه ی بللی پاکه له کرده ی قودره تی باری
نیشانه ی کردگاریکه و بناغهی په یروهی دینه
له شوینی پر له ههستی بڼ
که رسته ی خوشه ویستی بڼ
له نیو نه باغه بڼ جیکه، که توم لی دیت له هاوینا

نهری نه وه هیوايه له پشت نهو چهند دپړه ویه؟ نهری نه وه سهره لدانی نومیده؟ به هه لسانی (نهو) پهرستگای دنداری بنیات دهنری؟ وه لاهه کاش ناسانه، نهو پهرستگا (که سییه) یان نهو پهرستگا مه عنه وییه ی نیوان دوو کهس، بی گومان به داوکردنی یه کیکیان و رازیوونی نه وه ی دیکه یان دروست دهی.

سهره رای نووسین و (پا)کانی ماموستا مه سعود محمدهد، له ناو نهو شیعه دنا بنیات و پیگه یشتنی عه شق هیه، عه شقیکی یهک لایه ن (نا)، عه شقیک نا، که سهرچاوه که ی ته نیا دنی دندار بی، عه شقیکی کامل و گه وړه. عه شقیک که وه لامیکی دهستکه وتووه، با وه لامیکی (ون)یش بی. من ده لیم وه لامیکی (ون)، به لای که مه وه له لای نیمه وه ون. له شیعه که دا نهو وه لاهه ناشکرایه، بی وه لام نیه تی مه عبه دی پیروزی دنداری بنیات ناری، مه عبه دیک، له تیشکی رۆژ، له شهوقی مانگ، له رهنگی په لکه زیرینه، نهو مه عبه ده چهند مه عبه دیکي دندارییه، نهو وندهش مه عبه دی نایینیکی نوییه، به هو ی نهو نالیه ته ی له دروستکردنیدا به کار دیت. به هیه که که سایه تیبیه کی دیار و روشنیر و ژنیکی نازادیخوازی سهرده می خوی بووه، به شیکی زوری ژبانی له تاریکیدایه، واتا ناشکرا نه کراوه، له پشت کاریکته ری نهو ژنه، له پشت باکگراوندی خیزانی و جوړی بیرکردنه وه و نایین و شیوازی ژبانی، له په یوه نندیشی له گه ل دنداردا ههر له تاریکیدا ماوه ته وه. به لای که مه وه نهو به شه ی په یوه ندیی به دنداره وه هیه.

دندار هه وئیکی گه وړه داوه، هه وئیکی هونه رهنه ند و داهینه رانه، له پنگه ی شیعه وه کوماریکی خوشه ویستی دامه زرنی، له ناویشدا نماییشی هه موو دهسه لاته کانی خوی دهکات، وهک خالق نهو دنیا یه پر نه قینه.

جوانترین داهینراو و مه خلوقی ناو کوماره که ی دندار خوشه ویسته که یه تی، دوا ی نه وه ی داوا ی لی دهکات بیته ناو کوماره که ی، دهست دهکات به رازانه وه ی:

له په لکی تازه پشکووتووی نه ژاکاوی گوئی نه سرین

کراسیکی سپی پیگه رد دروستکه شهنگ و دامه ن شوپ

له بهرکه و زوئی زیرینت به سهریا بیته خوار چین چین

په ری تیم تیم، به راز و ناز، له بو ت بینن بنه وشه ی موړ

به ناواز و نه واو و ته بجیل

به وئن پیچه که ی ئیکلیل

به بن کرنوش بلین: نه ی شوخ، نه ی په ری زاده ی گزنگی خوړ

دندار هه موو شتيک ده خاته خزمه تي نه و فریشته یه ی کۆماره که ی به هوی نه وه وه هه یه، کراسیکی سپی، له په لکی نه ژاکاوی گوئی نه سرین، په ری تیم تیم کرنوشی بۆ به رن. هه موو نه وان نه وه ده سه لمینن که دندار بیهوده هه وئی نه داوه، چیرۆکی خوشه ویستی نیوان دندار و به هیه راستیه کی به رچاوه، به لام ته مگرتوو و داپوشراوه. ته واو وهک شاخه سه هۆینه کانی ناو زه ریا، نو به شی نادیاره و له ناو ناوه که دایه، ته نیا به شیک به ده ره وه یه، که که سیک که شتی وه انیکی شاره زا نه بی نازانی، نه وه شاخیکی ته واو که وره یه و که شتی وه که ی ویران ده کات.

نه وهش عه شقه که ی دنداره، که متر له به شیک دیاره و نه به شی له ژیر ته م و ته پوتۆزی پۆزگاره و ده روون و سینگی له زه ریا پر نه ییتیتری دنداره یه. من ده ریاوانیکی باش نیم، به لام ده زانم نه و چیرۆکه به شه هه ره گرنگه که ی ونه. هه موو هه وئیکیشم، بۆ ناشکراکردنی به شیک دیکه یه تی، به هوی خه نده که ی باییه وه. له دوا کۆپله یدا ده ئیت:

وه ره نیو ئابیده ت تا من له بهر پیت دابده م نه ژنۆ

له به ره وی نا دلانارامی، له به ره وی چونکه بالایی..

خودای شیعر و په ری هیوا ی بلیسه ی ههستی به رزی تۆ

هه وائی ها وره گ و خوینی فریشته ی شوخی میدیای

له رووی چاکه و وه فاداری

به یادی جامی دنداری

له ههستی خوشی بم هیلی دروشمی خه نده که ی بای

نه وه نووتکه ی دنداری نا، نه وه نووتکه ی عه شقه، عه شقیک که گه یشتوو ته دوا مه نزی خوی، وینه که له و مه نتر و نه مرتره لیکی ده یه وه (وه ره نیو ئابیده ت تا من له بهر پیت دابده م نه ژنۆ) وینه و قه ناعه تیکی چهنه پیغه مبه رانه یه، دادانی نه ژنۆ له و په ری ته جه لادا، که هه موو کبریایه کی روا له تبارنه ی ئینسان ده سریته وه. هه ره له بهر نه وه شه په نا بۆ (خودای شیعر) ده بات، که له هه موو نه و خودایانه به وه فا و جیاوازتره که شاعیره کان یادیان کردوو ته وه و په نیان بۆ بردوو. نه ژنۆدان له به رده م (فریشته ی شوخی میدیای) کۆماره شیعریه که ی دندار له وشه ی (میدیاییدا) به یادی ئیمپراتۆره له ده ستچوو وه که ی کوردان ده گاته نووتکه.

له و سی و دوو به شه دا هه وئیکی زۆرم دا پووناکییه ک بخه مه سه ر ژوو ره تاریکه کانی ژبانی دندار، شتیک له مردن و عه شقه که ی که شف بکه م، هه ست ناکه م سه رکه ووتوو بووبم و نه وه ی ویستوو مه پیم کرابی، چونکه هیشتا هه ست ده که م هیچم نه نووسیوه و له سه ره تادام، به لام هه ست ده که م به هوی نه و وتارانه وه ته میکی زیاترم هه لدا یه وه و وه سه سه یه کی قوولترم خسته یاده وه رییه کانیه وه.

بۆ نه وهش به چهند پسته يه کي ماموستا مه سعو د محمهد کو تايي پي دينم:

(دندار په رده يه کي ته مومړي به ده وره وه بوو، نه يده هيشته هينده ي مروقي ناسايي بو بينه ر ناکرا و خوشخوين بي. چنديکي له گه تيدا ژبايستم و وتوويزم له گه ددا کرديت و له يه کدي نزیک که وتيینه وه، زانيوتم نه مه ي ده ييستم و ده ييستم هه موو (دندار) نييه. پشکيکي حقيقي ته ده ده که ويت که وا هه رگيز بايي لي شاره زار بووني ته واوي نه ده کرد. هه ستم ده کرد، پشکي شرايه وي دندار به خوي و نه ينييه کانيه وه، وه ها راپيچه کي قوژينه حه شاره کاني نه فسي دندار دراو، بوونه ته بوونه وه ري سه ربه خو، که وا ره نگه له فرماني دندار يش ده رچوو، به لاي باوهر ي نه وسا و نيستاشمه وه..مه سعو د محمهد: ۴ - ۱۲ - ۱۹۸۲ به غدا).

خه نده که ي بايي به غدا؛ ۱۵ مارسي ۱۹۴۴

له نافاتي ژباني ناو ميديم خه نده که يي بايي
فرشته ي پاكي هيوامی نيشاندام وا که بيدوینم
پريشکي تيشکي نه ستيره ي جوان نيمشه و به نه سپايي
به سوزي هاته نيو کونجي دلي تاريکي پر خوينم
ده سا ده ي مه سده ري هه ستي
ده خيرا لاده ري په ستي
وه ره تا من به رازي تو نه مامي شادي بروينم

* * *

جواني غونچه يي بوو وا که په نجه ي رازي راکيشا
ده سه يري چهند به وه سلي زولفي خاوت شاد و مه سرووره
له رووي راستي نه توش وهک نه و گوليکي چيمه ني دنياي
که چي تاجي دلي هيشته له م حاله ره نجووره
به خه نده ي نه رمي دلياکيت
نه خوم سويندي به رووناکيت
نه گهر هه ستي به ژين وابي له جهرگي راستيا دووره

هه موو نووری ژباننه فهیز و نووری ناسمانی شین
هه موو چه پلهی گوشاری لی نه دهن هه رچی که نهی بینی
له سهر نهه خاکه گهر دیکین ده ئیمهش روو له شادی بین
فه راموشی بکهین جاری جه ژنی تالای غه مگینی
به دل روونی و روو خوشی
به خه نده نهک به خاموشی
بنوشین جامی دنداری، له بهر کهین بهرگی نه مرینی

* * *

دهه تسه بابینا کهین مه عبه دی پیروزی دنداری
له تیشکی روژ له شهوقی مانگ له رهنگی په لکه رهنگینه
که ههر کامه ی بلایی پاکه له کرده ی قودرته یاری
نیشانه ی کردگاریکه و بناغه ی پهیره ی دینه
له شوینی پر له ههستی بی
که رسته ی خوشه ویستی بی
له نیو نهه باغه بی جیگه که توم لی دیت له هاوینا
له په لکی تازه پشکووتووی نه ژاکاوی گوئی نه سرین
کراسینکی سپی بی گهره دروستکه شهنگ و دامه ن شوپ
له بهر که و زوئی زپرنت به سه ریا بیننه خوار چین چین
په ری تیم تیم، به راز و ناز، له بوت بینن بنه وشه ی مور
به ناواز و نهوا و ته بجیل
بهونن پیچه که ی ئیکلیل
بیهن کرنوش. نهی شوخ، نهی په ری زاده ی گزنگی خور

* * *

نهوه ئیکیلی دتسوژی و دلارامیت نه کهین پیشکیش
ههر چه پکه ی خه م و مل که چ سروشتی نه وجهه وانیکه

نیگاری بوو، به ناکامی، به گریاوی، به نیش و نیش
له ژین رۆیی نه ویستاکه هه وینی داستانیکه
به یادی نه و دلهی تینوو
که چۆن هات و وه هاش ده رچوو
برۆ نیو ئابیده و سهیری چ پیرۆز جاویدانیکه

* * *

وهه نیو ئابیده تان من له بهر پیت دابدهم نه ژنۆ
له بهرووی نا دلانارامی، له بهرووی چونکه بالایی..
خوادی شیعر و پهری هیوای بلیسهی ههستی بهرزی تۆ
ههوائی هاوهرگ و خوینی فریشتهی شوخی میدیایی
له رووی چاکه و وه فاداری
به یادی جامی دنداری
له ههستی خوشی بم هیلی دروشمی خهنده که ی بایی

نهم بابته وهک زنجیره وتار له مائپهري باسنيوز له ريگهوتی: ای نوکتۆبهري ۲۰۱۷ تا ۲۲ ئاگۆستی ۲۰۱۸ بلأو
کراوه ته وه

کۆکردنه وه و ناماده کردنی: رهحمان نه قشی

که لاویژی ۲۷۲۰ ی کوردی = جوولای ۲۰۲۰ ی زایینی